

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

111984

SAD SURESİNİN TEFSİRİ VE GÜNÜMÜZE BAKAN
YÖNLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Harun ÖGMÜŞ

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Enstitü Anabilim Dalı : TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

Enstitü Bilim Dalı : TEFSİR

111984

Bu tez 26/06/2001 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

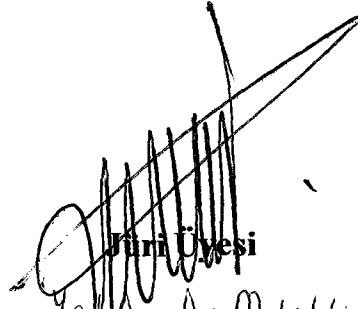
Jüri Başkanı

Doç. Dr. Davut Aydıöz

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Ali Erbaş

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Muhittin Algül

ÖNSÖZ

Sözlerin en güzeli ve yolların en doğrusu olan Kur'an-ı Kerim'i indiren Yüce Allah'a hamd, onu insanlara açıklamakla mükellef kıldığı rasûlü Hz. Muhammed (sav)'e salât ve selam ederim.

O Kur'an ki öncekilerin ve sonrakilerin haberini, insanların aralarındaki meselelerin çözümünü içeren, fitnelere çâre olan, Yüce Allah'ın sağlam ipi, hikmet dolu öğütü ve dosdoğru yoludur. Onun sayesinde arzular eğilmez, diller dolaşmaz. Alimler ona doymaz, tekrarlanması bıkkınlık vermez, olağanüstülükleri tükenmez. Ona dayanarak konuşan doğru söyler, onu uygulayan mükafatlandırılır, onunla hükmeden adaleti yerine getirir, ona çağıran dosdoğru yola iletilir.¹ Ümmetin en hayırlıları onu öğrenen ve öğretenlerdir.² Ancak o, herkesin gücü ölçüsünde su alabildiği İlâhî bir pınardır. Bizden önce o pınardan içen, onu gerektiği gibi öğrenip-öğreterek ondan faydalanan ve böylece ümmetin hayırlısı olanların mevcudiyetine bugün elimizde bulunan hacimli eserleri şahadet etmektedir. Bu konuda aynı gayret ve himmeti göstererek o hayra ulaşmaya çalışanlar –el-hamdü lillah ki– bugün de mevcuttur. Bizim bu çalışmamız ise bu konuda zikredilmeye bile değmez. Ancak bizi hiç değilse Kur'an'ı öğrenenlerin sınıfına dahil ettiği için kendimizi bahtiyar addetmemize vesile teşkil etmektedir.

Bu sebeple bize bu çalışmayı yapma imkanı vererek bu bahtiyarlığı tattıran herkese minnet borçluyuz. Bizi bünyesine alan Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne, feyz aldığımız hocalarımız Prof. Dr. Veli Ulutürk ve Yard. Doç. Dr. Muhammed Aydın ve özellikle klavuzluğuna her an baş vurarak kendisini rahatsız ettiğimiz danışman hocamız Yard. Doç. Dr. Muhittin Akgül Beyler'e teşekkürü bir borç biliriz.

¹ Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sûre, Sünenü't-Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'an:14

² Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî el-Cu'fi, Sahîhu'l-Buhârî, Fezâilü'l-Kur'an:21

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	VIII
ÖZET	IX
SUMMARY	X
GİRİŞ	1
1.SAD SÛRESİNİN TANITIMI	5
1.1.İsimleri.....	5
1.2.Mushaftaki Yeri ve Ayet, Kelime ve Harf Sayısı.....	5
1.3.Nüzûl Zamanı ve Nüzûl Sebebi.....	5
1.4.Muhtevası.....	8
1.5.Kendinden Önceki Sûreyle Münasebeti.....	9
2.SÛRENİN METİN VE MEÂLİ	12
2.1.Sûrenin Metni.....	12
2.2.Sûrenin Meâli.....	19
3.SÛRENİN TEFSİRİ	23
3.1.KUR'ÂN'IN ŞÂNİ VE ŞEREFİ (1. ve 3. ayetler arası).....	23
3.1.1.Ayetlerin Meali.....	23
3.1.2.Kelimelerin Tahfîli.....	23
3.1.3.Ayetlerin Yorumu.....	25
3.1.3.1.Huruf-u Mukattaa.....	25
3.1.3.2.Kur'an'a Yemin.....	27
3.1.3.3.Kur'an'ın Değeri ve Kafirlerin Nankörlüğü.....	29
3.1.4.Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler.....	32

3.2.KÂFİRLERİN İTİRAZLARI (4. ve 8. ayetler arası).....	33
3.2.1.Ayetlerin Meali.....	33
3.2.2.Kelimelerin Tahlili.....	33
3.2.3.Sebeb-i Nüzûl.....	39
3.2.4.Ayetler Arasındaki Münasebet.....	40
3.2.5.Ayetlerin Yorumu.....	40
3.2.6.Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler.....	48
3.3.KÂFİRLERİN İTİRAZLARINA VERİLEN CEVAPLAR (8. ve 16. ayetler arası).....	49
3.3.1.Ayetlerin Meali.....	49
3.3.2.Kelimelerin Tahlili.....	50
3.3.3.Ayetlerde Geçen Tarihi Kavim ve Şahıslar.....	54
3.3.4.İrab Yönleri ve Bunların Anlama Etkisi.....	66
3.3.5.Ayetler Arasındaki Münasebet.....	67
3.3.6.Ayetlerin Yorumu.....	67
3.3.7.Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler.....	78
3.4.HZ. DÂVÛD'A VERİLEN NÎMETLER (17. ve 20. ayetler arası).....	80
3.4.1.Ayetlerin Meali.....	80
3.4.2.Kelimelerin Tahlili.....	80
3.4.3.Hz. Davud.....	85
3.4.4.Ayetler Arasındaki Münasebet.....	87
3.4.5.Ayetlerin Yorumu.....	89
3.4.6.Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler.....	94
3.5.HASIM HADİSESİ (21. ve 25. ayetler arası).....	95

3.5.1.Ayetlerin Meali.....	95
3.5.2.Kelimelerin Tahfili.....	96
3.5.3.Ayetler Arasındaki Münasebet.....	103
3.5.4.Ayetlerin Yorumu.....	103
3.5.5.Âyetlerde Bulunan Belagat Özelliklerinin Açıklanması.....	115
3.5.6.Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler.....	115
3.6.HZ. DÂVÛD'UN HALÎFE KILINMASI (26. ayet).....	118
3.6.1.Ayetin Meali.....	118
3.6.2.Kelimelerin Tahfili.....	118
3.6.3.Ayetin Yorumu.....	121
3.6.4.Ayetten Çıkan Hüküm ve İncelikler.....	123
3.7.ÂHİRETİN DELİLLERİ (27. ve 29. ayetler arası).....	125
3.7.1.Ayetlerin Meali.....	125
3.7.2.Kelimelerin Tahfili.....	125
3.7.3.İrap ve Belagatla İlgili Hususlar ve Bunların Anlama Etkisi.....	130
3.7.4.Ayetler Arasındaki Münasebet.....	130
3.7.5.Ayetlerin Yorumu.....	131
3.7.6.Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler.....	134
3.8.HZ. SÜLEYMAN KISSASI (30. ve 40. ayetler arası).....	136
3.8.1.Ayetlerin Meali.....	136
3.8.2.Kelimelerin Tahfili.....	136
3.8.3.Hz. Süleyman.....	138
3.8.4.Ayetler Arasındaki Münasebet.....	139
3.8.5.Ayetlerin Yorumu.....	140

3.8.5.1.Hz. Süleyman'a Cins Atların Sunulması.....	140
3.8.5.2.Hz. Süleyman'ın İmtihan Edilmesi.....	145
3.8.6.Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler.....	157
3.9.HZ. EYYÛB KISSASI (41. ve 44. ayetler arası).....	158
3.9.1.Ayetlerin Meali.....	158
3.9.2.Hz. Eyyûb.....	158
3.9.3.İrab ve Vakıfla İlgili Hususlar ve Bunların Anlama Etkisi.....	160
3.9.4.Ayetler Arasındaki Münasebet.....	160
3.9.5.Ayetlerin Yorumu.....	161
3.9.6.Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler.....	166
3.10.SEÇİLMİŞLER GEÇİDİ VE MÛTTAKÎLERİN ÂKİBETİ (45. ve 54. ayetler arası)	168
3.10.1.Ayetlerin Meali.....	168
3.10.2.Kelimelerin Tahlîli.....	168
3.10.3.Ayetlerde Geçen Şahıslar.....	169
3.10.4.Kıraat ve Belagatla İlgili Hususlar ve Bunların Anlama Etkisi	176
3.10.5.Ayetler Arasındaki Münasebet.....	176
3.10.6.Ayetlerin Yorumu.....	177
3.10.6.1.Seçkinler Geçidi.....	177
3.10.6.2.Müttakilerin Akıbeti.....	180
3.10.7.Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler.....	184
3.11.AZGINLARIN ÂKİBETİ (55. ve 64. ayetler arası).....	185
3.11.1.Ayetlerin Meali.....	185
3.11.2.İrab, Kıraat ve Belagatla İlgili Hususlar ve Bunların Anlama Etkisi.....	185

3.11.3.Ayetler Arasındaki Münasebet.....	186
3.11.4.Ayetlerin Yorumu.....	186
3.11.4.1.Azgınlara Barınağı Cehennem Tasviri.....	186
3.11.4.2.Azgınlara Dünyadaki Dostlarıyla Ahiretteki İlişkileri....	188
3.11.4.3.Azgınlara Dünyadaki Düşmanlarıyla Ahiretteki İlişkileri.....	191
3.11.5.Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler.....	193
3.12.NÜBÜVVETİN DELİLLERİ (65. ve 70. ayetler arası).....	194
3.12.1.Ayetlerin Meali.....	194
3.12.2.Kelimelerin Tahfili.....	194
3.12.3.İrab ve Belagatla İlgili Hususlar ve Bunların Anlama Etkisi.....	196
3.12.4.Ayetler Arasındaki Münasebet.....	196
3.12.5.Ayetlerin Yorumu.....	197
3.12.6.Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler.....	199
3.13.İBLİS KISSASI (71. ve 85. ayetler arası).....	200
3.13.1.Ayetlerin Meali.....	200
3.13.2.Kelimelerin Tahfili.....	200
3.13.3.İblis.....	203
3.13.4.Kıraat ve İrabla İlgili Hususlar ve Bunların Anlama Etkisi.....	204
3.13.5.Ayetler Arasındaki Münasebet.....	205
3.13.6.Ayetlerin Yorumu.....	205
3.13.7.Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler.....	213
3.14.DA'VETİN HAKİKATİ (86. ve 88. ayetler arası).....	214
3.14.1.Ayetlerin Meali.....	214
3.14.2.Kelime Tahfili.....	214

3.14.3.Ayetler Arasındaki Münasebet.....	215
3.14.4.Ayetlerin Yorumu.....	215
3.14.5.Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler.....	218
SONUÇ.....	219
BİBLİYOGRAFYA.....	222
ÖZGEÇMİŞ.....	229

KISALTMALAR

Arşt: Araştırma

b. bin

bkz. Bakınız.

DiA Diyanet İşlam Ansiklopedisi

DİB Diyanet İşleri Başkanlığı

Hz. Hazret-i

İst. İstanbul

MÜİF Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi

(sav) Sallallahu aleyhi ve sellem

TDV Türkiye Diyanet Vakfı

thk: tahkik

thr: tahriç

tlk: ta'lik

tsh: tashih

trc: tercüme

t.y. Tarih yok.

vb. ve benzeri

vs. ve sâire

ÖZET

Sad sûresi, Mekke'de inen diğer sûreler gibi i'tikatla ilgili konuları ele alır.

Sûrenin başında Kur'an'a yemin edilmiş, böylece Kur'an'ın değeri gösterilmiştir. Daha sonra kâfirlerin tevhid, nübüvvet ve âhiretle ilgili itirazlarına ve bunların cevaplarına yer verilmiştir. Kâfirlere göre Hz. Peygamber (sav) bir sihirbaz ve yalancıdır, onun Allah tarafından elçi seçilmesi için hiçbir üstünlüğü yoktur. Ayrıca tek bir ilâhın olduğunu ve insanların öldükten sonra dirileceğini iddia etmesi hayret edilecek birşeydir.

Bu itirazlara karşılık olarak Allah'ın dilediğini peygamber seçtiği, her konuda olduğu gibi bu konuda da başka hiç kimsenin yetkisi olmadığı belirtilmiş ve peygamberleri yalanladığı için helak edilen toplumlar zikredilerek inkarcılıktan sakındırılmıştır.

Sûre, daha sonra Mekkelileri gurur ve muhalefetten caydırmak, Hz. Peygamber (sav) ile onun ashâbına tesellî vermek ve onlara sabır telkîn etmek için Hz. Dâvud, Hz. Süleyman ve Hz. Eyyûb'un kıssalarıyla devam etmekte ve bu arada Hz. İbrahim, Hz. İshak, Hz. Ya'kub, Hz. İsmâil, Hz. Elyesa' ve Hz. Zü'l-kifl de anılmakta ve Allah'ın azabından sakınanların girecekleri cennetlerin tasviri yapılmaktadır. Kâfirler, çeşit çeşit işkenceler görecekları cehenneme girip çok kötü bir âkıbete uğramamak için Hz. Peygamber (sav)'e inanmalı, kibirlenmeyi ve onu kıskanmayı bırakmalıdırlar. Çünkü bu İblis'in yoludur. İblis de kibirlendiği ve Hz. Âdem'i kıskandığı için Allah'ın emrine karşı gelmiş ve sonuçta kafirlerden olmuştu.

Sûrenin sonunda Hz. Peygamber (sav)'in yaptığı işe karşılık ücret istememesine dikkat çekilerek onun davasının haklılığı bir daha vurgulanmış ve bu hakîkatin bir süre sonra herkes tarafından bilineceği belirtilmiştir.

SUMMARY

Sûrat Sâd, like the other sûrahs which are sent down in Makka, deal with the topics relating to the firm belief in God. At the beginning of the Sûra, it is sworn to Qur'ân so that, its value is demonstrated. Then the disbelievers' objections to the Oneness of Allah, Prophethood and the Hereafter, and the answers to these objections are clearly expressed. According to the disbelievers, Prophet Muhammad is a sorcerer and a liar, and there is no his superiority over the other people in order to be chosen as a prophet by God. Furthermore his arguments of the Oneness of God and the Next World are very curious things.

The contrary to these objections, it is expressed that Allah chooses whom he wills as a prophet, like every case there is also no authority in this case, and the people is kept away from the disbelief by mentioning the perished societies because of their denial of the prophets.

The Sûrah, later on, continues with the stories of David, Solomon, Job in order to dissuade the Makkan people from pride and opposition, to give a consolation to the Prophet Muhammad and his friends, and to recommend them patience, and meanwhile Abraham, Isaac, Jacob, Ishmael, Elisha, Isaiah are also mentioned. The Paradise and the Hell are described in order to encourage the people to believe and to keep away from the disbelief and then this message is given to disbelievers by telling the story of Satan: There is no doubt about the prophethood of Muhammad. Because of this, the disbelievers should give up to assume a haughty air and to be jealous of him, then they must believe him at once. Because pride and jealousy are the way of Satan. Satan also challenged and denied Allah's order due to its pride and being jealous of Adam and finally, it became one from the disbelievers.

At the end of Surah, his message of rightfulness is emphasized once more by focusing on the fact that the Prophet Muhammad had never demanded any fee in return for work carried out by himself, and it is expressed that this truth will be known by everyone soon afterwards.

GİRİŞ

Başlangıçta tefsir ilminin hadis ilmi içinde bir bölüm olduğu ma'lumdur. Zira tefsir, 1. ve 2. hicri asırlarda Hz. Peygamber (sav)'in hadislerinden ve sahabe ve tabiinin bu konudaki görüşlerinden ibaretti. Elimizdeki hadis kitaplarının içerdiği tefsir bölümleri de bu hakikate şahitlik etmektedir. Netice itibariyle o devirde henüz tefsir müstakil bir ilim haline gelmediğinden tabiatıyla sûre tefsiri de mevcut değildi. İlk müstakil tefsirler ikinci hicri asırda yaşayan Mukatil b. Süleyman, Yahya b. Sellam ve Abdurrezzak b. Hemmam gibi müelliflerle yazılmaya başlandı ve üçüncü asırda Taberî ile gelişti. Beri taraftan Ferrâ, Ahfeş, Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsenna, İbn Kuteybe gibi müellifler tarafından Kur'an'ın i'rabı ve garip kelimelerine ilişkin kitaplar telif ediliyordu. Daha sonraları rey, tefsirde bir ekol olarak kullanılacak, fikhî, tasavvufî ve felsefî tefsirler ortaya çıkacaktır. Bununla beraber sûre tefsirinden bahsedebilmek için hicrî beşinci asrı beklemek gerekecektir. Nitekim müfessirleri dokuz mesleğe ayıran Ömer Nasuhi Bilmen, Tefsir Tarihi'nde yedinci meslek erbabı hakkında şunları söyler:

“Kur'an-ı Kerim'in bazı sûrelerine tefsir yazan ve mufassal tefsirler üzerine haşiyeler, ta'liklar yazmakla iktifa eden zevata aittir bu meslek. Bu zatlar; Fatiha, Yasin, Feth,

Mülk sûreleri gibi birer veya ikişer sûre-i celîleye mahsus tefsirler yazmışlardı.... Bu zatlardan en ziyade beşinci tabakadan sonraki tabakata ricali arasında bulunmaktadır.”¹

Gerçekten yazılan sûre tefsirlerine bakıldığında müelliflerinin hep beşinci asır ve beşinci asırdan sonra yaşamış zevat olduğu görülmektedir. Yazılan sûre tefsirlerinden ve onların müelliflerinden birkaç örnek vermek bunu doğrulayacaktır:

Fatiha sûresi tefsirleri:

Abdulkahir b. Abdurrahman el-Cürcânî'nin Tefsîru Fâtihatü'l-Kitâb'ı,² Fahrüddin Muhammed b. Ömer er-Râzî,³ Sadruddin el-Konevî,⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye,⁵ Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub el-Fîrûzâbâdî,⁶ Şemseddin Muhammed b. Hamza el-Fenârî,⁷ ve Şeyh İsmail b. Ahmed el-Ankaravî'nin Tefsîru'l-Fâtiha⁸ adlı eserleri.

İhlas Sûresine yapılan tefsirlerden İbnu'd-Dehhan Said b. Mubarek en-Nahvî⁹ ve Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Râzî'nin¹⁰ Tefsîru Sûreti'l-İhlâs adlı eserleri zikredilebilir.

Başka sûrelere yapılan tefsirler:

Muhyiddin Muhammed b. İbrahim en-Niksârî'nin Tefsîru Sûreti'd-Dühân'ı¹¹

Celeddin Muhammed b. Es'ad es-Siddîkî ed-Devvânî'nin Tefsîru Sûreti'l-Kâfirûn'u¹²

¹ Bilmen, Ömer Nasûhî, Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakâtü'l-Müfessirîn, I/185

² Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdillâh el-Kustantîni er-Rûmî el-Hanefî (Hâcî Halife), Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn, I/454

³ a.g.e. 455

⁴ a.g.e. Aynı Yer

⁵ a.g.e. Aynı Yer

⁶ a.g.e. Aynı Yer

⁷ a.g.e. Aynı Yer

⁸ Kâtip Çelebi, a.g.e. I/456

⁹ a.g.e. Aynı Yer

¹⁰ Kâtip Çelebi, a.g.e. I/449

¹¹ a.g.e. Aynı Yer

¹² a.g.e. Aynı Yer Başka örnekler için bkz: Kâtip Çelebi, I/454-456

Mevlâ Saferşah'ın Tefsîru Sûreti't-Tekâsür'ü¹³

Kemalpaşazâde Şemseddin Ahmed b. Süleyman'ın Tefsiru Sûreti'l-Mülk'ü¹⁴

Gıyâsüddin Mansur b. Muhammed eş-Şîrâzî'nin Tefsiru Sûreti'l-İnsân'ı¹⁵

Mevlâ Abdurrahman b. Müeyyed el-Amâsî'nin Tefsiru Sûreti'l-Kadr'i¹⁶

Mustafa b. Muhammed el-Bustan'ın En'am sûresi Tefsiri¹⁷

Verilen örneklerden de anlaşıldığı gibi sûre tefsirinin ortaya çıktığı tarihin beşinci ve daha sonraki hicri asırlar olduğunu söylemek mümkündür.

Müellifleri sûre tefsirine yönelten sebepleri şöyle sıralayabiliriz:

a. Sûrelerin faziletine dair varit olan hadisler: Her sûrenin faziletiyle ilgili olan ve alimlerin çoğunluğunca zayıf ve mevzu görülen hadisler¹⁸ bir yana bırakılırsa Kur'an'ın faziletine dair hadislerden sahih olanların da mevcudiyeti ve bunların hadis kitaplarında ayrı bir bölüm halinde yer aldığı bir gerçektir. Bu hadislerden genel olarak Kur'an'ın faziletinden bahseden hadisler olduğu gibi özellikle bazı sûrelerin faziletini belirten hadisler de vardır. Mesela Fatiha sûresinin Kur'an'ın en büyük sûresi olduğu¹⁹, Fetih sûresinin Hz. Peygamber (sav)'e güneşin üzerine doğduğu herşeyden daha sevimli olduğu²⁰, İhlas sûresinin Kur'an'ın üçte birine denk olduğu²¹ hadislerde belirtilmiştir. Müelliflerin tefsir edecekleri sûreleri bu hadisleri nazar-ı dikkate alarak seçtikleri, yukarıda verdiğimiz sûre tefsiri örneklerinden anlaşılmaktadır. Zira görüldüğü üzere Fatiha ve İhlas sûresi tefsirleri büyük bir yekûn tutmaktadır.

¹³ a.g.e. Aynı Yer

¹⁴ Kâtip Çelebi, a.g.e. I/451

¹⁵ Kâtip Çelebi, a.g.e. I/449

¹⁶ Kâtip Çelebi, a.g.e. I/450

¹⁷ Kâtip Çelebi, a.g.e. I/450

¹⁸ Cerrahoğlu, İsmail, Tefsir Üsûlü, s. 203

¹⁹ Buhârî, a.g.e. Fezail:9

²⁰ Buhârî, a.g.e. Fezail:12

²¹ Buhârî, a.g.e. Fezail:13

b.Kur'an'ın tamamını tefsir etmeye güç yetiremeyen veya zaman bulamayan alimlerin bir sûreyi olsun tefsir etmek istemiş olabileceklerini göz ardı etmemek gerekir. Ancak bütün sûre tefsiri müelliflerini bu katagoride değerlendirmemek lazım. Zira mesela Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb adındaki hacimli eserine rağmen yukarıda verilen örneklerde görüldüğü üzere ayrıca hem Fatiha hem de İhlas sûresine müstakil tefsir yazmıştır. Demek ki zaman ve güç bulamamak da –önemli olmasa da– sûre tefsirini doğuran bir amil olabilmektedir.

c.Müellifin içinde bulunduğu şartlar veya işlemek istediği konu da sûre tefsirine yönelten faktörlerden sayılabilir. Mesela ahiret akidesinin zayıf olduğu bir toplumda müellif ahireti işleyen bir sûrenin tefsirini tercih edebilir.²²

d.Sûre tefsirini doğuran amiller arasında eğitim de bir sebep olabilir. Nitekim verdiğimiz sûre tefsiri örneklerinin içinde namaz sûreleri de denilen kısa sûreler büyük bir yekun tutmaktadır. Müellifler, halkın namazda okuduğu sûrelerin anlamlarını da bilmeleri gerektiğini düşünmüş olabilirler.

e.Ayrıca Kur'an'ın ayetlerinin birbirini tefsir eden²³ özelliği zikredilebilir. Çünkü Kur'an'da bir yerde kısa geçen bir konu başka bir yerde genişçe açıklanmıştır.²⁴ Bu sebeple Kur'an'ın bir sûresi tefsir edildiğinde bütün Kur'an'ın bir nümûnesi tefsir edilmiş olur.²⁵ Zaten mushafın tamamına Kur'an denildiği gibi bir kısma da bu ismin verilebilmesi²⁶ bu fikri desteklemektedir. Netice itibariyle sûre tefsirinin yapılmasında mutlaka özel bir sebep aramak da gerekmez. Çünkü onun bir sûresinin tefsiri, denizden alınan bir damlanın denizin özelliklerini taşıdığı gibi tamamının tefsirinin özelliklerini taşıyan bir nümûnedir.

²² Ayrıca bkz: Ekin, Yunus, İslam Ahlâkı Açısından Lokman Sûre'sinin Tefsiri (Basılmamış yüksek lisans tezi), s. 13; Tuncer, Faruk, Hakka Şüresi Tefsiri Denemesi ve Bu Sûredeki Kıyamet Sahneleri (Basılmamış yüksek lisans tezi), s. 15

²³ Zerkeşi, Bedreddin Muhammed b. Abdillâh, el-Burhan fi ulûmi'l-Kur'an, II/315

²⁴ a.g.e. Aynı Yer

²⁵ Ayrıca bkz: Tuncer, Fâruk, a.g.e. s. 15

²⁶ Neseî, Abdullâh b. Ahmed, Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl, II/385; Mennâu'l-Kattan, Mecâhis fi Ulûmi'l-Kur'an, s. 16

1.SAD SÛRESİNİN TANITIMI

1.1.İsimleri

Sûreler, isimlerini ihtiva ettikleri isim veya konulardan alırlar.²⁷ Sad sûresi de ismini birinci ayeti olan “Sad” harfinden alır. Ancak Hz. Davud’un kıssasını kapsadığı için sûreye Davud sûresi ismi de verilmiştir.²⁸

1.2.Sûrenin Mushaftaki Yeri, Ayet, Kelime ve Harf Sayısı

Sad sûresi, Mushaf’ta Saffat sûresinden sonra ve Zümer sûresinden önce yer alır. Ayetlerinin sayısı Kûfelilere göre 88, Hicaz, Şam ve Basralılara göre ise 86’dır.²⁹ Kelimelerinin sayısı 732, harflerinin sayısı ise 3067’dir. Sûrenin fasılları şu harflerden oluşmaktadır: صد قطرب من لـج³⁰

1.3.Nüzûl Zamanı ve Nüzûl Sebebi

Sad sûresi icma ile Mekki’dir.³¹ Kamer sûresinden sonra, A’raf sûresinden önce nazil olmuştur.³²

Kaynaklarda sûrenin sebab-i nüzûlüyle ilgili olarak iki rivayet yer almaktadır:

a.“Ebu Talip hastalanınca Kureyş onun yanına geldi. Hz. Peygamber (sav) de geldi. Ebu Talib’in yanında bir adamın oturacağı kadar yer vardı. Ebu Cehil, Hz. Peygamber

²⁷ Zerkeşi, a.g.e. I/368 Ayrıca bkz: Demirci, Muhsin, Tefsir Üsûlü ve Tarihi s. 43

²⁸ Fîrûzâbâdî, Mecdü’-d-din Muhammed b. Ya’kub, Besâiru Zevi’t-Temyîz fi Letâifi’l-Kitâbi’l-Azîz, I/399-400

²⁹ a.g.e. Aynı Yer

³⁰ a.g.e. Aynı Yer

³¹ İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdü’l-Hak b. Gâlib b. Atıyye el-Endelüsî, el-Muharrerü’l-Vecîz fi Tefsiri’l-Kitâbi’l-Azîz, XIV/5; İbn Âşur, Muhammed Tâhir, et-Tahrir ve’t-Tenvir, XXIII/202

³² İbn Âşur, a.g.e. XXIII/202; Cerrahoğlu, a.g.e. s.81, 86

(sav)'in oraya oturmasını engellemek için hemen kalkıp oraya oturdu. Kureyşliler, Hz. Peygamber (sav)'i Ebu Talib'e şikayet ettiler. Ebu Talip şöyle dedi:

“Ey yeğenim! Kavminden ne istiyorsun?” Hz. Peygamber (sav) şöyle cevap verdi:

“Ben onlardan bir tek kelime söylemelerini istiyorum ki onun sayesinde Araplar onlara boyun eğecek, Acemler cizye ödeyecektir.” Ebu Talip şaşırarak sorusunu yineledi.

“Tek bir kelime mi?” Hz. Peygamber (sav):

“Tek bir kelime. Ey amca! ‘Allah’tan başka tanrı yoktur’ desinler.” Bunun üzerine Kureşliler:

“Tek bir ilah mı? Doğrusu biz bu tevhit inancını son dinde de görmedik. Bu ancak bir uydurmadır” dediler. Onlar hakkında başından beşinci ayetine kadar bu sûre nazil oldu.³³

b.Müfessirler şöyle demiştir: Ömer b. Hattap (r.a.) müslüman olunca müminler sevindi, ancak bu durum Kureyşlilerin zoruna gitti. Velid b. Muğire Kureyş ileri gelenlerine ve liderlerine:

Ebu Talib'e gidin, dedi. Ebu Talib'e geldiler ve şöyle dediler:

“Sen bizim yaşlımız ve büyüğümüzsün. Şu beyinsizlerin yaptıklarını biliyorsun. Biz bizimle yeğenin arasında hükmetmen için geldik.” Bunun üzerine Ebu Talip Hz. Peygamber (sav)'e birini göndererek onu çağırttı ve şöyle dedi:

“Ey yeğenim! Bunlar senin kavmindir. Senden istekte bulunuyorlar. Kavmine büsbütün sırt çevirme!” Peygamber (sav) sordu:

“Benden ne istiyorlar?” Kureyşliler:

³³ Tirmizî, a.g.e. Tefsir, 38; Vâhidî, Ebu'l-Huseyn Ali b. Ahmed en-Neysâbü'rî, Esbâbü'n-Nüzûl, s. 304; Süyûtî, Celâleddin, Esbâbü'n-Nüzûl, s. 317

“Bizi ve ilahlarımızı diline dolamayı bırak biz de seni ve ilahını bırakalım” dediler. Hz. Peygamber (sav):

“Bana kendisiyle Araplara hakim olacağınız, Acemlerin size boyun eğeceği bir kelimeyi söyler misiniz?” Ebu Cehil hemen atıldı:

“Allah aşkına nedir o kelime? Onu, hatta onun on mislini söyleyelim.” Hz. Peygamber (sav):

“Allah’tan başka ilah yok deyin” deyince kızdılar ve “İlahları bire mi indirdi? Tek bir ilah bütün yaratıklara nasıl güç yetirir” diyerek kalkıp gittiler. Bunun üzerine Yüce Allah onlar hakkında bu ayetleri indirdi.³⁴

Görüldüğü gibi iki rivayet arasında hadisenin cereyanı ve Kureyşlilerin istekleri ve aldıkları cevaplar bakımından temelde bir farklılık yoktur. Hatta iki rivayetin lafızlarının çoğu aynıdır. Ancak birinci rivayete göre hâdise Ebu Talip hastalandığı zaman, ikinci rivayete göre ise Hz. Ömer müslüman olduğu zaman gerçekleşmiştir. Bu fark ise sûrenin nüzul zamanını ta’yin bakımından önemlidir. Zira birinci rivayete göre sûre nübüvvetin onuncu yılında nazil olmuş olmalıdır.³⁵ Çünkü Ebu Talip bu yıllarda ölmüştür.³⁶ İkinci rivayete göre ise sûre nübüvvetin altıncı yılında nazil olmuştur. Zira Hz. Ömer bu yılda müslüman olmuştur.³⁷

İki rivayetten birini diğerine tercih edebilmek için bir delil bulunmamakla beraber birinci rivayetin daha güçlü olduğunu söyleyebiliriz. Zira Sad sûresinin Kamer sûresinden sonra nazil olduğunu yukarıda söylemiştik. Kamer sûresi nübüvvetin sekizinci yılında nazil olmuştur.³⁸ Bu tarih ise Ebu Talib’in öldüğü yıl olan onuncu yıla yakın bir tarihtir. Ayrıca Vâhidî, rivayetine “müfessirler demiştir ki” şeklinde isim belirtmeksizin müphem bir şekilde başlamaktadır. Sûrede kafirlere hazırlanan azabı

³⁴ Vâhidî, Esbâbü’-n-Nüzûl, s. 305

³⁵ Mevdûdî, Ebu’l-A’lâ, Tefhîmü’l-Kur’an, III/2652

³⁶ Mevdûdî, Tefhim, I/545

³⁷ İbn Sa’d, Muhammed b. Sa’d b. Menî’ el-Basrî ez-Zührî, et-Tabakâtu’l-Kübrâ, III/269

³⁸ Mevdûdî, Tefhim, IV/3275

tasvir eden ayetler de³⁹ bu fikri desteklemektedir. Çünkü bilindiği üzere Mekke devrinde işkencenin arttığı yıllarda nazil olan sûrelerde bu tasvirler daha çok yer almaktadır. Yine de kesin bir fikre varmak mümkün değildir. Bu vak'a iki defa cereyan etmiş, birisinde sûre nazil olmuş olabilir.

1.4.Muhtevası

Diğer Mekki sûrelerde olduğu gibi Sad sûresinde de konu tevhit, nübüvvet ve ahiret mihverinde dönmektedir. Ayrıca sûrede peygamber kıssaları ile ibret ve öğüt verilmektedir.

Sûrenin başında Kur'an'a yemin edilerek Kur'an'ın yüceliği belirtilmektedir. Ancak kafirler onu inkar etmek, ona karşı gururlanıp muhalefet etmek sûretiyle onun kadrini bilmemektedirler. Sonra kafirlerin sırasıyla şu üç temel husustaki itirazları ve bunların cevapları yer alır:

a.Nübüvvet: Onlara göre Allah'ın içlerinden birini elçi olarak seçmesi şaşılacak birşeydir. Ayrıca Allah bir elçi seçse bile Hz. Muhammed (sav)'in onlara üstünlüğü nedir ki onları bıraksın da onu seçsin? O ancak bir sihirbaz ve yalancıdır.

Kafirlerin bu itirazlarına cevap verilmiştir: Kainata hakim olan ve ondaki işleri yöneten onlar değildir. Dolayısıyla nübüvvetin kime verileceğine karar vermek de onlara ait olamaz. Bu hususta karar verecek olan sadece kainatı yaratan ve onu düzenleyen Yüce Yaratıcı'dır. Daha önce yalanlamış olanlar azaba uğratılmıştır. Bundan ibret almalı, Kur'an hakkındaki şüpheyi bırakmalı, azap gelmeden önce inanmalıdırlar. Zira azap geldikten sonra inanmaları fayda sağlamayacaktır. Hz. Peygamber (sav)'in davetinin doğruluğunu bir müddet sonra bileceklerdir. Onun için onu kıskanmayı bırakmalı ve davetini kabul etmelidirler. Zira kıskançlık kişiyi mahveden bir huydur. Nitekim İblis de Adem'i kıskandığı için kibre kapılmış sonunda Allah'ın huzurundan kovulmuştur. Hz. Muhammed (sav)'in peygamberliğini kabul etmemek için hiçbir mazeret yoktur. Bir ümmî iken getirmiş olduğu bu bilgiler onun peygamberliğinin apaçık delilidir. Sûrede

³⁹ Sâd 38/55-58

kral olmalarına rağmen mütevâzı olan ve Hakk'a yönelerek kulluk eden Hz. Davud ve Hz Süleyman'ın kıssaları da kafirlere, dünyevî imkanlar sebebiyle gurur ve muhalefete kapılmanın yanlış bir davranış olduğu mesajını vermektedir.

b.Tevhid: Kafirlere göre tek ilahın olması duyulmamış, şaşkıncu bir uydurmadan ibarettir. Bu itiraza 65 ve 66. ayetlerde Allah'ın yer ve göklerin Rabb'i, Kahhar ve Bir olduğu belirtilerek cevap verilir. Bu cevap zaten Allah'a inanan Araplara şu mesajı vermektedir: Yer ve gökleri yarattıktan sonra yer ve göklerde yaratılmış olan herhangi birşeyin ona denk ve ortak olması imkansızdır.

c.Ahret: 16. ayette kafirlerin alay ederek hesap gününden önce cezalarının verilmesini istedikleri belirtilmektedir. Bu itirazın cevabı 27. ve 28. ayetlerde gelmektedir: Yer ve gökler boşuna yaratılmamıştır. Kötülerin yaptıkları yanlarına kâr kalıp, iyilerin çektikleri cefâ ve fazilet için gösterdikleri çaba boşa gitmeyecektir. Aksine iyi kimseler için cennette çeşitli nimetler, kafirler için ise cehennemde çeşitli işkenceler vardır Onların dünyadaki imkanları kendilerine bir fayda vermediği gibi birbirleriyle olan dostlukları da bitecek, orada birbirlerine düşman olacaklardır.

Ayrıca sûrede Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın kıssaları, hem kafirlere mütevâzı olmalarını öğütlemekte, hem de Hz. Peygamber(sav)'i teselli ederek sonunda onun da Hz. Davud ve Hz. Süleyman gibi büyük bir nimete kavuşacağı müjdesinin işaretini içermektedir. Başta Hz. Eyyûb olmak üzere Hz. İbrahim, Hz. İshak, Hz. Ya'kub, Hz. İsmail, Hz. Elyesa' ve Hz. Zü'l-kifl gibi diğer peygamberler ise Hz. Peygamber (sav)'e sabır telkin etmek için anılmaktadır.

1.5.Kendinden Önceki Sûreyle İrtibatı

Mushaftaki sûre tertibine göre Sad sûresinden önce Saffat sûresi yer almaktadır. Saffat ve Sâd sûreleri konuları bakımından birbirinin devamı niteliğindedir. Zira Saffat sûresi de Sad sûresi gibi tevhid⁴⁰ ve ahiret⁴¹ akidesini, cennet nimetleri⁴² ve cehennem

⁴⁰ Saffat 37/1-6

⁴¹ Saffat 37/11-21

⁴² Saffat 37/40-50

azabının⁴³ tasvirlerini içermekte, peygamber kıssalarını ihtiva etmekte⁴⁴ ve müşriklerin batıl inançlarını çürütmektedir.⁴⁵

Sâd ve Saffat sûreleri arasındaki başlıca benzerlikleri şöyle sıralayabiliriz:

a. Her ikisi de yeminle başlar⁴⁶ ve ikisinde de kafirlerin hakka karşı kibirlendikleri belirtilir.⁴⁷

b. Saffat sûresi, kafirlerin ateşe girmeden önce,⁴⁸ Sad sûresi ise ateşe girdikten sonra birbirleriyle tartışmalarını içerir.⁴⁹

c. Saffat sûresinde cennetteki müminlerin kafirler hakkında haber sormaları⁵⁰ Sad sûresinde ise cehennemdeki kafirlerin müminler hakkında haber sormaları⁵¹ yer alır.⁵²

d. Sâd sûresi, Saffat sûresinde zikredilmeyen peygamberlerin anıldığı bir tetimme niteliğindedir. Saffat'ta Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. Harun, Hz. İlyas, Hz. Lut ve Hz. Yunus anılmıştır.⁵³ Sad sûresinde ise Saffat'ta anılmayan Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Eyyûb, Hz. Ya'kub, Hz. İsmail, Hz. Elyesa' ve Hz. Zü'l-kifl anılmıştır.⁵⁴

e. Sad sûresinde kafirlerin Hz. Peygamber (sav)'e sihirbaz ve yalancı dedikleri⁵⁵ ve ahiretle alay ettikleri⁵⁶ yer alırken, Saffat sûresinde "deli bir şair" nitelemesinde bulunarak alay ettikleri belirtilir.⁵⁷

⁴³ Saffat 37/62-68

⁴⁴ Saffat 37/75-148

⁴⁵ Saffat 37/149-166

⁴⁶ Saffat 37/1-4; Sad 38/1

⁴⁷ Saffat 37/35; Sad 38/2

⁴⁸ Saffat 37/32

⁴⁹ Sad 38/59-61

⁵⁰ Saffat 37/51-61

⁵¹ Sad 38/62-63

⁵² İki Sûre arasındaki irtibat hakkında geniş bilgi için ayrıca bkz: Bikâî', Burhânüddin Ebu'l-Hasen İbrahim b. Ömer, Nazmu'd-Dürer fi Tenâsübi'l-Ayâti ve's-Süver, XVI/321; Havvâ, Said, el-Esas fi't-Tefsîr, VIII/4755, 4766, 4789, 4809

⁵³ Saffat 37/75-148

⁵⁴ Sad 38/17-48

⁵⁵ Sad 38/4

⁵⁶ Sad 38/16

⁵⁷ Saffat 37/36

f.Saffat sûresinde peygamberlerin mutlaka zafere ulaşacakları⁵⁸ ve azabın korkunçluğu belirtilmiş,⁵⁹ Sad sûresinde ise kâfirlerin bozguna uğratılacak, derme-çatma bir ordu olduğu⁶⁰ ve bir müddet sonra Hz. Peygamber (sav)'in davetinin hakikatini bilecekleri söylenilerek kafirlerin sonunda yenileceğine ve İslam'ın hâkim olacağına dair müjde verilmiştir.⁶¹

Saffat sûresinin sonu ile Sad sûresinin başı arasındaki irtibat ise şöyle kurulabilir:

Saffat sûresinin sonunda kafirlerin “*Eğer daha önceki ümmetlere verilen kitap gibi bir kitap bizde de olsaydı, Biz de Allah'ın halis kulları olurduk.*”⁶² dedikleri belirtilmişti. Sad sûresine Kur'an'a yemin edilerek başlanmak sûretiyle “Alın size sayesinde halis kullar olacağınız uyarı! Artık mazeretiniz kalmadı” mesajı verilmiştir.⁶³

⁵⁸ Saffat 37/171-173

⁵⁹ Saffat 37/177

⁶⁰ Sad 38/11

⁶¹ Sad 38/88

⁶² Saffat 37/168-169

⁶³ Ebû Hayyan, Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî el-Gırnâtî, el-Bahru'l-Muhîr fi't-Tefsîr, IX/134; Zuhaylî, Vehbe, et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akîde ve'ş-Şerîa ve'l-Menhec, XXIII/161

2.SÛRENİN METİN VE MEÂLİ

2.1.Sûrenin Metni

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

صَّ وَالْقُرْءَانَ ذِي الذِّكْرِ ① بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ② كَمْ
أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَوا وَّالَاتِ حِينَ مَنَاصٍ ③ وَعَجِبُوا
أَنْ جَاءَهُمْ مُنذِرٌ مِنْهُمْ ④ وَقَالَ الْكٰفِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذٰبٌ
⑤ أَجْعَلِ الْاِلٰهَةَ الْاِنْهٰا وَحِداً اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ ⑥ وَاَنْطَلِقَ
الْمَلَأُ مِنْهُمْ اَنْ اَمْشُوا وَاَصْبِرُوا عَلٰى اِلهْتِكُمْ اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ يَّرَادُ ⑦
مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِي الِمْلَةِ الْاٰخِرَةِ اِنَّ هٰذَا اِلَّا اٰخْتِلَاقٌ ⑧ اَنْزِلْ عَلٰى
الذِّكْرِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِّنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَدُوْقُوا عَذَابٍ ⑨ اَمْ
عِنْدَهُمْ خَزَايِنُ رَحْمَةِ رَبِّيكَ الْعَزِيْزِ الْوَهَّابِ ⑩ اَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْاَسْبَابِ ⑪ جُنْدٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ
مِّنْ الْاَحْزَابِ ⑫ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْاَوْتَادِ
⑬ وَثَمُوْدُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَاَصْحٰبُ لَيْكَةِ اُولٰٓئِكَ الْاَحْزَابُ ⑭

إِنْ كُلُّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابٌ ﴿١٤﴾ وَمَا يَنْظُرُ هَتُّوْلَاءٍ إِلَّا صِيْحَةً
وَاحِدَةً مَّا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ ﴿١٥﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطْنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ
﴿١٦﴾ أَصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَلَا تُكْرِمُوا عِبَادَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾
إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾ وَالطَّيْرَ
مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ ﴿١٩﴾ وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَءَاثَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَّلَ
الْخِطَابِ ﴿٢٠﴾ * وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَضْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾
إِذْ دَخَلُوا عَلَىٰ دَاوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصِمَانِ بَغَىٰ
بَعْضُنَا عَلَىٰ بَعْضٍ فَأَحْكُم بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَأَهْدِنَا إِلَىٰ سَوَاءٍ
الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾ إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ
وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾ قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ
بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِ ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ
عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ ۗ

وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ﴿٢٤﴾
 فَغَفَرْنَا لَهُ ذَٰلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٢٥﴾ يٰدَاوُدُ إِنَّا
 جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ
 فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ
 بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا
 بَاطِلًا ذَٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾
 أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ
 نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا
 آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٩﴾ وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَانَ
 نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ ءَوَّابٌ ﴿٣٠﴾ إِذْ عَرَضَ عَلَيْهِ بِالْعَشيِّ الصَّفِينَةُ الْجِيَادُ
 ﴿٣١﴾ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَن ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ
 بِالْحِجَابِ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَيَّ فَطَفِيقٌ مَّسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَيَّ كُرْسِيَهُ جَسَدًا ثُمَّ
 أَنَابَ ﴿٣٤﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ
 بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾ فَسَحَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ
 رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ
 ﴿٣٧﴾ وَعَاخِرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾ هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ
 أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَّعَآبٍ ﴿٤٠﴾
 وَأذْكَرُ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ
 وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾ أَرْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبْنَا
 لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذَكَرَىٰ لِأُولَى الْأَلْبَابِ ﴿٤٣﴾
 وَخَذْ بِيَدِكَ ضِعْفًا فَأَضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنُتْ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نُّعَمِّ
 الْعَبْدَ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾ وَأذْكَرُ عَبْدَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
 أُولَى الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ ﴿٤٥﴾ إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿٤٦﴾

وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٧﴾ وَأَذْكَرٌ سَمْعِيَلٌ وَالتَّيْسَعُ
 وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِّنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٨﴾ هَذَا ذِكْرٌ وَإِنِ لِلْمُتَّقِينَ لِحُسْنِ مَّعَابٍ
 ﴿٤٩﴾ جَنَّاتٍ عَدْنٍ مُّفْتَحَةٌ لَهُمْ الْأَبْوَابُ ﴿٥٠﴾ مُتَّكِنِينَ فِيهَا يَدْعُونَ
 فِيهَا بِفَنكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾ وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ الْأُنثَىٰ
 ﴿٥٢﴾ هَذَا مَا تُوْعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هَذَا لَرِزْقُنَا مَا
 لَهُ مِن نَّفَادٍ ﴿٥٤﴾ هَذَا وَإِنِ لِلطَّاغِيَةِ لَشَرٌّ مَّعَابٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصَلُّونَهَا
 فَبَيْسَ الْمِهَادِ ﴿٥٦﴾ هَذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾ وَعَاخِرُ
 مِن شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ ﴿٥٨﴾ هَذَا فَوَجِّحْ مُقْتَجِمٌ مَّعَكُمْ لَا مَرْحَبًا
 بِهِمْ إِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ لَأَمْحَبُّونَنَا بِكُمْ أَنْتُمْ
 قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا فَبَيْسَ الْقَرَارِ ﴿٦٠﴾ قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هَذَا فَزِدْهُ عَذَابًا
 ضِعْفًا فِي النَّارِ ﴿٦١﴾ وَقَالُوا مَا لَنَا لَنَرِي رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ
 مِّنَ الْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ اتَّخَذْتُمُوهُمْ سِحْرِيًّا أَمْ أَزَاغَتْ عَنْهُمْ الْأَبْصَارُ ﴿٦٣﴾

إِنَّ ذَلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ ﴿١٤﴾ قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنذِرٌ وَمَا مِنِّي إِلَهٌ إِلَّا
 اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٥﴾ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ
 الْغَفُورُ ﴿١٦﴾ قُلْ هُوَ نَبِيُّ عَظِيمٌ ﴿١٧﴾ أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿١٨﴾ مَا كَانَ
 لِي مِن عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَى إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿١٩﴾ إِنْ يُوحَىٰ إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا
 أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٠﴾ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَلِقُ بَشَرًا مِّن طِينٍ
 ﴿٢١﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٢٢﴾
 فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٢٣﴾ إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ
 الْكَافِرِينَ ﴿٢٤﴾ قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي
 اسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّمَّنْ خَلَقْتَنِي مِن
 نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴿٢٦﴾ قَالَ فَأَخْرِجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَاجِعٌ وَإِنِّي
 عَلَيْكَ لَعَنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٢٨﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ
 ﴿٢٩﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٣٠﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣١﴾

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾ إِلاَّ عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلِصِينَ ﴿٨٣﴾
قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقُّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنْهُمْ
أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾
إِنَّهُ هُوَ إِلاَّ ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمَنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾

صَلَّى اللهُ
عَلَيْهِ
وآلِهِ
الْعَظِيمِ

2.2.Sûrenin Meâli

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1.Sâd. Bu şanlı şerefli Kur'an hakkı için: 2.Bu Kur'an'da şüpheye yer verecek herhangi bir taraf olduğundan değil ama asıl o kâfirler Allah'a karşı kibir ve muhalefet taşıdıkları için inkar ediyorlar. 3.Biz onlardan önce nice nesilleri silip sürüdük. O zaman ne çılgınlık, ne feryatlar kopardılar! Ama kurtuluş zamanı çoktan geçmişti! 4.İçlerinden kendilerini uyarıp irşad edecek birinin gelmesinden her nedense şarşırdılar ve o kâfirler: "Bu bir sihirbaz, bir yalancı! İşte tutmuş bunca ilahı bir tek ilah yapmış! Bu geçekten şaşılacak, çok tuhaf bir şey dediler. 5.İçlerinden önde gelen eşraf takımı derhal harekete geçip "Hâlâ mı duruyorsunuz, dediler, kalkın yürüyüp gösteri yapın ve ilahlarımız konusunda direnip dayanacağımızı ilan edin. Bu, cidden yapılması gereken bir şeydir. 6."Doğrusu biz bu tevhid inancını son dinde de görmedik. Bu sırf bir uydurma! 7-8.Biz bu kadar eşraf dururken, Kitap gönderilecek bir o mu kalmış! Hayır, hayır, onlar Benim buyruklarım hakkında tam bir şüphe içindedirler, doğrusu onlar azabımı henüz tatmadılar. 9.O mutlak galip, her nimeti ve özellikle peygamberliği dilediğine ihsan eden Rabbinin rahmet hazineleri yoksa onların mı yanında? 10.Yoksa göklerin, yerin ve ikisi arasında olan varlıkların hakimiyet ve yönetimi onlara mı ait? Haydi, ellerinden geliyorsa sebep ve vasıtalarını temin etsinler de göğe çıksınlar (âlemi oradan yönetsin, vahyi de istediklerine göre indirsinler!) 11.Bunu yapmaları şöyle dursun, onlar birtakım döküntü bölüklerden oluşup buracıkta bozguna uğrıtılacak bozuk bir ordu! 12-13.Onlardan önce Nuh, Âd toplumları ve ordular sahibi Firavun toplumu da Peygamberleri yalancı saydılar. Semud ve Lut toplumları, Eykeliler de öyle yaptılar. İşte bunlar, peygamberlere karşı toplanan hiziplerdi. 14.Bunların her biri peygamberlere yalancı demiş ve cezalarını hak etmişlerdi. 15.Bunlar da geri dönüşü olmayan tek bir sesi beklerler. 16.Bir de o kâfirler alayla şöyle dediler: "Ey bizim Rabbimiz, bizim payımızı hesap günü gelmeden çabuklaştır." 17.Onlar ne derlerse desinler sen sabret ve güçlü kuvvetli bir kulumuz olan Davud'u hatırla. Çünkü o daima Allah'a yönelirdi. 18-19.Biz sabah akşam kendisiyle zikir ve ibadet etmeleri için dağları, toplu haldeki kuşları onun hizmetine râm etmiştik. Her biri onun ahengine katılır, beraber zikrederlerdi. 20.Biz onun hâkimiyetini güçlendirdik, ona hikmet,

nübüvvet, isabetli karar verme ve meramını güzelce ifade etme kabiliyeti verdik. 21-22.O mahkemeleşen hasımların olayından haberin oldu mu? Onlar mabedin dıvarına tırmanıp Davud'un yanına birden girince o, onlardan ürktü, Onlar da "Korkma! dediler, biz sadece birbirimize hakkı geçen iki davalıyız. Senden dileğimiz; aramızda adaletle hükmet, haktan uzaklaşma ve bize tam doğruyu göster. 23."Benim şu kardeşimin doksan dokuz koyumu var, benimse bir tek koyunum! Böyle iken "onu da bana bırak!" dedi ve çenesiyle beni bastırdı." 24.Davud: "Doğrusu, senin tek koyununu, kendi koyunlarına katmak istemekle o sana haksızlık etmiştir. Zâten malda ortak olanların çoğu birbirlerine haksızlık ederler. Ancak gerçekten iman edip makbul ve güzel davranışlarda bulunanlar böyle yapmazlar ki onlar da o kadar azdır ki! Dâvud kendisini imtihan ettiğimizi anladı, derhal Rabbinden mağfiret diledi, eğilip secdeye kapandı ve Allah'a yöneldi. 25.Biz de ondan bunu affettik. Muhakkak onun Bize yakınlığı ve güzel bir akibeti vardır. 26."Davud! Biz seni ülkede hükümdar yaptık, sen de insanlar arasında adaletle hükmet, keyfine uyma ki seni Allah yolundan saptırmasın. Allah yolundan sapanlar, hesap gününü umuttukları için, kendilerine şiddetli bir azap vardır. 27.Biz göğü, yeri ve ikisinin arasındaki varlıkları gayesiz, boşuna yaratmadık. Bu sadece kafirlerin bir zannı ve iddiasıdır. Artık o ateşten vay haline o kafirlerin! 28.Biz hiç iman edip makbul ve güzel o iş yapanlara ülkede fesat çıkararak nizamı bozanlarla aynı muameleleri yapar mıyız? Yahut Allah'ı sayıp kötülüklerden sakınanları, yoldan çıkanlarla bir tutar mıyız? 29.Biz sana hayrı, feyiz ve bereketi bol bir Kitap indirdik ki insanlar onun ayetlerini iyice düşünsünler ve akli yerinde olanlar ders ve ibret alsınlar. 30.Bunları belirttikten sonra tekrar Davud'un kıssasına dönelim: Davud'a evlat olarak Süleyman'ı ihsan ettik. Süleyman ne güzel kuldu! Hep Allah'a yönelirdi. 31.Hani bir gün ikindi vakti ona, durduğunda sakın, koştuğu zaman ise süratli safkan koşu atları gösterilmişti. 32-33.Onlarla ilgilenip "Ben Rabbimi hatırlattıkları için güzel şeyleri severim" dedi ve onlar gözden kayboluncakya dek onları seyredip durdu. Sonra: "Onları tekrar bana getirin !" deyip bacalarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı. 34.Biz Süleyman'ı denemeye tabi tuttuk ve tahtının üzerine bir cesed bıraktık. Sonra o Allah'a sığınıp tekrar tahtına döndü. 35."Ya Rabbi, dedi, affet beni ve bana, benden sonra hiç kimseye nasip olmayacak bir hakimiyet lutfet. Çünkü Sen lütufları son derece bol olan Vehhab'sın!" 36.Biz rüzgarı onun emrine verdik. Rüzgar, onun emriyle istediği yere tatlı tatlı eserdi. 37-38.Bina yapan, dalgıçlık

yapan her şeytani, bukağularla bağlı olan başkalarını da onun hizmetine verdik. 39.Buyurduk: “Süleyman! İşte bu, sana ihsanımızdır. İster tut dağıt, ister yanında tut, bu hesapsızdır.” 40.Muhakkak ki onun Bize yakınlığı ve güzel bir akıbeti vardır. 41.Kulumuz Eyyûb’u da hatırla. Hani o Rabbine yalvarıp: “Ya Rabbî, Şeytan bana bir yorgunluk ve işkence dokundurdu.” 42.Eyyûb’a: “Ayağımı yere vur! dedik. İşte sana kullanıp yıkanacağın ve içeceğin serin bir su!” 43.Nezdimizden bir rahmet ve sağduyu sahiplerine bir ibret olmak üzere ailesini, çevresini ve onların bir mislini lufettik. 44.Bir de ona: “Eline bir demet sap al, onunla vur! Yemininden dönen durumuna düşme” Doğrusu biz onu pek sabırlı bulduk. Ne güzel kuldu o. O gerçekten Allah’a yönelirdi. 45.(Ey Resûlüm) Kuvvetli ve basiretli zatlar o kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub’u da an. 46.Biz onları özellikle ahiret yurdumu düşünen ihlaslı kişiler kıldık. 47.Üstelik onlar bizim yanımızda seçkin ve hayırlı zatlardır. 48.İsmail, Elyesa’ ve Zülkipl’i de hatırla. Onların hepsi hayırlı insanlardı. 49.İşte bu bir zikirdir, bir hatırlatmadır. Şüphesiz Allah’a karşı gelmekten sakınanlara güzel bir akıbet vardır. 50.O güzel yer:Kapıları yalnız kendilerine açılmış olan Adn Cennetleridir. 51.Onlar orada kanapelere dayanarak birçok meyveler ve içecekler isterler. 52.Onların beraberinde, gözleri kocalarından başkasını görmeyen yumuşak bakışlı, aynı yaşta güzeller vardır. 53.Bu hesap günü için size vadolunan şeyler bunlardır. 54.Gerçekten işte bu Bizim ihsan ettiğimiz bir nasiptir ki onun asla biteceği yoktur. 55-56İşte bu, mutlularadır, ama azgınlara kötü bir akıbet vardır ki o da girip yanacakları Cehennem’dir. Ne kötü bir yataktır O! 57.Bu böyledir! İşte tatsınlar bakalım o kokuşmuş suları ve irinleri! 58.Bu böyledir! Bunlara benzer başkaları da vardır. 59.İşte şunlar dünyada körü körüne maiyetinizde koşup giden gürühtür. “merhaba” olmasın, rahat yüzü görmesin o zalimler. Zira onlar cehenneme gireceklerdir.” 60.Tabi olanlar onlara: “Hayır, asıl size merhaba olmasın, rahat yüzü görmeyin sizler! Bu azabı bize getiren sizsiniz. O ne kötü yerdir!” 61.Sonra hep birden dua edip derler ki: “yâ Rabbenâ, kim bunları önümüze yığıdı ise, Sen onun azabını kat kat artır. 62.Azgınlara: “Neden acaba dünyada kendilerini değersiz saydığımız birtakım adamları burada görmüyoruz? Bize kalsa, onlarla alay ederdik! 63.Yoksa gözlerimiz onlardan kaydı da onun için mi kendilerini göremiyoruz? 64.İşte bu, yani cehennemliklerin davalışması kesin bir gerçektir. 65.De ki: Ben sadece uyarıcı bir peygamberim. Şu kesin bir gerçektir ki Tek Hâkim olan Allah’tan başka ilah yoktur. 66.O göklerin, yerin ve ikisinin arasındaki varlıkların

Rabbidir. Mutlak galiptir, çok mağfiret edendir. 67.De ki: “Bu Kur’an mühim bir mesajdır. 68.Ama siz ona sırtınızı dönmüyorsunuz. 69.Mele-i A’la sakinleri tartışırken kendi aralarında neler konuştuklarına dair bilgim yoktur. 70.Şu var ki: “Bana sadece, açıkça uyarmak için gönderilen bir Elçi olduğum vahyolmuyor.” 71.Bir vakit Rabbin meleklere: “ben dedi, çamurdan bir beşer yaratacağım. 72.Onu iyice biçimlendirip ona Ruhumdan üfleyince hep birden, hürmet göstermek için ona secde ediniz.” 73.Meleklerin hepsi secde ettiler. 74.Lakin İblis secde etmedi. O kibirlendi ve kafirlerden oldu. 75.Allah buyurdu: “İblis! Benim ellerimle yarattığım mahlukuma neden secde etmedin? Gururlandın mı, yoksa kendini çok yükseklerde mi görüyorsun? 76.İblis: “Ben ondan üstümüm, çünkü beni ateşten, onu ise topraktan yarattın” dedi. 77-78.Allah: “Defol oradan. Sen artık kovulmuş birisin. Lanetim de, hesap gününe kadar senin üstündedir. 79.“Ya Rabbi, dedi, bana insanların dirileceği güne kadar mühlet verir misin? 80.Allah: “Haydi sana mühlet verildi. 81.Sen belirli bir vakte kadar izinlisin.” 82-83.İblis: “Öyle ise, dedi, senin izzetine yemin ederim ki ben de onların hepsini şaşırtacağım, ancak Senin ihlase erdirdiğin kullar bundan müstesnadır.” 84-85.Allah buyurdu: “İşte bu doğru! Ben de şu hakikati söyleyeyim ki cehennemi, sen ve sana uyanlarla dolduracağım” 86.De ki: Ben de irşad ve risalet hizmetinden dolayı sizden bir ücret istemiyorum ve ben size kendiliğinden bir iddia içinde bulunan biri de değilim. 87.Bu Kur’an, ancak bütün milletler için bir derstir. 88.Omun verdiği haberin doğruluğunu bir süre sonra siz de pek iyi öğrenirsiniz.

3.SÛRENİN TEFSİRİ

3..1.KUR'AN'IN ŞANI VE ŞEREFİ (1-3. Ayetler arası)

3.1.1.Ayetlerin Meâli

1.Sâd. Bu şanlı şerefli Kur'an hakkı için: 2.Bu Kur'an'da şüpheye yer verecek herhangi bir taraf olduğundan değil ama asıl o kafirler Allah'a karşı kibir ve muhalefet taşıdıkları için inkar ediyorlar. 3.Biz onlardan önce nice nesilleri silip süpürdük. O zaman ne çığlıklar, ne feryatlar kopardılar! Ama kurtuluş zamanı çoktan geçmişti!

3.1.2.Kelimelerin Tahlîli

Zikir (Şan, şeref): Bir şeyi dile veya kalbe getirmek,⁶⁴ öğrenilen bilgiyi korumak anlamındadır.⁶⁵ Zikir ikiye ayrılır:

a.Kalple yapılan zikir;⁶⁶ Bu anlamda zikir, unutmanın zıddıdır. “*Muhakkak omu sana söylememi unutturan da Şeytandan başkası değildir.*”⁶⁷ ayetinde bu anlamda kullanılmıştır. Unutmanın yeri kalptir. Dolayısıyla zikrin yeri de kalptir. Çünkü iki zıt fiilin yerinin aynı olması gerekir.⁶⁸

b.Dille yapılan zikir.⁶⁹ Bu anlamda zikir, susmanın zıddıdır ve sükûtun yeri dil olduğu gibi zikrin yeri de dildir.⁷⁰

Zikir, ayrıca şeref⁷¹, şöhret ve övgü anlamlarında da kullanılmaktadır. Ancak bu kullanım mecazidir.⁷²

Zikir, tasavvufta korku veya sevgi sebebiyle gafletten müşahedeye geçmek anlamında kullanılmaktadır.⁷³

Kainatta bulunan Yüce Allah'ı gösteren delilleri hatırlattığı için⁷⁴ Kur'an'a da Zikir denilir.⁷⁵ Burada öncekilerin ve sonrakilerin kıssalarının zikredildiği Kur'an veya şerefli Kur'an anlamında kullanılmıştır.⁷⁶

İzzet (Kibir):“Azz” kökünden gelir. Azz; güç kuvvet, şiddet, gâlibiyet, yükseklik anlamlarına gelir.⁷⁷ İzzet ise; insanın mağlup olmasını engelleyen durum demektir.⁷⁸ Övgü de yergi de ifade edebilir. “İzzet ve kudret Rabbi olan senin Rabbin onların bütün batıl iddialarından münezzehtir, yücedir.”⁷⁹ ayetinde övgü için “İzzet, Allah'ın, resûlümün ve müminlerindir. Ne var ki münafıklar bunu bilmezler.”⁸⁰ ayetinde ise kınama için kullanılmıştır. Çünkü Allah'ın, müminlerin ve peygamberin izzeti devamlı ve gerçek bir izzet, kafirlerinki ise hakikatte zillet olan bir gururlanmadan ibarettir.⁸¹ “O adama: Allah'tan kork da fesat çıkarma! denildiğinde, kendini benlik ve gurur kaplar ve bu, onu daha fazla günaha sürükler.”⁸² ayeti, olumsuz anlamdaki izzet kelimesinin, hakk bile olsa bir hususta başkasını izlemeyi gurur meselesi yapma anlamı içerdiğini ifade etmektedir.⁸³

Bu kökten gelen “Azîz” kelimesi de Cenâb-ı Hakk'ın isimlerindedir. Aziz; irade ettiği hiçbir şeyin kendisine direnemediği, cezalandıracağı ve intikam alacağı hiçbir kimsenin elinden kurtulamadığı, herşeyi kahreden fakat kendisi kahredilemeyen ve yenilemeyen kudret ve şeref sahibi anlamına gelir.⁸⁴

⁷³ Tehânevî, Muhammed Ali, Keşşâfu Istulâhâtî'l-Fünûn ve'l-Ulûm, I/726

⁷⁴ Ünal, Ali, Kur'an'da Temel Kavramlar, s. 23

⁷⁵ Kamer 54/17, 22, 32, 40 Ayrıca bkz: Dâmegânî, el-Hüseyn b. Muhammed, Kâmûsu'l-Kur'an, s. 267

⁷⁶ Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/9

⁷⁷ Zebîdî, a.g.e. VIII/100 Ayrıca bkz: Ulutürk, Veli, Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor, s. 160

⁷⁸ Râgıb, a.g.e. s. 563 Ayrıca bkz: Zebîdî, a.g.e. VIII/100

⁷⁹ Saffat 37/180

⁸⁰ Münafikun 63/8

⁸¹ Râgıb, a.g.e. s. 563

⁸² Bakara 2/206

⁸³ Râzî, Fahrudin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Hasen b. Ali et-Temîmî el-Bekrî, Mefâtihu'l-Gayb, XXVI/153

⁸⁴ Ulutürk, Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor, s. 160-161

Şıkak (Muhalefet): Üstünlük veya eşitlik iddiasıyla ⁸⁵ düşmanlık etmek ve uzaklaşmak demektir. ⁸⁶ شق “yarmak” filinden türemiştir. Bunun için düşman grupların her birinin diğeriyle ayrı noktalarda bulunmaları durumuna şıkak denilir. ⁸⁷ Şıkak kelimesi, Kur’an’da sapıklık ⁸⁸, ayrılık ⁸⁹ ve düşmanlık ⁹⁰ anlamlarında kullanılmıştır. ⁹¹

3.1.3. Ayetlerin Yorumu

3.1.3.1. Huruf-u Mukattaa’

Sâd sûresi hurûf-u mukattaa ile başlamaktadır. Huruf-u mukattaa konusuna kısaca değinmemiz birinci ayetin iyi anlaşılmasını sağlayacaktır:

Kur’an’da bazı sûrelerin başında adlarıyla okunan bu harflere huruf-u mukattaa veya hurûf-u teheccî denilir. ⁹² Bunlar hakkında başlıca iki görüş vardır:

a. Bu harflerin anlamını Allah’tan başka kimse bilmez ⁹³ Buna göre her kitabın bir sırrı vardır, Kur’an’ın sırrı da bu harflerdir. Dolayısıyla bu harflerin zahirine inanmalı, onlar Allah’a havale edilmelidir. ⁹⁴

b. Kur’an’ın anlaşılacak için indirildiğini ⁹⁵ dolayısıyla onda anlaşılmayacak birşey bulunmayacağını söyleyenlerin görüşü. ⁹⁶ Bunlar bu konuda çeşitli yorumlar ileri sürmüşlerdir. Bu yorumların başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz:

b.a. Kur’an’ın isimleridir.

⁸⁵ Râzî, Mefâtiḥ, VI/153

⁸⁶ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdillâh b. Müslim, Tefsîru Ğarîbi’l-Kur’an, s. 376

⁸⁷ İbn Manzûr, Ebu’l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Manzur el-İfrîkî el-Mısırî, Lisânü’l-Arab, X/181; Zebîdî, a.g.e. XIII/251

⁸⁸ Hac 22/53

⁸⁹ Nisa 4/115

⁹⁰ Haşr 59/4

⁹¹ Dâmegâni, a.g.e. s. 267

⁹² Zerkeşî, a.g.e. I/261, 255 Ayrıca bkz: Cerrahoğlu, a.g.e. s.134

⁹³ Zerkeşî, a.g.e. I/262

⁹⁴ Zerkeşî, a.g.e. I/262; Cerrahoğlu, a.g.e. s.136-137; Demirci, a.g.e. s. 143

⁹⁵ Yusuf 12/2

⁹⁶ Râzî, Mefâtiḥ, II/6; Zerkeşî, a.g.e. I/262; Cerrahoğlu, a.g.e. s.137; Demirci, a.g.e. s. 144

b.b.Allah'ın isimleridir.

b.c.Allah'ın isimlerinden bir parçadır. Mesela الرحمن الرحيم demektir.

b.d.Onlardan herbiri Allah'ın isimlerinden ve sıfatlarından birine delalet eder. Mesela الرحمن'ın elifi Allah'ın Ahad, Evvel, Âhir ismine; lam, Latif ismine; mim de Mecid, Melik, Mennan ismine işaret eder.

b.e.Bir kısmı Allah'ın zâtî isimlerine, bir kısmı da sıfatlarına delalet eder. Mesela انا الله اعلم "Ben Allah'ım bilirim" demektir.

b.f.Bir kısmı Allah'ın isimlerine, bir kısmı da Allah'tan başkasının isimlerine delalet eder. Mesela انزل الله الكتاب علي لسان جبريل علي محمد الم "Allah, Kitab'ı Cibril'in lisani üzere Muhammed'e indirdi" demektir.

b.g.Kâfirler Kur'an'dan yüz çevirip onun işitilmesini engellemek için gürültü yapıyordu.⁹⁷ Allah onların susmalarını sağlamak ve dikkatlerini çekmek için bu harfleri indirdi.

b.h.Allah bu harflerle yemin etmiştir.

b.ı.Bu harfler, Kur'an'ın kaynağının Allah olduğunu göstermek için indirildi. Çünkü Kur'an müşriklere bir benzerini meydana getirmelerini söyleyerek meydan okumuştur. Bu harfler zikredilmek sûretiyle kafirlere şu mesaj verildi: Kur'an işte bu harflerden oluşuyor. Siz de bu harflerden oluşan kelimelerle konuşuyorsunuz. Ancak dilinizi iyi bilmenize rağmen Kur'an'ın en küçük bir sûresine nazîre getiremiyorsunuz. Bu durum Kur'an'ın kaynağının bir beşer değil, Allah olduğunun en büyük delilidir.⁹⁸

⁹⁷ Fussilet 41/26

⁹⁸ Râzî, Mefâtih, II/6-8 Ayrıca bkz: Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, Câmiu'l-Beyan an-Te'vil-i Âyi'l-Kur'an, I/86-96; Zerkeşi, a.g.e. I/262-266; İbn Kesir, İmâmü'd-din Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Kesir el-Kureşî ed-Dimeşkî, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, I/50-53; Süyûtî, Celâleddin, el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an, I/658-665; Kutup, Seyyid, Fî Zılâli'l-Kur'an, I/38; Cerrahoğlu, a.g.e. s.137-148

Görüldüğü gibi bu harflerin bir anlamı olmadığını ileri sürmenin Kur'an'a aykırı olduğu gerekçesiyle yorum yapanlar bir görüşte birleşememişlerdir. Bu harfler hakkında o kadar değişik yorumlar yapılmıştır ki bu harflerin sayısal değerinden yola çıkarak bir takım sonuçlara ulaşmak isteyen insanlar bile çıkmıştır.⁹⁹

Zikredilen bu görüşlerden sonuncusu daha makul gibidir. Ancak kanaatimizce en sağlam yol bu harflerden ne kastettiğini en iyi Allah bilir¹⁰⁰ diyerek işi Allah'a havâle etmektir.

Ayrıca zikredelim ki “Sad”ın huruf-u mukattaa olmayıp صادي filinden “Kur'an’ı amelikle karşılaştı” anlamında emr-i hazır¹⁰¹ veya صد “Kafirler bu dini kabul etmekten yüz çevirdi”¹⁰², صدق “Muhammed doğru söyledi” anlamlarına geldiği ve nihayet kendinden sonraki yeminin cevabı olduğu da söylenmiştir.¹⁰³

3.1.3.2.Kur'an'a Yemin

Kur'an'da bazı sûreler huruf-u mukattaa ile başladığı gibi bazıları da yeminle başlar. Sad sûresi ise başında hem huruf-u mukattaa, hem de yemin içeren sûrelerdendir. Yeminler, hakkında müstakil kitaplar te'lif edilen ayrı bir araştırma konusudur. Tezimizin yeminler hakkında olmaması hasebiyle bu konunun detaylarına girmeyeceğiz. Ancak bu hususa özetle değinmenin bu ayeti daha anlaşılır kılacağı kanaatindeyiz.

Yemin, lugatte el demektir.¹⁰⁴ And içmek anlamında kullanılması ise istiaredir.¹⁰⁵ Yemine kasem de denilir. Kesem kelimesi “kasâme”den gelmektedir. Kasâme; maktulun velilerine yapılan yemindir.¹⁰⁶ Istılâhî anlamı itibariyle ise yemin, bir kimsenin bir işi yapıp yapmaması veya bir olayın doğru olup olmaması konusundaki

⁹⁹ Râzî, Mefâtiḥ,II/7

¹⁰⁰ Mahalli, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ahmed el-Mahalli -Süyûtî, Celâleddin, Tefsîru'l-Celâleyn, s. 2

¹⁰¹ Taberî, Câmi', XXIII/117; Râzî, Mefâtiḥ,XXVI/102

¹⁰² Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/152

¹⁰³ Taberî, Câmi', XXIII/118

¹⁰⁴ Râğîb, a.g.e. s. 893-894

¹⁰⁵ a.g.e. Aynı Yer

¹⁰⁶ Râğîb, a.g.e. s. 670

söylediği sözünü Allah'ın adını veya sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesidir.¹⁰⁷ “Vallâhi doğruluktan ayrılmadım” veya “Vallâhi doğru söylüyorum” demek gibi.

Bir yeminde üç unsur vardır:

a.Yemin edatı (harfu'l-kasem): Yemin edilirken Allah'ın adı veya sıfatının önüne getirilen vav, bâ ve tâ gibi harflerdir.

b. Kendisiyle yemin edilen şey (el-muksemu bih): Yemin edatından sonra zikredilen Allah'ın isim ve sıfatlarıdır. Kur'an'da Allah, fiilleri, ve yaratıkları ile yemin edilmiştir. Yemin edilen yaratıklar arasında Mekke,¹⁰⁸ Tur-ı Sina, Beyt-i Ma'mur¹⁰⁹ gibi mukaddes yerlerin yanısıra; gök,¹¹⁰ yıldız,¹¹¹ güneş, ay, yer¹¹² gibi astronomik cisimler; gündüz, gece,¹¹³ kuşluk vakti,¹¹⁴ fecr vakti,¹¹⁵ ikindi vakti¹¹⁶ gibi zaman dilimleri; melekler¹¹⁷ ve nefis¹¹⁸ gibi varlıklar ve hatta incir ve zeytin¹¹⁹ gibi yiyecekler yer almaktadır. İslam akidesine göre Allah'tan başka hiçbir varlıkla yemin etmek caiz değilken¹²⁰ Allah Teâlâ'nın bu varlıklara yemin etmesi hakkında farklı şeyler söylenmiştir:

b.a.Bunlar mahzuf bir muzafın muzafun ileyhidir. Yani والتين “incire yemin olsun” demek aslında و رب التين “İncirin Rabbi'ne yemin olsun” demektir.

b.b.Kur'an'da yemin edilen şeylere Araplar saygı gösteriyordu. Kur'an onların kültürüne uygun indiği için Kur'an'da bu varlıklarla yemin edildi.

¹⁰⁷ Demirci, a.g.e. s. 189

¹⁰⁸ Tin 95/4

¹⁰⁹ Tur 52/4

¹¹⁰ Zâriyat 51/7

¹¹¹ Necm 53/1

¹¹² Şems 91/1-2, 6

¹¹³ Şems 91/3-4

¹¹⁴ Duha 93/1

¹¹⁵ Fecr 89/1

¹¹⁶ Asr 103/1

¹¹⁷ Saffat 37/139

¹¹⁸ Şems 91/7

¹¹⁹ Tin 95/1

¹²⁰ Demirci, a.g.e. s. 190

b.c.Yemin, yemin eden kimsenin saygı gösterdiği üstün bir zat ile yapılır. Allah'tan daha üstünü yoktur. Dolayısıyla Allah bazan kendisiyle, bazan da yaratıklarıyla yemin eder.¹²¹

c.Üzerine yemin edilen konu veya yeminin cevabı (el-muksemu aleyh veya cevâbü'l-kasem):Yeminin yapılmasındaki amacı oluşturan, sözümlüğün güçlendirmek istediğimiz kısmıdır. Yukarıdaki örnekte “doğruluktan ayrılmama” ve “doğru söyleme” yargıları, üzerine yemin edilen konudur. Kur'an'da üzerine en çok yemin edilen konular; tevhid,¹²² Kur'an'ın¹²³ ve Hz. Peygamber (sav)'in hak oluşu,¹²⁴ ceza ve mükâfatın gerçekliğinden¹²⁵ oluşmaktadır.¹²⁶

Bilindiği gibi yeminden maksat, söylenen sözün güçlendirilmesidir.¹²⁷ Bunun için Yüce Yaraticı'nın neden yemin ettiği dikkati çekmiş ve Kur'an'da yeminlerin bulunuşu Arap geleneğinde yeminlerin yaygınlığına¹²⁸ ve kendisiyle yemin edilen şeyin şerefine belirtilmesine bağlanmıştır.¹²⁹

والقران ذي الذكر “Şanlı, şerefli Kur'an'a yemin olsun” ayetinde vav harfi yemin edatı, “Kur'an” kendisiyle yemin edilen şeydir. Yeminin cevabı hakkında ise şunlar söylenebilir:

a.Yeminin cevabı zikredilmiştir. Buna göre yeminin cevabı yeminden önce geçen “Sad” harfi veya yeminden sonra gelen ikinci ayettir.¹³⁰ Altmış dördüncü,¹³¹ üçüncü ve on dördüncü ayetler olduğu da söylenmişse de bunlar zayıf görülmüştür.¹³²

¹²¹ Süyûtî, İtkan, II/1049

¹²² Saffât 37/4

¹²³ Vâkıa 56/75-77

¹²⁴ Yasin 36/3

¹²⁵ Zâriyat 51/5-6

¹²⁶ Geniş bilgi için bkz: Cerrahoğlu, a.g.e. s.170; Demirci, a.g.e. s. 191

¹²⁷ Süyûtî, İtkan, II/1048

¹²⁸ Süyûtî, İtkan, II/1048; Cerrahoğlu, a.g.e. s.169; Demirci, a.g.e. s. 192

¹²⁹ Cerrahoğlu, a.g.e. s.169; Demirci, a.g.e. s. 193

¹³⁰ Taberî, Câmi', XXIII/119

¹³¹ Zeccac, Ebu'l-İshak İbrahim b. es-Serrî, Maâni'l-Kur'an ve İ'râbühû, IV/319

¹³² Ebû Hayyan, a.g.e. IX/135-136 Ayrıca geniş bilgi için bkz: Ferrâ, Ebû Zekiryyâ Yahyâ b. Ziyad el-Ferrâ, Maâni'l-Kur'an, II/297; İbn Atıyye, a.g.e. XIV/ 6; Ukberî, Ebu'l-Bekâ Abdullah b. el-Huseyn, et-Tibyan fi İ'râbi'l-Kur'an, II/1096; Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbü'd-din Seyyid Mahmud el-Alûsî el-Bağdâdî, Rûhu'l-Maâni, fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî, XII/156

b.Yeminin cevabı zikredilmemiştir. Buna göre “Kur’an’ın uygulanması gerekir”¹³³, “Ey müşrikler! İş sizin sandığınız gibi değildir” ve “Kur’an mucizedir”¹³⁴ gibi bir cümle cevap olarak takdir edilir. Kur’an’da cevabı zikredilmeyen diğer yeminlere benzerliği sebebiyle¹³⁵ son cümle yeminin cevabı olmaya daha uygun bulunmuştur.¹³⁶ Ayrıca yeminin cevabının en çok hafzedildiği yerin yemin edilen şeyde cevaba delil bulunan yerlerin olması da bunu desteklemektedir. Çünkü burada kendisiyle yemin edilen, dolayısıyla yüceltilen Kur’an’dır. Bu yüceltme, cevabın, Kur’an’ın yüceliğiyle ilgili olduğunu göstermektedir.¹³⁷

3.1.3.3.Kur’an’ın Değeri ve Kafirlerin Nankörlüğü

1-2. “*Sâd.. Bu şanlı şerefli Kur’an hakkı için. Bu Kur’an’da şüpheye yer verecek herhangi bir taraf olduğundan değil ama asıl o kafirler Allah’a karşı kibir ve muhalefet taşıdıkları için inkar ediyorlar.*”

ذِي الذِّكْرِ şerefli, öğüt verici ve uyarıcı demektir.¹³⁸ Burada Kur’an’ın “şanlı” (zikir) olmakla vasıflandırılması sûrenin diğer ayetleriyle kuvvetli bir irtibat içindedir. Çünkü 8. ayette kâfirlerin Cenâb-ı Hakk’ın Zikr’inden şüphe içinde oldukları, 87. ayette Kur’an’ın alemler için bir öğüt (zikir) olduğu, 29. ayette akıl sahipleri düşünsün (tezekkür etsin) diye indirildiği, 43. ayette Hz. Eyyûb’un ailesinin kendisine bağışlanmasında ibret (zikrâ) bulunduğu vurgulanmakta, 49. ve 55. ayetlerde müttakilerin ve azgınlara akıbetleri anlatılırken “*Bu bir hatırlatmadır (zikir)*” denilmekte ve Hz. Peygamber (sav)’e 17. ve 41. ayetlerde Hz. Davud’u ve Hz. Eyyûb’u, 45. ve 48. ayetlerde de sûrede adı geçen diğer peygamberleri zikretmesi emredilmektedir. Bütün bunlar Kur’an’ın öğüt ve uyarı olmasıyla ilgilidir. Çünkü bunların hepsinde “zikir” kelimesinin türevleri kullanılmaktadır. Böylece bu, kafirlere

¹³³ Âlûsî, a.g.e. XII/156

¹³⁴ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/152; Ebû Hayyan, a.g.e. IX/136

¹³⁵ Yasin 36/3

¹³⁶ Ebû Hayyan, a.g.e. IX/136; Âlûsî, a.g.e. XII/156

¹³⁷ Süyûtî, İtkan, II/1052-1053

¹³⁸ İbn Kesîr, Tefsîr, IV/32-33; Ebû Hayyan, a.g.e. IX/135; Ebu’s-Suûd, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, İrşâdü Akli’s-Selîm ilâ Mezâye’l-Kur’âni’l-Kerîm, VII/213; Âlûsî, a.g.e. XII/155-156 Ayrıca bkz: Taberî, Câmi’, XXIII/118-119; Zamahşerî, Ebu’l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, el-Keşşâf an-Hakâiki Gavâmizi’t-Tenzîl ve ‘Uyûni’l-Akâvîl fi Vücûhi’t-Te’vîl, IV/68

uyarının faydalı olmamasındaki amilin kendilerinden kaynaklandığına da bir delil teşkil etmektedir.¹³⁹ Zaten bir sonraki ayetin ب edatıyla başlaması da bunu göstermektedir. Çünkü bu edat bir sözü geçersiz kılıp başka bir söze geçmek için kullanılır.¹⁴⁰ Tabii ki burada geçersiz kılınan hâşâ Kur'an'ın şanlı veya öğüt dolu olması vasfı değil, onun delalet ettiği kafirlerin öğüt almaktan uzak olmaları durumudur.¹⁴¹ Dolayısıyla burada “Zeyd alim, fazıl bir adamdır, fakat kavmi onu hafife almıştır” cümlesinde olduğu gibi “Kur'an, kendisiyle yemin edilmeye değer yüce bir Kitab'tır, Hz. Peygamber (sav) üzerine düşeni yapmıştır, fakat kafirler bu gerçeği kabul etmemiştir” mesajı verilmekte, kafirlerin kendileri için bir nimet olan Kitab'a karşı nankörlük ettiklerine dikkat çekilmektedir.¹⁴²

Büyüklik taslamak ve Allah'a isyan etmek muhatabın zihninde bu davranışların cezasının ne olduğu sorusunu uyandırdığından Yüce Allah bu mukadder soruyu şöyle cevaplandırdı.¹⁴³

3. *“Biz onlardan önce nice nesilleri silip süpürdük. O zaman ne çılgınlık ne feryatlar kopardılar! Ama kurtuluş zamanı çoktan geçmişti.”*

Kavimlerin helak edilirken feryat edişlerinden kastedilen ya imdat istemeleridir veyahut da peygamberlere inanmalarıdır.¹⁴⁴ Ancak kanaatimizce “feryat”tan kastedilen onların azap geldikten sonra inanmalarıdır. Çünkü Kur'an'da azap gelince onların iman ettikleri açıkça zikredilmiştir. *“Onlar bizim azabımızın şiddetini görür görmez ‘Allahın birliğine iman ettik, Ona şerik saydığımız putları da red ve inkar ettik’ dediler”*¹⁴⁵ Azap gelmeden önce insanların davete uymaya çağırılması¹⁴⁶ ve Firavun'un boğulurken inandığını söylemesi¹⁴⁷ de bunu desteklemektedir.

¹³⁹ Havvâ, a.g.e. VIII/4784

¹⁴⁰ Bâbestî, Azîze Fevvâl, el-Mu'cemü'l-Mufassal fi'n-Nahvi'l-Arabî, I/192-193

¹⁴¹ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/204

¹⁴² Âlûsî, a.g.e. XII/156; Kutup, a.g.e. V:3007

¹⁴³ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/206

¹⁴⁴ İbn Kesîr, Tefsîr, IV/33 Ayrıca bkz: Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/153

¹⁴⁵ Mü'min 40/84

¹⁴⁶ Şûrâ 42/47

¹⁴⁷ Yunus 10/90

Kur'an'da helak edilen kavimlerin helak edildikleri anda feryad edip yalvardıkları başka ayetlerde de zikredilmektedir: “Azabımız gelip çatınca da itiraf ve yalvarmaları: ‘Biz gerçekten zalim adamlarmışız demekten başka bir şey olmadı.’”¹⁴⁸

3.1.4. Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler

a. Hakk'a karşı kibirlenmek ve peygambere karşı gelmek onların getirdikleri prensiplerden faydalanmayı engeller. Öğütten faydalanacak kimse enaniyetten ve önyargıdan uzak olmalıdır. Kur'an'da, kafirler Hz. Peygamber (sav)'in daveti hakkında önyargısız bir şekilde düşünmeye çağırılmıştır: “De ki ‘Size bir tek nasihat edeceğim: İkişer ikişer veya teker teker durup düşünmenizi, hem sonra bu arkadaşınızda delilikten eser olmadığını iyi düşünmenizi istiyorum. O ancak şiddetli bir azaptan sonra sizi sakındırmak için gelen bir peygamberdir.’”¹⁴⁹

b. İnsan dara düştüğü zaman sığınacak bir yer arar. Bu gerçek, Kur'an'da şöyle dile getirilmiştir. “Gerçekten insan cimri (ve huysuz) olarak yaratılmıştır. Başı derde düştü mü sızlanır durur. Ama servet sahibi olunca da pinti kesilir”¹⁵⁰

c. Azap geldiği zaman iman etmek fayda sağlamaz. Bu husus, Kur'an'da değişik ayetlerde belirtilmiştir. “Fakat şiddetimizi gördüklerinde imat etmeleri kendilerine fayda etmedi. Allahın kulları hakkında cari adet ve tutumu hep böyle olmuştur. İşte kafirler burada hüsrana uğramışlardır.”¹⁵¹ “Allah'ın kabulünü vad buyurduğu tevbe, kötülüğü ancak cahillik sebebiyle işleyip, sonra da çabucak vazgeçerek günahattan dönüş yapacak olanların tevbesidir. İşte Allah'ın, tevbelerini kabul edeceği kimseler bunlardır. Allah herkesin içini dışını hakkıyla bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”¹⁵²

¹⁴⁸ A'raf 7/5 Ayrıca bkz: Enbiya 21/11-15

¹⁴⁹ Sebe 34/46

¹⁵⁰ Mearic 70/19-21 Ayrıca bkz: A'raf 7/134-135; Yunus 10/12, 22; Nahl 16/53-54; İsrâ 17/67; Enbiya 21/11-15; Müminun 23/64-65; Ankebut 29/65-66; Rum 30/33; Zümer 39/8; Zuhuf 43/49-50

¹⁵¹ Mü'min 40/85

¹⁵² Nisa 4/17 Ayrıca bkz: Nahl 16/119

3.2.KÂFİRLERİN İP'TİRAZLARI (4-8. ayetler arası)

3.2.1.Ayetlerin Meâli

4.İçlerinden kendilerini uyarıp irşad edecek birinin gelmesinden her nedense şarşırdılar ve o kafirler: “Bu bir sihirbaz, bir yalancı! İşte tutmuş bunca ilahı bir tek ilah yapmış! Bu geçekten şaşılacak, çok tuhaf bir şey dediler. 5.İçlerinden önde gelen eşraf takımı derhal harekete geçip “Hala mı duruyorsunuz, dediler, kalkın yürüyüp gösteri yapın ve ilahlarınız komusunda direnip dayanacağımızı ilan edin. Bu, cidden yapılması gereken bir şeydir. 6.“Doğrusu biz bu tevhid inancını son dinde de görmedik. Bu sırf bir uydurma! 7-8.Biz bu kadar eşraf dırurken, Kitap gönderilecek bir o mu kalmış!

3.2.2.Kelimelerin Tahlîli

Sihir:Göz boyama, ince ve gizli iş, şeytana yaklaşip onun yardımını alma, bir şeyi bulunduğu yönden başka bir tarafa çevirmek gibi anlamlara gelmektedir.¹⁵³ ما سحرك عن و
جه كذا و كذا “Seni şu şu şeyden ne çevirdi?” cümlesinde “sihir” kelimesi bu anlamda kullanılmıştır.¹⁵⁴

Sihrin birkaç türü vardır:

a.El çabukluğuyla yapılan, hakikati olmayan hileler ve göz aldatmacaları.¹⁵⁵ Yanında bulunan başka bir kuşu salıvererek seyredenlere boğazladığı kuşu dirilttiği intibamı veren kimselerin yaptığı gibi. Firavun’un sihirbazlarının yaptığı sihir türünün de bu cinsten olduğu söylenmektedir.¹⁵⁶ Buna göre onlar iplerinin içine civa koyuyorlardı. Sıcaklığın etkisiyle içlerinde civa bulunan ipler görenlere hareket eden yılanlar gibi görünüyordu.¹⁵⁷

¹⁵³ İbn Manzûr, a.g.e. IV/348 Ayrıca bkz: Firuzabadi, a.g.e. III/198

¹⁵⁴ İbn Manzûr, a.g.e. IV/348

¹⁵⁵ Râğib; 400; Ayrıca bkz: İbn Manzûr, a.g.e. IV/348; Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/198

¹⁵⁶ Sâbûnî, Muhammed Ali, Revâiu'l-Beyan Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm, I/71

¹⁵⁷ a.g.e. Aynı Yer

b.Anlaşmalı kehanet ve arraflık. Sihrin bu türü, anlaştığı kişiler vasıtasıyla haklarında bilgi topladığı insanlara, o bilgileri cin ve şeytanlar vasıtasıyla elde ettiğini iddia ederek haber veren kimselerin yaptığı davranışlardır.¹⁵⁸

c.Kovuculuk, söz taşıma ve bozgunculukla yapılan sihir.¹⁵⁹ Bunun en iyi örneği şu kıssadır: Bir büyücü kadın, kocasından ayırmak istediği başka bir kadına kocasının kendisini sevmediğini, üstüne evleneceğini söyler ve kocasının usturayla kesilmiş üç kılını getirmesi halinde bu durumu engelleyecek bir büyü yapabileceğini ileri sürer. Kadın bu söze kanar ve geceleyin kocasının üç kılını kesmeye karar verir. Bu arada büyücü kadın, kadının kocasına da karısının kendisini boğazlamak istediğini, o gece uyumamasını tenbih eder. Büyücü kadına kanan ahmak kadın kocasının üç kılını usturayla kesmek üzere onun yanına yaklaştığında teyakkuzda olan kocası gerçekten karısının kendisini öldürmek istediğine inanır ve karısını öldürür. Bunu duyan kadının velileri de onu öldürürler.¹⁶⁰

d. Hileler. Bu tür sihir akla tesir eden bir takım ilaçlarla yapılır. “Eşek dimağı” olarak isimlendirilen ve yiyen kimseyi aptallaştıran, uygunsuz davranmaya iten ilaçlar gibi.¹⁶¹

e.Şekil ve hakikatleri değiştirdiğine inanılan tılsımlar. Bunun bir hakikati yoktur.¹⁶²

f.Ervâh-ı ardiyye denilen cinlerden yardım alınması yoluyla yapılan sihir.¹⁶³

İslam Hukukçuları sihrin hakikati olup olmadığına ihtilaf etmişlerdir. Cumhur, sihrin bir hakikati olduğunu kabul ederken, mu'tezile ve ehl-i sünnetten bazı alimler sihrin bir hakikati olduğunu kabul etmiyerek onu yukarıda geçen ilk dört türe irca etmişlerdir.¹⁶⁴

Mele' (Önde gelen eşraf):İyi huy, topluluk, ileri gelen kimseler¹⁶⁵ ve istişare¹⁶⁶ anlamlarında kullanılmaktadır. Şair *و تحدثوا ملأ لتصبح امانا عذراء لا كهل و لا مولود* “Anamız

¹⁵⁸ a.g.e. Aynı Yer

¹⁵⁹ Sâbûnî, Ahkam, I/72 Ayrıca bkz: Ragıb, 400; İbn Manzûr, a.g.e. IV/348; Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/198

¹⁶⁰ Cessas, Ebû Bekir Ahmed er-Râzî, Ahkâmu'l-Kur'an, I/68; Sâbûnî, Ahkam, I/72

¹⁶¹ Sâbûnî, Ahkam, I/72

¹⁶² Râgıb, a.g.e. s. 401; Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/198

¹⁶³ Elmalı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, I/368

¹⁶⁴ Sâbûnî, Ahkam, I/71, 73-76

hiç doğmamış gibi olsun diye (hepimizi öldürmek için) toplanarak istişare ettiler” demiştir.¹⁶⁷ Demek ki bu kelime, her ne kadar topluluk anlamına gelse de özellikle o topluluğu temsil eden, o topluluk hakkında aralarında görüşüp karar alabilen kimseleri ifade etmektedir. Hz. Musa’nın Firavun’a gönderilişi anlatılırken bir yerde “*Firavun ve melesine*”¹⁶⁸, bir başka yerde ise “*Firavun kavmine*”¹⁶⁹ denilmesi bunu desteklemektedir. Nitekim kelimeye “Bir görüş üzerine toplanmış olan gösterişli ve heybetli topluluk”¹⁷⁰, “Bir topluluğun sözlerine müracaat edilen önde gelenleri”¹⁷¹ anlamları verilerek hep bu yöne vurgu yapılması bunu göstermektedir. İleri gelenlere bu ismin verilmesinin sebebi kelimenin kökünün “doldurma” anlamındaki مالا olmasıdır. Çünkü ileri gelenler, heybet ve gösterişleriyle kendilerine uyanların gözlerini doldururlar.¹⁷²

“Mele” kelimesi, aslında nötr bir kavramdır, olumlu veya olumsuz bir değer taşımaz. Nitekim Kur’an’da iyi anlamda da kullanılmaktadır.¹⁷³ Ancak genellikle peygamberlerin karşısında olan, onları sapıklık ve beyinsizlikle itham eden,¹⁷⁴ peygamberleri yurtlarından çıkarmakla tehdit eden,¹⁷⁵ peygamberlere uyulması halinde hüsrana uğranılacağını söyleyen,¹⁷⁶ peygamberlerle alay edip onları küçümseyen¹⁷⁷, onlara çeşitli iftiralarda bulunan¹⁷⁸ güç ve otorite sahibi kimseleri tanıtmaktadır.

Her toplumun “mele”si farklıdır. Mesela kapitalist toplumların “mele”si sermaye sahipleri, faşist toplumların “mele”si diktatörler ve çevreleri, askeri diktayla yönetilen

¹⁶⁵ Firûzâbâdî, a.g.e. IV/517

¹⁶⁶ Zebîdî, a.g.e. I/251

¹⁶⁷ Firûzâbâdî, a.g.e. IV/517

¹⁶⁸ A’raf 7/103

¹⁶⁹ Neml 27/12

¹⁷⁰ Râgıb, a.g.e. s. 776

¹⁷¹ İbn Manzûr, a.g.e. I/159; Zebîdî, a.g.e. I/251

¹⁷² İbn Manzûr, a.g.e. I/159

¹⁷³ Bkz: Neml 27/38’de Hz. Süleyman’ın danışmanları, Saffat 37/8 ve Sad 38/69’da melekler topluluğu anlamında.

¹⁷⁴ A’raf 7/60, 66

¹⁷⁵ A’raf 7/88

¹⁷⁶ A’raf 7/90

¹⁷⁷ Hud 11/27, 38; Mü’minun 23/24, 33

¹⁷⁸ Şuara 26/34; A’raf 7/109

yerlerde ordu ileri gelenleri, İslam'da ise daha çok alim ve fazıllardan oluşan şûra veya hal ve akd heyetidir.¹⁷⁹

Sabır:Aslında darda tutmak anlamındadır¹⁸⁰ Bu anlamda صبرت الدابة “hayvanı yemsiz bıraktım, hapsettim” صبرت فلانا “falancayı çıkamayacağı bir durumda bıraktım” denilir.¹⁸¹ Ayrıca sabır; birini tutup bir şeyle vurarak öldürmek, hakimin kişiyi yemine zorlaması gibi anlamlarda da kullanılmaktadır.¹⁸²

Terim olarak ise sabır; nefsi akıl ve dinin gerektirdikleri üzerinde tutmak veya onu akıl ve dinin geri durmayı emrettiği şeylerden alıkoymak demektir.¹⁸³ Başka bir tarifile sabır; nefsi sızlanma ve gazaptan, dili şikayetten, organları da bozulmadan korumaktır.¹⁸⁴

Sabır, insana özgü bir davranıştır. Hayvanlar sadece şehvet hissine boyun eğmek özelliğinde yaratılmıştır. Melekler ise sadece Yüce Allah'a yakın olma özlemi duyan varlıklar olarak var edilmişlerdir. İnsan ise arzularının ve dînî sâiklerinin içinde çatıştığı bir varlıktır. Bazan dînî sâik arzulara galip gelir, bazan arzular dînî sâike galip gelir, bazan da gâlibiyet ikisi arasında dönüp durur. Sabır, işte bu savaşta arzu ve istek sâikine karşı din sâikinin karşı koyması demektir. Kişi sabretme gücünü artırmak için yiyeceklerine dikkat etmeli, şehveti hareketlendirici şeyler yememeli, kendisini şehvete sürükleyici davranışlar içinde olmamalı, harama sürüklenmemek için helallerden faydalanmalı ve sabrın faziletini daima hatırında tutmalıdır.

Sabır, tehammül edilen şeyin zorluk ve kolaylığına göre farklılaşır. Ariflerden biri şöyle demiştir: Sabır üç derecedir: Birincisi şehveti terketmektir. Bu tevbe edenlerin derecesidir. İkincisi takdir edilene rıza göstermektir. Bu zahidlerin derecesidir. Üçüncüsü Allah'ın kendisine takdir ettiği herşeyi sevmektir. Bu da siddîkların derecesidir.¹⁸⁵

¹⁷⁹ Ünal, a.g.e. s. 394

¹⁸⁰ Râgıb, a.g.e. s. 474 Ayrıca bkz: Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/371; Zebidi, V/70

¹⁸¹ Râgıb, a.g.e. s. 474

¹⁸² Zebîdî, a.g.e. V/70

¹⁸³ Râgıb, a.g.e. s. 474

¹⁸⁴ Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/371

¹⁸⁵ Gazzâlî, Muhammed Ebû Hâmid, İhyâü Ulûmi'd-din, V/312- 313, 318-319, 328

Ancak bu anlatılanlardan herşeye sabredilmesi gerektiği anlaşılmalıdır. Sabır hükmü yönünden de farz, müstehab, mekruh ve haram kısımlarına ayrılır. Haramlara karşı sabretmek farz, mekruhlara karşı sabretmek müstehaptır. Yapılan haram bir işe karşı sabredip ses çıkarmamak ise haramdır. Eli kesilen veya eşine şehvetle yaklaşılana birinin sabredip susması gibi. Mekruh olan sabır da bundan daha aşağı derecedeki yasak bir işe karşı ses çıkarmamaktır.

Kul, -- ister isteklerine uygun bir halde bulunsun isterse böyle bir halde bulunmasın -- her halükarda sabra muhtaçtır. Eğer kulun içinde bulunduğu durum isteklerine uygunsa, sıhhat, emniyet, mal ve makam içindeyse sabra muhtaçtır. Çünkü sabretmezse azar ve şımarır. Bunun için bir arif "belaya mümin sabreder, bolluklara ancak siddik sabredebilir" demiştir. Bunun için Yüce Allah kullarını Kitab'ında "*Ey iman edenler! Eşleriniz ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da çıkabilir*"¹⁸⁶, "*Ne mallarınız ne de evlatlarınız sizi Allah'ı zikretmekten alıkoymasın*"¹⁸⁷, "*Biliniz ki mallarınız ve evlatlarınız, sadece bir imtihan konusudur*"¹⁸⁸ buyurarak uyarmıştır.

İçinde bulunduğu durum isteklerine uygun olmadığında da kul yine sabra muhtaçtır. Kulun isteklerine uygun olmayan durum ya başa gelen felaketler gibi iradesine bağlı değildir veyahut da ibadetleri yapmakta ve günahlardan kaçınmakta devamlılık gibi iradesine bağlı bir husustur. Çünkü gerçekten de ibadetlerden namaz gibi bazıları bıkkınlık sebebiyle, zekat gibi bazıları cimrilik sebebiyle, hac ve cihad gibi bazıları da hem zorluk hem de cimrilik sebebiyle insana zor gelir. İşte bütün bunlara sabretmek gerekmektedir. İbadete başlamadan niyyeti halis kılmak ve riyadan kaçınmak için sabretmek gerekir. İbadet esnasında yorgunluğa düşmemek ve Allah'tan gafil olmamak için sabretmek gerekir. İbadet sonrasında da riyaya kaçmaması için onu dile getirmemek için sabretmek gerekir.¹⁸⁹

Sabır, bedenî ve nefsî olmak üzere ikiye ayrılır. Bedenî sabır; zor işleri ve ibadetleri yapmak, büyük hastalıkların verdiği acılara tehammül etmek gibidir. Nefsî olan sabır ise

¹⁸⁶ Teğâbün 64/14

¹⁸⁷ Münâfikûn 63/9

¹⁸⁸ Enfal 8/28

¹⁸⁹ Gazzâli, a.g.e. V/320-323

insanın kendi istek ve arzularına karşı sabretmesi ve onlara boyun eğmemesidir. Bu nevi sabır, yerine göre farklı kelimelerle isimlendirilebilir: Eğer bir musibette karşı tehammül gösteriliyorsa ona sadece “sabır” denir, zıddı sızlanmadır. Savaşdaki sabra şecaat denir, zıddı korkaklıktır. Şehvet ve aşırı yeme isteğine karşı gösterilen sabra iffet, zenginlikte gereksiz harcamalar yapmamak için gösterilen sabra “nefsi alıkoymak” adı verilir. Birine duyulan kını tutmak için gösterilen sabra hilm, başa gelen bir felakete tehammüle göğüs genişliği, az şeylerle yetinmeye kanaat denilir.¹⁹⁰

Sabır; ayrıca Allah’a itaatte sabır, Allah’a isyan etmemekte sabır ve Allah’ın imtihanına karşı sabır olmak üzere üçe ayrılır. İlk ikisi Allah’a itaat etmek ve isyan etmemekte devamlılık ve direnç göstermek demektir. Sonuncusu ise başa gelen felakete sabretmek anlamındadır. Sonuncusu kulun iradesi dahilinde değildir. Birinci tür sabrın ikinciden, ikincinin de üçüncüden daha üstün olduğu belirtilmiştir. Çünkü kulun iradesi dahilinde olan türler iradesi dahilinde olmayandan daha üstündür. İtaat ise isyandan kaçınmaktan Yüce Allah’a daha sevimlidir.¹⁹¹

Sabır bir başka açıdan da üçe ayrılır:

a.Allah’la sabır: Allah’ın yardımı ile, sabretme gücünü O’nun verdiğini düşünerek sabretmek. “*Sabret! Senin sabrın da ancak Allahın yardımı iledir.*”¹⁹² ayetinde sabır kelimesi bu anlamda kullanılmıştır.

b.Allah için sabır: Sabretmeye yönelten faktörün sadece Allah sevgisi olması.

c.Allah’la birlikte sabır: Kulun nefsinin Allah’ın emirlerine vakfettiği. Bu, sabır çeşitlerinin en zoru olup sıddıkların sabrıdır.¹⁹³

Sabırla ilgili şu tarifler de yapılmıştır: “Sabır, aykırı şeylerden uzaklaşmak, musibete uğranıldığında sakin olmak, fakirken zenginlik göstermektir.” “Sabır, belaya karşı

¹⁹⁰ Gazzâlî, a.g.e. V/317 Ayrıca bkz: Râgıb, a.g.e. s. 474

¹⁹¹ Firûzâbâdî, a.g.e. III/375-376

¹⁹² Nahl 16/127

¹⁹³ Firûzâbâdî, a.g.e. III/376-377

edepli bir şekilde göğüs germektir.” “Sabır, nimet ve mihnet hallerinde farklı olmamak, zihnin her iki halde de sükunet içinde bulunmasıdır.”¹⁹⁴

Sabır kelimesi, Sâd sûresinde, Hz. Dâvud’un kıssasına başlamadan önce Hz. Peygamber (sav)’e kafirlerin söylediklerine sabretmesinin emredilmesi ve daha sonraki kıssalarda bu yönde teşvikler yapılması sebebiyle büyük önem arz etmektedir. Bu bölümde, 5. ayette, kafirlerin “*ilahlarınız komusunda sabredin*” şeklindeki sözleri geçmekte ve onların bu konudaki dirençlerine işaret edilmektedir.

Millet (Din): Yorulmak, bıkmak¹⁹⁵ anlamındaki ml maddesinden din anlamına gelen bir kelimedir.¹⁹⁶ Din; Allah’ın, rızasına ulaşmaları için peygamberleri vasıtasıyla kullarına vaz’ettiği kanunların adıdır.¹⁹⁷ Dinle millet arasında iki farklılık vardır:

a.Millet kelimesi sadece nisbet edildiği peygamberle tamlamaya girer, yani “İbrahim’in milleti” şeklinde bir peygambere izafe edilerek kullanılır. Buna mukabil “dinim, Allah’ın dini, Zeyd’in dini” gibi “milletim, Allah’ın milleti, Zeyd’in milleti” şeklinde kullanılmaz.

b.Millet kelimesi, Allah’ın emrettiği yasalar nazar-ı dikkate alındığında kullanılırken; din kelimesi o yasaları uygulayanlar göz önünde bulundurulduğunda kullanılır. Çünkü “din” kelimesi, “itaat” anlamı da içermektedir.¹⁹⁸

“Millet”in bütün peygamberlerin getirdiği esaslar olduğu da söylenmiştir.¹⁹⁹

3.2.3.Sebeb-i Nüzûl

Bu ayetlerin sebab-i nüzûlünü sûrenin ne zaman indiğini araştırırken zikretmiştik.

¹⁹⁴ Zebîdî, a.g.e. VII/70

¹⁹⁵ İbn Manzûr, a.g.e. XI/628; Zebîdî, a.g.e. XV/699-700

¹⁹⁶ Râgıb, a.g.e. s. 773; Firûzâbâdî, a.g.e. IV/517

¹⁹⁷ Râgıb, a.g.e. s. 773

¹⁹⁸ Râgıb, a.g.e. s. 773-774; Firûzâbâdî, a.g.e. IV/517-518

¹⁹⁹ İbn Manzûr, a.g.e. XI/631 Ayrıca bkz: Zebîdî, a.g.e. XV:700

3.2.4. Ayetler Arasındaki Münasebet

Yüce Allah, kafirlerin gurur ve muhalefet içinde olduklarını beyan ettikten sonra onların içinde buldukları bu durumdan kaynaklanan tevhid, nübüvvet ve ahiret hakkındaki iddialarını açıklamaya başladı.²⁰⁰

3.2.5. Ayetlerin Yorumu

4. *“İçlerinden kendilerini uyarıp irşad edecek birinin gelmesinden her nedense şaşkırdılar ve o kafirler: ‘Bu bir sihirbaz, bir yalancı! dediler.’”*

Kur’an’da kafirlerin kendilerine peygamber gönderilmesini şaşkınlıkla karşıladıkları değişik ayetlerde zikredilmiştir: *“Kötülüklerden korunup Allahın merhametine nail olmanız için, içinizden sizi uyaracak bir adam vasıtasıyla, Rabbinizden size bir buyruk gelmesine mi şaşkıyorsunuz?”*²⁰¹ Bu şaşkınlığın sebepleri şunlardır:

a. Kafirler göre aşkın bir varlık olan Allah ile bir insanın diyolağa girmesi imkansızdır. Allah insanlara bir mesaj göndermek istediğinde mutlaka bir meleğini gönderirdi. *“(Nuh’un) halkından ileri gelen birtakım kafirler: ‘Bu, dediler, sizin gibi bir insandan başka bir şey değil, böyleyken size hakim olmak istiyor. Allah bize mesaj ulaştırmak isteseydi, böyle sizin gibi birini göndermez melaike indirirdi.”*²⁰² Onlara göre her insanın sahip olduğu yeyip içme gibi insanî özellikleri olan, bu ihtiyaçlarını temin etmek için çalışan bir kimse peygamber olamaz: *“Onun halkından kafir olup ahiret buluşmasını yalan sayan ve kendilerine dünya hayatında bol nimet verdiğimiz eşraf takımı: ‘Bu, dediler, sizin yediklerinizden yiyor, sizin içtiklerinizden içiyor. Eğer siz, sizin gibi bir beşere itaat edecek olursanız, büyük bir kayba ve hüsrana uğrarsınız.”*²⁰³

²⁰⁰ Râzî, Mefâtih, XXVI/154; Ebû Hayyan, a.g.e. IX/138

²⁰¹ A’raf 7/63 Ayrıca bkz: A’raf 7/69; Yunus 10/2; Kaf 50/2

²⁰² Mü’minun 23/24

²⁰³ Mü’minun 23/33-34

“Ne oluyor bu ‘Peygamber’e, böyle Peygamber mi olur: Yemek yiyor, çarşı pazarda dolaşıyor!”²⁰⁴

b. Onlara göre Allah’ın bir insanı peygamber olarak seçmesi kabul edilse bile hiç değilse bu insan peygamber zengin, itibarlı kimselerden olmalıdır. Çünkü dünyadaki kralların elçileri bile büyük şatafat içinde olduğu bir gerçek olduğuna göre Allah’ın elçisi olduğunu iddia eden bir kimsenin bir takım fevkalade özelliklere sahip olması gerekir: *“Bari yanında heybetli bir melek olsaydı da etrafındaki insanları korkutup uyarıda bulunsaydı!”²⁰⁵ “Bu Kur’an, bu iki şehirden büyük bir adama indirilseydi ya!”²⁰⁶ “Firavun halkına duyuru yapıp dedi ki: ‘Ey benim halkım! Mısır’ın yönetimi benim elimde değil mi? Ayaklarımın altından akan şu nehirler, kanallar benim değil mi? Görmüyor musunuz? Yoksa ben, şu aşağılık, meramını bile neredeyse anlatamayan adamdan daha üstün değil miyim? Eğer o dediği gibi ise, üstüne gökten altın bilezikler atılmalı, yahut beraberinde melâikeler gelmeli değil miydi”²⁰⁷*

c. Kafirlerin, peygamberlerin getirdiği mesajı garip karşılamalarının daha pek çok sebepleri olmakla beraber, taklitçilik ve geleneklere bağlılık²⁰⁸ ile bu sûrenin daha sonraki ayetlerinde geleceği üzere iktidar hırsının²⁰⁹ ve kıskançlığın da²¹⁰ önemli bir payı vardır.²¹¹

İşte bu sebeplerle içlerinden kendilerine bir peygamber gelmesini garipseyen Kureyşliler, Hz. Peygamber (sav)’e yalancı ve sihirbaz dediler. Kur’an’da kendilerine peygamber gönderilen her topluluğun, peygamberlerine sihirbaz dediği belirtilmektedir.²¹² Peygamberimiz (sav)’e iki yerde sihirbaz²¹³, iki yerde de sihire

²⁰⁴ Furkan 25/7 Ayrıca bkz: En’am 6/8; Yunus 10/2; Yusuf 12/109; Ra’d 13/38; İbrahim 14/10; Nahl 16/43; İsrâ 17/94-95; Enbiya 21/7-8; Furkan 25/20-21; Yasin 36/15; Fussilet 41/14; Tegâbün 64/6; Kamer 54/24

²⁰⁵ Furkan 25/7

²⁰⁶ Zuhruf 43/31

²⁰⁷ Zuhruf 43/51-53 Ayrıca bkz: Hud 11/12; İsrâ 17/90-93; Furkan 25/8

²⁰⁸ Bakara 2/170; Maide 5/104; Yunus 10/78; Mü’minun 23/24

²⁰⁹ A’raf 7/123; Yunus 10/78; Taha 20/57; Mü’minun 23/24; Şuara 26/35

²¹⁰ Zuhruf 43/31

²¹¹ Ayrıca bkz: Mevdûdi, Tefhim, II/1891-1892

²¹² Zariyat 51/52 Peygamberlere yapılan sihirbaz iftirasıyla ilgili olarak ayrıca bkz: Taha 20/63; Şuara 26/34; Mü’min 40/24; Zuhruf 43/49; Zariyat 51/39

²¹³ Yunus 10/2; Sad 38/4

tutulmuş iftirasının yapıldığı,²¹⁴ bazı ayetlerde de Hz. Peygamber (sav)'in davetine sihir nisbet edildiği zikredilmektedir.²¹⁵

Mekkeliler, aslında Hz. Peygamber (sav)'in daveti hakkında bir sonraki ayet grubunda izah edilecek olan birbiriyle çelişkili iddialarından da anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber (sav)'in sihir yapmayacağını ve yalana baş vurmuyacağını biliyordu. Çünkü Hz. Peygamber (sav), nübüvvetten önce onların içinde kırk yıl yaşamış, büyük bir saygınlık kazanmıştı. Bu durum Kur'an'da da ifade edilir: *“De ki: ‘Eğer Allah dileseydi ben Kur'an'ı size okuyamazdım, hiç bir suretle de size onu bildirmezdi. Bilirsiniz ki, daha önce, bir ömür boyu aranızda yaşadım, böylesi bir iddiada bulunmadım. Aklınızı kullanarak bunu anlamaz mısınız?’”*²¹⁶ Hakikaten bu durum Hz. Peygamber (sav)'in davasındaki doğruluğunun en büyük delillerindendir. Bunun içindir ki, Kur'an'da, kavminin onu yalanlamasına karşı teselli vermek için *“Ey Resûlüm! Onların söylediklerinin seni üzeceğini elbette pek iyi biliyoruz. Doğrusu onlar seni yalancı saymıyorlar; fakat o zalimler, bile bile Allah'ın ayetlerini inkar ediyorlar.”*²¹⁷ buyurulmuştur. Hz. Peygamber (sav)'e itimatları bu derece sağlam olmasına rağmen Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber (sav)'in davetinin kendi otoritelerini sarsacağını düşündüklerinden, insanları Hz. Peygamber (sav)'den ve onun davetinden çevirmek için ona iftira ederek aleyhinde propaganda yapıyorlardı.²¹⁸

Peygamberleri, mevcut düzeni yıkmak ve üstünlük sağlamak isteyen kimseler olarak görmek, peygamber gönderilen başka toplumlarda da sıkça rastlanan ortak bir özelliktir. Firavun ve kavmi Hz. Musa ve Hz. Harun'a şöyle demektedir: *“Sen, dediler, bizi atalarımızı üzerinde bulduğumuz dinden döndüresin de ülkede önderlik ikinize kalsın diye mi geldin? Biz, mümkün değil, size inanmayız.”*²¹⁹

Kafirler Allah'ın içlerinden bir kişiyi elçi olarak seçmesini şaşkınlıkla karşıladıkları gibi tevhidî de şaşkınlıkla karşılıyorlar:

²¹⁴ İsra 17/47; Furkan 25/8

²¹⁵ Enbiya 21/3; Kasas 28/48; Sebe 34/43; Zuhuruf 43/30; Ahkaf 46/7; Müddessir 74/24

²¹⁶ Yunus 10/16 Ayrıca bkz: Şura 42/24

²¹⁷ En'am 6/33

²¹⁸ Kutup, a.g.e. V:3008-3009

²¹⁹ Yunus 10/78 Ayrıca bkz: A'raf 7/123; Taha 20/57; Mü'minun 23/24; Şuara 26/35; Mü'min 40/26

5. “Tanrıları tek bir tanrı mı yaptı? Bu cidden tuhaf bir şeydir.”

Burada “yaptı” kelimesiyle karşılanan جعل fiili Arapça’da dönüşümlülük ifade eder. Ancak ayetteki fiil buğdayı una, unu hamura dönüştürmek gibi dış dünyada meydana gelen bir dönüşümlülüğü değil, “Rahman’ın kulu olan melâikeyi de dişi saydılar.”²²⁰ ayetinde olduğu gibi düşünce ve inançtaki dönüşümlülüğü ifade eder. Başka bir ifadeyle bu ayetten hâşâ ilahların Allah’ın zatında birleştiği anlaşılmaz, “Muhammed, Allah’tan başka ilah olmadığı inancını mı ileri sürüyor?” anlamı çıkar.²²¹

Müşriklerin tevhid inancını şaşkınlıkla karşılamaları hakkında şu sebepler zikredilebilir:

a. Düşünceden ve ibret almadan yoksun olmaları ve sadece dış alemde gördüklerine itibar etmeleri, onları, görünürde bir failin kudretinin kainatı idare etmeye yeterli olmayacağı sonucuna götürmektedir. Bunun için Kur’an’da insanlar düşünmeye ve ibret almaya çağrılmış, deliller zikredilmiştir. “Göklerde ve yerde Allahın varlığını, birliğini, kudretini gösteren nice deliller vardır ki insanlar yanından geçip gittikleri halde yüzlerini çevirdiklerinden farkına varmazlar.”²²²

b. Taklitçi olmaları. Çok zeki olduklarını düşündükleri atalarının hatâlı, Hz. Muhammed (sav)’in doğru yolda olması fikri onları şaşırtmaktadır.²²³

Atalarının geleneklerine körü körüne bağlanmak, inkârcı toplulukların Kur’an’da söz konusu edilip yerilen ortak özelliklerindedir: “İşte böylece senden önce, uyarıcı bir resûl gönderdiğimiz hiç bir şehir yoktur ki oraların varlıklı kişileri ‘Biz babalarımızı bir dine bağlanmış gördük. Biz de onların izlerine uyduk’ demiş olmasınlar.”²²⁴

²²⁰ Zuhruf 43/19

²²¹ Âlûsî, a.g.e. XII/159

²²² Yusuf 12/105 Ayrıca bkz: Nahl 16/11, 13, 65, 67, 69; İsrâ 17/12; Sebe 34/9; Yasin 36/33-34, 37, 41; Bakara 2/164; Al-i İmran 3/190

²²³ Râzî, Mefâtih, XXVI/155 Ayrıca bkz: Âlûsî, XII/159-160

²²⁴ Zuhruf 43/23 Ayrıca bkz: Maide 5/104; A’raf 7/28; Yunus 10/78; Enbiya 21/53; Şuara 26/74; Lokman 31/21; Zuhruf 43/22

6. “İçlerinden önde gelen eşraf takımı derhal harekete geçip “Hala mı duruyorsunuz, dediler, kalkın yürüyüp gösteri yapın ve ilahlarınıza bağlı kalacağınızı ilan edin. Bu, cidden yapılması gereken bir şeydir.”

Aslında ayetin tam anlamı “tanrılarınıza ibadet etmekte sabırlı olun” şeklindedir. Ancak صبر “sabretmek” fiili علي harf-i ceriyle kullanılıca sebat etmek, bağlanmak anlamı kazanmaktadır.²²⁵ Bunun için burada “bağlı kalın” şeklinde anlam vermek daha uygundur.

Garip kelimelerin anlamlarını verirken, “mele” kelimesinin, Kur’an’da , genellikle peygamberlere karşı duran, onları sapıklık ve beyinsizlikle itham eden²²⁶, peygamberleri yurtlarından çıkarmakla tehdit eden²²⁷ onlarla alay edip onları küçümseyen²²⁸ güç ve otorite sahibi kimseler olduğunu zikretmiştik. Bu ayette, bu kimselerin söz konusu özelliklerine değiniliyor ve onların halkı toplumsal meselelerden daima uzaklaştırmak istediklerine dikkat çekiliyor. Çünkü halkın hakikatleri öğrenmesi, içinde buldukları batılları ortaya çıkarır ve bu da ileri gelenlerin o batıllara bağlı olan otoritelerine zarar verir.²²⁹

Bu ayetteki “bu” zamirinden kastedilen şeye göre değişen aşağıdaki anlamlar verilmiştir:

a.“Muhammed’in ilahlarımızın terkedilmesine yönelik yaptığı çağrı, feleğin cilvelerindedir. Bundan kurtuluş yoktur.”²³⁰ Bu yorumla ayet arasındaki bağlantıyı kurabilmek için Kur’an’ın nazil olduğu devirdeki Arapların anlayışında zamanın önemini iyi bilmek gerekir. Çünkü Kur’an’da onların “Hayat, sadece bu dünyada yaşadığımız hayattan ibarettir: Ölüyoruz, yaşarız. Bizi yalnız zamanın akışı helak eder.”²³¹ dedikleri zikredilmektedir.

²²⁵ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/211

²²⁶ A’raf 7/60-66;

²²⁷ A’raf 7/88

²²⁸ Hud 11/27, 38; Mü’minun 23/24, 33

²²⁹ Kutup, a.g.e. V:3009

²³⁰ Zamahşerî, a.g.e. IV/70; Râzî, Mefâtih, XXVI/156; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/215; Âlûsî XII/161

²³¹ Câsiye 45/24

b.“Görülüyor ki Muhammed’in Tanrı’nın birliğindeki sebatı, kararlı bir şekilde sürdürülmek istenen büyük bir iştir. Onun sizin isteğinize boyun eğeceği ümidini bırakın, İlahlarınıza ibadet etmekte sabırlı olun.”²³² Bu yorumun iyi anlaşılabilmesi için sebab-i nüzûlle ilgili rivayette geçtiği üzere, Mekkelilerin, Ebu Talib’in evinde, Hz. Peygamber (sav)’e “Sen bizim ilahlarımızı kötülemeyi bırak biz de seni ilahınla baş başa bırakalım” dedikleri unutulmamalıdır.

c.“Muhammed’in Ebu Talib’in evinde söylediği Arap ve Acem’e üstün gelme isteği, herkesçe istenilen bir şeydir, fakat herkesin her istediğinin gerçekleşmesi mümkün değildir.”²³³ Bu yorumda bir önceki gibi sebab-i nüzûlle ilgili rivayetle irtibatlıdır.

d.“Tanrılara bağlılıkta sabırlı olmak, istenilen birşeydir.” Hemen bu cümlenin öncesinde “ilahlarınıza ibadette sabırlı olun” şeklinde “sabır” kelimesinin geçmesi bu görüşü güçlendirir.²³⁴

e.“Dininiz, sizden çekilip alınmak isteniyor.”²³⁵ Böylece ileri gelenler, “Muhammed’in maksadı dini anlatmak değil, size hakim olmaktır” demek istiyorlar.²³⁶ Bu şekilde Hz. Peygamber (sav)’in dini istismar ettiğini, yaptığı davetin ötesinde başka maksatlar taşıdığını ima ediyorlar. Halkın düşünmesine fırsat bırakmadan “*Bu cidden yapılması gereken bir şeydir*” demek sûretiyle de kendilerine körü körüne itaat edilmesi için telkinde bulunuyorlar. Çünkü onlara göre güdülen gizli maksatları ancak kendileri bilebilir, halka düşen ise onlara itaat etmek ve tanrılarına tapınmakta ısrarlı olmaktır.²³⁷

7.”*Doğrusu biz bu tevhid inancını son dinde de görmedik. Bu sırf bir uydurmadır.*”

²³² Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/215; Âlûsî, a.g.e. XII/161

²³³ Ebu’s-Suûd VII/215; Âlûsî XII/161

²³⁴ Âlûsî, a.g.e. XII/161

²³⁵ Zamahşerî, a.g.e. IV/70; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/215; Âlûsî, a.g.e. XII/161

²³⁶ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/156; Âlûsî, a.g.e. XII/161

²³⁷ Kutup, a.g.e. V:3009

“*Son din*”in Hıristiyanlık, atalarının inandığı eski Arap dini²³⁸ veya başka her hangi bir din²³⁹ olduğu söylenmiştir. Ayrıca “*son din*” tamlamasını “*duymadık*” fiiline müteallak kılmayıp “*bu*” işaret zamirinden hal yaparak ayete “*Muhammed’in çağırdığı bu tevhidin ahir zamanda zuhur edecek olan son dinde mevcut olduğunu duymadık*” anlamı da verilmiştir. Çünkü ehl-i kitap ve kahinler bir peygamberin zuhur edeceğini haber veriyor²⁴⁰, hatta yahudiler zuhur edecek peygamberle birlikte müşrik Araplara karşı fetih kazanacaklarını söylüyorlardı.²⁴¹

Kur’an’da değişik ayetlerde müşriklerin Kur’an’a uydurma iftirası attığı belirtilir: “*Kâfirler ‘Kur’an onun uydurduğu bir yalan olup, bu hususta başkaları da kendisine yardımcı olmuşlardır’ diye iddia ettiler. Onlar böylece, kesin bir yalan söyleyip zulmettiler.*”²⁴²

Müşrikler, Hz. Peygamber (sav)’in ehl-i kitaptan bazı kimselere eski kitapları terceme ettirmek sûretiyle onlardaki bilgileri öğrendiğini ve kendilerine okuduğunu ileri sürmekteydiler. Terceme ettikleri iddia edilen bu kişilerin hepsi de Arap olmayan azatlı kölelerdi.

Müşriklerin bu konuda delil bularak iddialarını isbatlamaya çalıştıklarına dair bir rivayet yoktur. Eğer bu iddialarına biraz olsun kendileri inansaydı bir gece Hz. Peygamber (sav)’in gûyâ Kur’an’ı başka dillerden terceme ettirip öğrendiği yere bir baskın düzenlerler, böylece herşey ortaya çıkar, istemedikleri bu dinin yayılması kendiliğinden engellenmiş olurdu. Yahut da gûyâ Kur’an’ı uydurmakta Hz. Peygamber (sav)’e yardım eden kimseleri engellerlerdi. İslam’a girenlere olmadık işkenceleri reva gören kimseler için bu hiç de zor değildi. Zira Kur’an’ı gûyâ uydurmakta Hz. Peygamber (sav)’e yardım eden kimseler, onların azatlı köle ve uşaklarıydı. Ayrıca bu kimseler, mâdem Kur’an gibi eşsiz bir kitabı meydana getirebilecek kabiliyete sahip

²³⁸ Taberî, Câmi’, XXIII/126-127; Zamahşerî, a.g.e. IV/70-71; Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/156; Beyzâvî, Nâsuruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî, Envârü’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl, II/307; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/215-216

²³⁹ Taberî, Câmi’, XXIII/127

²⁴⁰ Zamahşerî, a.g.e. IV/70-71; Beyzâvî, a.g.e. II/307; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/216; Âlûsî, a.g.e. XII/161

²⁴¹ Bakara 2/89

²⁴² Furkan 25/4 Ayrıca bkz: Yunus 10/38; Hud 11/13; Enbiya 21/5; Secde 32/3; Sebe 34/8, 43, Şura 42/24; Ahkaf 46/8, 11

idiyseler neden kendilerini peygamber olarak ileri sürmediler de bu şerefi Hz. Muhammed (sav)’e verdiler ve kendileri de Mekke’de hakim olan eski efendilerinin rağmına birçok zorluğu göze alarak ona uydular? Bu da bir tarafa bu kimseler hiçbir zaman Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali (r.a.) gibi bütün İslam tarihi boyunca isimleri müslümanların hafızalarında yaşayan kimseler de değildirler. Kur’an’ı Muhammed (sav)’e öğreten kimselerin onun meşhur arkadaşları arasına katılmak kadar ayrıcalığı ve hatırı nasıl olmaz.? Hepsinden önemlisi Addas, Yesar ve Cebr adlarındaki bu kimseler yukarıda da söylediğimiz gibi Arap olmayan kölelerdi.²⁴³ Kur’an’da bu hususa değinilmektedir: “*Biz onların, Peygamber hakkında: ‘Mutlaka ona öğreten bir insan vardır! dediklerini pek iyi biliyoruz. Hakikatten uzaklaşarak tahminle kendisine yöneldikleri şahsın dili başkadır, halbu ki bu Kur’an, açık bir Arapça ifadedir.*”²⁴⁴

Yüce Allah, Kur’an’ın uydurma olduğuna dair olan bu iddiayı cevaplamaya değer bulmuyor. Çünkü ana dilleri farklı olan o kölelerin Kur’an gibi bir edebiyat şaheserini meydana getiremeyeceğini herkes biliyordu.

Kafirler, Kur’an’ın uydurma olduğunu kendileri de inanmayacak şekilde böyle geliş güzel ortaya attıktan sonra yeniden Kur’an’ı tebliğ edene iftira etmeye dönüyor ve hakka karşı direnmelerinin sebeplerinden birini ortaya koyan kıskançlık dolu şu sözlerini söylüyorlar:

8. “*Biz bu kadar eşraf dururken, Kitap gönderilecek bir o mu kalmış!*”

Buradaki soru bir haber veya bilgi öğrenmek için değil, inkar etmek için sorulmuştur. Bununla onlar risaletin mümkün olmayacağını belirtmek istiyorlar.²⁴⁵ Yani “aşkın bir varlık olan Allah’ın ete cisme bürünmüş, bizim gibi yeyip içen, çoluk çocuk sahibi olan, maîşetini kazanmak zorundaki bir insanı elçi seçmesi olacak şey değildir ya hadi olduğunu kabul edelim ama Allah neden bizi değil de Muhammed’i seçmiştir ki? Bu kabul edilecek şey değildir!”

²⁴³ Mevdûdî, Tefhim, II/1887-1890

²⁴⁴ Nahl 16/103

²⁴⁵ Râzî, Mefâûh, XXVI/156; İbn Âşur, a.g.e. XXIII/213

Yukarıda da geçtiği üzere kafirlerin kibirlenmelerinde ve Hz. Peygamber (sav)'e karşı gelmelerindeki sebeplerden biri de kıskançlıktır. *“Bu Kur’an, bu iki şehirden büyük bir adama indirilseydi ya! dediler.”*²⁴⁶

Kafirlere göre Allah’la insanlar arasında elçilik yapmak gibi önemli bir mevkiye çok zengin ve itibarlı bir insan getirilmeliydi. Halbuki bu makama seçildiğini ifade eden Hz. Muhammed (sav), mal ve güç bakımından onlardan daha üstün değildi, dolayısıyla peygamberliğe layık görülemezdi.²⁴⁷ Kur’an’ın bu hususta kafirlere verdiği cevap aşağıda gelecektir.

3.2.6. Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler

a. Taklit kötü bir şeydir. Çünkü ayetlerde müşriklerin, üzerinde hiç düşünmeksizin, sırf körü körüne bağlı oldukları atalarının dinine aykırı olduğu için tevhide inkar etmeleri yerilmektedir.²⁴⁸ Taklitçilik, Kur’an’ın değişik ayetlerinde de yerilmiştir. *“Kendilerine: ‘Allah’ın indirdiğine ve Resûle (onların hakemliğine) gelin’ denildiğinde ‘Atalarımızı ne halde bulmuşsak o bize yeter’ dediler. Ataları hiçbir şey bilmeyen, doğru yolu bulamayan kimseler olsalarda mı yine onlara tabi olacaklar?”*²⁴⁹

b. Kafirler, şeref ve değer sahibi olmayı sadece dünyevi varlıkla ölçerler. Bu, inkarcı toplumların ortak özelliklerindedir. Nitekim Nuh kavmi, Nuh’a uyanları alt tabakadan oldukları için küçümsemiş,²⁵⁰ Ad kavmi kendilerinden başka güçlü olmadığını ileri sürerek gururlanmış,²⁵¹ Firavun sahip olduklarıyla övünmüş,²⁵² daha başkaları da mal ve evlatça çok olmaları sebebiyle azaba uğramayacaklarına inanmışlardır.²⁵³

c. İnanmayanlar, hasbi olarak bir iyiliğin yapılabileceğine inanmazlar, yapılan herşeyin altında mutlaka bir menfaat olduğunu düşünürler. Bu, Mekkeli müşriklerin Hz.

²⁴⁶ Zuhruf 43/31 Ayrıca bkz: En’am 6/124; Furkan 25/21

²⁴⁷ Zamahşerî, a.g.e. IV/71; Râzî, Mefâtih, XXVI/157; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/216; Âlûsî, a.g.e. XII/161

²⁴⁸ Râzî, Mefâtih, XXVI/155

²⁴⁹ Maide 5/104 Ayrıca bkz: A’raf 7/28; Enbiya 21/53; Şuara 26/74; Lokman 31/21; Zuhruf 43/22-23

²⁵⁰ Hud 11/27; Şuara 26/111

²⁵¹ Fussilet 41/15

²⁵² Zuhruf 43/50-54

²⁵³ Sebe 34/35

Peygamber (sav)'in davetinin altında başka maksatlar taşıdığını düşünmelerinden apaçık ortaya çıkmaktadır.

d.Ayetlerde, inkarcılardan ileri gelenlerin, halkı peygamberlere karşı kışkırtıklarını müşahede ediyoruz. Böylece Yüce Allah'ın “*Mekke’de olduğu gibi her şehirde de ileri gelen mücrimleri, yüksek mevkilerde bulundururuz ki oralarda düzenler kurup dolaplar çevirsinler. Onlar böyle yapmakla kendilerini aldatırlar da farkında olmazlar.*”²⁵⁴ sözünün gerçekliği anlaşılmiş oluyor. Başka bir ayette böyle kimselere uymanın akibetine de işaret edilerek “*Herhangi bir beldeyi imha etmek istediğimizde oranın lüks içinde yaşayan şımarıklarına iyilikleri emrederiz, buna rağmen onlar dinlemez, fıska u fücura devam ederler. Bu sebeple onun hakkında cezalandırma hükmü kesinleşir. Biz de orayı yerle bir ederiz.*”²⁵⁵ buyurulmaktadır. Firavun kavminin fasıklığının Firavun’a itaate bağlanması da²⁵⁶ Allah’a karşı gelen yöneticilere uymanın sonucunun hüsrana olduğunu ifade eder. Bu konu sûrenin son kısımlarında ayrıca gelecektir.

3.3.KÂFİRLERİN İ’TİRAZLARINA VERİLEN CEVAPLAR (8-16. ayetler arası)

3.3.1.Ayetlerin Meâli

Hayır, hayır, onlar Benim buyruklarım hakkında tam bir şüphe içindedirler, doğrusu onlar azabımı henüz tatmadılar. 9.O mutlak galip, her nimeti ve özellikle peygamberliği dilediğine ihsan eden Rabbinin rahmet hazineleri yoksa onların mı yanında? 10.Yoksa göklerin, yerin ve ikisi arasında olan varlıkların hakimiyet ve yönetimi onlara mı ait? Haydi, ellerinden geliyorsa sebep ve vasıtalarını temin etsinler de göğe çıksınlar (alemi oradan yönetsin, vahyi de istediklerine göre indirsinler!) 11.Bunu yapmaları şöyle dursun, onlar birtakım döküntü bölüklerden oluşup buracıkta bozguna uğratılacak bozuk bir ordu! 12-13.Onlardan önce Nuh, Âd toplumları ve ordular sahibi Firavun toplumu da Peygamberleri yalancı saydılar. Semud ve Lut toplumları, Eykeliler de öyle yaptılar. İşte bunlar, peygamberlere karşı toplanan hiziplerdi. 14.Bunların her biri peygamberlere yalancı demiş ve cezalarını hak etmişlerdi. 15.Bunlar da geri dönüşü

²⁵⁴ En’an 6/123

²⁵⁵ İsrâ 17/16

²⁵⁶ Zuhruf 43/54

olmayan tek bir sesi beklerler. 16. Bir de o kafirler alayla şöyle dediler: “Ey bizim Rabbimiz, bizim payımızı hesap günü gelmeden çabuklaştır.”

3.3.2. Kelimelerin Tahlili

Şekk (şüphe): Kişinin iki zıt şey arasında tereddüt edip birini diğerine üstün tutamamasına şekk denilir.²⁵⁷ Diğer atılmaksızın birinin üstün tutulmasına “zan”, diğeri büsbütün atılırsa “zann-ı galib” denilir ki kesin bilgiye yakındır.²⁵⁸ Şek, delillerin eşit olmasından veya hiç delil bulunmamasından kaynaklanabilir. Yine şek, bir şeyin bizzat var olup olmadığı hakkında olabildiği gibi cinsi, sıfatları ve yaratılış sebebi hakkında da olabilir. Şek, cehaletin bir türüdür. İki arasında eksik girişimlilik vardır. Çünkü cehalet iki çelişen konunun ikisini de bilmemek demektir. Dolayısıyla her şek cehalettir, ama her cehalet ise şek değildir.²⁵⁹ Şek, şairin *من كان يزعم ان سيكتم حبه حتى يشكك فيه فهو كذوب* “Aşkını bildirmeyecek kadar gizleyeceğini iddia eden kimse yalancıdır” beyti delil getirilerek kesin bilginin zıddı olarak da tarif edilmiştir.²⁶⁰

Rahmet: Rahmet; rikkat, yufka yüreklilik,²⁶¹ merhamet edilene iyilik etmeyi gerektiren yumuşaklık²⁶² demektir. İyilik etme isteği şeklinde de tarif edilmiştir.²⁶³ Yüce Allah’a nisbet edildiğinde sadece iyilik etme anlamı kastedilir. Bu sebeple rahmetin Yüce Allah’tan bir ihsan ve lutuf, insanlardan ise bir yumuşaklık ve acıma olduğu söylenmiştir. Bu kökten türeyen “Rahman” sıfatı Yüce Allah’tan başkası hakkında kullanılmaz. Çünkü rahmetiyle herşeyi kuşatan O olduğu için²⁶⁴ o sıfat O’ndan başkasına uygun değildir.²⁶⁵ Bu sebeple yine bu kökten ve Allah’ın isimlerinden olan “Rahim” tesniye ve cem’ yapıldığı halde Rahman tesniye ve cem’ yapılmaz. Rahman’ın rahmeti bütün mahlukatın rızıklarına ve geçim sebeplerine şamildir, mü’min, kafir, iyi, kötü herkesi içine alır. Rahim ise, Allah Teâlâ’nın ikinci bir ismi gibi

²⁵⁷ Cürçânî, a.g.e. s. s. 128 Ayrıca bkz: Râgıb, a.g.e. s. 461; Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/232; Tehânevî, a.g.e. I/1037

²⁵⁸ Cürçânî, a.g.e. s. 128

²⁵⁹ Râgıb, a.g.e. s. 461; Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/232-233; Zebîdî, a.g.e. XIII/594; Tehânevî, a.g.e. I/1038

²⁶⁰ İbn Manzûr, a.g.e. X/451

²⁶¹ Zebîdî, a.g.e. XVI:274 Ayrıca bkz: Ulutürk, Kur’an Allah’ı Nasıl Tanıtıyor, s. 127

²⁶² Râgıb, a.g.e. s. 347; Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/53

²⁶³ Cürçânî, a.g.e. s. s. 110

²⁶⁴ A’raf 7/156

²⁶⁵ Râgıb, a.g.e. s. 347; Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/53

genellikle sıfat olmaktan yalınlaştırılarak kullanılan Rahman'ın aksine hep Allah isminin bir sıfatı olarak kullanılmıştır. Ayrıca Rahim harf-i ta'rifsiz olarak da kullanılır.²⁶⁶

Kur'an'da "Erhamü'r-Râhimîn"²⁶⁷ "merhamet edenlerin en merhametlisi" , "Hayru'r-Râhimîn"²⁶⁸ "merhamet edenlerin en hayırlısı" gibi rahmetle ilgili Allah'ın başka sıfatları da geçmektedir.

Rahmet; Allah ile kulları arasındaki bağıdır. Rahmetle onlara elçiler gönderir, kitaplar indirir, hidayeti gösterir.²⁶⁹ Kainattaki her yaratılış, meydana gelen her hadise, her şey rahmetin eseridir. Bitkilerin bitmesi, kainattaki intizam, düzen ve ahenk Cenab-ı Hakk'ın Rahman isminin tecellisiyledir.²⁷⁰

Rahmet, Kur'an'da 40'a ulaşan değişik anlamlarda kullanılmıştır. Burada nübüvvet anlamındadır.²⁷¹

Rabb:Aslında "terbiye" anlamına gelen bir masdardır. Terbiye; bir şeyi tamama eriştirinceye kadar bir halden bir hale geçirerek inşa etmek demektir.²⁷² Rabb kelimesi, mübâlağa maksadı ile masdar anlamından ism-i fail anlamına aktarılarak terbiye edene isim olarak verilmiştir. Bu mübâlağa anlamından dolayı sadece "terbiye eden" anlamını içermekle kalmayarak zorla ele geçirme, üstün gelme, ihsan, idaresi altına alma ve tasarruf etme, öğretme ve yol gösterme, teklif, emir ve yasak, teşvik, korkutma, gönlünü alma, azarlama gibi terbiye için gerekli olan bütün şeylere sahip, kuvvetli, mükemmel ve kusursuz olan bir terbiye edici anlamını ihtiva etmiştir.²⁷³ Mevdudi, bu kelimenin beş ayrı anlamı kapsadığını söylemektedir:

a.Mürebbi, ihtiyaçları karşılayan, terbiye eden ve yetiştiren

²⁶⁶ Ulutürk, Kur'an Allah'ı Nasıl Tanıtıyor, s. 127-128

²⁶⁷ Enbiya 21/83

²⁶⁸ Mü'minun 23/118

²⁶⁹ Fırûzâbâdî, a.g.e. III/55

²⁷⁰ Ünal, a.g.e. s.451

²⁷¹ Fırûzâbâdî, a.g.e. III/55 Ayrıca bkz: Dâmegânî, a.g.e. s. 200

²⁷² Râgıb, a.g.e. s. 336, Ayrıca bkz. Fırûzâbâdî, a.g.e. III/29

²⁷³ Elmalı, a.g.e. I/76-77

b.Kefil, gözetici, koruyup kollayan, ıslahla sorumlu olan

c.Çeşitli kimselerin oluşturduğu bir toplulukta merkezi bir sığata sahip olan

d.Kendisine bağlananların efendisi, sözü geçen, üstünlüğü ve yüceliğı kabul edilen ve tasarruf hakkına sahip, itaat edilen ve boyun eğilen efendi, güç ve egemenlik sahibi reis

e.Mâlik, efendi.²⁷⁴

Rabb kelimesi, lugatte kral, efendi ve mürebbiler için kullanılmakla beraber harf-i tarifle Yüce Allah'tan başkasına kullanılmaz.²⁷⁵ Ancak bu kelime Kur'an'da daima tamlama halinde kullanılmıştır. Kelimenin daima bu şekilde kullanılması, bu sıfatın, ülûhiyyetin mahluklar alemiyle nisbetlerini ve münasebetlerini göstermeye vesile kıldığını düşündürmektedir.²⁷⁶ Bu sebeple olacaktır ki dualar da genellikle bu isimle yapılır.²⁷⁷

Rabb kelimesinin, Allah'ın dışındaki varlıklar hakkında "at sahibi", "ev sahibi" anlamında "rabbü'l-feres", "rabbü'd-dar" şeklinde kullanılması caizdir.²⁷⁸

Kur'an'da ilk inen ayetlerde²⁷⁹ Allah'ın en çok kullanılan ismi "Rabb"dır. Kur'an, böylece Allah'ın rubûbiyetini kabul eden müşriklere, kabul ettikleri bu noktadan yaklaşarak tapındıkları uydurma putların acizliklerine dikkat çekiyordu. Çünkü Rabb kelimesi; yaratma, büyütüp yetiştirme, yağmur indirip rızık verme, görüp gözetme, tedbir etme ve nimet verme manalarını toplayan şefkat, sevgi ve merhamet neticesinde tezahür eden bir vasıftır.²⁸⁰

²⁷⁴ Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, Kur'an'ın Dört Temel Terimi, s.48; Ayrıca bkz: Ünal, a.g.e. s.142-143

²⁷⁵ Zebîdî, a.g.e. II/4

²⁷⁶ Ulutürk, Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor, s. 111-112

²⁷⁷ a.g.e. Aynı Yer

²⁷⁸ Râgıb, a.g.e. s. 336; Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/29

²⁷⁹ Alak 96/1-5; Müzzemmil 73/9-10; Müddessir 74/1-7

²⁸⁰ Ulutürk, Kur'an-ı Kerime Allah'ı Nasıl Tanıtıyor, s. 110-111

Vehhab (Her nîmeti dilediğine ihsan eden):Vhb kökünden mübalağalı ism-i faildir. Vhb; bir mülkü karşılık olmaksızın birine vermek demektir.²⁸¹ Vehhab, çokça hibe eden demektir.²⁸² Allah'ın ismi olarak Vehhab; herkese istihkakına göre veren demektir.²⁸³ Bağış ve ihsanları çeşit çeşit ve son derece çok, ayrıca sürekli olmayan kimse Vehhab denmeye layık olmaz. Mahluklar ancak bazı hallerde hibede bulanabilirler. Bir hastaya şifa, bir kısra çocuk, bir sapığa hidayet, bir dertliye devâ veremezler. Bunlara ancak Vehhâb olan Allah kadirdir. O'nun kerem ve rahmeti bütün yaratıkları kaplamıştır. Hibe ve ihsanları devamlıdır.²⁸⁴

Sebep:Birşeye ulaşmakta kullanılan her vasıtaya sebep denilir.²⁸⁵ “Biz ona dünyada geniş imkanlar verdik ve onun ihtiyaç duyduğu her konuda sebep ve vasıtalar ihsan ettik, o da batıya doğru bir yol tuttu.”²⁸⁶ ayetlerinde bu anlamdadır.²⁸⁷ Kur'an'da göğün kapıları,²⁸⁸ ilişki ve irtibat²⁸⁹ yol,²⁹⁰ ilim²⁹¹ ve ip²⁹² anlamlarında kullanılmıştır.²⁹³ Burada göğün kapıları anlamındadır. Şairin “Bir merdivenle göğün sebeplerine ulaşsaydı” mısraı da bunun delilidir.²⁹⁴

Hizb (bölük):İnsan topluluğu demektir.²⁹⁵ Arkadaşlar ve taife anlamında olduğu da söylenmiştir.²⁹⁶ Hüzeyl kabilesi benzetme yoluyla silaha hizip der.²⁹⁷ Kur'an'da Allah'ın ordusu,²⁹⁸ şeytanın askerleri²⁹⁹ ve din ve mezhep ihtilafına düşen gruplar³⁰⁰

²⁸¹ Râğıb, a.g.e. s. 884; Fîrûzâbâdî, a.g.e. V:285 Ayrıca bkz: Cürçânî, a.g.e. s. 256

²⁸² Fîrûzâbâdî, a.g.e. V:285

²⁸³ Râğıb, a.g.e. s. 884; Fîrûzâbâdî, a.g.e. V:284; Ulutürk, Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor, s. 126

²⁸⁴ Ulutürk, Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor, s. 126-127

²⁸⁵ Râğıb, a.g.e. s. 391 Ayrıca bkz: İbn Manzûr, I/458; Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/169; Zebidî, a.g.e. II/65

²⁸⁶ Kehf 18/84-85

²⁸⁷ Râğıb, a.g.e. s. 391

²⁸⁸ Mü'min 40/36-37

²⁸⁹ Bakara 2/166

²⁹⁰ Kehf 18/85, 89, 92

²⁹¹ Kehf 18/84

²⁹² Hac 22/15

²⁹³ Dâmegânî, a.g.e. s. 225

²⁹⁴ İbn Kuteybe, a.g.e. s. 377

²⁹⁵ İbn Manzûr, a.g.e. I/308 Ayrıca bkz: Fîrûzâbâdî, a.g.e. II/457; Zebidî, a.g.e. I/416

²⁹⁶ Fîrûzâbâdî, a.g.e. II/457

²⁹⁷ a.g.e. Aynı Yer

²⁹⁸ Mücâdele 58/22

²⁹⁹ Mücâdele 58/19

³⁰⁰ Mü'minun 23/53

olmak üzere üç anlamda kullanılmıştır.³⁰¹ Bu kelimenin çoğulu olan “ahzab” ise peygamberlere karşı savaşmak üzere birleşen topluluklara verilen isimdir.³⁰²

Fevak: Hayvanın sütünün sağıldığı iki vaktin arasındaki zaman dilimine verilen isimdir.³⁰³ Deve sağılır, sonra sütü inmesi için bir müddet yavrusunun emmesine müsaade edilir. Daha sonra yine sağılır. İşte bu iki sağım arasındaki zaman dilimine fevak denilir. Ayrıca bu kelime “Onun yanında fevak müddeti kadar kalmadı”³⁰⁴ şeklinde deyim olarak da kullanılmaktadır. Ancak kelimenin bu şekilde bekleme anlamında kullanılması istiare yoluyla.³⁰⁵

3.3.3. Ayetlerde Geçen Tarihi Toplum ve Şahıslar

a. Nuh Kavmi: Tarihten ilk örnekler Hz Nuh ve kavmi ile verilmeye başlanır. Çünkü, Hz. Adem’in evlatları için bıraktığı düzen ilk defa Hz. Nuh zamanında bozulmuş, Cenâb-ı Hakk bunu düzeltmek için Hz. Nuh’u göndermiştir.³⁰⁶ Bu sebeple bir hadiste Hz. Nuh’un ilk rasûl olduğu belirtilir.³⁰⁷ Bu hadis, Hz. Nuh’tan önce Adem, Şit ve İdris gibi peygamberlerin geçmiş olmasına aykırı bulunmamış, zahirdeki çelişkinin uzlaştırılmasında nebî ve rasûl kelimeleri arasındaki fark nazar-ı dikkate alınmıştır.³⁰⁸ Kur’an’da rasûl ve nebî kelimelerinin birbirine atfedilmesi³⁰⁹ ve bazı peygamberlerin hem rasûl ve hem nebî sıfatıyla anılması,³¹⁰ alimleri, rasûl ve nebînin birbirinden farklı ve risâletin nübüvvetten daha üstün olduğu fikrine götürmüştür.³¹¹ Rasûl ve nebî kelimeleri arasında değişik ayrımlar yapılmıştır:

a. Rasûl, kendisine vahyedilip onun tebliğiyle emrolunan; nebi ise kendisine vahyedilmekle birlikte onu tebliğ etmekle emrolunmayandır.³¹²

³⁰¹ Firûzâbâdî, a.g.e. II/457

³⁰² İbn Kuteybe, a.g.e. s. 377 Ayrıca bkz: Firûzâbâdî, a.g.e. II/457

³⁰³ İbn Kuteybe, a.g.e. s. 378 Ayrıca bkz: Râgıb, a.g.e. s. 649

³⁰⁴ İbn Manzûr, a.g.e. X/316; Zebîdî, a.g.e. XIII/412

³⁰⁵ İbn Kuteybe, a.g.e. s. 378

³⁰⁶ Mevdûdî, Tefhim, I/676

³⁰⁷ Buhârî, a.g.e. Enbiya, 3

³⁰⁸ Sâbûnî, en-Nübüvve ve’l-Enbiyâ, s. 135

³⁰⁹ Hac 22/52

³¹⁰ Meryem 19/51, 54

³¹¹ Mehran, Muhammed Beyyûmî, Dirâsâtün Târîhiyyetü mine’l-Kur’âni’l-Kerîm, II/13

³¹² Sâbûnî, en-Nübüvve ve’l-Enbiyâ, s. 135; Mehran, a.g.e. II/13

b.Rasûl, kitap ve şeriat verilen; nebi ise kitap ve şeriat verilmeyendir.

c.Rasûl, yeni bir şeriatla gönderilen; nebi ise önceki peygamberin şeriatını anlatandır.

d.Rasûl, melek aracılığıyla vahiy alan; nebî ise rû'yada kendisine vahyedilendir.³¹³

Yapılan tariflerde ihtilaf olsa da rasûlün nebiden daha üstün olduğunda ittifak vardır. Hz. Nuh bu itibarla yeryüzüne gönderilen ilk rasûldür. Ondan öncekiler ise rasûl değil, nebî idiler.³¹⁴

Hz. Nuh'un hayat hikayesine ve tufana dair haberlerin hemen hemen bütün dünya toplumlarının kültüründe görülmesi, bu hadisenin, insan neslinin dünyanın tek bir bölgesinde yaşadığı bir sırada meydana geldiğini, ancak insanların çeşitli yerlere dağılmasından sonra geçen uzun asırların ve insanın hayal gücü ve anlatım tarzının etkisiyle efsanevi bir hal aldığı düşünmektedir.³¹⁵ Bununla beraber tufanın bütün dünyayı kapladığını söyleyenler de vardır. Bazı jeologların yüksek dağların zirvelerinde sadece denizde yaşayabilen bir takım canlıların kalıntılarına rastlamaları bu fikri desteklemektedir.³¹⁶

Tufanın bütün dünyayı kaplayıp kaplamadığı ile ilgili ihtilafın fazla bir önemi yoktur. Çünkü neticede herkes bütün insanları kapsadığında hem-fikirdir.

Babil'in tarihî harabelerinde bulunan eski belgelere, Kürdistan ve Ermenistan'ın eski tarihleri ile nesilden nesile anlatılan rivayetlere göre Nuh kavmi Irak civarında yaşamış, Hz. Nuh'un gemisi Musul yakınlarında demirlemiştir. Musul'un kuzeyindeki İbn Ömer adası çevresiyle Ağrı dağında da Hz. Nuh'un gemisi ve diğer kalıntıların bulunduğu dair olan inanç da bunu desteklemektedir.³¹⁷ Geminin demirlediği Cudi³¹⁸ dağının

³¹³ Mehran, a.g.e. I/14/16

³¹⁴ Ayrıca bkz. Sâbûnî, en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ, s. 135

³¹⁵ Mevdûdî, a.g.e. I/676 Ayrıca bkz: Neccar, Abdü'l-Vehhab, Kıssasü'l-Enbiya, s. 52; Mehran, a.g.e. IV/29

³¹⁶ Neccar, a.g.e. s.52

³¹⁷ Mevdûdî, Tefhim, I/676-677

Cezîre'de bulunduğuna dair İbn Abbas'tan da bir rivayet vardır.³¹⁹ Cezîre bugünkü Irak olduğuna göre demek ki geminin Musul ve Diyarbakır³²⁰ civarında demirlediğini ileri süren görüşler bu hadisle desteklenmiş olmaktadır.

Nuh kavminin kıssası kısaca şu şekildedir:

Hz. Nuh'un kavmi Vedd, Süvâ', Yeğûs, Ye'ûk ve Nesr adındaki ilahlara tapıyorlardı.³²¹ Bunlar aslında daha önce yaşamış olan salih kimselerin isimleriydi. Bu salih kimseler ölünce şeytanın vesvesesiyle onların heykellerini yaparak oturdukları yerlere diktiler. Zamanla bu heykellerin hangi maksatla dikildiğini unutarak onlara tapmaya başladılar.³²² Yüce Allah, Hz. Nuh'u kavmine peygamber olarak gönderdi.³²³ Hz. Nuh onları 950 yıl uyardı³²⁴ fakat onlar Hz. Nuh'u yalanladılar³²⁵ ve onu taşlamakla tehdit ettiler.³²⁶ Hz. Nuh 950 sene boyunca kavminden gelen her türlü eziyete tahammül etti, onların kendilerinin değilse bile nesillerinin doğru yola geleceği ümidini taşıdı. Ancak kavmi çocuklarına da Hz. Nuh'a inanmamalarını telkin ediyor bu sebeple her nesil bir öncekinden daha kötü oluyordu.³²⁷ Bunun üzerine Hz. Nuh, Yüce Allah'a kavmini helak etmesi için dua etti.³²⁸ Bu duaya icabet eden Yüce Allah, Hz. Nuh'a gemi yapmasını emretti³²⁹ ve o zamana kadar inananlardan başka hiç kimsenin kendisine inanmayacağını haber verdi.³³⁰ Vakit gelince gökten boşalan ve yerden kaynayan suyla³³¹ büyük bir tufan oldu.³³² Hz. Nuh ve ona inananlar gemiye binmek sûretiyle kurtarıldılar.³³³ İnanmayanlar ise suda boğuldular.³³⁴ Hz. Nuh ile birlikte gemiye

³¹⁸ Hud 11/44

³¹⁹ Buhârî, a.g.e. Enbiya, 3

³²⁰ Neccar, a.g.e. s. 51

³²¹ Nuh 71/23

³²² Buhârî, a.g.e. Tefsir, Nuh, 2

³²³ A'raf 7/59; Hud 11/25; Mü'minun 23/23

³²⁴ Ankebut 29/14

³²⁵ A'raf 7/64; Enbiya 21/77; Hac 22/42; Furkan 25/37; Şuara 26/117; Kaf 50/12; Kamer 54/9

³²⁶ Şuara 26/116

³²⁷ Sâbüni, Muhammed Ali, en-Nübüvve ve'l-Enbiya, s.141

³²⁸ Şuara 26/118; Saffat 37/75; Kamer 54/10; Nuh 71/26-28

³²⁹ Hud 11/37; Mü'minun 23/27

³³⁰ Hud 11/36

³³¹ Kamer 54/11-12

³³² Hud 11/40; Mü'minun 23/27

³³³ A'raf 7/64; Yunus 10/73; Hud 11/40; Mü'minun 23/28; Furkan 25/37; Şuara 26/119; Ankebut 29/15; Kamer 54/13

³³⁴ A'raf 7/64; Enbiya 21/77; Şuara 26/120; Saffat 37/82

binenler 20 veya –daha çok kabul edilen görüşe göre– 80 kişiydiler.³³⁵ “*Hayatta kalıp pâyidar olmayı da onun soyuna has kıldık*”³³⁶ ayetine dayanılarak onunla beraber karaya çıkanlardan sadece onun neslinin devam ettiği söylenmiştir.³³⁷

b.Ad Kavmi:Ad kavmi, en eski Arap kavmi olarak görülmektedir. Bu sebeple aynı kökten gelen “âdî” kelimesi eski eşyalara ve eski eserlere sıfat olarak kullanılmaktadır.³³⁸ Arabistan’da herkesin bildiği yaygın bir efsanesi olan³³⁹, yok edilişleri hakkında atasözü bulunan ve Arap şüirinde zikredilen Ad kavminin eski çağlarda helak olan kavimlerden olduğu antropologlar tarafından da belirtilmiştir.³⁴⁰

*Önceki Âd halkını helak eden de Odur*³⁴¹ ayetine dayanılarak iki Âd kavmi olduğu düşünülmektedir³⁴²: Âd-ı Ūlâ ve Âd-ı Uhrâ. Kur’an’da ikinci Âd’ın akıbetinden bahsedilmez. Hz. Hud’un kavmi Âd-ı Ūlâ, yani ilk Âd’dır. Âd kavminin adını aldığı Âd’ın Âd b. Avs. b. İrem b. Sam b. Nuh şeklinde Hz. Nuh’a ulaşan bir şeceresi rivayet edilmektedir.³⁴³

Bu topluluğun yaşadığı coğrafya hakkında iki görüş vardır:

a.Kur’an’da Hz. Hud’un, bu kavmi Ahkaf’ta uyardığı belirtilmiş³⁴⁴ ve Ahkaf’ın ise Umman ve Hadramut arasında olduğu ileri sürülmüştür.³⁴⁵ Arap yarımadasının güneyindeki bazı harabelerin bu kavme ait olduğunun söylenmesi ve 1837’de Hz. Hud’a inananlara ait olduğu anlaşılan bir kitabenin bulunması bu görüşü desteklemektedir.³⁴⁶

³³⁵ Sâbûnî, en-Nübüvve ve’l-Enbiya, s.135

³³⁶ Saffat 37/77

³³⁷ Neccar, a.g.e. s. 51

³³⁸ Mehran, a.g.e. I/239

³³⁹ Ali, Cevad, el-Mufasssal fi Târîhi’l-Arab Kable’l-İslam, I/323

³⁴⁰ Mevdûdî, Tefhim, I/680

³⁴¹ Necm 53/50

³⁴² Kırca, Celal, DİA (Ad md), I/334

³⁴³ Kırca, a.g.e. Aynı Yer

³⁴⁴ Ahkaf 46/21

³⁴⁵ Taberi, Câmi’, XIII/26:23

³⁴⁶ a.g.e. Aynı Yer

b.Son araştırmalar bu topluluğun yaşadığı yerin Arabistan'ın güneyinde değil de kuzey-batısında olduğu sonucuna ulaşmıştır. Batlamyus'un "Oaditae" adıyla zikrettiği kavmin Arabistan'ın kuzeyinde muhtemelen İrem kuyusu mevkiinde yerleşmiş olması ve yapılan kazıların Ürdün'ün güneyinde İrem adlı bir yerin mevcudiyetini ortaya koyması bu görüşü desteklemektedir.³⁴⁷

Kur'an'da Ad kavminin Ahkaf'ta uyarıldığının belirtilmesi³⁴⁸ bu görüşle çelişmez. Zira "ahkaf"ın lugat manası kıvrımları olan kumlar³⁴⁹ kum tepeleri³⁵⁰ demektir. Ahkafın bir yerin adı olup Umman ve Hadramut arasında bulunduğunun söylenmesi ise alimlerin vardıkları sonuçtur. Nitekim bu konuda Taberi'de bundan başka üç görüş daha vardır ve bunlardan biri de bu yerin şam'da bulunan bir dağın adı olduğu şeklindedir.³⁵¹ Bu, eskiden beri Ad kavminin Arabistan'ın kuzeyinde yaşadığına dair bir fikir olduğunu göstermesi bakımından önemlidir ve ikinci görüşü teyid eder mahiyette görünmektedir. Ayrıca -ilerde geleceği üzere -Semud toplumunun Ad kavminin devamı olduğuna dair olan görüş de bunu desteklemektedir. Zira bilindiği gibi Semud kavmi kuzey Arabistan'da yaşamıştı. Bütün bunlara rağmen bu konuda kesin bir fikir belirtmek mümkün değildir. Bize öyle geliyor ki Ad kavmi Kur'an'da belirtildiği üzere çok güçlü bir kavim olduğundan Arabistan'ın hem kuzeyine hem de güneyine hakim olmuştur. Çünkü yukarıda geçtiği üzere hem kuzeyde hem de güneyde bu topluma ait kalıntılara rastlanmıştır.

Ad kavminin yaşadığı zaman da ihtilaflıdır, ancak bu konuda araştırmacılar daha vâzıh bir hükme varabilmektedirler. Buna göre bu kavmin Hz. İbrahim'den sonra yaşadığı da söylenmekle birlikte Kur'an'da genellikle Nuh kavminden sonra zikredilmeleri ve onların halefi³⁵² olduklarının söylenmesi dikkate alınarak Hz. İbrâhim'den önce yaşadıkları sonucuna varılmaktadır.³⁵³

³⁴⁷ Mehran, a.g.e. I/247

³⁴⁸ Ahkaf 46/21

³⁴⁹ Ebû Ubeyde, a.g.e. II/213

³⁵⁰ Taberi, Cami, XXVI/24 Ayrıca bkz: Ferra, a.g.e. III/54

³⁵¹ Taberî, Câmi', XXVI/22-23

³⁵² A'raf 7/69

³⁵³ Mehran, a.g.e. I/260-261

Ad denilince ilk akla gelenlerden biri de bu kavmin kurduğu İrem adlı şehirle ilgili rivayetlerdir. Gûyâ Şeddad b. Âd adında okumaya çok düşkün olan bir kral kitaplarda vasfını gördüğü cennete özenerek inşası 300 yıl süren, çeşitli zinetlerle bezeli büyük ve güzel bir şehir yapmış, ancak yerleşmek üzere yola çıktığında şehre bir günlük yolda Allah'ın gönderdiği bir sesle helak edilmiş, Muâviye zamanında bir müslüman devesini ararken bu şehre tesadüf etmiş ve değerli eşyalarından taşıyabildiği kadarını alıp götürmüştür.³⁵⁴

Bu rivayetin sahih olmadığı³⁵⁵ hikayeciler tarafından uydurulmuş bir hurafe olduğu pek çok alim tarafından belirtilmiştir.³⁵⁶ Muhammed Beyyûmî Mehran, İrem şehri ile ilgili bu ve bunun gibi rivayetleri, İslam fetihlerinden sonra Mısır, Asur ve Bâbil'in tarihî eserlerini gören Müslüman tarihçilerin, Arapların eserlerinin de onlarınkinden aşağı kalmadığını göstermek gayretinden kaynaklanan bir mübâlâğa olduğu düşüncesine ulaşmakta ve Kur'an'da zikredilen İrem'in³⁵⁷ şehir değil bir kabile olduğunu söylemektedir.³⁵⁸ Nitekim "İrem" kelimesinin bir ümmetin veya bir şahsın adı olduğu söylendiği gibi bir şehir adı olduğu da söylenmektedir.³⁵⁹ Kur'an'da zikri geçen "İrem" ile bir şehrin adının kastedildiği kabul edilse de yukarıdaki rivayette geçen şehir gibi bir şehrin kastedildiği elbette iddia edilemez.

Ad kavmin kıssası kısaca şöyledir:

Yüce Allah, Âd kavmini Nuh kavminin halefi kılmıştı.³⁶⁰ Muhteşem yapıları,³⁶¹ malları ve sürüleri vardı.³⁶² Sütunlarla süslü İrem adında benzeri olmayan bir şehir kurmuşlardı.³⁶³ Sahip oldukları bu maddî imkanlar yüzünden gururlanıp putlara tapmaya ve azmaya başladılar³⁶⁴ ve kendilerine peygamber olarak gönderilen³⁶⁵ Hz.

³⁵⁴ İbn Cevzî, a.g.e. IX/112-115

³⁵⁵ Alûsî, a.g.e. XV/338

³⁵⁶ İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed, Mukaddime, s. 21; Aydemir, Abdullah, Tefsirde İsrailiyyat, s. 274-276 Ayrıca bkz: Hamevî, Şihâbü'd-din Ebû Abdillâh Yâkut b. Abdillâh, Mu'cemü'l-Büldan, I/188

³⁵⁷ Fecr 89/7

³⁵⁸ Mehran, a.g.e. I/252, 255

³⁵⁹ İbn Cevzî, a.g.e. IX/109-111

³⁶⁰ A'raf 7/69

³⁶¹ Şuara 26/128-129

³⁶² Şuara 26/133-134

³⁶³ Fecr 89/7-8

³⁶⁴ Hud 11/59; Şuara 26/130; Fussilet 41/15

Hud'u yalanladılar.³⁶⁶ Ona “*Sen, dediler, ha böyle nasihat etmiş, ha etmemişsin, bize göre hepsi bir*”³⁶⁷ diyerek alay ettiler. Allah onları önce kuraklığa uğrattı,³⁶⁸ sonra Hz. Hud ve ona inananları kurtararak³⁶⁹ diğerlerini kasırgayla helak etti,³⁷⁰

c.Firavun:Firavun, eski Mısır krallarının ünvanıdır. Eski Mısır dilinde “büyük ev” anlamındaki “per’ao”dan gelmektedir. Arapçaya İbranice veya Süryanice’den geçtiği ileri sürülmektedir.³⁷¹ M.Ö. 2400’den itibaren rastalanan bu kelime önceleri krallık sarayını ifade ediyordu. Kral anlamında kullanılmasına M.Ö. 1370’lere doğru rastlanmaktadır. M.Ö. 950’den itibaren kralın adından önce bir ünvan olarak kullanılır oldu.³⁷²

Eski Mısır inancında Nout (=gök tanrısı), Ghep (=yer tanrısı) ve Chou (yer ile gök arasının, fezanın tanrısı) olmak üzere üç tanrı vardı. Mısırlılar aya da taparlardı. Hatta ilk tanrılaştırdıkları gök cismi ay idi. Ancak resmî dinlerine göre en büyük ilah güneşti. Firavunlar güneşin oğluydu, dolayısıyla tanrıydı. Şahsiyeti ve otoritesi kutsal sayılırdı. Bu sebeple bir kabartma resminde 2. Ramses kendisine tapınır şekilde tasvir edilmiş, böylece firavunun insan sıfatıyla kendisinin ilâhî şahsiyetine tapınması sembolize edilmiştir. Firavunlar ilâhî sıfatlarını koruyabilmek için kendileriyle aynı kanı taşıyan kız kardeşleriyle evlenirlerdi.³⁷³ Firavunların soyundan geldiklerine, hatta şeklini aldıklarına inandıkları tanrıların isimleri uzun Mısır tarihi boyunca Oziris, Re, Amon Re şeklinde değişiklik göstermiştir.³⁷⁴

Hz. Musa, iki firavun ile muhatap olmuştur. Birisi peygamber olmadan önce sarayında büyüdüğü, İsrail oğullarının erkeklerini öldürme fermanını çıkaran firavun. Diğeri de onun oğlu ve halefi olan ve İsrail oğullarının arkasından denize dalarak boğulan

³⁶⁵ A’raf 7/65; Hud 11/50; Şuara 26/124-125

³⁶⁶ A’raf 7/65; Hud 11/50; Hac 22/42; Şuara 26/123, 137; Kaf 50/13; Kamer 54/18

³⁶⁷ Şuara 26/136

³⁶⁸ Ahkaf 46/24-25

³⁶⁹ A’raf 7/72

³⁷⁰ Fussilet 41/16; Zariyat 51/41-42; Kamer 54/19-21; Hakka 69/6-8

³⁷¹ Harman, Ömer Faruk, DİA (Firavun md), XIII/118-119

³⁷² a.g.e. Aynı Yer

³⁷³ Kara, Necati, Kur’an’a Göre Hz. Musa firavun ve Yahudiler, s. 162-163

³⁷⁴ Harman, DİA, (Firavun) XIII/118 Ayrıca bkz: Mevdûdî, Tefhim, I/704

firavun.³⁷⁵ Hz. Mûsâ'nın çağdaşı ve onunla muhatap olan bu iki firavunun kimliği tartışmalıdır. Üzerinde durulan isimler şunlardır: 1. Ahmes, 3. Tahotmes, Tut Unc Amun, 2. Ramses, Mirenbetah ve 2. Siti.³⁷⁶ Ancak araştırmacıların çoğunluğu, Hz. Mûsâ'nın peygamber olmasından önceki firavunun 2. Ramses, peygamber olduktan sonraki firavunun ise oğlu Mirenbetah olduğunu kabul etmektedir.³⁷⁷ Buna göre İsrail oğullarının Mısır'dan çıkışı M. Ö. 1200 yıllarındadır.³⁷⁸

Firavun kelimesi, Kur'an'da 74 yerde geçmektedir. Firavun kibirli, ülûhiyet iddia eden,³⁷⁹ kendisine peygamber olarak gönderilen Mûsâ'nın³⁸⁰ Tanrı'sına ulaşmak için kule yapmaya kalkışan,³⁸¹ halkını küçümseyip³⁸² zayıfları ezen,³⁸³ gerçeklere sırt çeviren³⁸⁴ bir kral olarak tasvir edilir. Genellikle fert olarak değil de ailesi, avnesi, halkı ve askerleriyle birlikte anılması dikkat çekmekte ve bu onun bir sembol olarak takdim edildiğini düşündürmektedir.³⁸⁵ Hz. Musa'nın Mısır'dan ayrıldığı zamanki Firavun'la döndüğü zamanki Firavun'un farklı kişiler olması da bunu te'yit etmektedir.³⁸⁶ Firavun ve kavmine kıtlıkla³⁸⁷ tufan, çekirge, haşerat, kurbağa ve kanla azap edilmiş,³⁸⁸ yaptıkları binalar yıkılmış,³⁸⁹ Firavun ve beraberindekiler boğulmuştur.³⁹⁰ Firavun boğulurken inanmış fakat imanı kabul edilmemiş,³⁹¹ ancak ibret olmak üzere cesedi kurtarılmıştır.³⁹² 1898'de Tîbe kentinde Vâdi'l-Mülûk denilen mezarlıkta Hz. Mûsâ'nın peşinden Kızıldeniz'e girerek boğulan firavun Minebtah'a³⁹³

³⁷⁵ Hâlidî, Salâh Abdü'l-Fettah, el-Beyan fi İ'câzi'l-Kur'an, s. 241-242

³⁷⁶ Mehran, a.g.e. II/263-328

³⁷⁷ Mehran, a.g.e. II/308-309 Ayrıca bkz: Neccar, a.g.e. s. 240; Hâlidî, a.g.e. s. 241-242

³⁷⁸ Mehran, a.g.e. II/308

³⁷⁹ Naziat 79/64; Kasas 28/38

³⁸⁰ A'raf 8/103; Yunus 10/75; Hud 11/97; Taha 20/24, 43; Zuhruf 43/46; Zariyat 51/38; Naziat 79/15-17

³⁸¹ Kasas 28/38; Mü'min 40/36-37

³⁸² Zuhruf 43/54

³⁸³ Kasas 28/4

³⁸⁴ Nâziat 79/61

³⁸⁵ Harman, DİA (Firavun md), XIII/120

³⁸⁶ Hâlidî, a.g.e. s. 241-242

³⁸⁷ A'raf 7/130

³⁸⁸ A'raf 7/133

³⁸⁹ A'raf 7/137

³⁹⁰ Bakara 2/50; A'raf 7/136; Enfal 8/54

³⁹¹ Yunus 10/90

³⁹² Yunus 10/92

³⁹³ Bu firavunun adı kaynaklarda değişik şekillerde yazılmaktadır. Ancak bu ismin aynı kişiye delalet ettiği kesindir. Çünkü bu firavunun babasının ve selefinin 2. Ramses olduğunda nakilde bulunduğumuz bütün kaynaklar mütefiktir. İsmi yazılışındaki farklılık için bkz: مرنبتاح Mirenbetah (Mehran, II/308), مینبتاح Minebtah (Hâlidî, a.g.e. s. 245), مینفتاح Mineftah (Neccar, a.g.e. s. 240)

ait olduğu sanılan bir mumya bulunmuş ve Kahire müzesine konulmuştur.³⁹⁴ Hâlidî, firavunun bedeninin kurtarılmasını, balıklara yem olmaktan ve deniz altında kalmaktan kurtarılarak su üstüne çıkarılması ve ilah olması mümkün olmayan bir aciz olduğunu isbat etmek üzere halkına gösterilmesi olarak yorumlamaktadır. Hâlidî'ye göre Mısırlılar onu suyun üstünde görmüş ve alarak Vâdi'l-Mülûk'e gömmüştür.³⁹⁵

d.Semud:Neccar, bu kavim hakkında; Filistin'e girmemiş olan bir yahudi topluluğu, Hiksoslar tarafından Mısır'dan çıkarılan Amâlikalılar ve Ad kavminin devamı olduklarına dair üç görüş zikretmekte ve üçüncüyü daha mâkul bulmaktadır.³⁹⁶ Çünkü Mü'min sûresinde anlatılan Firavun ailesinden imanını gizleyen kimsenin, kavmini Nuh, Ad ve Semud kavimlerinin başına gelenlerle korkutması,³⁹⁷ bu topluluğun İsrail oğullarının Mısır'dan çıkışından önce yaşadığını göstermekte, bu da birinci görüşü zayıflatmaktadır.

Semud kavmi de Ad kavmi gibi Arabistan'ın en meşhur ve en eski kavimlerindendi. Semud kavminin ne zaman yaşadığına dair kesin bir bilgi yoksa da onlarla ilgili bulunan kitabeler M.Ö. 7. yüzyıl ile tarihlenmektedir.³⁹⁸ Ancak bu kitabelerin bu tarihe ait olması o kavmin o zaman tarih sahnesine çıkmış olmasını gerektirmez. Aksine bu kavim bu tarihten daha önce yaşamış olmalıdır. Çünkü Ad kavmini anlatırken de zikrettiğimiz gibi Firavun hanedanına mensup olan mümin zatın kavmini korkuttukları arasında Semud'un akıbetinin de geçmesi,³⁹⁹ bu kavmin Hz. Mûsâ'dan önce yaşamış olmasını gerektirmektedir. Hz. Mûsâ'nın Medyen dönüşü muhatap olduğu firavun Minebtah'ın tahta M.Ö. 1235'te geçtiği ve Kızıldeniz'de boğulmadan önce en az on yıl saltanat sürdüğü kabul edildiğine⁴⁰⁰ göre İsrail oğullarının Mısır'dan çıkışları M.Ö. 1225 yılına tekabül eder. Dolayısıyla Semud kavmi bu tarihten önce yaşamış ve helak edilmiş olmalıdır. Hatta bize öyle geliyor ki bu kavim Hz. İbrahim'den de önce yaşamıştır. Çünkü Kur'an'da genellikle Nuh ve Ad kavminden sonra Hz. İbrahim'den

³⁹⁴ Hâlidî, a.g.e., s. 245 Ayrıca bkz: Neccar, a.g.e. s. 241 Mevdûdî, Tefhim, I/979; Mehran, II/310, 315

³⁹⁵ Hâlidî, a.g.e., s. 246

³⁹⁶ Neccar, a.g.e. s. 79

³⁹⁷ Mü'min 40/30-31

³⁹⁸ Ali, a.g.e. I/330

³⁹⁹ Mü'min 40/31

⁴⁰⁰ Hâlidî, a.g.e. s. 241-242

ve onun çağdaşı olan Hz. Lut'tan önce zikredilmektedirler.⁴⁰¹ Gerçi Kur'an'da yer alan kıssalar ma'lumat vermeye yönelik olmadığından zaman belirtilmez. Bu sebeple Kur'an'da firavun ve kavminin Semud'dan önce yer aldığı yerler de mevcuttur.⁴⁰² Ancak genellikle yukarıdaki sıranın takip edilmesi bize bu fikri vermektedir.

Semud kavmi, Arabistan'ın batısında, Medine ile Tebuk arasındaki Hicr denilen yerde yaşamış ve burada bulunan bazı harabeleri günümüze kadar gelmiştir. Bunlar arasında oyulmuş kayalardan yapılan büyük binalar da mevcut olup bu binalardan yola çıkarak vaktiyle bu kentin 400-500 bin nüfusa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁴⁰³ Yemen'de de bu kavme ait nakışlara rastlanması, hakimiyetlerinin buraya kadar uzadığı fikrini vermektedir.⁴⁰⁴

Asur kaynaklarında bu kavmin Asurlularla savaştıklarına⁴⁰⁵ ve onlar tarafından yurtlarından Sâmir'e sürüldüklerine dair kitâbeler bulunmuştur.⁴⁰⁶ Ayrıca ele geçirilen bazı kitabelerden bu topluluğun çiftçilik ve hayvancılıkla meşgul olduğu anlaşılmıştır.⁴⁰⁷

Ancak Semud kavminin tarihini, bu kitabelerin tarihlendiği M.Ö. 7. asırdan başladığını sanmanın yanlış olacağını bir kez daha hatırlatalım. Zira Semud kavmine ait olan milattan sonraki asırlarla tarihlenen bir çok kitabenin varlığı da belirtilmektedir.⁴⁰⁸ Ayrıca daha önceki devirlere ait bir kitabe bulunmaması o kavmin daha önce yaşamadığını göstermez. Bu sebeple kanaatimizce bu kitabeler, Kur'an'da bahsedilen Semud kavminden Hz. Sâlih'e inanıp onunla beraber helakten kurtulan kimselerin torunlarına ait olmalıdır.

Bu kavmin kıssası Kur'an'da kısaca şu şekilde yer almaktadır:

⁴⁰¹ A'raf 7/59/84; Tevbe 9/70; Hud 11/61-83; Şuara 26/105-175; Kamer 54/9-40

⁴⁰² Sad 38/12-13

⁴⁰³ Mevdûdi, Tefhim, I/684-685

⁴⁰⁴ Ali, a.g.e. I/329

⁴⁰⁵ a.g.e. I/324

⁴⁰⁶ Ali, a.g.e. I/326; Mehran, a.g.e. I/269

⁴⁰⁷ Ali, a.g.e. I/330

⁴⁰⁸ a.g.e. I/328

Semud kavminin yaşadığı bölge Hicr diye isimlendirildiği için onlara Hicr ashabı da denilmektedir.⁴⁰⁹ Yüce Allah onları Ad kavminin halefi kılmıştı.⁴¹⁰ Bahçeler ve pınarlar içinde, ekin ve hurmalara sahip olarak ovalarda kurdukları saraylarda ve dağlardan yonttukları evlerde yaşıyorlardı,⁴¹¹ Nuh ve Ad toplumları gibi Allah'tan başka ilahlara tapıyorlardı.⁴¹² Yüce Allah, onlara Hz. Salih'i peygamber olarak gönderdi,⁴¹³ ancak onlar onu yalanladılar⁴¹⁴ ve kendilerine mu'cize olarak verilen dişi deveyi⁴¹⁵ kestiler.⁴¹⁶ Bunun üzerine Yüce Allah, Hz. Salih'i ve ona inananları kurtardı⁴¹⁷ ve diğerlerini çığlık ve sarsıntıyla helak etti.⁴¹⁸

Hz. Salih'in kendisine inananlarla birlikte Filistin'e, Mekke'ye veya Hadramut'a gittiğine dair üç görüş vardır. Hz. Salih'in kabrinin Hadramut'ta olduğu söylenmektedir.⁴¹⁹

e.Lut Kavmi:Lut kavmi, bugün Ürdün'de bulunan Sodom ve çevresindeki şehirlerde yaşıyordu.⁴²⁰ Tarihçiler, bu bölgede Lut kavmine ait olan beş şehir olduğunu ve bu şehirlerde 400 000 nüfusun yaşadığını belirtmektedirler.⁴²¹

Bu toplum M. Ö. 1900 yıllarında yaşamış olmalıdır. Çünkü Hz. Lut, Hz. İbrahim'in yeğeni ve onunla birlikte hicret etmiş⁴²² olduğuna göre bu toplum Hz. İbrahim ile çağdaşı. Hz. İbrahim'in ise o yıllarda yaşadığı kabul edilmektedir.⁴²³ Ayrıca 1965'te Lut gölünde yapılan arkeolojik kazılarda M.Ö. 2000 dolaylarında burada meydana gelen

⁴⁰⁹ Hicr 15/80

⁴¹⁰ A'raf 7/74

⁴¹¹ A'raf 7/74; Hicr 15/82; Şuara 26/147-149

⁴¹² A'raf 7/73

⁴¹³ A'raf 7/73; Hud 11/61; Şuara 26/141; Neml 27/45

⁴¹⁴ Hicr 15/80; Şuara 26/141; Hac 22/42; Kaf 50/12; Kamer 54/23; Şems 91/11, 14

⁴¹⁵ A'raf 7/73; Hud 11/64; İsrâ 17/59; Şuara 26/155

⁴¹⁶ A'raf 7/77; Şuara 26/157; Kamer 54/29; Şems 91/14

⁴¹⁷ Hud 11/66; Fussilet 41/18

⁴¹⁸ A'raf 7/78; Hud 11/67; Hicr 15/83; Fussilet 41/17; Necm 53/51; Kamer 54/31

⁴¹⁹ Mehran, a.g.e. I/278

⁴²⁰ Mevdûdî, Tefhim, I/688

⁴²¹ Sâbûnî, en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ, s. 237

⁴²² Mevdûdî, I/688

⁴²³ Mehran, a.g.e. I/126

ve büyük bir şehrin çökmesine sebep olan bir depremin ortaya çıkmış olması da verdiğimiz bu tarihi te'yid eder.⁴²⁴

Lut kavmi, yol kesen, alenen kötü işler yapan ve eşcinsel ilişkilerde bulunan bir toplumdur.⁴²⁵ Yüce Allah onlara Hz. Lut'u peygamber olarak gönderdi⁴²⁶ Sedomlular Hz. Lut'u yalanladılar⁴²⁷ ve onu yurdundan çıkarmakla tehdit ettiler.⁴²⁸ Yakışıklı gençler şeklinde Hz. Lut'a gelen meleklere sarkıntılık etmeye kalkıştılar, Allah onların gözünü kör etti.⁴²⁹ Hz. Lut, *"Ya Rabbi! Dedi, bu müfsitler, bu bozguncular gürûhuna karşı bana Sen yardım eyle!"*⁴³⁰ diye dua etti. Bunun üzerine Yüce Allah, karısı haricinde Hz. Lut ve ailesini geceleyin kurtararak kavmini sabah üzeri ses, taş yağmuru ve şehirleri alt üst eden büyük bir depremle helak etti.⁴³¹

f.Eyke Halkı: Eyke, sık ormanlık demektir.⁴³² Bu topluluğun oturduğu yer ormanlık olduğu için onlara bu ismin verildiği söylenmiştir.⁴³³ Bu kavmin Medyenlilerden ayrı olup olmadığı ihtilafıdır. Medyenlilerle aynı olduğunu söyleyenler, Medyenlilerin hem ticaret hem de ziraatla uğraştıkları için onlara Eyke ashâbı da denildiğini ileri sürmektedir.⁴³⁴ Mevdûdî ise iki ayrı kavim oldukları fakat bugünkü Akabe körfezine yakın yerde yerleştikleri ve aynı dil ve kültürü paylaştıkları için her ikisine de aynı peygamberin gönderildiği sonucuna varmıştır.⁴³⁵

Bu toplumun ne zaman yaşadığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Hz. Şuayb'ın Hz. Mûsâ'dan önce yaşadığı sanılmaktadır.⁴³⁶ Çünkü A'raf suresinde Nuh, Âd, Semud, Lut

⁴²⁴ Mevdûdî, a.g.e. III/3176 Ayrıca bkz: Neccar, a.g.e. s. 148-149; Mevdûdî, a.ge., II/1999-2001; Sâbûnî, en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ, s. 239-240

⁴²⁵ Ankebut 29/29 Ayrıca bkz: A'raf 7/81; Hud 11/78-79; Hicr 15/67-71; Enbiya 21/74; Şuara 26/165-166; Neml 27/55 ; Kamer 54/37

⁴²⁶ A'raf 7/80; Şuara 26/161; Neml 27/54

⁴²⁷ Hac 22/43; Şuara 26/160; Kaf 50/13; Kamer 54/33

⁴²⁸ Şuara 26/167; Neml 27/156

⁴²⁹ Kamer54/27

⁴³⁰ Ankebut 29/30

⁴³¹ Hicr 15/59-60, 65-66, 73-74 Ayrıca bkz: Hud 11/81-82; Enbiya 21/74; Şuara 26/170-173; Neml 27/57-58; Saffat 37/134-136; Necm 53/53; Kamer 54/34-38

⁴³² Râgıb, a.g.e. s. 98

⁴³³ a.g.e. Aynı Yer

⁴³⁴ Sâbûnî, en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ, s. 260

⁴³⁵ Mevdûdî, a.g.e. II/2002-2003

⁴³⁶ Neccar, a.g.e. s. 185

ve Medyen toplumlarının kissaları anlatıldıktan sonra “*Onlardan sonra Musâ’yı ayetlerimizle Firavun’a ve onun ileri gelen yetkililerine gönderdik*”⁴³⁷ buyurulmaktadır. Yukarıda geçtiği gibi Hz. Mûsâ M. Ö. 1200 yıllarında yaşadığına göre bu kavim bu tarihten önce Hz. İbrahim’den sonra yaşamıştır. Çünkü Hz. Şuayb’ın kavminin putlara tapmaya başlamadan önce Hz. İbrahim’in dininde oldukları belirtilmektedir.⁴³⁸

Eykeliler de Allah’tan başka uydurma tanrılara tapıyorlar⁴³⁹, ölçü ve tartıyı eksik tutuyorlar, yeryüzünde fesat çıkarıyorlardı.⁴⁴⁰ Yüce Allah onlara Hz. Şuayb’ı peygamber olarak gönderdi,⁴⁴¹ fakat onlar onu yalanladılar⁴⁴² ve doğru söylüyorsa tepelerine gökten bir parça düşürmesini istediler.⁴⁴³ Bunun üzerine Yüce Allah onlara dayanamayacakları yakıcı bir hararet verdi ve serinletici bir bulut gönderdi. Bunaltıcı sıcağın dolayısıyla hiçbir yerde duramayan Eykeliler bu bulutun gölgesinde toplandılar ve serinlediler. Sonra Yüce Allah o buluttan onlara azap yağdırdı.⁴⁴⁴ Kur’an’da onlara verilen bu azap “*gölge günününün azabı*”⁴⁴⁵ olarak anılmaktadır.

3.3.4. İrap Yönleri ve Bunların Anlama Etkisi

جند ما هنالك مهزوم من الاحزاب ayetinde جند kelimesinin mübteda olduğu da söylenmiştir.⁴⁴⁶ Buna göre anlam: “*Oradaki ordu hiziplerden oluşmuş ve hezimete uğratılmıştır.*” şeklinde olur. Ayrıca هنالك ve من الاحزاب kelimelerinin niteledikleri yerler değiştirilirse anlam “*Hiziplerden oluşan ordu orada hezimete uğratılmış*” şeklinde olur.⁴⁴⁷

Buradaki ما nın tekid için olduğu⁴⁴⁸, İmru’l-Kays’ın حديث ما علي قصره “Kısa olmasına rağmen büyük bir söz!” mısraında olduğu gibi azamet ve çokluk ifade ettiği, ancak alay

⁴³⁷ A’raf 7/103

⁴³⁸ Sâbûnî, en-Nübüvve ve’l-Enbiyâ, s. 261

⁴³⁹ A’raf 7/85

⁴⁴⁰ Şuara 26/181-183

⁴⁴¹ Şuara 26/177

⁴⁴² Şuara 26/186, 189; Kaf 50/14

⁴⁴³ Şuara 26/189

⁴⁴⁴ Taberi, XIX/109-111

⁴⁴⁵ Şuara 26/189

⁴⁴⁶ Müntecib, Hüseyin b. Ebi’l-‘Iz el-Hemedânî, el-Ferîd fi İ’râbi’l-Kur’an, IV/155

⁴⁴⁷ a.g.e. Ayn Yer

⁴⁴⁸ a.g.e. Ayn Yer

içerdiği⁴⁴⁹, اكلت شيئا ما “Az birşey yedim” cümlesinde olduğu gibi killet ve hakaret ifade ettiği⁴⁵⁰ ve nihayet –zayıf görülmele birlikte– ism-i mevsul olup Mekkelileri veya Mekke'deki putların yerini tuttuğu⁴⁵¹ belirtilmiştir. Birinci görüşe göre mevcut anlamın güçlenmesinden başka bir değişiklik olmaz. İkincisine göre ordu kelimesi, “ *ne de büyük bir ordudur ya!*” anlamı, üçüncüsüne göre ise “*küçük ve hakir bir ordu*” anlamı kazanır. Dördüncüsüne göre ise anlam şöyle olur:

“Orada (Mekke’de) olan(kimseler veya put)lar hiziplerden oluşmuş ve hezimete uğratılmış bir ordudur.”

3.3.5. Ayetler Arasındaki Münasebet

Kafirlerin tevhid ve nübüvete yaptıkları itirazlar, nakledildikten sonra bu itirazların reddine geçiliyor.

3.3.6. Ayetlerin Yorumu

8. “...Hayır, hayır, onlar Benim buyrukların hakkında tam bir şüphe içindedirler...” Yani inanmamalarının sebepleri ileri sürdükleri bu bahaneler değildir, içinde buldukları şüpheleridir.⁴⁵²

Bu şüphe iki hususta olabilir:

a. Genel Anlamda Şüphe: Hz. Peygamber (sav)’in da’vetiyle ilgili şüpheleridir.⁴⁵³ Kafirler taklitçi olmalarından ve hakikate ulaştırılan delillerden yüz çevirmelerinden dolayı Kur’an hakkında şüphe içindedirler. Onların kanaatlarında hiçbir kesinlik yoktur. Bunun için Kur’an’a bazan sihir, bazan da uydurma derler.⁴⁵⁴

⁴⁴⁹ Zamahşeri, a.g.e. IV/72

⁴⁵⁰ Beyzâvî, a.g.e. II/308

⁴⁵¹ Âlûsî, a.g.e. XII/163

⁴⁵² İbn Cevzî, Ebu’l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî el-Kureşî el-Bağdâdî, Zâdü’l-Mesîr fi İlmi’t-Tefsîr, VII/104; Kâsimî, Muhammed Cemâlüddin, Mehâsinü’t-Te’vîl, XIV/5078-5079

⁴⁵³ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/157

⁴⁵⁴ Âlûsî, a.g.e. XII/161

Müşriklerin Hz. Peygamber (sav) ve Kur'an hakkında ne kadar çelişkili fikirler ileri sürdükleri Kur'an'da açıkça zikredilen bir husustur. Onlar Kur'an'a bazan sihir,⁴⁵⁵ bazan uydurma,⁴⁵⁶ bazan saçma sapan rüyalar,⁴⁵⁷ bazan da eskilerin masalları⁴⁵⁸ diyorlardı. Peygambere ise bazan şair,⁴⁵⁹ bazan mecnun,⁴⁶⁰ bazan sihirbaz,⁴⁶¹ bazan da sihre tutulmuş, büyülenmiş⁴⁶² diyorlardı. Elbette bir kişi hem sihirbaz hem de sihre tutulmuş olamaz. Mecnun veya büyülenmiş bir kimse de Kur'an gibi eşsiz bir kitabı meydana getiremez. Kur'an bazan müşriklere cevap vermek gereği görmeyerek bu çelişiklere sadece dikkat çekmekle yetinir: "*Bak Resûlüm, seni nelere kıyas ettiler de nasıl dalalete düştüler? Hem öyle sersemleştiler ki artık yol bulacak halleri kalmadı.*"⁴⁶³

b.Özel Anlamda Şüphe: Hz. Peygamber (sav), kafirleri küfürde ısrar etmeleri halinde azabın geleceğiyle tehdit ediyordu.⁴⁶⁴ Azap geçikince şüpheye düştüler ve "*Yâ Rabbi, eğer bu Kur'an senin tarafından gelmiş hak bir kitap ise hemen üzerimize gökten taş yağdır, yahut bize acı bir azap ver*"⁴⁶⁵ diyerek alay ettiler.⁴⁶⁶ Bunun üzerine Yüce Allah, onların şüphe ve kıskançlıklarının gerçek sebebini haber verdi:

8. "...Doğrusu onlar azabımı henüz tatmadılar."

Yani azabı tadınca şüphe ve kıskançlıklarından eser kalmayacak.⁴⁶⁷ Kur'an'da kafirlerin acı azabı görmedikçe inanmayacağı değişik ayetlerde ifade edilmiştir: "*Dini inkar edenler ise, son saat gelip çatıncaya veya gün doğurmayan o kısır gün kendilerine gelinceye kadar, Kur'an hakkında şüphe içinde kalır giderler.*"⁴⁶⁸

⁴⁵⁵ Enbiya 21/3; Kasas 28/48; Sebe 34/43; Zuhuruf 43/30; Müddessir 74/24

⁴⁵⁶ Enbiya 21/5; Furkan 25/4; Sebe 34/43; Ahkaf 46/11

⁴⁵⁷ Enbiya 21/5

⁴⁵⁸ En'am 6/25; Furkan 25/5; Enfal 8/31

⁴⁵⁹ Enbiya 21/5; Saffat 37/36; Tur 52/30

⁴⁶⁰ Hicr 15/6; Saffat 37/36; Duhan 44/14; Kalem 68/61

⁴⁶¹ Yunus 10/2; Sad 38/4

⁴⁶² İsra 17/47; Furkan 25/8

⁴⁶³ İsra 17/48; Furkan 25/9

⁴⁶⁴ Sebe 34/46

⁴⁶⁵ Enfal 8/32 Ayrıca bkz:Hud 11/8

⁴⁶⁶ Râzî, Mefâîh, XXVI/157

⁴⁶⁷ Âlûsî, a.g.e. XII/161

⁴⁶⁸ Hac 22/55 Ayrıca bkz: Yunus 10/88, 97; Şuara 26/201

Sonra Yüce Allah onlarla alay ederek sordu:

9. “O mutlak galip, her nimeti dilediğine ihsan eden Rabbinin rahmet hazineleri yoksa onların mı yanında” ki böyle peygamberliği Hz. Muhammed’e layık görmeyip başkalarına verilmesini daha uygun görüyorlar?

Allah’ın rahmeti, nefislerin arzuladığı, muhafaza altındaki bir hazineye benzetilmiştir.⁴⁶⁹ “yanlarında” kelimesi ile kastedilen, hakimiyet, tasarruf ve harcamadır, yoksa gerçek anlamda hazinelerin onların yanında olması değildir. Yani Allah’ın rahmet hazinelerine onlar malik oluyor da diledikleri gibi tasarrufta bulunuyorlar, dilediklerine ihsan ediyor, istemediklerini mahrum mu bırakıyorlar ki peygamberliği de istediklerine versinler?⁴⁷⁰ Hayır! Elbette Yüce Allah kendi hazinelerinde tasarrufta bulunmaya kadirdir, dilediği kimseye bağışta bulunandır.

Ayette Hz. Peygamber (sav) şereflendirilmek için “*Rabb*” kelimesi onunla tamlama haline getirilmiştir. “*Aziz*” sıfatının zikredilmesi Hz. Peygamber (sav)’e karşı kibirlenmeleri ile, “*Vehhab*” kelimesinde kemiyet bakımından bulunan abartı da “*hazineler*” ile uyum oluşturmuş ve müşriklerin büyük bir mahrumiyet içinde olduğunu göstermiştir. Ayrıca burada nübüvvetin sayılamayacak kadar çok ihsanı ihtiva ettiğine de işaret vardır. Çünkü “*Vehhab*” sıfatı “çok ihsan eden ve bu ihsanları yerli yerince yapan demektir”. Böylece ayetin içinde nübüvvetin Hz. Muhammed (sav)’e yaraştığı dolaylı olarak ifade edilmek sûretiyle müşriklerin yukarıda geçen itirazlarına da bir nevi’ cevap verilmiştir.⁴⁷¹

Kısacası ayetten anlaşılıyor ki nübüvvet makamı yüce bir makamdır, dolayısıyla o makamı bağışlayan kimsenin de yüce ve kararlarında kimsenin etkili olamayacağı bir kudretin sahibi olması gerekir. Bu tanımdaki kudretin sahibi de şüphesiz yüce Allah’tır. Onun bağışlayıcılığı, bağışta bulunduğu kimsenin zenginliğine-fakirliğine veya

⁴⁶⁹ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/216

⁴⁷⁰ Âlûsî, a.g.e. XII/162

⁴⁷¹ a.g.e. Aynı Yer

düşmanları tarafından sevilip sevilmediğine bağlı değildir, onu dilediğine bağısta bulunmaktan alıkoyacak bir güç yoktur.⁴⁷²

Müşriklerin aralarından Muhammed (sav)'in peygamber seçilmesini –haşa- isabetsiz bulmalarıyla ilgili ayetler yukarıda kıskançlıkları işlenirken geçmişti. Bu ayet kıskançlığın yanında, yukarıdakinden farklı olarak biraz da insanın tabiatında bulunan cimriliğe vurguda bulunuyor: “*De ki: ‘Rahimin rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, harcamakla tükenir korkusuyla cimrilik ederiniz. Çok cimridir insan.’*”⁴⁷³

Yukarıdaki sorunun bir benzeri yine alaylı bir şekilde soruluyor:

10. “*Yoksa göklerin, yerin ve ikisi arasında olan varlıkların hakimiyet ve yönetimi onlara mı ait? Haydi, ellerinden geliyorsa sebep ve vasıtalarını temin etsinler de göğe çıksınlar*” âlemi oradan yönetsinler, vahyi de isteklerine göre indirsinler.

Bu ayette, kafirlerin, gök cisimlerinin ve diğer varlıkların hakimiyetine sahip olmadıklarına göre vahyi de dilediklerine indirme salahiyetine sahip olmadıkları vurgulanıyor.⁴⁷⁴ Bu açıdan bir önceki ayetin bir benzeridir, ancak onun tekrarı değildir. Çünkü önceki ayette genel olarak hazinelerden bahsedildi. Bunda ise gökler ve yer özellikle zikredildi ve müşriklere şu mesaj verildi: Allah’ın hazineleri sonsuzdur.⁴⁷⁵ Gök ve yer de bu hazinelerdendir. Siz hazinelerin gök ve yer gibi iki parçasına sahip olmaktan acizseniz hepsinden aciz olduğunuz anlaşılır. Eğer göklerde ve yerde bir hakimiyetiniz varsa “*sebep ve vasıtalar temin edin de*” arşa çıkın, kainatın işlerini düzenleyin, vahyi de dilediğinize indirin.⁴⁷⁶

Ayetin “*Haydi, sebep ve vasıtalarını temin etsinler de göğe çıksınlar*” kısmı “*Yoksa onların yükselmelerini sağlayan bir merdivenleri, kuleleri var da o sayede mi göklerin*

⁴⁷² Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/157

⁴⁷³ İsrâ 17/100 Ayrıca bkz: Nisa 4/53-54

⁴⁷⁴ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/157

⁴⁷⁵ Hicr 15/21

⁴⁷⁶ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/157-158

haberlerini dinliyorlar? Öyleyse o haber dinleyenleri kimse, meleklerin sözlerini dinlediğine dair kesin bir delil getirsin!⁴⁷⁷ ayetini hatırlatmaktadır.⁴⁷⁸

“Sebeb” kelimesi başka ayetlerde de bu şekilde göklerle ilişkili kullanılmıştır.⁴⁷⁹ Bu sebeple burada geçen “sebepler” gökler⁴⁸⁰ ve göklerin kapıları⁴⁸¹ şeklinde tefsir edilmiştir.

Yüce Allah, kafirlerin yer, gökler ve ikisi arasındakilere malik olamayacaklarını böylece alaylı bir üslûpla ifade ettikten sonra onların gerçek durumunu şöylece haber verdi:

11. “Bunu yapmaları şöyle dursun, onlar birtakım döküntü bölüklerden oluşup buracıkta bozguna uğrıtılacak bozuk bir ordu!”

“Buracıkta” kelimesiyle karşılanan *هناك* ile Bedir⁴⁸² ve Mekke’nin⁴⁸³ kastedildiği belirtilmiştir. Kanaatimizce doğru olan bu yerin Mekke olmasıdır. Çünkü “Orada” kelimesi Mekke’ye işaret etmektedir. Bedir her ne kadar müşriklerin yenildikleri yer olsa da coğrafi bakımdan Mekke hudutları haricinde kaldığından ayette kastedilmiş olamaz.⁴⁸⁴ Gerçi Mekke fethinin müşrikler için bir afv olduğu gerekçesiyle bu görüşü zayıf görenler⁴⁸⁵ mevcutsa da bizce onlar için afv olmasıyla yenilgi olması birbiriyle çelişmez. Nice fetihler vardır ki mağluplara medeniyet ve değer kazandırmıştır.

هناك kelimesinin, coğrafi bir yere işaret etmediği, bir deyim olarak kullanıldığı ileri sürülerek ayetin, müşriklerin yapamacakları bir işe yeltendiklerini ifade ettiği söylenmiş ve ayete “Onlar üstlendikleri işleri yapamayacak bir ordudur” anlamı da verilmiştir.⁴⁸⁶

⁴⁷⁷ Tur 52/38

⁴⁷⁸ Râgıb, a.g.e. s. 391

⁴⁷⁹ Hac 22/15; Mü’min 40/36-37

⁴⁸⁰ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/158; Beyzâvî, a.g.e.II/308; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/216; Âlûsî, a.g.e. XII/162

⁴⁸¹ Taberî, Câmi’, XXIII/129; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/216; Âlûsî, a.g.e. XII/162

⁴⁸² Taberî, Câmi’, XXIII/130; İbn Cevzî, a.g.e. VII/104

⁴⁸³ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/158

⁴⁸⁴ a.g.e. Aynı Yer

⁴⁸⁵ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/218

⁴⁸⁶ Zamahşerî, a.g.e. IV/72; Beyzâvî, a.g.e.II/308; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/217

Arapların, ehli olmadığı ve yapamayacağı işleri yapmaya kalkışan kişilere لست هناك “Senin yerin burası değil” demeleri bu görüşe dayanak olmuştur.⁴⁸⁷

Yüce Allah, müşriklerin şüphelerinin yeterince düşünmeme, delil getirmedeki gevşeklik ve azabın hemen inmemesinden kaynaklandığını zikrettikten sonra önceki toplulukların da aynı şekilde davrandıklarını, ama sonunda azaba uğradıklarını bildirmektedir:

12. “Onlardan önce Nuh , Ad toplulukları ve kazıklar sahibi Firavun da Peygamberleri yalancı saydılar.”

Firavun hakkında “kazıklar sahibi” sıfatı bir yerde daha geçmektedir.⁴⁸⁸ Bu sıfatın hakikat mi mecaz mı olduğu ihtilaflıdır. Gerçek anlamın kastedildiğini ileri sürenler Firavun’un insanlara kazıklarla işkence ettiğini veya onun kazık ve ipler altında oynadığı bir takım oyunları olduğunu söylemişlerdir.⁴⁸⁹ Mecazi anlamın kastedildiğini söyleyenler ise şu yorumları yapmışlardır:

a.Bu sıfat, galibiyet ve hakimiyeti ifade eden bir istiareddir. Nitekim والبيت لا يبتتي الا على “Ev ancak bir sütun üzerine bina edilebilir. Kazıklar sabit olmazsa hiçbir sütun olmaz” ve “Orada temelleri sabit (sağlam) bir hükümlerlik gölgesinde hayatın ni’metlerinden faydalandılar” beyitlerinde bu anlamda kullanılmıştır.⁴⁹⁰

b.Bu sıfatta Firavun’un ordusu⁴⁹¹ veya halkı⁴⁹² kazığa benzetilmiştir. Çünkü kazığın binayı tutması gibi onlar da onun saltanatını güçlendiriyorlardı.⁴⁹³

c.Maksat, büyük ve sabit binalardır. Binalar sütun üzerinde durduğundan bu ifade kullanılmıştır.⁴⁹⁴

⁴⁸⁷ Zamahşerî, a.g.e. IV/72

⁴⁸⁸ Fecr 89/10

⁴⁸⁹ Taberî, Câmi’, XXIII/130-131; Zamahşerî, a.g.e. IV/73; Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/159; Âlûsî, a.g.e. XII/164

⁴⁹⁰ Zamahşerî, a.g.e. IV/72-73 Ayrıca bkz: Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/158-159; Beyzâvî, a.g.e.II/308; Âlûsî, a.g.e. XII/164

⁴⁹¹ Âlûsî, a.g.e. XII/164

⁴⁹² Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/159

⁴⁹³ a.g.e. Aynı Yer

Bu görüşlerin hiçbiri diğeriyle çelişmez. Hepsi aynı anda kabul edilebilir. Çünkü Firavun'un güçlü bir hakimiyeti, kalabalık bir ordusu, kendisine tanrı diye tapınan bir halkı ve piramitler gibi günümüze kadar ulaşan yere kazık misali çaktığı binaları vardı. Bütün bunların yanısıra yukarıda geçtiği üzere insanlara kazıklarla işkence etmesi ve kazıklar altında oynadığı oyunlarının olması da mümkündür. Çünkü zulüm ve böbürlenme azgınlığın adettir.

13. "Semud ve Lut toplulukları, Eykeliler de öyle yaptılar. İşte bunlar, Peygamberlere karşı toplanan hiziplerdi."

Hizipleri oluşturan ve helak edilmiş olan önceki kavimler böylece sayıldıktan sonra hiziplerden biri olduğu bir önceki ayette zikredilmiş olan Hz. Peygamber (sav)'in kavminin de helak edilebileceğine *"İşte bunlar, Peygamberlere karşı toplanan hiziplerdi"* diyerek işaret edilmektedir. Bu cümle, Mekkelilerden daha kalabalık ve daha kuvvetli toplulukların helak edilmelerine dikkat çekmekte ve onları ibret almaya çağırılmaktadır.⁴⁹⁵

Yüce Allah, bu hiziplerin en şiddetli azabı hak ettiğini belirtmek için neyi yalanladıklarını da açıklayarak te'kid ve tahsis ifade eden istisna cümlesiyle suçlarını tekrarladı.⁴⁹⁶

14. "Bunların hepsi de peygamberleri yalanlamaktan başka birşey yapmadılar da azabımı hak ettiler."

Aslında her topluluk kendi peygamberini yalanlamıştı. Ancak her peygamber aynı inanç esaslarını getirdiğinden bir peygamberi yalanlamak diğer peygamberlerin getirdiği esasları da yalanlamak anlamına gelmektedir. Bu sebeple "peygamber" kelimesi çoğul olarak getirilmiştir.⁴⁹⁷

⁴⁹⁴ Âlûsî, a.g.e. XII/164

⁴⁹⁵ Râzî, Mefâih, XXVI/159

⁴⁹⁶ Zamahşerî, a.g.e. IV/73-74 Ayrıca bkz: Neseî, a.g.e. IV/55; Âlûsî, a.g.e. XII/164

⁴⁹⁷ Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, Fethu'l-Kadir el-Câmi' beyne Fenneyi'r-Rivâye ve'd-Dirâye fi 'İlmi't-Tefsîr, IV/525

Burada hasır ifade eden istisna mübâlâğa içindir. Yani onlar o kadar yalanlama içine dalmışlardı ki kendilerine nisbet edilen yalanlama vasfına göre diğer vasıfları sanki yok hükmündeydi⁴⁹⁸ ve sonunda onların helakine sebep oldu. O halde Kureyşliler, hiziplerin başına gelen felaketin bir benzerine uğramadan Hz. Peygamber (sav) hakkındaki ileri geri sözlerini ve şüphelerini bir kenara bırakıp yalanlamaktan vaz geçmelidir.⁴⁹⁹ Çünkü Yüce Allah'ın onları helak etmesi çok kolaydır:

15. *“Bunlar da dönüşü olmayan tek bir sayha bekliyorlar.”*

Bekleme fiili, mecâz-ı akli yoluyla kafirlere isnad edilmiştir. Çünkü onlar gerçekte Kur'an'ın bildirdiği şeylere inanmadıkları için onun haber verdiği bir sayhanın beklentisi içinde de değildirler. Gerçekte beklenti içinde olanlar aşağıdaki yorumlarda da görüleceği üzere yardımla va'dolunan müminler veya haşirdeki meleklerdir. Ancak beklenen şey onların başına geleceği için “bekleyiş” kafirlere isnad edilmiştir.⁵⁰⁰ Bu tıpkı “bitki bitti”, “ağaçlar yeşerdi” cümlelerinde olduğu gibidir. Ağaçlar kendi kendine yeşermez, bitkide kendi kendine bitmez. Ancak bütün bu fiiller onlar üzerinde gerçekleştiği için onlara nisbet edilir.

“Sayha” ile Semud kavminin helak edildiği ses gibi bir sesin veya birinci surun kastedildiği hakkında ileri sürülen görüşler zayıf görülmektedir.⁵⁰¹ Çünkü Mekkelilerin başına Semud kavminin başına gelen felakete benzer bir felaket gelmemiştir. Sura birinci üfürüşü ise sadece o zaman diri olan kimseler duyabilecektir. Dolayısıyla bu, onlar için bir azap olamaz.⁵⁰² Bu konuyla ilgili diğer görüşleri ise şu şekilde özetleyebiliriz:

a. Sayha ile sūra ikinci def'a üflenmesi kastedilmektedir.⁵⁰³ Ancak bununla kastedilen sesin kendisi değildir. Çünkü o sesi, iyi olsun kötü olsun herkes duyacaktır. Bununla

⁴⁹⁸ Âlûsî, a.g.e. XII/164

⁴⁹⁹ İbn Kesîr, Tefsîr, IV/36

⁵⁰⁰ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/224

⁵⁰¹ Âlûsî, a.g.e. XII/165 Ayrıca bkz: Şevkânî, a.g.e. IV/525

⁵⁰² Âlûsî, a.g.e. XII/165

⁵⁰³ Âlûsî, a.g.e. XII/165; Şevkânî, IV/525

kastedilen onlarla onlara hazırlanan azap arasında sadece o sesin bulunduğunu, o sesi duyar duymaz azaba uğrayacaklarını ifade etmektir. Çünkü Kur'an'da da belirtildiği gibi Hz.Peygamber (sav) aralarındayken hak ettikleri azabı onlara vermek Yüce Allah'ın kanunlarına uymamaktadır.⁵⁰⁴ “*Halbuki sen onların aralarında bulunduğun müddeçe Allah onları azaba uğratmaz.*”⁵⁰⁵

b.Sayha kelimesi; öldürülme, esir ve mağlup edilme gibi başlarına gelecek olan musibetlerden mecazdır. Nitekim helak olan kimseler için *صاح الزمان بهم* “Zaman onları helak etti” denilir. Şair: *خروا لشدتها علي الاذقان* “Zaman, Bermek sülâlesine öyle bir çığlık attı ki onun şiddetinden çeneleri üzerine kapaklandılar (helak oldular)” demiştir.⁵⁰⁶ Bu görüşe göre “sayha” Bedir ve Mekke'nin fethi gibi şirkin yenilip İslam'ın galip geldiği zaferlerdir.

c.“Bunlar” diye kendilerine işaret edilenler, daha önce helak edilen kavimlerdir. Onlar muhatabın zihninde tasvir edilmiş ve onların bu zihnî-tasvîrî varlıkları hâricî ve hissedilebilir birşeyin konumuna konularak hazır ve görülebilir varlıklara işaret edilir gibi onlara işaret edilmiştir. Bu görüşe göre ayet; dünyada gördükleri azaptan sonra ahirette görecekleri azabı açıklamaktadır. Onların bu azabı bekler halde tasvir edilmesi, yaptıkları kötü amellerin karşılığı olarak dünyada gördükleri azabın ahirette görecekleri azaba göre hiç nisbetinde olmasındandır.⁵⁰⁷ Ancak bu görüş “beklemek” kelimesinin Mekkeliler gibi yaptıklarının sonuçlarına henüz katlanmamış kimseler için kullanılabileceği, geçmiş ümmetlerin helak edildiği açıklandıktan sonra artık bekleyecekleri birşeyin söz konusu olamayacağı ileri sürülerek tenkid edilmiştir.⁵⁰⁸

Kanaatimizce birinci ve ikinci görüşler uzlaştırılabilir. Çünkü bunlardan birincisi uhrevî azabı, diğeri de dünyevî azabı ifade etmektedir. Rahmeti sonsuz olan Cenâb-ı Hakk, kullarının ebedî kurtuluşunu sağlamak için onların doğru yolu bulmalarına vesile olacak bazı küçük felakete verir: “*O kafirlerin dönüş yapmaları ümidiyle, onlara en büyük*

⁵⁰⁴ Âlûsî, a.g.e. XII/165

⁵⁰⁵ Enfal 8/33

⁵⁰⁶ Râzî, Mefâtih, XXVI/159; Şevkani, IV/525

⁵⁰⁷ Âlûsî, a.g.e. XII/165 Ayrıca bkz: Zamahşerî, a.g.e. IV/74; Beyzâvî, a.g.e.II/308

⁵⁰⁸ Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/218

*azaptan önce, dünyada açlık, musibet, esaret, ölüm gibi peşin bir azap tattıracağız.*⁵⁰⁹

– Sayıları az da olsa – bu felaketlerden ders çıkaranlar ebedî azaptan kurtulur: “*Denizde iken onları dağlar gibi dalgalar kapladığında, bütün kalpleriyle yalnız Alah’a yalvarırlar. Fakat onları kurtarıp karaya çıkarınca içlerinden doğru giden de bulunur. Bizim ayetlerimizi gaddar ve nankör olandan başkası inkar etmez.*”⁵¹⁰ Küfürde ısrar eden gaddar ve nankörler ise ebedî azaba müstahak olur. İşte ikinci görüşte kastedilen, kafirlerin dünyada iken doğruyu bulmalarına vesile olan dünyevî felaketlerdir. Birinci görüşte kastedilen ise bu felaketlerden ibret alarak doğru yola gelmeyen, küfürde ısrar eden inatçıların karşılaştıkları ebedî azaptır. Nitekim Bedir zaferi ve Mekke’nin fethi gibi olaylar, --doğru yolu bulmalarına vesile olduğu için – sonucu itibariyle mağluplara hayırlı olmuş musibetlerdendir. Bunlardan ders almayıp küfürde ısrar edenler ise birinci görüşte belirtilen ebedî azaba uğrayacaklardır.

“*O sayhanın bir dönüşü yoktur*” ifadesiyle ilgili olarak, sayhanın bir kez üfürülüp tekrarlanmayacağı, o duyulduktan sonra dünyaya bir daha dönüşün sözkonusu olmayacağı,⁵¹¹ onun hiç ara vermeden devam edeceği, onun etkisiyle rahat bulmanın mümkün olmayacağı⁵¹² yorumları yapılmıştır. Bu yorumlar birbiriyle çelişmediğinden hepsi de ayete uygundur. Çünkü bunların hepsi de aynı anda mümkündür: O ses bir defa duyulur, ara vermeksizin devam eder, onun etkisiyle insanların rahatı kaçır ve bir daha dünyaya dönüş söz konusu olmaz. Ayrıca, “fevak” kelimesi, yukarıda geçtiği gibi Arapça’da hayvanı sağdıktan sonra yavrusunu bir müddet emzirip yine sağmak arasında geçen müddet için de kullanıldığından bununla ilgili olan “Onun yanında fevak müddeti kadar kalmadı”⁵¹³ deyiminden hareketle bu ifadeye “ansızın” anlamının verilmesinin de yanlış olmayacağını sanıyoruz.

Bu ayet, “*Onların beklediği sadece bir ses... Çekişip dururlarken kendilerini çarpacak bir ses...*”⁵¹⁴ ayetine benzemektedir.

⁵⁰⁹ Secde 32/21 Ayrıca bkz: Rum 30/41

⁵¹⁰ Lokman 31/32

⁵¹¹ Taberî, Câmi’, XXIII/132-133; İbn Cevzî, a.g.e. VII/108

⁵¹² İbn Cevzî, a.g.e. VII/108

⁵¹³ İbn Manzûr, a.g.e. X/316; Zebîdî, a.g.e. XIII/412

⁵¹⁴ Yasin 36/49

Bir felaketten başka hiçbir şeyin kafirleri yola getiremeyeceği, onların acı azabı görmedikçe inanmayacakları⁵¹⁵ açıktır. Çünkü bu kadar uyarılmalarına, delillerin açıklanmasına rağmen onlar daha da küstahlaşmaktadırlar:

16. “Bir de o kafirler alayla şöyle dediler: “Ey bizim Rabbimiz, bizim payımızı hesap gümü gelmeden çabuklaştır.”

Kafirlerin istedikleri pay; amel defterleri,⁵¹⁶ cennetteki payları⁵¹⁷, hayır ve şer cinsinden alacakları karşılık⁵¹⁸ ve ahirette kendileri için hazırlanmış olan azap⁵¹⁹ olarak tefsir edilmiştir. Bu sözün alay olması dikkate alındığında son görüşün daha uygun olduğu anlaşılmaktadır. Kur’an’daki başka ayetler de bunu destekler: “*Hani bir zaman da onlar ‘Ya Rabbi, eğer bu Kur’an senin tarafından gelmiş hak bir kitap ise hemen üzerimize gökten taş yağdır, yahut bize acı bir azap ver!’ dediler*”⁵²⁰ Zaten bu şekilde alay etmek inkarcı toplulukların ortak özelliğidir. Hz. Hud’a kavmi şöyle demektedir: “ ‘Ya’ dediler, ‘Sen bize yalnız Allah’a ibadet edelim atalarımızın taptıklarını ise bırakalım diye mi geldin? Eğer doğru söyleyenlerden isen haydi, bizi tehdit edip durduğun o felaketi başımıza getir de görelim!’”⁵²¹

Kafirlerin, bu sözlerini, Hz. Peygamber (sav)’in nübüvvetinin asılsızlığını isbat sadedinde söylemekte oldukları da gözden uzak tutulmamalıdır. Yani onlara göre Hz. Peygamber (sav), ahiret akidesini ileri sürmekle öyle bir iddia ortaya atmaktadır ki bu iddia onun peygamberliğinin asılsız olduğunu gösteren bir delil olmaktadır.⁵²² Buna göre bu ayet, “*Kafirler kendi aralarında şöyle dediler: “Siz ölüp de tamamen parçalandıktan ve çürüdükten sonra size yeniden yaratılacağınızı söyleyerek peygamberlik iddia eden bir adam gösterelim mi?”*⁵²³ ayeti gibidir.

⁵¹⁵ Yunus 10/88-97; Şuara 26/201

⁵¹⁶ Zamahşerî, a.g.e. IV/74; Beyzâvî, a.g.e.II/309; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/218; Âlûsî, a.g.e. XII/166

⁵¹⁷ Zamahşerî, a.g.e. IV/74; Beyzâvî, a.g.e.II/308; Neseî, a.g.e. IV/56; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/218; Âlûsî, a.g.e. XII/166 Ayrıca bkz: İbn Kesîr, Tefsîr, IV/36

⁵¹⁸ Taberî, Câmi’, XXIII/135; İbn Kesîr, Tefsîr, IV/36

⁵¹⁹ Zamahşerî, a.g.e. IV/74; Beyzâvî, a.g.e.II/308; Neseî, a.g.e. IV/56; İbn Kesîr, Tefsîr IV/36; Âlûsî, a.g.e. XII/165-166

⁵²⁰ Enfal 8/32

⁵²¹ A’raf 7/70 Ayrıca bkz: A’raf 7/77; Hud 11/32; Ankebut 29/29; Ahkaf 46/22

⁵²² Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/160

⁵²³ Sebe 34/8

Bu ayet, kafirlerin ahireti inkarda ne kadar ileri gittiklerini⁵²⁴ ve sözlerine “*Rabbimiz*” diyerek başlamak sûretiyle alay etmekte ne kadar küstahlaştıklarını göstermektedir.⁵²⁵

3.3.7. Ayetlerden Çıkan Hükümler ve İncelikler

a. Kur'an, mu'cizevî bir Kitab'tır. Onun mu'cizevî yönlerinden biri de istikbale dair haberler vermesi ve bu haberlerin aynen vuku' bulmasıdır. Kur'an, İranlılara yenilmiş olan Rumların yeniden galip geleceğini⁵²⁶ haber vermiş, Hz. Peygamber (sav)'in yeniden Mekke'ye döneceğine işaret etmiş,⁵²⁷ münafıkların sergileyeceği davranışları önceden haber vermiştir.⁵²⁸ Çok kötü şartlar içinde imzalanan Hudeybiye anlaşmasını apaçık bir fetih olarak vasıflandıran⁵²⁹ Fetih Sûresi, fetihlere, ganimetler alınacağına⁵³⁰ ve bu arada Hudeybiye'de bulunmamış olanların ve bedevilerin sergileyecekleri davranışlara⁵³¹ dair bir dizi gaybi haberler içermektedir. Müslümanların, Yüce Allah'ın Kitab'ında “*Düşünün ki bir zaman siz dünyada az ve zayıf idiniz. Öyle ki insanların sizi tutup kapacağından endişe ediyordunuz.*”⁵³² şeklinde tasvir ettiği çok kötü şartlar içinde bulunduğu zamanlarda Kur'an'ın “*Onlar Allah'ın nurunu ağızlarıyla üfleyerek söndürmek isterler. Fakat kafirlerin hoşuna gitmese de, Allah nurunu tamamlayacak (dünyanın her tarafına ulaştıracaktır.)*”⁵³³ şeklinde pek çok müjdeler içermesinin bu konuda yeterli olduğunu sanıyoruz. İşte burada da “*Onlar birtakım döküntü bölüklerden oluşup buracıkta bozguna uğratılacak bozuk bir ordu!*” ayetiyle Mekkeli müşriklerin yenileceğine işaret edilmektedir. Ayrıca “*Doğrusu onlar azabımı henüz tatmadıklar*” ayetinde, birşeyin pek yakında vuku' bulacağı anlamını içeren لَمَّا edatının kullanılması sûretiyle kısa bir müddet sonra azabı tadacaklarına da işaret edilmektedir.⁵³⁴ Henüz gerçekleşmemiş olan yenilme durumlarını sanki gerçekleşmiş gibi ism-i mef'ul formuyla vermek sûretiyle de yenilecekleri zamanın yakınlığı ve kesinliği

⁵²⁴ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/160

⁵²⁵ Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/218

⁵²⁶ Rum 30/1-6

⁵²⁷ Kasas 28/85

⁵²⁸ Tevbe 9/95

⁵²⁹ Fetih 48/1

⁵³⁰ Fetih 48/19-21

⁵³¹ Fetih 48/15-16

⁵³² Enfal 8/26

⁵³³ Saf 61/8-9 Ayrıca bkz.: Fetih 48/28; Tevbe 9/32-33

⁵³⁴ Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/216; Âlûsî, a.g.e. XII/161

vurgulanmıştır.⁵³⁵ Kur'an'ın haber verdiği aynen vuku' bulmuş, Müslümanlar hicretten iki yıl sonra Bedir'de galip gelmişler, altı yıl sonra Mekke'yi fethetmişler, on yıl sonra ise bütün Arap yarımadasında tek bir müşrik kalmamış, gerçek bir inkılap meydana gelmiştir.

b.Kainatta meydana gelen hadiseler sadece maddi sebeplere dayanmaz, bunların gerisinde manevi sebepler de vardır. Dünyada meydana gelen taşkın, heyelan, deprem vs gibi her tabii afetin bir takım suçların cezası olduğunu söylemiyoruz elbette. Çünkü bu felakete maruz kalanlar içinde masum çocuklar ve günahsız insanlar da var. Kur'an'ın helak edidiğini haber verdiği bu kavimler peygamberi olan kavimlerdir. Ancak içlerinde peygamber bulunmamış olduğu halde felakete uğramış toplumlar için de felaketlerin uyarıcı bir mahiyet taşıdığını söylemek ve bu felaketlerden ders çıkarmak yanlış olmasa gerektir. Eski kavimlerin yok ediliş sebebinin peygamberleri yalanlama olduğunun belirtilmesinde, cahiliyye Araplarının “Yok etmek feleğin adetidir” şeklindeki inançlarına bir reddiye taşıdığı⁵³⁶ unutulmamalı ve kainatta olup biten herşeyin onun sahibiyile bir şekilde mutlaka irtibatlı olması gerektiği düşünülmelidir. Çünkü O'nun dilemediği hiçbir şey meydana gelemez.⁵³⁷ Ondan abes iş sudur etmez. O ilim ve hikmet sahibidir.

c. 10. ayette “*Haydi, sebep ve vazıtalarını temin etsinler de göğe çıksınlar*” kainatın işlerini düzenlesinler, vahyi de istediklerine indirsinler denilerek kafirlerle alay edilmiş,⁵³⁸ böylece bunu onların hiçbir zaman yapamayacakları ifade edilmiş ve onlara hadleri bildirilmiştir. Ayetin lafzı sadece göklere çıkmak hususunu ele alsa da şüphesiz mesajı daha geniştir ve insanı haddi aşmamaya, daima kul olduğunun bilincinde olmaya çağırılmaktadır. Çünkü o ne kadar ilerlese, gezegenlere çıksa, canlı varlıkları kopyalayacak hale gelse de yine nihayet bir kuldur, yaratılmıştır ve meharetlerini gösterdiği herşey de yaratılmıştır, onları bizzat kendisi üretmemiştir. “*Sizi de yaptığımızı şeyleri de yaratan Yüce Allah'tır.*”⁵³⁹

⁵³⁵ Âlûsî, a.g.e. XII/163

⁵³⁶ Bîkâî', a.g.e. XVI/344

⁵³⁷ Tekvir 81/29

⁵³⁸ Beyzâvî, a.g.e. II/308; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/216 Ayrıca bkz: Zamahşerî, a.g.e. IV/71-72; Neseffî, a.g.e. IV/54

⁵³⁹ Saffat 37/96

d.Kainat, tek bir güç tarafından idare edildiği için mükemmel bir düzen içindedir. İnsan da kainatta yaşayan bir varlık olarak bu düzene uymalıdır. Bu uyum ancak kainata düzen veren kudret ve hikmet sahibi Yüce Allah'ın kanunlarına uymakla mümkündür. Bu kanunlara uymayanların akıbeti iyi değildir. Helak edilen eski toplumlar da bu tezi isbat etmektedir.

3.4.Hz. DÂVÛD'A VERİLEN NİMETLER (17-20. ayetler arası)

3.4.1.Ayetlerin Meali

17.Onlar ne derlerse desinler sen sabret ve güçlü kuvvetli bir kulumuz olan Davud'u hatırla. Çünkü o daima Allah'a yönelirdi. 18-19.Biz sabah akşam kendisiyle zikir ve ibadet etmeleri için dağları, toplu haldeki kuşları onun hizmetine ram etmiştik. Her biri onun ahengine katılır, beraber zikrederlerdi. 20.Biz onun hakimiyetini güçlendirdik, ona hikmet, nübüvvet, isabetli karar verme ve meramını güzelce ifade etme kabiliyeti verdik.

3.4.2.Kelimelerin Tahli

Abd (Kul):Boyun eğmek, itaat etmek, tapınmak, birşeye bağımlı olup ondan ayrılmamak, birine gitmekten alıkoyan engel ve köle anlamlarına gelir.⁵⁴⁰ Aynı kökten türetilen “kulluk” anlamındaki “ubudiyet” zillet göstermek ve boyun eğmek demektir.⁵⁴¹ Yine aynı kökten ve aynı anlamdaki “ibadet” kelimesi ise ondan daha kuvvetlidir. Çünkü zilletin son haddidir.⁵⁴² Mevdûdî, Kur'an'ın Dört Temel Terimi adlı eserinde “abd” kelimesinin anlamlarını aktardıktan sonra şu açıklamayı yapar:

“Abd kökünün asıl manası, herhangi bir kimsenin üstünlüğünü kabul ederek; ona karşı kendi özgürlük ve bağımsızlığından vazgeçmek, isyan ve mukavemeti bırakıp itaata hazır olmaktır. Gerçekte kulluk ve kölelik de ancak budur. Bu nedenle “abd” sözcüğü

⁵⁴⁰ İbn Manzûr, a.g.e. III/270-272, 276

⁵⁴¹ a.g.e. Aynı Yer Ayrıca bkz: Râgıb, a.g.e. s. 542

⁵⁴² Râgıb, a.g.e. s. 542; Firûzâbâdî, a.g.e. IV/9

sözkonusu olduğunda herhangi bir Arab'ın kafasında şekillenen iki düşünce, kölelik ve kulluk düşüncesidir. Sonra, kölenin asıl vazifesi, efendisine itaat ve emrine uymak olduğu için kulluk ve kölelik manası ile birlikte itaat düşüncesi de ister istemez akla gelmektedir. Ayrıca, herhangi bir köle efendisine kulluk ve itaat etmekle kalmayıp, onun üstünlüğüne inanır, büyüklüğünü itiraf eder, kendisine yaptığı iyilik ve ihsanlara karşı şükran borcu içerisinde olduğunu düşünürse, bu tavrıyla efendisine saygı ve tazimde aşırıya gitmiş ve ona çeşit çeşit kulluklarda bulunmuş olur. Onun bu eylemine tapınma denir. Köle sadece başıyla değil kalbiyle de efendisi önünde boyun eğerse gerçek anlamda kulluk yapmış olur. Geriye kalan üstünlüğünü benimseme ve minnet duyma düşünceleri ise kulluğun tâlî anlamlarını kapsar.”⁵⁴³

Kulluk, yaratılış bakımından kul olma, hizmet ve ibadet etme bakımından kul olma olmak üzere iki türüdür.⁵⁴⁴ Herkesi Yüce Allah yarattığı için herkes yaratılış itibarıyla O'nun kuludur. “Göklerde ve yerde kim varsa, Rahman'a sadece ve sadece kul olarak gelecektir.”⁵⁴⁵ ayetinde “kul” kelimesi bu anlamda kullanılmıştır. Hizmet ve ibadet bakımından kulluk ise Allah'ın ihlaslı kulu olmak ve dünya ve menfaatlerinin kulu olmak şeklinde kendi içinde ikiye ayrılır.⁵⁴⁶ Bütün insanlar Cenâb-ı Hakk'ın kuludurlar, ancak bir kısmı zorla boyun eğdirilmişlerdir, diğer kısmı ise iradeyle kulluk etmektedirler.⁵⁴⁷ Abd ve ibadet kelimeleri Kur'an'da 30 ayrı anlamda kullanılmıştır. Burada bu kelime ile Hz. Davud'un Yüce Allah'a yönelik makamı kastedilmektedir.⁵⁴⁸

Evvab (Daima Allah'a yönelen): “Evb”den türetilmiş mübalâgalı ism-i faildir. Evb; sadece iradesi olan canlılar için kullanılan dönüş türünün adıdır.⁵⁴⁹ Yine “dönüş” anlamına gelen rücu' kelimesi ise irade sahibi olsun olmasın bütün canlıların dönüşü için kullanılabilir. Evvab ise tevvab gibi isyanları terk ve itaatleri yaparak Allah'a çokça dönen, yönelen,⁵⁵⁰ tevbe ve tesbih eden, itaatkar olan, yalnızken günahlarını anıp

⁵⁴³ Mevdûdî, Kur'an'ın Dört Temel Terimi, s.105

⁵⁴⁴ a.g.e. Aynı Yer

⁵⁴⁵ Meryem 19/93

⁵⁴⁶ Râgıb, a.g.e. s. 542

⁵⁴⁷ Râgıb, a.g.e. s. 543; Fîrûzâbâdî, a.g.e. IV/10

⁵⁴⁸ Fîrûzâbâdî, a.g.e. IV/10, 13

⁵⁴⁹ Râgıb, a.g.e. s. 97

⁵⁵⁰ a.g.e. Aynı Yer Ayrıca bkz: Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ et-Temîmî, Mecâzü'l-Kur'an, II/189; Taberi, a.g.e. XII/23:136; İbn Kuteybe, a.g.e. s. 378

istiğfar eden⁵⁵¹ demektir. Kur'an'da "evvab" kelimesi genellikle "tevbe eden" anlamında kullanılmıştır.⁵⁵²

Tesbih:Sbh maddesinden tef'îl babına aktarılmış bir masdardır. Sbh, suda ve havada hızlı hareket etmek,⁵⁵³ uzaklaşmak demektir.⁵⁵⁴ Yıldızların hareket etmesi⁵⁵⁵ atın koşması⁵⁵⁶ ve sür'atli iş yapmak⁵⁵⁷ hakkında kullanılması istiare yoluyla⁵⁵⁸ Tesbih ise Allah'ı noksanlıklardan arındırmak,⁵⁵⁹ Allah'ı ululamaya delalet eden söz ve amel⁵⁶⁰ anlamındadır. Sonradan zikir ve namaza,⁵⁶¹ kavfî, fiilî ve kalbî bütün ibadetlere zikir denilmiştir. Yine iyilikleri yapmak için kullanıldığı gibi, kötülüklerden kaçınmak anlamında da kullanılmaktadır.⁵⁶²

Sübhan ise; aynı kökten gelen masdar yerine konmuş bir isimdir.⁵⁶³ Sübhan, tesbihin özel adı olup⁵⁶⁴ Allah'ın düşmanlarının O'na nisbet ettikleri kusurların hepsinden tam bir şekilde uzak olduğuna delalet etmektedir.⁵⁶⁵ Aslında Allah'ın hayret edilecek bir sanatı görüldüğü zaman Allah'ı tesbih etmek için kullanılır. Ancak daha sonra hayret edilen her şeyde kullanılmıştır.⁵⁶⁶

Sübbûh veya Sebbûh, Allah'ın sıfatlarından ve yine bu kökten "tesbih ve takdis edilen" anlamına gelmektedir.⁵⁶⁷

⁵⁵¹ Zebîdî, a.g.e. I/308 Ayrıca bkz: Âlûsî, XII/166

⁵⁵² İbn Âşur, a.g.e. XXIII/227

⁵⁵³ Râgıb, a.g.e. s. 392 Ayrıca bkz: Zebîdî, a.g.e. IV/75; Elmalî, a.g.e. VII/417

⁵⁵⁴ Ebu's-Suûd, a.g.e. V/154

⁵⁵⁵ Enbiya 21/33

⁵⁵⁶ Naziat 79/3

⁵⁵⁷ Müzzemmil 73/7

⁵⁵⁸ Râgıb, a.g.e. s. 392

⁵⁵⁹ Râgıb, a.g.e. s. 392; Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/172 Ayrıca bkz: Cürçânî, a.g.e. s. s. 57

⁵⁶⁰ İbn Âşur, a.g.e. I/405

⁵⁶¹ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/228

⁵⁶² Fizuzabadi, a.g.e. III/172

⁵⁶³ Taberî, a.g.e. XV/1

⁵⁶⁴ Zamahşerî, a.g.e. II/621

⁵⁶⁵ Elmalî, a.g.e. V/273

⁵⁶⁶ Zamahşerî, a.g.e. III/215

⁵⁶⁷ Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/174

Tesbih ve sübhan kelimeleri, Kur'an'da namaz kılmak ve hizmet etmek⁵⁶⁸, hayret etmek⁵⁶⁹, Cenâb-ı Hakk'ı zikretmek⁵⁷⁰, tevbe etmek⁵⁷¹, "inşallah" demek⁵⁷², Yüce Allah'ın noksanlardan uzak olması,⁵⁷³ tenzih ve takdis⁵⁷⁴ anlamlarında kullanılmıştır.⁵⁷⁵

Hikmet:Hikmet, hkm kökünden gelmektedir. Hkm; hüküm vermek, men etmek, if'al babına aktarıldığında sağlam yapmak anlamındadır.⁵⁷⁶ Hikmet ise; ilim ve akılla doğruya ulaşmak,⁵⁷⁷ en üstün ilimle varlıkların en üstün olanını bilmek⁵⁷⁸ ve eşyanın hakikatini olduğu gibi bilmek ve onun gereğine göre davranmak⁵⁷⁹ şeklinde ta'rif edilmektedir.

Hikmet kelimesi, Allah hakkında kullanıldığında varlıkları sağlam bir şekilde yaratmak ve bilmek, insan hakkında kullanıldığında ise varlıkları bilmek ve hayırlı amelleri işlemek anlamına gelir. Hz. Lokman'ın vasıflandırıldığı hikmet⁵⁸⁰ bu anlamdaki hikmettir.⁵⁸¹

Hikmet kelimesi, beşeri güç nisbetinde eşyanın hakikatini olduğu gibi araştırıp ortaya koymaya çalışan ilme de denilir.⁵⁸² Bu ilim bizim irademiz ve kudretimiz dahilinde olmayan soyut dış alemin hallerini araştırırsa İlahi hikmet adını alır.⁵⁸³ Şeriat ve tarikate "sözlü hikmet" ifadesiyle karşılayabileceğimiz el-hikmetü'l-mantuku biha, zahir ilimleriyle uğraşan alimlerin ve halkın bilemeyeceği hakikat sırlarına da "gizli hikmet" diyebileceğimiz el-meskûtu anhâ adı verilir.⁵⁸⁴

⁵⁶⁸ Cuma 62/1; Tegâbün 64/1

⁵⁶⁹ İsra 17/1

⁵⁷⁰ Ra'd 13/13

⁵⁷¹ A'raf 7/143

⁵⁷² Kalem 68/28

⁵⁷³ Yasin 36/83

⁵⁷⁴ Bakara 2/30

⁵⁷⁵ Firûzâbâdi, a.g.e. III/187-188

⁵⁷⁶ Zebîdî, XVI:160-161 Ayrıca bkz: Râgıb, s. 248

⁵⁷⁷ Râgıb, a.g.e. s. 249

⁵⁷⁸ İbn Manzûr, a.g.e. XII/140

⁵⁷⁹ Cürçânî, a.g.e. s. s. 91; Zebîdî, a.g.e. XVI/161

⁵⁸⁰ Lokman 31/12

⁵⁸¹ Râgıb, a.g.e. s. 249

⁵⁸² Cürçânî, a.g.e. s. s. 91

⁵⁸³ a.g.e. Aynı Yer

⁵⁸⁴ a.g.e. Aynı Yer

Hikmet, sünnet anlamına da gelir.⁵⁸⁵ Ayrıca nefis ve tabiatı gazaptan alıkoymak, ya'ni hilim ma'nasında da kullanılmıştır.⁵⁸⁶ Buna göre adalet kavramına da yakın olur. Yine hikmet içerdiklerinden dolayı Tevrat, İncil, Kur'an ve nübüvete de hikmet denilmiştir.⁵⁸⁷ Allah'a itaata, dini anlayıp yaşamaya, haşyet ve takvaya Allah işinde düşünme ve isabete de hikmet denilir.⁵⁸⁸

Elmalı Hamdi, hikmeti, sözde ve fiilde doğruyu tutturma, bilgi ve iş, ilim ve fıkıh, varlıkların özündeki manaları kavramak, Allah'ın emrini anlamak, icad, varlık düzeninde herşeyi yerli yerine koymak, güzel ve doğru işlere yönelmek, siyasette, insanın gücü yettiğince yaratıcıya benzemeye çalışması, Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmak şeklinde çeşitli tariflerle tanımlamıştır.⁵⁸⁹

Râzî hikmet hakkında şöyle demiştir: Faziletler; nefsanî, bedeni ve harici olmak üzere üçtür. Nefsanî üstünlükler ilim ve amel kısımlarından oluşur. İlim, nefsin beşerî takat ölçüsünde hakiki tasavvurlar ve nefsanî tasdiklere sahip olması, amel ise insanın dünya ve ahiret maslahatlarına uygun davranmasıdır. Buna hikmet denilir. Buna hikmet denilmesinin sebebi, hikmetin sağlam olma, bozulma ve değişmeyi kabul etmeme anlamındaki حکم kökünden türemesidir. Dünya ve ahirete uygun ameller de sağlamdır, bozulma ve değişme kabul etmez.⁵⁹⁰

Allah'ın Hakîm sıfatı, eşyayı olduğu gibi bilen ve sağlamca yaratan ve yapan demektir.⁵⁹¹

Kur'an'da, Allah hakkında, ayrıca yine bu kökten gelen Ahkemü'l-Hâkimîn⁵⁹² (hakimler hakimi), Hayru'l-Hâkimîn⁵⁹³ (hakimlerin en hayırlısı) isimleri de kullanılır.⁵⁹⁴

⁵⁸⁵ Ebu Hayyan, I/626 Bkz: Bakara 2/129, 151; Al-i İmran 3/164

⁵⁸⁶ Zebîdî, a.g.e. XVI/161

⁵⁸⁷ a.g.e. Aynı Yer

⁵⁸⁸ Firûzâbâdî, a.g.e. II/487; Zebîdî, a.g.e. XVI/161

⁵⁸⁹ Elmalı, a.g.e. II/205-210

⁵⁹⁰ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/163-164

⁵⁹¹ Ulutürk, Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor, s. 171

⁵⁹² Tin 95/8

⁵⁹³ A'raf 7/88; Yunus 10/109; Yusuf 12/80

⁵⁹⁴ Ulutürk, Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor, s. 172

Sabır kelimesini daha önce açıklamıştık.

3.4.3.Hz. Davud

Davud, “en çok sevilen kişi, göz bebeği” anlamında olup Yahuda kabilesinin ileri gelenlerinden Beytül-lahim’de oturan Yesse’nin oğludur.⁵⁹⁵ Hz. Davud’un hayat hikayesi şöyledir:

Kur’an’da da belirtildiği gibi Calut’u öldürdükten⁵⁹⁶ sonra İsrailoğulları ona büyük bir muhabbet besledi. O zamanki İsrail kralı daha önce verdiği va’dini tutarak kızı Mikal’ı Hz. Davud’a verdi. Ancak daha sonra onu kıskanarak öldürmek istedi. Eşinin kendisini uyarması üzerine Hz. Dâvud kaçtı. Tâlut, adamlarına Hz. Dâvud’u bulup öldürmeleri emrini verdi. Bu arada Hz. Dâvud, iki defa Tâlut’u öldürme fırsatı yakalamasına rağmen onu bağışladı. Tâlut Hz. Dâvud’un bu jestini takdir etse de onun eliyle saltanatına bir zarar gelmesi vesvesesini bir türlü yenemedi. Bunun üzerine Hz. Dâvud Filistin kralına giderek ondan ikamet edeceği bir-kaç köy vermesini istedi ve oraya yerleşti.

Bir müddet sonra Tâlut Filistinlilere savaş açtı. Hz. Dâvud adamlarıyla birlikte Tâlut’un ordusuna katıldıysa da onun hakkında tereddüd eden komutanların yönlendirmesiyle kral onu geri çevirdi. Hz. Dâvud ikamet ettiği köye geldiğinde Filistinlilerin orayı yağmaladığını gördü. Yağmacıları öldürdü ve büyük bir ganimet elde etti. Tâlut ise Filistinlilere mağlup oldu, kendisi ve üç oğlu öldü. Bunun üzerine Hz. Dâvud o zamanki adı Hebron olan bugünkü el-Halil’e geldi ve Yahuda ileri gelenleri burada kendisine biat etti. Yahuda dışındaki İsrail oğulları ise Tâlut’un oğlu İşbûşis’e bağlandılar. İki yıl sonra İşbûşis ölünce bütün İsrail oğulları Hz. Dâvud’a boyun eğdiler.⁵⁹⁷ 1956’da Kudüs’ün 7 mil kuzeyinde yer alan Ceb’un şehrinin surları keşfedilmiş, M.Ö. 1000. yılın başlarında burada kanlı bir savaşın olduğu anlaşılmıştır. Bu savaşın Hz. Dâvud ile İşbûşis arasında olan ve İşbûşis’in ölümü ve Hz. Dâvud’un bütün İsrail oğullarına hakim olmasıyla sonuçlanan savaş olduğu sanılmaktadır.⁵⁹⁸ Hz.

⁵⁹⁵ Harman, Ömer Faruk, DİA (Davud md), IX/21

⁵⁹⁶ Bakara 2/251

⁵⁹⁷ Neccar, a.g.e. s. 365-368 Ayrıca bkz: Cevdet Paşa, Ahmed, Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ, I/ 29

⁵⁹⁸ Mehran, a.g.e. III/59

Dâvud, Hebron'da 7 yıl ikamet ettikten sonra Sihyun'a geçti ve orayı Dâvud şehri olarak isimlendirdi.

Hz. Dâvud, hayatı boyunca girdiği pek çok savaşın hepsinde galip geldi. Benû Amûn'a ait olan Ürdün'ü, Aramilerin başkenti olan Dimeşk'ı ve ayrıca Filistin'i fethederek ülkesini Akabe Körfezi'nden Fırat'a kadar genişletti. Bununla beraber Tâlut'un hayatta kalan tek oğluna ihsanda bulunarak büyük bir azizlik örneği sergiledi.⁵⁹⁹

İşmûil peygamberin ölümünden sonra Hz. Davud'a peygamberlik de verildi.⁶⁰⁰ Allah ona Zebur'u verdi.⁶⁰¹ Ancak Zebur'da sadece öğüt bulunduğundan o yine Hz. Musa'nın şeriatıyla amel ediyordu.⁶⁰²

İsrailoğulları gerçek anlamda Hz. Davud'un zamanında yerleşik medeniyete geçtiler. Hz. Davud, devleti güçlendirdi, sarayı ve idareyi düzenledi. Ordu kurdu. İbadetleri sistemleştirdi. Devletin sınırlarını Fırat sahillerinden Kızıldeniz'e kadar genişletti. Kudüs'ü başşehir yaptı.⁶⁰³

Kur'an'da Hz. Davud'a hakimiyet ve hikmet verildiği,⁶⁰⁴ kuş dilinin öğretildiği,⁶⁰⁵ zırh yapımının öğretildiği,⁶⁰⁶ kendisi için demirin yumuşatıldığı belirtilmektedir.⁶⁰⁷ Buna dayanılarak Hz. Dâvud'un hiçbir alet ve ateş kullanmadan demiri elinde bir çamur gibi oynayarak şekillendirdiği söylenmiştir.⁶⁰⁸ Bununla beraber bu ayetin, Hz. Dâvud'un demiri ilk kullanan kişi olduğu şeklinde de yorumlanabileceği belirtilmektedir.⁶⁰⁹ Nitekim yapılan arkeolojik kazılar ve araştırmalar Hz. Davud'un demire verdiği önemi, demiri eritmek sûretiyle harp malzeme ve silahlarının yapılmasına öncülük ettiğini ortaya koymuştur.⁶¹⁰

⁵⁹⁹ Neccar, a.g.e, s.365

⁶⁰⁰ Cevdet Paşa, a.g.e. I/30

⁶⁰¹ Nisa 4/163

⁶⁰² Cevdet Paşa, a.g.e. I/30

⁶⁰³ Harman, DİA (Dâvud md), IX/22

⁶⁰⁴ Bakara 2/251

⁶⁰⁵ Neml 27/16

⁶⁰⁶ Enbiya 21/80; Sebe 34/11

⁶⁰⁷ Sebe 34/10

⁶⁰⁸ Taberi, XXIII/66 Ayrıca bkz: Neccar, a.g.e. s.369

⁶⁰⁹ Neccar, a.g.e. Aynı Yer

⁶¹⁰ Mevdûdî, Tefhim, II/1565 Ayrıca bkz: Mehran a.g.e. III/38

Hız. Dâvud, Kur'an'da, dağların ve kuşların kendisine boyun eğdirilerek onunla birlikte tesbih etmeleri ve hakimiyetinin kuvvetlendirilmesi vesileleriyle de anılır. Onun bu özellikleri sûrenin bu bölümünde geniş bir şekilde zikredilecektir.

Hadislerde ise Hz. Davud, çok ibadet etmesi özelliğiyle anılmıştır: "Allah'a en sevimli namaz Davud'un namazıdır. Allah'a en sevimli oruç Davud'un orucudur. Gecenin yarısında uyur, üçte birinde namaz kılar ve altıda birinde yine uyurdu. Bir gün oruç tutar, bir gün yerdî."⁶¹¹ Kur'an ve sünnette böyle övücü vasıflarla anılan Hz. Davud'a, aşağıda geleceği üzere Kitab-ı Mukaddes'te maalesef çirkin iftiralar isnad edilmiştir.

Kitab-ı Mukaddes'e göre Hz. Davud, otuz yaşında kral olmuş, kırk yıl krallık yapmış, yetmiş bir yaşında vefat etmiş⁶¹² ve Kudüs'e defnedilmiştir.⁶¹³

3.4.4. Ayetler Arasındaki Münasebet

Sûre, bundan sonra peygamber kıssalarıyla devam edecektir. Hz. Davud, bu sûrede hayat hikayelerinden birer kesit anlatılan peygamberler silsilesinin ilk halkasını oluşturmaktadır.

Yüce Allah, kafirlerin iftira ve alaylarına karşı Hz. Peygamber (sav)'e sabretmesini ve Hz. Davud'u hatırlamasını emretti. Kafirlerin küstahlıklarına ve alaylarına karşı sabretmekle Hz. Davud'un anılması arasında pek çok yönlerden münasebet vardır. Bunlardan belli başlıları şunlardır:

a. Yüce Allah, Hz. Peygamber (sav)'e karşı küstahça davranan kafirlere, Allah'a isyan etmek ve peygambere karşı gelmenin çok çirkin bir davranış olduğunu anlatmak için onların sahip olduklarının kat kat fazlasına sahip olduğu halde tevazuu elden bırakmayan, daima Allah'a yönelen Hz. Davud'u hatırlatmasını emretti.⁶¹⁴ Nitekim

⁶¹¹ Buhârî, a.g.e. Enbiya:38

⁶¹² İkinci Samuel 2/11; 5/4,5; Birinci Tarihler 29/27 Ayrıca bkz: Neccar, a.g.e. s. 373

⁶¹³ Birinci Krallar, 2/10

⁶¹⁴ Zamaşşerî, a.g.e. IV/74; Beyzâvî, a.g.e. II/309; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/218-219; Âlûsî, a.g.e. XII/166 Ayrıca bkz: Râzî, Mefâtiħ, XXVI/160; Havvâ, a.g.e. VIII/4781

Kur'an'da kıssaların yer alış sebeplerinden birisi de insanların öğüt ve ibret almalarını sağlamaktır⁶¹⁵: “Peygamberlerin kıssalarında elbette tam akıl sahipleri için alacak derler vardır.”⁶¹⁶

b. Yüce Allah, Hz. Peygamber (sav)’e, önceki peygamberlerin de benzeri zorluklarla karşılaştıklarını ve sabrettiklerini ama sonunda Allah’ın onları iyi bir sonuca ulaştırdığını hatırlamasını emrederek peygamberine teselli verdi.⁶¹⁷ Nitekim Kur’an’da şöyle buyurulmuştur: “Senden önce nice peygamberler yalancı sayıldılar da tekzip olunmaya ve her türlü eziyete uğratılmaya karşı sabrettiler. Nihayet kendilerine yardımımız gelip yetişti. Öyle ya, Allah’ın sabredenlere yardım vadini değiştirebilecek hiçbir kuvvet yoktur. Nitekim o resullerin kıssalarından bazı bölümler sana ulaşmıştır.”⁶¹⁸ Nitekim Kur’an’da kıssaların yer alış sebeplerinden birisini Hz. Peygamber (sav)’e teselli vermek oluşturur.⁶¹⁹ “Peygamberlerin haberlerinden, senin kalbini takviye edecek her şeyi sana anlatıyoruz. Bu sûrede de sana hak ve gerçek, müminlere de bir öğüt ve talimat gelmiştir.”⁶²⁰ Burada kafirlerin iftira ve alaylarından hemen sonra Hz. Davud’un anlatılmasında Hz. Peygamber (sav)’in davasında başarılı olup Hz. Davud gibi büyük bir nimete kavuşacağına dair bir müjde de sezilmektedir.⁶²¹

c. Önceki ayetlerde kafirler en çok Hz. Peygamber (sav)’in nübüvvetine itiraz etmişlerdi. Yüce Allah, Hz. Peygamber (sav)’in nübüvvetine delil getirmek üzere peygamberlerin kıssalarını zikretmesini emretti.⁶²² Çünkü okuma yazması olmayan, kitap ehli ile bir ilişkisi olduğu görülmemiş birinin tarihi hadiseleri haber vermesi bu bilgilerin İlahi bir kaynaktan geldiğini göstermektedir. Nitekim Kur’an kıssalarının gayelerinden biri de Kur’an’ın kaynağının vahiy olduğunu isbat etmektir.⁶²³ Yüce Allah, Hud sûresinde Hz. Nuh’un kıssasını anlattıktan sonra şöyle buyurur: “İşte bunlar gayb olan birtakım haberlerdir. Onları sana Biz vahyedyoruz. Halbuki bu vahiyden önce onları ne sen, ne

⁶¹⁵ Ayrıca bkz: Şengül, İdris, Kur’an Kıssaları Üzerine, s. 279

⁶¹⁶ Yusuf 12/111 Ayrıca bkz: Hud 11/120

⁶¹⁷ Âlûsî, a.g.e. XII/166; Kutup, a.g.e. V:3014

⁶¹⁸ En’am 6/34

⁶¹⁹ Ayrıca bkz: Şengül, a.g.e., s. 293-298

⁶²⁰ Hud 11/120

⁶²¹ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/226; Kâsimî, a.g.e. XIV/5084

⁶²² Âlûsî, a.g.e. XII/166

⁶²³ Şengül, a.g.e., s. 285-288

de milletin bilmezsiniz. Öyleyse onların red ve inkarlarına karşı sabret, dışını sık ve şüpheli olmasın ki hayırlı akıbet müttakilerindir.”⁶²⁴

d.Yüce Allah, ellerindeki dünyalıklarıyla gururlanan kafirlerin cür’etlerini zikrettikten hemen sonra Hz Peygamber (sav)’e maddi ve manevi birçok nimet içinde olduğu halde daima Rabbine yönelen Hz. Davud’u anmasını emrederek iki zıt davranışın ortaya çıkmasını murad etti. Çünkü “eşya zıddıyla biliniyor” sözü gereğince bu iki zıt davranış peşpeşe zikredilince birinin şerefi arttıkça diğerinin çirkinliği daha bariz görünecektir.⁶²⁵

Hz. Davud’un kıssası; ona verilen nimetler, başından geçen hasım hadisesi ve ona halifeliğin verildiğinin beyan edilmesi olmak üzere üç ayrı başlık altında ele alınacaktır. Önce Hz. Davud’a verilen nimetler:

3.4.5.Ayetlerin Yorumu

17. *“Onlar ne derlerse desinler sen sabret ve güçlü kuvvetli bir kulumuz olan Dâvud’u hatırla. Çünkü o daima Allah’a yönelirdi.”*

Yüce Allah, bu bölümdeki ayetlerde Hz. Davud’u ona verdiği dünya ve ahiret saadetini sağlayan yedi nimetle vâsifetmiştir:

a.Hz. Peygamber (sav)’in Hz. Davud’u hatırlamakla emrolunması: *“Kulumuz Davud’u hatırla”* Zaten Kur’an’da Hz. Peygamber (sav)’e önceki peygamberlere uymak emredilmektedir: *“İşte onlar Allah’ın hidayet verdiği kimselerdir. Sen de onların yolundan yürü”*⁶²⁶ Yaratılmışların en şerefli olan Hz. Muhammed (sav)’in ona uymakla emrolunması Hz. Davud için büyük bir şereftir.⁶²⁷

b.Hz. Davud’un *“kulumuz”* ifadesiyle anılarak şereflendirilmesi başlı başına bir nimettir. Çünkü bu ifade onun Yüce Allah’ın kulluğuna layık bir kişi olduğunu

⁶²⁴ Hud 11/49 Ayrıca bkz: Al-i İmran 3/44; Yusuf 12/102; Kasas 28/44-46

⁶²⁵ İbn Âdil, Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Âdil ed-Dımeşkî el-Hanbelî, el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitâb, XVI/388; Ayrıca bkz: Kutup, a.g.e. V:3017

⁶²⁶ En’am 6/90

⁶²⁷ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/161

göstermektedir.⁶²⁸ Yüce Allah'ın kulluğuna layık birisi olmak ise O'nun tarafından bahşedilen büyük bir mazhariyettir.

c.Hz. Davud'un ذالأيء "güçlü" ifadesiyle anılması: Bu ifadenin esas anlamı "el sahibi" demektir. "Göğü Biz çok sağlam bir şekilde bina ettik, onu genişleten biziz."⁶²⁹ ayeti, bu kelimenin "güçlü" anlamında kullanıldığını isbatlamaktadır.⁶³⁰ Ayrıca aklen düşünüldüğünde de bu gücün, ibadet etmeye ve isyandan kaçınmaya kadir olma özelliği anlamında olduğu anlaşılır. Çünkü, Yüce Allah, Hz. Davud'u gücü sebebiyle övdüğüne göre bu güç mutlaka övgüye layık bir güç olmalıdır. Allah'ın emrine itaat etmek ve yasakladıklarından kaçınmaktan daha övgüye layık bir güç olmadığına göre buradaki güç ibadet gücüdür.⁶³¹ Hemen akabinden sebep bildiren ؤ edatıyla "Çünkü o daima Allah'a yönelirdi." denilmesi⁶³² ve bir sonraki ayetin de yine sebep bildiren ؤ te'kid edatıyla başlaması, Hz. Davud'un güçlü olmasının ibadetle ilgili olduğunu ve onun Allah'a çokça başvuran birisi olduğunu desteklemektedir.⁶³³ Ancak bu durum, Hz Davud'un aynı zamanda bedenen de güçlü olmasına engel değildir.

Hz Davud'un bir gün oruç tutup bir gün yediğı ve geceleyin namaz kıldığı ilgili hadisleri daha önce belirtmiştik.

d.Hz. Davud'a dağların ve kuşların ram edilmesi: 18-19. "Biz sabah akşam kendisiyle zikir ve ibadet etmeleri için dağları, toplu haldeki kuşları onun hizmetine ram etmiştik."

Dağların buyruk altına alınmasıyla ilgili farklı üç yorumlar vardır:

d.a.Yüce Allah, dağları Hz. Davud'un buyruğuna verdi. O nereye isterse dağlar oraya giderdi. Bu durum Yüce Allah'ın kudretinin kemaline delalet ettiğı için tesbih olarak isimlendirildi.

⁶²⁸ a.g.e. Aynı Yer

⁶²⁹ Zariyat 51/47 Ayrıca bkz: Bakara 2/87; Enfal 8/62

⁶³⁰ İbn Kesir, Tefsir IV/37; Ayrıca bkz: Taberî, Câmi', XXIII/136

⁶³¹ Râzî, Mefâtih, XXVI/161

⁶³² Zamahşeri, a.g.e. IV/75; Beyzâvî, a.g.e.II/309; Nesefî, a.g.e. IV/38; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/219; Âlûsî, a.g.e. XII/166

⁶³³ Âlûsî, a.g.e. XII/167

d.b.Yüce Allah, Hz. Davud'a, dağlarda yankılanan, duyan kuşların, hatta vahşi hayvanların bile yanına yaklaşmaktan kendilerini alamadığı güzel bir ses verdi. Dağların yankısı, kuşların onunla beraber cıvıldaması güzel bir manzara oluşturdu.

d.c.Yüce Allah, dağlarda akıl, kudret ve konuşma gücü yarattı ve onlar da tesbih edici özelliğe kavuştular, böylece Hz. Davud ile birlikte tesbih eder hale geldiler.⁶³⁴

Birinci görüş, سبحانه "tesbih etme" fiilinin "yürüme, yüzme" şeklindeki sülâsî anlamından ileri gelmekte⁶³⁵ ve Hz. Davud'a dağların boyun eğdirilmesini bu sûrede de zikredilecek olan Hz. Süleyman'a rüzgarın boyun eğdirilmesi gibi sunmaktadır: "*Biz, rüzgarı onun emrine verdik. Rüzgar onun buyruğuyla, onun istediği yere tatlı tatlı eserdî.*"⁶³⁶ Ancak سخر "buyruk altına alma" fiilinin genellikle olduğu gibi ل ile değil de مع ile kullanılması, dağların Hz. Davud'un buyruğuna verilmesinin rüzgarın Hz. Süleyman'ın buyruğuna verilmesinde olduğu gibi külli bir tasarrufun ona bağışlanması şeklinde değil de Allah'a kullukta kendisine uymaları şeklinde olduğuna işaret etmektedir.⁶³⁷

İkinci görüşe göre ise tesbihe, bütün yaratıkların hal ve tavırlarıyla Yüce Allah'ın varlık ve kudretine delil olmaları anlamı verilmektedir. Ancak tesbihin belli vakitler ve belli varlıklarla sınırlanması bu görüşün kabul edilmesini zorlaştırmaktadır. Çünkü bütün varlıklar her an her halleriyle Yüce Allah'ın varlığına delildirler. Bu durumun sadece sabah-akşam vakitleri ve dağlar ve kuşlarla sınırlanmasının bir anlamı yoktur.⁶³⁸ Burada dağların ve kuşların Hz. Davud ile birlikte tesbih ettiklerinin özellikle belirtilmesinin bir farklılığı ve olağanüstülüğü olmalıdır. Zira Kur'an bütün varlıkların zaten her an Allah'ı tesbih ettiklerini belirtmektedir. "*Yedi kat gök, dünya ve onların içinde olan herkes Allahı takdis ve tenzih eder. Hatta hiçbir şey yoktur ki Ona hamd ile tenzih etmesin.*"⁶³⁹ Buna göre kanaatimizce doğru olan üçüncü görüştür. Zira Yüce Allah dağlara ve kuşlara tesbih etme özelliği vermiş, onlar da bu özellikte tesbih etmişlerdir. Çünkü

⁶³⁴ Râzî, Mefâtîh, XXVI/162; İbn Âdil, a.g.e. XVI/391

⁶³⁵ Ebû Hayyan, a.g.e. IX/455; Âlûsî, a.g.e. XII/167

⁶³⁶ Sad 38/36 Ayrıca bkz: Enbiya 21/81

⁶³⁷ Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/219; Âlûsî, a.g.e. XII/167

⁶³⁸ Âlûsî, a.g.e. XII/167

⁶³⁹ İsrâ 17/44

ayetin lafzı açıkça tesbihin dil ile yapıldığını göstermektedir.⁶⁴⁰ Kuşların tesbihi de aynı şekilde değerlendirilebilir. Bütün bunların Hz. Davud'un bir mucizesi olduğu da unutulmamalıdır.⁶⁴¹

Burada isim değil de fiil kullanılması hem tesbihin yinelendiğini göstermek hem de dağların tesbihini gözde canlandırmak içindir. Çünkü muzari fiil tekerrür ifade eder. Kuşların toplanması"nda ise "yinenme" anlamı kastedilmediği için isim kullanılmıştır. Çünkü kuşların bir kere de toplanması Allah'ın kudretini daha iyi gösterir.⁶⁴²

19. "*Her biri onun ahengine katılır, beraber zikrederlerdi.*" Buradaki "*herbiri*" kelimesiyle Hz. Davud, dağlar ve kuşlar kastedilip "O" zamiri Yüce Allah'a gönderilebileceği gibi, "*herbiri*" kelimesiyle dağlar ve kuşlar veyahut da "kuşların her biri" kastedilip "o" zamiri Hz. Davud'a da gönderilebilir.⁶⁴³ *O zaman ayetin anlamı "Dağlar ve kuşların her biri Davud'un tesbihinden dolayı tesbih ederdi"* şeklinde olur.

e.Hakimiyetinin güçlendirilmesi: 20. "*Biz onun hakimiyetini güçlendirdik...*" Hz. Davud'un hakimiyetinin güçlendirilmesiyle ilgili tefsirlerde şöyle bir kısma anlatılır: İsrailoğullarından bir adam bir ineğini gasbettiği gerekçesiyle birinden davacı olarak Hz. Davud'a gelir. Ancak adamın delili olmadığı için Hz. Davud bir hüküm vermez. O günün gecesi ve ondan sonraki iki gece rüyasında kendisine davalıyı öldürmesi emredilir. Üçüncü gecenin sabahında Hz. Davud, davalıya rüyasını anlatınca adam gasp suçunu işlemediğini, ancak davacının babasını öldürdüğünü itiraf eder. Hz. Davud da adamın öldürülmesini emreder. Hakikatin bu şekilde kendisine bildirilmesi İsrailoğulları içinde nüfuzunu artırır.⁶⁴⁴

Bu tefsirin kabul edilmesine bir engel yoktur. Ancak ayet bu anlamla sınırlandırılmış olmaktadır. Hz. Davud'u bir gecede 4000 veya 40 000 askerin beklediğine dair verilen

⁶⁴⁰ Ebû Hayyan, a.g.e. VII/459

⁶⁴¹ Râzî, Mefâtîh, XXVI/163 Ayrıca bkz: İbn Âşur, a.g.e. XXIII/229

⁶⁴² Zamahşerî, a.g.e. IV/75-76; Beyzâvî, a.g.e.II/309; Râzî, Mefâtîh, XXVI/162; İbn Âşur, a.g.e. XXIII/228

⁶⁴³ Âlûsî, a.g.e. XII/169 Ayrıca bkz:Taberî XXIII/138; Zamahşerî, a.g.e. IV/76; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/219

⁶⁴⁴ Taberî, Câmi', XXIII/138-139 Ayrıca bkz: Begavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ud el-Ferrâ, Meâlimü't-Tenzîl fi't-Tefsîr ve't-Te'vîl, IV/592; İbn Kesîr, Tefsîr, IV/37-38; Âlûsî, a.g.e. XII/169-170

rakamlar da aynı kabilden addedilmektedir.⁶⁴⁵ Kanaatimizce Taberî'nin beyan ettiği gibi ayeti bu şekilde askerî güçle veya halkı içindeki nüfuzuyla sınırlandırmamak en doğrusudur.⁶⁴⁶ Ayetten Yüce Allah'ın Hz. Davud'a hükümdarların ihtiyaç duyduğu herşeyi verdiği anlaşılmaktadır.⁶⁴⁷ Hz. Davud'un ne kadar büyük bir hükümdar olduğunu kıssanın başında onu tanıtırken zikretmiştik. Kanaatimizce burada kastedilen de Hz. Davud'a verilen bu büyük hükümdarlıktır.

f.Hz. Davud'a hikmetin verilmesi. 20. "...Ona hikmet, isabetli karar verme ve meramını güzelce ifade etme kabiliyeti verdik."

Hz. Davud'a verilen hikmet; anlayış, akıl, isabet, zeka, adalet⁶⁴⁸, nübüvvet, olgun ilim, sağlam amel, Zebur ve şeriat bilgisi ve hakka uygun söz⁶⁴⁹ olarak tefsir edilmiştir.

g.Hz. Davud'a açık, güzel konuşma yeteneğinin verilmesi: 20. "...Ona hikmet, isabetli karar verme ve meramını güzelce ifade etme kabiliyeti verdik."

Burada "meramını güzelce ifade etme kabiliyeti" kelimeleriyle karşılanan "fasl-ı hitab"a bir sözün giriş kısmıyla esas maksadını birbirinden ayıran اما بعد edatını kullanmak, davacıya delil getirme davalıya yemin etme sorumluluğu yüklemek, yargılama ve anlama gücüne sahip olmak⁶⁵⁰ anlamları da verilmiştir. Ancak mealde verilen anlam hem daha kapsamlı, hem de "fasl-ı hitap" tamlamasının lafızlarına uygundur. Çünkü اما بعد Arapça bir edattır. Hz. Davud ise Arapça değil, İbranice konuşurdu. Eğer bundan Hz. Davud'un çok fasih ve özlü konuştuğu kastediliyorsa yukarıda verilen anlam zaten bunu karşılamakta ve bundan daha kapsamlıdır. Davacıya delil getirme, davalıya yemin etme sorumluluğu yüklemek anlamının verilmesi de aynı şekilde "fasl-ı hitap" tamlamasının lafızlarına uygun değildir. "Fasl-ı hitap" denilince hiçbir Arab'ın aklına اما بعد edatı veya davacının delil getirme, davalının yemin etme sorumluluğu gelmez. Yargılama gücü ise, "hitab" kelimesine "husumet" anlamı verilmesini gerektirmektedir. Bu ise lafzın esas

⁶⁴⁵ Âlûsî, a.g.e. XII/169

⁶⁴⁶ Taberî, Câmi', XXIII/139

⁶⁴⁷ İbn Kesîr, Tefsîr IV/37

⁶⁴⁸ İbn Kesîr, Tefsîr IV/38

⁶⁴⁹ Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/220; Âlûsî, a.g.e. XII/170

⁶⁵⁰ Taberî, Câmi', XXIII/140-141; Neseî, a.g.e. IV/57; İbn Kesîr, Tefsîr, IV/38 Ayrıca bkz: Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/220

anlamından ayrılmayı gerektirir. Bir zorunluluk yokken asıl anlamdan ayrılmak doğru değildir. “*Fasl-ı hitap*”, Râzî'nin dediği gibi akla ve hayale gelen her şeyi, birbiriyle karıştırmaksızın ifade edebilmeye güç yetirmekten ibarettir.⁶⁵¹

3.4.6. Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler

a. Bu ayetlerle Duha namazına delil getirilmiştir. Bu konuyla ilgili hadisler de vardır: “Sizden herbirinizin her kemiğine bir sadaka vardır. Her tesbih, her tehlil, her tekbir bir sadakadır. İyiliği emredip kötülüğü yasaklamak bir sadakadır. Kuşluk vaktinde kişinin kıldığı iki rekat bütün bunlara denktir.”⁶⁵² “İki rekat duha namazı kılmaya devam eden kimsenin günahları deniz köpüğü kadar bile olsa bağışlanır.”⁶⁵³ “Kim duha namazını on iki rekat olarak kılsa Allah ona cennette altın bir köşk bina eder.”⁶⁵⁴ Ebu Hüreyre'den rivayet edilen başka bir hadiste de şöyle denilmektedir: “Dostum bana ölünceye kadar terketmeyeceğim üç şey vasiyet etti. Her ay üç gün oruç tutmak, kuşluk namazı kılmak ve vitir namazını kıldıktan sonra uyumak.”⁶⁵⁵

b. Bütün yaratıkların şekil, cisim ve sıfatlarının gerisinde tek bir hakikat vardır. Yeter ki insan kainatın dilini çözebilsin, çevresiyle barışık olsun, Rabbiyle olan bağı güçlenip ihlas derecesine ulaşsın. O zaman varlıklarda alışılmadık şeyler olacak, normal zamanda insandan kaçan ürkek kuşlar insana yaklaşacaktır.⁶⁵⁶ Şüphesiz tabiatın tahrip edildiği, çevreyle değil insanların kendi aralarında bile diyoloğun koptuğu günümüz için bu ayetler önemli bir mesaj taşımaktadır.

c. Ayetlerde Hz. Davud gibi sabırlı ve tevbekar olmaya teşvik vardır. Sanki Yüce Allah müslümana şöyle demektedir: Ey müslüman! Sabırlı ve tevbekar ol ki Davud'a verdiğim gibi sana da nimetlerimi vereyim.

⁶⁵¹ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/164 Ayrıca bkz: İbn Âşur, a.g.e. XXIII/229-230

⁶⁵² Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî en-Neysâbüri, Sahîh-i Müslim, Salatü'l-Misafirin ve Kasruhâ: 84

⁶⁵³ Tirmizî, a.g.e. Vitr:15

⁶⁵⁴ a.g.e. Aynı Yer

⁶⁵⁵ Buhârî, a.g.e. Teheccüd:33

⁶⁵⁶ Kutup, a.g.e. V:3017

d.Hz. Davud'a verilenlerin hepsinin Hz. Peygamber (sav)'e de verildiği belirtilmiştir: O da sabırlı ve Allah'a yönelen bir kul idi. Hıra dağı onun buyruğuna verildi, orada ibadet etti. Ayrıca onun için Mekke dağlarının altına çevrilmesi teklif edildi fakat kabul etmedi. Kuşlardan güvercin onun buyruğuna verildi ve Sevr mağarası önüne yumurtladı. Yüce Allah, İslam'ın hakimiyetini onun için sağlamlaştırdı. Ona hikmet ve cevâmiu'l-kelim denilen özlü ve güzel-açık konuşma özelliğini ihsan etti. Zaten Kur'an, başlı başına ona verilmiş mu'cize bir kelimadır.⁶⁵⁷

e.Bazı mutasavvıflar, dağların ve kuşların Hz. Davud ile birlikte tesbih etmesinden yola çıkarak cansız ve akılsız varlıkların bilinçsiz bir şekilde sorumlu kılındıklarını ifade etmişlerdir.⁶⁵⁸ Bunu destekleyen herhangi bir dini ve akli delil yoksa da buradan yola çıkarak bu ve benzeri ayetlerin müslüman ile içinde bulunduğu kainat arasındaki ilişkilerin iyi olmasına ve müslümanın çevresiyle barışık yaşamasına bir teşvik içerdiğini söylemek mümkündür.

3.5.HASİM HÂDİSESİ (21-25. ayetler arası)

3.5.1.Ayetlerin Meâli

21-22.O mahkemeleşen hasımların olayından haberin oldu mu? Onlar mabedin duvarına tırmanıp Davud'un yanına birden girince o, onlardan ürktü, Onlar da "Korkma! dediler, biz sadece birbirimize hakkı geçen iki davalıyız. Senden dileğimiz; aramızda adaletle hükmet, haktan uzaklaşma ve bize tam doğruyu göster. 23. "Benim şu kardeşimin dokuz koyunu var, benimse bir tek koyunum! Böyle iken "onu da bana bırak!" dedi ve çenesiyle heni bastırdı." 24.Davud: "Doğrusu, senin tek koyunumu, kendi koyunlarına katmak istemekle o sana haksızlık etmiştir. Zaten malda ortak olanların çoğu birbirlerine haksızlık ederler. Ancak gerçekten iman edip makbul ve güzel davranışlarda bulunanlar böyle yapmazlar ki onlar da o kadar azdır ki! Davud kendisini imtihan ettiğimizi anladı, derhal Rabbinden mağfiret diledi, eğilip secdeye kapandı ve Allah'a yöneldi. 25.Biz de ondan bunu affettik. Muhakkak onun Bize yakınlığı ve güzel bir akıbeti vardır

⁶⁵⁷ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/230

⁶⁵⁸ Âlûsî, a.g.e. XII/220

3.5.2.Kelimelerin Tahli

Nebe' (Haber):Bilgi ve zann-ı galibin oluşmasını sağlayan, büyük fayda içeren habere denir.⁶⁵⁹ Bu üç şeyi ihtiva etmeyen habere nebe' denmez. Nebe' denilen haber tevatür gibi yalandan uzak olmalıdır.⁶⁶⁰ Allah ile akıl sahipleri arasında dünya ve ahiret işlerindeki problemleri çözmek için yapılan elçilik demek olan nübüvvet de bu kökten gelmektedir.⁶⁶¹

Kur'an'da kıssalar kategorisinde mutalaa edilen, tarihin derinliklerinde gizlenmiş, nerede ise unutulmuş bir kısım geçmişe ait olaylar "nebe" kelimesiyle ifade edilmiştir.⁶⁶²

Mihrab:Evin veya oturlan herhangi bir yerin en şerefli bölümü,⁶⁶³ oda, yüksek yer, mescitlerde imama ayrılan makam ve hükümdarın yalnız buldukları yer hakkında kullanılmaktadır.⁶⁶⁴ Aslında mescidin baş köşesine denildiği halde sonradan kapsamının genişlediği de söylenmiştir. "*O cinler ona kaleler, heykeller, havuz büyüklüğünde çanak ve leğenler, sabit kazanlar gibi istediği şeyleri yaparlardı.*"⁶⁶⁵ ayeti de bunu desteklemektedir. Mescidin mihrabına bu ismin verilmesi, bu kelimenin ism-i alet olduğuna bakılarak mihrabın şeytan ve heva ile savaş etme yeri olmasına bağlanmaktadır.⁶⁶⁶ Çünkü mihrab kelimesi, savaş anlamına gelen hrb kökünden türemiştir.⁶⁶⁷ Kur'an'da kible⁶⁶⁸ ve burada da olduğu gibi mescit anlamlarında kullanılmıştır.⁶⁶⁹

⁶⁵⁹ Râgıb, a.g.e. s. 788; Şengül, a.g.e., s. 53

⁶⁶⁰ Râgıb, a.g.e. s. 789; Şengül, a.g.e., s. 53

⁶⁶¹ Râgıb, a.g.e. s. 789

⁶⁶² Şengül, a.g.e., s. 53

⁶⁶³ Ebü Ubeyde, a.g.e. II/180; Râgıb, a.g.e. s. 225

⁶⁶⁴ Zebidî, a.g.e. I/412

⁶⁶⁵ Sebe 34/13

⁶⁶⁶ Râgıb, a.g.e. s. 225

⁶⁶⁷ Zebidî, a.g.e. I/409

⁶⁶⁸ Âl-i İmran 3/39

⁶⁶⁹ Damegâni, 122

Bağy (Saldırmak):Ölçüyü ve i'tidali aşma isteği.⁶⁷⁰ Ölçü ister aşılınsın ister aşılmasın bu isteğe bağy denilir. Hem kemiyette hem de keyfiyette kullanılır. بغيت الشيءى gerekli olandan fazlasını istemek demektir. Farzlardan başka nafileleri yapmak, adaleti yerine getirdikten sonra nafileye yönelmek gibi övülen şeylerde kullanıldığı gibi hakkı bırakıp batıla ve şüpheliye yönelmek gibi yerilen şeylerde de kullanılır.⁶⁷¹ Nitekim Kur'an'da bu kelimenin "haksız yere" kaydıyla kullanılması bunu desteklemektedir⁶⁷²: "*Sorumlu olanlar, ancak insanlara zulmedenler ve ülkede haksız yere başkalarının hukukuna saldıranlardır.*"⁶⁷³ Kur'an'da bağy zulüm,⁶⁷⁴ isyan⁶⁷⁵ ve kıskançlık⁶⁷⁶ anlamlarında kullanılmıştır.⁶⁷⁷

Hakk:Lugatte inkar edilmesi mümkün olmayan gerçek⁶⁷⁸ anlamında batılın zıddıdır.⁶⁷⁹ İstilahta ise vâkıya uygun olan hüküm demektir.⁶⁸⁰ Zira hakk; aslen kapı ile kapı eşliğinin birbirine uygun gelmesi hakkında kullanılmaktadır.⁶⁸¹ Hak kelimesi, dört şey için kullanılır:

a.Hikmeti gereği bir şeyi yaratan Allah. "*Hepsi, gerçek (hak) sahipleri ve efendileri olan Allah'ın huzuruna götürülür*"⁶⁸²

b.Hikmet gereği yaratılmış olan varlıklar. Bu sebeple Allah'ın yaptığı herşey haktır denilir. "*Allah, bunları boş yere değil, ancak hikmet uyarınca (hakla), sabit bir gerçek olarak yaratmıştır.*"⁶⁸³

c.Birşeyin özüne uygun olan inanç. "*Allah da, onların hakkında ihtilaf ettikleri gerçeği (hak) izn-i İlahîsi ile bu iman edenlere bildirdi.*"⁶⁸⁴

⁶⁷⁰ Râgıb, a.g.e. s. 136; Fîrûzâbâdî, a.g.e. II/262 Ayrıca bkz: Zebîdî, XIX/204

⁶⁷¹ Râgıb, a.g.e. s. 136

⁶⁷² Râgıb, a.g.e. s. 136-137

⁶⁷³ Şûrâ 42/42

⁶⁷⁴ Hucurat 49/9

⁶⁷⁵ Yunus 10/23

⁶⁷⁶ Şûrâ 42/14

⁶⁷⁷ Dâmegânî, a.g.e. s. 75 Ayrıca bkz: Fîrûzâbâdî, a.g.e. II.262-264

⁶⁷⁸ Cürçânî, a.g.e. s. s. 89

⁶⁷⁹ İbn Manzûr, a.g.e. X/49; Zebîdî, a.g.e. XIII/80

⁶⁸⁰ Cürçânî, a.g.e. s. s. 89

⁶⁸¹ Râgıb, a.g.e. s. 246; Fîrûzâbâdî, a.g.e. II/484; Zebîdî, a.g.e. XIII/79

⁶⁸² Yunus 10/30

⁶⁸³ Yunus 10/5

d.Gereken zamanda ve gerektiği kadar yapılan fiil ve söylenen söz. Bu anlamda “yaptığım doğru, sözün gerçek, uygun” denilir.⁶⁸⁵ “Öyle büsbütün doğru yoldan çıkmış, isyanda ısrar eden o fasıklara, inana gelmedikleri için, Rabbinin azap kararı kesinleşmiştir (hak olmuştur).”⁶⁸⁶

Sırat (Yol):Aslında سرطت الطعام و زردته “Yemeği ısırđım ve çiğnedim” cümlesinde olduğu gibi ısırđmak ve yutmak anlamındadır.⁶⁸⁷ Boğaz anlamındaki مسرط , çok yiyen kişi anlamındaki سرطم سرراط سرروط سرراطي سرطم kelimeleri de bu kökten türemiştir.⁶⁸⁸ Nitekim لا تكن حلوا فتسترتو ولا مرا فتعقي “Tatlı olma yutulursun, acı olma ağızdan atılırsın” şeklinde bir deyim de vardır.⁶⁸⁹ “Sırat” kelimesi, yolcunun yolu veya yolun yolcu yuttuğu tasavvur edilerek “yutma” anlamından “yol” anlamına aktarılmıştır.

Sırat kelimesi, bir bakıma “sebil” kelimesiyle eş anlamlıdır. Ancak aralarında bazı nüanslar vardır. Sırat kelimesinin çoğulu yoktur ve Kur’an’da Allah’ın yolu dışındaki yollar için kullanılmaz.⁶⁹⁰ Şu ayet buna delildir: “İşte benim dosdoğru yolum (sıratım). Ona tabi olun. Yoksa başka yollara (sübül) uymayın ki sizi onun yolundan ayırmasın”⁶⁹¹

“Sırat” kelimesi, Kur’an’da bilinen yol⁶⁹² ve din⁶⁹³ anlamlarında kullanılmıştır.⁶⁹⁴

Zulüm: Birşeyi ait olduğu yere, zamanında koymamak veya eksik ve fazla koymak demektir.⁶⁹⁵ Nitekim vaktinde alınmayan tulumun sütüne ظليم “mazlum”, kazılmaya elverişli olmayıp da kazılan yere مظلوم “mazlum”, o yerden çıkarılan toprağa da ظليم

⁶⁸⁴ Bakara 2/213

⁶⁸⁵ Râğıb, a.g.e. s. 246; Fîrûzâbâdî, a.g.e. II/484; Zebîdî, a.g.e. XIII/79-80 Ayrıca bkz: Ulutürk, Kur’an-ı Kerim Allah’ı Nasıl Tanıtıyor, s. 115-116

⁶⁸⁶ Yunus 10/32

⁶⁸⁷ Râğıb, a.g.e. s. 407; İbn Manzûr, a.g.e. VII/313

⁶⁸⁸ İbn Manzûr, a.g.e. VII/313

⁶⁸⁹ Zebîdî, a.g.e. X/278

⁶⁹⁰ Ünal, a.g.e. s.121-122

⁶⁹¹ En’am 6/153

⁶⁹² A’raf 7/86

⁶⁹³ Fatiha 1/6

⁶⁹⁴ Dâmegânî, a.g.e. s. 278

⁶⁹⁵ Râğıb, a.g.e. s. 537; Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/541 Ayrıca bkz: Cürçânî, a.g.e. s. 144; Tehânevî, a.g.e. II/1152; Ulutürk, Veli, Kur’an’a Göre Zulüm Kavramı, s.10

“mazlum” denilir.⁶⁹⁶ Başka bir tarifile zulüm; başkasının mülkünde tasarruf etmek ve haddi aşmaya zulüm denir.⁶⁹⁷ Zulmün lügat anlamını Türkçemizde en geniş şekliyle “haksızlık” kelimesiyle ifade edebiliriz.⁶⁹⁸ Şeriatta ise zulüm; hakkı bırakıp batıla geçmek, cevretmek demektir.⁶⁹⁹ Zulüm, üç türdür:

a. Allah ile insan arasında olan zulüm. Şirk, küfür ve nifak gibi günahlardır ki zulmün en büyüğü bu tür zulümdür. “Çünkü şirk pek büyük bir zulümdür”⁷⁰⁰

b. İnsanların birbiri arasındaki zulüm. “Sorumlu olanlar, ancak insanlara zulmedenlerdir..”⁷⁰¹

c. İnsanla insanın kendisi arasındaki zulüm. “Onlardan kimi nefesine zulmeder.”⁷⁰²

Hakikatte bu üç tür zulüm de insanın kendisine zulmetmesidir. Bunun için Kur’an’da pek çok yerde “Allah zulmetmedi onlara, kendi canlarına zulmediyordu onlar!”⁷⁰³ buyurulmuştur.⁷⁰⁴

İman:Emn maddesinden if’al babına aktarılmış bir masdardır. Emn, emniyet ve huzur içinde olmak demektir. Zıddı korku ve hıyanettir.⁷⁰⁵ Nitekim bu kelime, if’al babına aktarılıp Kureyş sûresinde⁷⁰⁶ olduğu gibi harf-i cersiz olarak امنه şeklinde kullanıldığında “ birini emniyete erdirmek” anlamına gelir.⁷⁰⁷ “Bâ” harf-i ceriyle kullanıldığında ise iman; kalple tasdik etmek demektir.⁷⁰⁸ “İman” kelimesi,

⁶⁹⁶ Râgıb, a.g.e. s. 537

⁶⁹⁷ Cürçânî, a.g.e. s. s. 144

⁶⁹⁸ Ulutürk, Kur’an’a Göre Zulüm Kavramı, s. 10

⁶⁹⁹ Tehânevî, a.g.e. II/1152

⁷⁰⁰ Lokman 31/13

⁷⁰¹ Şûrâ 42/42

⁷⁰² Fâtır 35/32

⁷⁰³ Nahl 16/33

⁷⁰⁴ Râgıb, a.g.e. s. 357-358; Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/542 Ayrıca bkz: Ulutürk, Kur’an’a Göre Zulüm Kavramı, s. 11-12

⁷⁰⁵ İbn Manzur, a.g.e. XIII/21

⁷⁰⁶ Kureyş 106/4

⁷⁰⁷ İbn Manzur, a.g.e. XIII/21

⁷⁰⁸ İbn Manzur, a.g.e. XIII/21

Kur'an'da⁷⁰⁹ bu anlamda da kullanılmıştır.⁷¹⁰ Kelimeye dînî anlamı yükleyen Allah kelimesiyle irtibatlandırılmasıdır.⁷¹¹

Dînî anlamda iman ise; kalple tasdik, dille ikrar etmektir.⁷¹² Ancak imanda aranan tasdik, kesbe ve iradeye dayalı itaatkar bir tasdik olması şart koşulmuştur.⁷¹³ Çünkü Kur'an'da ehl-i kitabın⁷¹⁴ ve firavunla kavminin⁷¹⁵ gerçeği bilmelerine rağmen inkar ettikleri belirtilmektedir. “İman” “bilmek”ten ibaret olsaydı Şeytan, Allah'ı, yahudi ve hıristiyanlar da Hz. Peygamber (sav)'i bildiklerinden dolayı mümin olmaları gerekirdi.⁷¹⁶

Dînî anlamda îmanın gerçekleşmesi için dille ikrar da yeterli değildir. Nitekim Kur'an'da münafıkların mümin olmadıkları⁷¹⁷, hatta cehennem en alt seviyesinde buldukları⁷¹⁸, “*inandık*” diyen bedevilerin kalplerine iman nûfuz etmediği⁷¹⁹ ve “*dilleriyle inandık*” diyen kimselerin küfürde yarıştıkları belirtilmiştir.⁷²⁰

Dînî anlamdaki iman ve tasdik en önemli özelliği kalbî bir amel olmasıdır.⁷²¹ Bu sebeple iman; haber verenin verdiği haberle bilinen şeylere kalbin bağlanması⁷²² şeklinde anlaşılmıştır. Nitekim Kur'an'da inkar etmeye zorlanan kimsenin durumu küfür kapsamından istisna edilmiş,⁷²³ firavun hanedanına mensup imanını gizleyen bir kişi mümin olarak vafedilmiştir.⁷²⁴ Ancak iman kalp işi olması dille ikrarın hiç önemini olmadığı anlamına gelmez. Dille ikrarın yapılmaması ancak zorlanma ve hayati tehlike söz konusu olduğu zaman imana zarar vermez. Böyle bir mazeret yokken keyfi olarak imanını gizleyen imanın üzere olduğundan bahseden bir nas yoktur.

⁷⁰⁹ Tevbe 9/61; Yusuf 12/17

⁷¹⁰ Ekin, Yunus, Kur'an'a Göre Küfür Kavramı, (Basılmamış doktora tezi), s. 114

⁷¹¹ Ekin, Kur'an'a Göre Küfür Kavramı, s. 114

⁷¹² Cürcânî, a.g.e. s. 40

⁷¹³ Tefîzânî, Mes'ud b. Ömer b. Abdullah Sa'deddin, Şerhu'l-Mekâsîd, V/184

⁷¹⁴ Bakara 2/146

⁷¹⁵ Neml 27/14

⁷¹⁶ Ekin, Kur'an'a Göre Küfür Kavramı, s. 116

⁷¹⁷ Münâfikûn 63/1

⁷¹⁸ Nisa 4/145

⁷¹⁹ Hucurat 49/14

⁷²⁰ Máide 5/41

⁷²¹ Ekin, Kur'an'a Göre Küfür Kavramı, s. 118

⁷²² Tefîzânî, a.g.e. V/184

⁷²³ Nahl 16/106

⁷²⁴ Mümin 40/18

Kalpteki imanın sebepsiz yere, bir mazeret olmaksızın ikrar edilmemesi büyük bir günahdır. Zira büyük bir gerçeğin gizlenmesidir.⁷²⁵

Yukarıdan beri izah etmeye çalıştığımız şeylerle ilgili şöyle bir ayrıma gidilmiştir: Şehadet getirip amel ettiği halde inanmayana münafık, şehadet getirip inandığı halde amel etmeyene fasık, şehadet getirmeyene ise kafir denir.⁷²⁶

Yine imanın beş çeşit olduğu söylenmiştir: Yaratılıştan kaynaklanan iman, günahlardan korunanların imanı, makbul olan iman, makbul olduğu bilinmeyen iman ve reddedilen iman. Bunlar sırasıyla meleklerin, peygamberlerin, müminlerin, bid'at ehlinin ve münafıkların imanıdır.⁷²⁷

İman kelimesi, Hz. Peygamber (sav)'in getirdiği şeriat anlamında da kullanılır.⁷²⁸ Hz. Peygamber (sav)'in getirdiği şeriata giren herkes iman ile vasıflandığı gibi bu kelime bazan övgü için kullanılır ve nefsin hakkı tasdikleyerek ona boyun eğmesi anlamı kastedilir. İtikat, doğru söz ve salih amelden her biri iman olarak isimlendirilebilir.⁷²⁹

Allah'm isimlerinden el-Mü'min, iman masdarından ism-i fail olup kuluna vadettiği sevapta sadık olan, dostlarını azaptan emin kılıp, onlara zulmetmeyen, kendisini birleyen anlamlarına gelmektedir.⁷³⁰

Salih Amel (makbul ve güzel davranış): Canlı tarafından kasıtlı yapılan fiile amel denilir.⁷³¹ Amel kelimesi, fiil kelimesinden daha özeldir. Çünkü fiil kelimesi, kendisinden kasıtsız olarak eylem çıkan canlılara ve hatta cansız varlıklara da nisbet edilebilir. Amel kelimesinin ise bu şekilde kullanılması çok nadirdir.⁷³²

⁷²⁵ Ekin, Kur'an'a Göre Küfür Kavramı, s. 119

⁷²⁶ Cürcani, a.g.e. s. 40

⁷²⁷ a.g.e. Aynı Yer

⁷²⁸ Râgıb, a.g.e. s. 91

⁷²⁹ a.g.e. Aynı Yer

⁷³⁰ Ulutürk, Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor, s. 140-141

⁷³¹ Râgıb, a.g.e. s. 587; Fîrûzâbâdî, a.g.e. IV/101

⁷³² Râgıb, a.g.e. s. 587

Salih kelimesi ise her türlü bozukluktan kurtulmuş⁷³³ anlamında olup “fesad”ın zıddı olan “salah” ile aynı köktendir ve fesad gibi genellikle fiillerle kullanılır.⁷³⁴ Salah, Kur’an’da “kötü” anlamındaki “seyyi” kelimesinin mukabilinde de kullanılmıştır.⁷³⁵ Salih kelimesinin kökü olan slh; insanlar arasındaki nefretin giderilmesi demektir.⁷³⁶ Yüce Allah’ın insanı ıslah etmesi ya onu baştan salih olarak yaratması veya sonradan ondaki fesadı gidermesi veyahut da onun salahına hükmetmesi şeklinde olur.⁷³⁷

Salih amel ise; Allah ve rasûlünü tasdik etmek, emrettiklerini yapıp yasakladıklarından kaçınmak⁷³⁸ şeklinde tarif edilmektedir. Bu tarife göre salih amelin iman şartına bağlı olması dikkat çekmektedir.⁷³⁹

Fitne (İmtihan): Fitne; deneme, bir şeyden hoşlanma, sapma, saptırma anlamlarına gelmektedir.⁷⁴⁰ Aslında iyisini değersizinden ayırmak için altını ateşe sokmak demektir.⁷⁴¹ Buradan alınarak insanı ateşe sokmak anlamında da kullanılmıştır. “*O gün, onların ateşin üzerinde fokurdayacakları gündür!*”⁷⁴² Fitne; azabın olduğu ameller⁷⁴³ ve imtihan⁷⁴⁴ hakkında da kullanılır. Fitne, bir hikmete binaen Allah’tan kaynaklanabilir. Kula nisbet edilen fitneler ise Kur’an’da⁷⁴⁵ kınanmıştır.⁷⁴⁶ Fitne; insanın hayır veya şerle ilgili durumunun ortaya çıktığı şey olarak da tarif edilmiştir.⁷⁴⁷

Mağfiret-İstiğfar: Her ikisi de ğfr kökünden gelmektedir. Ğfr, örtmek demektir.⁷⁴⁸ Mağfiret, güçlü olan kimsenin rütbece kendinden aşağı olanın yaptığı bir çirkin

⁷³³ Cürcânî, a.g.e. s. 131

⁷³⁴ Râğıb, a.g.e. s. 489; Firûzâbâdî, a.g.e. III/431

⁷³⁵ Tevbe 9/102

⁷³⁶ Râğıb, a.g.e. s. 489

⁷³⁷ a.g.e. Aynı Yer

⁷³⁸ Taberi, XXIV/93 Ayrıca bkz: Dumlu, Ömer, Kur’an-ı Kerim’de Salah Mes’alesi, s. 24

⁷³⁹ Ayrıca bkz: Dumlu, a.g.e. s. 25

⁷⁴⁰ Zebîdî, a.g.e. XVIII/424-425

⁷⁴¹ Râğıb, a.g.e. s. 623; Cürcânî, a.g.e. s. 165; Tehânevî, a.g.e. II/1264

⁷⁴² Zâriyat 51/13

⁷⁴³ Tevbe 9/49

⁷⁴⁴ Taha 20/40

⁷⁴⁵ Bûruc 85/10

⁷⁴⁶ Râğıb, a.g.e. s. 623-624

⁷⁴⁷ Cürcânî, a.g.e. s. 165; Tehânevî, a.g.e. II/1264

⁷⁴⁸ Firûzâbâdî, a.g.e. IV/136; Zebîdî, a.g.e. VII/314

davranışı örtmesidir.⁷⁴⁹ Allah'ın mağfiret ve gufranı, kulu azaptan koruması demektir.⁷⁵⁰ İstiğfar ise mağfiretin söz ve fiille istenilmesi anlamındadır.⁷⁵¹

Bu kökten gelen Ğâfir, Ğafûr ve Ğaffar “kullarının günahlarını affetmekle örten” anlamında Allah'ın isimlerindedir. Bunların arasında bazı mânâ farkları vardır: Ğâfir, mağfiret fiilinin yalnız aslına; Ğafûr, günahların çokluğu nisbetinde mağfireti de çok olduğuna delalet eder. Hatta günahların bir nevini bağışlayan Ğafûr denmez. Ğaffar ise günahları tekrar tekrar çokça bağışlayan demektir. Bu sebeplè bağışlamakta devamlı olmayana Gaffar denilmez.⁷⁵²

Kur'an'da istiğfar, şirkten dönmek,⁷⁵³ namaz⁷⁵⁴ ve bağışlanma dilemek⁷⁵⁵ anlamlarında kullanılmıştır.⁷⁵⁶

3.5.3.Ayetler Arasındaki Münasebet

Yüce Allah, Hz. Davud'u yukarıdaki övücü sıfatlarla tanıttıktan sonra onun bu övgüye layık olduğunu gösteren şu hadiseyi anlattı.

3.5.4.Ayetlerin Yorumu

Bu sûrede anlatılan Hz. Dâvud'un fitnessinin ne olduğu ve istiğfar etmesinin sebebi hakkında müfessirlerin düşünceleri şöyledir:

a.Bu kıssa Hz. Davud'un büyük günah işlediğini gösterir.

b.Bu kıssa Hz. Davud'un küçük günah işlediğini gösterir.

⁷⁴⁹ Cürcânî, a.g.e. s. 223

⁷⁵⁰ Râgıb, a.g.e. s. 609; Fîrûzâbâdî, a.g.e. IV/136

⁷⁵¹ Râgıb, a.g.e. s. 609

⁷⁵² Ulutürk, Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor, s. 131-132

⁷⁵³ Nuh 71/10

⁷⁵⁴ Âl-i İmran 3/17

⁷⁵⁵ Yusuf 12/29

⁷⁵⁶ Dâmegânî, a.g.e. s. 341

c. Bu kıssa Hz. Davud'un büyük ve küçük günah işlediğini göstermez.⁷⁵⁷

İlk iki görüşün sahipleri –derece bakımından farklı olsa da– ayetleri İsrailiyatla ilişkilendirerek tefsir etmişlerdir. Bu sebeple ayetlerin tefsirine geçmeden önce ayetlerin söz konusu edilen İsrâîlî haberlerle ilgisinin olup olmadığına bakmanın faydalı olacağını düşünüyoruz.

Bu üç görüşü kısaca şöyle sıralayabiliriz:

a. Birinci görüşü ileri sürenler, bu kıssayı bir takım İsrailî rivayetlerle ilişkilendirmişlerdir. Bu rivayetlerin aslı bugünkü Kitab-ı Mukaddes'te ilk görüşü kabul eden müfessirlerce bile dile getirilmeyen çirkin bir üslûpla yer almakta ve Hz. Davud'a zina isnadı yapılmaktadır.⁷⁵⁸ Ömer el-Bikâî'nin kaydettiğine göre, Hz. İsa'yı kınamaya yol bulabilmek için onun dedelerinden olan Hz. Davud hakkında yahudiler tarafından böyle yakışsız şeyler söylendiği yahudilerin müslüman olanlarınca itiraf edilmiştir.⁷⁵⁹

Birinci görüşün sahiplerince anlatılan rivayet şöyledir:

Hz. Davud, kendisini ibadete verdiği bir zamanda dikkatini çeken güzel bir güvercin görmüş. Onu yakalamak için arkasından koşarken gözü banyo yapmakta olan bir kadına ilişmiş. Kadının serhatte savaşılan mücahitlerden Urya adında birinin eşi olduğunu öğrenince ordu kumandanına “Urya'yı savaşta Tabut'un önüne koy!” diye emir yollamış. O zaman Tabut, savaşlarda cesaret almak için bulundurulmuş ve onun önünde savaşılan askerlerin şehit olmak veya fethi ulaşılmaktan başka bir tercihi yokmuş. Kumandan emri yerine getirmiş ve Urya'yı Tabut'un önünde mevzilendirmiş. Urya ilk iki savaşta fethi ulaşırsa da üçüncüde şehit düşmüş. Böylece Hz. Davud da Urya'nın karısıyla evlenmiş. Bunun üzerine Yüce Allah, davalı ve davacı şeklinde iki meleği gönderip Hz. Davud'a bir misal vermek sûretiyle davranışının çirkinliğini anlatmıştır.⁷⁶⁰ Tefsirlerde amelinin çokluğunun kendisine hoş görünmesi, İsrailoğulları arasında va'z

⁷⁵⁷ Râzî, Mefâih, XXVI/165; İbn Âdil, a.g.e. XVI/398

⁷⁵⁸ II. Samuel 11/4

⁷⁵⁹ Bikâî, a.g.e. XVI/362

⁷⁶⁰ Begavî, a.g.e. IV/593-594 Ayrıca bkz: Taberî, Câmi', XXIII/146-148

ederken “insan günahsız birgün geçirebilir mi?” şeklinde vaki olan bir soruya içinden kendisinin buna güç yetirebileceğini düşünmesi, amelleri yazan meleklerin yanında olmaması durumunda ne olacağını merak etmesi veya atalarının imtihan edildiği gibi imtihan edilmesini istemesi üzerine Yüce Allah’ın Hz. Davud’u bu şekilde imtihan ettiği de belirtilir.⁷⁶¹

Bu rivayette Hz. Davud’a zina isnadı yapılmamakta ise de karısıyla evlenmek hırsıyla mümin kardeşini ölüme sürüklemek gibi sıradan bir mümine bile yakışmayacak davranışlar bir peygambere nisbet edilmektedir. نعمة “dişi koyun” kelimesinin kinaye tarikıyla “kadın” anlamında⁷⁶² kullanılması, ayetleri bu rivayetle ilişkilendirerek yorumlayanlara mesnet olmuştur.

b.İkinci görüşü ileri sürenler de birinci görüşü kabul edenler gibi ayeti yukarıdaki rivayetle ilişkilendirmekle beraber Hz. Davud’un Urya’yı öldürmek için onu ordunun ön saflarına sürmek gibi davranışlar sergilemesini reddederek daha ılımlı bir yol takip etmişler ve şu yorumlarda bulunmuşlardır:

b.a.Hz. Davud’un hatası, kendisi evlenmesi için, Urya’dan karısını boşamasını istemekten ibarettir. Çünkü o zamanki insanların birbirlerine böyle tekliflerde bulunmaları yaygındı. Başkaları için doğal karşılanabilecek olan bu teklif, kral olması hasebiyle nüfuz sahibi olduğundan tekliften öte bir anlam ifade edebileceği için Hz. Davud’a çok görüldü ve bu sebeple Yüce Allah onu bu misalle uyardı.⁷⁶³ Ayetlerde zulmettiği söylenen kişinin sadece اكلنيها “O (koyu)nu da bana ver” dediğinin ifade edilmesi, zorla veya hileyle bir şeye sahip olmaya delalet eden bir karinenin bulunmayışı bu görüşü savunanlara delil oluşturmaktadır.⁷⁶⁴

b.b.Hz. Davud’un hatası, evlilik teklifi götürülen ve bu teklifi kabul eden bir kadına dünür olmaktan ibarettir. Yüce Allah, bir çok kadına sahip olmasına rağmen mümin kardeşinin yaptığı dünürlük üzerine dünürlük etmesinden dolayı Hz. Davud’u bu

⁷⁶¹ İbn Cevzî, a.g.e. VII/113-114 Ayrıca bkz: Taberî, Câmi’, XXIII/146-148; Begavî, a.g.e. IV/594

⁷⁶² İbn Manzur, a.g.e. II/380; Zebîdî, a.g.e. III/501

⁷⁶³ Zamahşerî, a.g.e. IV/77-78; Âlûsî, a.g.e. XII/177-178

⁷⁶⁴ İbn Arabî, Ebubekir Muhammed b. Abdullah, Ahkâmu’l-Kur’an, IV/1636

misalle uyarılmıştır.⁷⁶⁵ Kadına dünür olduğundan habersiz olarak dünürlük ettiği ve iyice araştırma yapmadığı için uyarıldığı da söylenmiştir.⁷⁶⁶ Ayette geçen *و عزني في الخطاب* “*çenesiyle beni bastırdı*” ifadesindeki *الخطاب* “konuşma” kelimesinin “dünürlük” anlamında da kullanılması bu görüşü savunanlara delil oluşturmaktadır.⁷⁶⁷

b.c.Hz. Davud’un gözü kadına ilişmiş ve kalbi kadına meyletmiştir. Bunlarda bir sorumluluk yoktur. Çünkü bunlar isteyerek değil, insan iradesinin dışında meydana gelmektedir. Ancak kadının kocası şehit olunca kadınla evlenmek istediği için diğer şehitlere üzüldüğü gibi ona üzülmemiştir.⁷⁶⁸ Bu aslında başka insanlar için normal karşılanabilecek bir davranış ise de peygamber olduğu için Hz. Davud’a çok görülmüş ve bundan dolayı Yüce Allah onu bu misalle ikaz etmiştir. Çünkü *ان حسنات الابرار سيأت المقربين* “İyilerin iyilikleri, Allah’a yaklaştırılmış olan kimselerin kötülüğü mesabesinde kalır.”⁷⁶⁹

b.d.Hz. Dâvud’un hatası, başkalarına ait olan bazı şeylerden hoşlanıp onların –tabii ki helal yoldan– kendisine ait olmasını temenni etmesinden ibarettir. Cenab-ı Hakk, onun temenni ettiği şeylerin benzerlerine sahip olduğunu ona hatırlatmak ve bunlarla kanaat etmesini bildirmek için hasım şeklinde iki melek göndermiştir.⁷⁷⁰

c.Bu görüşü ileri sürenler, ayetleri yukarıdaki rivayetle ilişkilendirmemişler, Kur’an’ın anlattığı ile yetinmişlerdir. Buna göre düşmanlarından bir kısmı, Hz. Davud’u öldürmek kastıyla ibadet için inzivaya çekildiği bir gün onun duvarına tırmandılar, ancak onu koruyan pek çok askerin olduğunu görünce korktular ve birbirlerinden davacı olduklarına dair böyle bir yalan uydurdular⁷⁷¹.

Bu kıssada Hz. Davud’a günah nisbet etmeyi mümkün kılan *فغفرنا اناب فاستغفر فتناه* “*imtihan etme*”, “*mağfiret dileme*”, “*Allah’a yönelme*” ve “*affetme*”den ibaret olan dört

⁷⁶⁵ Zamahşerî, a.g.e. IV/78

⁷⁶⁶ Âlûsî, a.g.e. XII/177

⁷⁶⁷ İbn Manzûr, a.g.e. I/361

⁷⁶⁸ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/168

⁷⁶⁹ a.g.e. Aynı Yer

⁷⁷⁰ Neccar, a.g.e. s. 372

⁷⁷¹ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/168-169 Ayrıca bkz: Ebû Hayyan, a.g.e. IX/151; Merağî, Ahmed Mustafa, Tefsîru’l-Merâğî, XXIII/110

lafız vardır. Ama bütün bu lafızlar günah nisbet etmeyi sadece mümkün kılar, gerekli kılmaz. Çünkü yaradılışın hikmeti denemedir⁷⁷² ve Allah peygamberlerini de dener.⁷⁷³ Diğer lafızlara gelince “*istiğfar*” ve “*Allah’a yönelme*” peygamberlerin, “*mağfiret*” de Allah’ın şiarıdır. Bunlarla ilgili olarak hiçbir günaha delalet etmeyen şu yorumlar pekala ileri sürülebilir:

c.a.Onlar öldürmek için odaya girince gazaplandı ve öç almak istedi, fakat sonra bunun bir imtihan olduğunu düşündü ve bu düşüncesinden dolayı istiğfar ederek Allah’a yöneldi, Allah da onu bağışladı.

c.b.Onların kendisini öldürmek için geldiğini sandı. Sonra bu sû-i zanından dolayı istiğfar ederek Allah’a yöneldi.

c.c. *فغفرنا له ذلك* cümlesine “*Bu (sûikastçuların kötü girişimi)nu Davud’dan dolayı bağışladık*” anlamı da verilebilir. *ليغفر لك الله ما تقدم من ذنبك*⁷⁷⁴ ayetine “*Senden dolayı ümmetinin geçmiş günahlarını bağışlamak için sana apaçık bir fetih verdik.*” anlamının verilmesi buna bir örnek oluşturur. Buna göre anlam şöyle olur: Hz. Davud, kendisini öldürmek niyetiyle gelen kimseler için istiğfar edip Allah’a yöneldi, Allah da o kimselerin bu kastını bağışladı.

c.d.Hz. Davud, davalıyı dinlemeden hüküm verdiğinden dolayı da denendiğini düşünmüş ve istiğfar ederek Allah’a yönelmiş olabilir.⁷⁷⁵

Birinci rivayet kabul edilemez. Çünkü bir peygambere, bu sûrede gelecek olan “*Biz onları özellikle ahiret yurdunu düniyen ihlaslı kişiler kıldık. Üstelik onlar Bizim yanımızda seçkin ve hayırlı zatlardır*”⁷⁷⁶ ayetleriyle taban tabana zıt vasıfları yüklemektedir.

⁷⁷² Hud 11/7

⁷⁷³ Sad 38/34; Taha 20/40

⁷⁷⁴ Fetih 48/2

⁷⁷⁵ Râzî, Mefâtih, XXVI/168-169 Ayrıca bkz: Zamahşerî, a.g.e. IV/85; Râzî, Fahrüddin Muhammed b Ömer b. Hüseyin b. Hasan b. Ali et-Temîmî er-Râzî, İsmetü’l-Enbiya, s. 71-72; Ebû Hayyan, a.g.e. IX/151; Merağî, a.g.e. XXIII/110; Kutup, a.g.e. V:3018

⁷⁷⁶ Sad 38/46-47

Eğer bu kıssadan maksat, Hz. Dâvud'un bu şekilde bir hileyle bir mümin kardeşinin karısıyla evlenmesini anlatmak olsaydı Cenâb-ı Hakk onun Urya'nın kanına girdiğini de zikrederdi. Bir müminin bu şekilde ölümüne sebebiyet vermek eşyle evlenmekten daha büyük bir günahdır.

Ayrıca başından sonuna kadar sûre nübüvvet hakikatini işlemektedir. Bir peygamberin böyle bir günah ile anılması konunun akışına uygun değildir. Kaldı ki bir önceki bölümde geçtiği üzere Yüce Allah Hz. Dâvud'u bir çok güzel vasıflarla anmıştır ve hemen bu bölümden sonra da Hz. Dâvud'un yeryüzünde halife olduğunu belirtmiştir. Eğer bu zikredilen güzel vasıflarla Hz. Dâvud'a halife olma şerefi verilen bir sonraki ayet arasında yer alan bu ayetlerle zikri geçen rivayet kastedilmiş olsa "Falanca çok takvalıdır, adam öldürür, zina eder, Allah onu yeryüzünde halife yapmıştır" cümlesindeki gibi bir tutarsızlık ve insicam bozukluğu meydana gelir. Akıl sahibi hiçbir kimse Kur'an gibi fesâhat örneği olan bir Kitab'ta böyle bir tutarsızlığın bulunacağını iddia edemez.⁷⁷⁷

Kanaatimizce doğruya en yakın olan üçüncü görüştür. Çünkü yukarıdaki rivayet kabul edilirse Kur'an değil, Kur'an'ın lafızalarının delalet etmediği bu rivayet okunmuş olur. Ayrıca hem ma'sum olan bir peygambere büyük günahlar isnat edilmiş olur, hem de melek olduğu zikredilen iki kişinin –temsil yoluyla bile olsa –yalan söylediklerini kabul etmek gerekir.⁷⁷⁸ Bir çok muhafızla çevrili olan Hz. Davud'un sarayına reayasından kimsenin tırmanamayacağını ileri sürerek davacıların insan değil, melek olduğunu⁷⁷⁹ ileri sürmek kanaatimizce delil olma bakımından pek de güçlü görünmüyor. Çünkü melek olmadığı görüşünü savunanlar da nurani varlıklar olmaları sebebiyle meleklerle "tırmanma" fiilinin nisbet edilmesinin uygun olmadığını ileri sürmektedirler.⁷⁸⁰

Davacıların insan olduğunu söyleyenlerin ayetlerin lafzına ve Kur'an'ın ruhuna daha uygun yorumlar getirdiği görülmektedir. Çünkü ayetlerde sözkonusu rivayete hiçbir atıfta bulunulmadığı gibi davacıların melek olduğu da belirtilmemektedir. Davacıların

⁷⁷⁷ Razi, İsmetü'l-Enbiyâ, s.67-69

⁷⁷⁸ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/170 Ayrıca bkz: Râzî, İsmetü'l-Enbiya, s. 71, 73

⁷⁷⁹ İbn Arabî, a.g.e. IV/1631

⁷⁸⁰ Merâğî, a.g.e. XXIII/111

melek olduğunu söyleyenler, Kur'an'da tasrih edilmediği halde bu iddiayı ileri sürdükleri gibi onların anlattıkları hadisenin temsil yoluyla anlatıldığını ileri sürerek lafzın zahirinden de çıkmaktadırlar. Yine bu iddiayı savunanlar, Hz. Davud'un "Doğrusu, senin tek koyununu, kendi koyunlarına katmak istemekle o sana haksızlık etmiştir..." deyince iki meleğin birbirine bakıp semaya süzülverdiklerini, Hz. Davud'un da böylece denendiğini bildiğini rivayet ederler.⁷⁸¹ Belki de Hz. Davud'un tevbesiyle ilgili zikredilen kırk yıl secdede kaldığı, toprağın iki tarafını çürüttüğü, göz yaşlarından dolayı otların bittiği, hatta Hz. Davud'un Urya'nın kabrine giderek Allah'ın onun sesini Urya'ya duyurması sûretiyle onunla helalleştiği⁷⁸² gibi abartılı ifadeler de kıssanın boşluklarını doldurucu neviden malzeme olarak kullanılmıştır. Kendi eksik kulluğumuzu Hz. Davud gibi Yüce Allah tarafından "daima Allah'a yönelen" anlamındaki "evvab" vasfıyla anılan bir peygamberle kıyaslayarak böyle bir hükme varıyor değiliz. Şüphesiz Hz Davud, bizim tasavvur edemeyeceğimiz kadar Allah'a tevbe etmede mertebe katetmiş olabilir ve bütün insanları yeniden diriltecek Yüce Allah da Hz. Davud'un sesini ölmüş olan Urya'ya duyurmaya kadirdir. Bizim kastımız sadece, peygamberler hakkında beslenen bu nezih düşüncelerin bu rivayetin arasına sokuşturulmak sûretiyle rivayette zikredilen bir peygambere yakışmayacak davranışların bu abartılı tevbeyle dengelenmek istenmesi ve böylece rivayetin şirin ve şık bir elbise içine sokulması ihtimaline dikkat çekmekten ibarettir.

Kanaatimizce bu kıssalar Kur'an'ın müphemleri cümlesindedir ve olduğu gibi kabul edilmelidir. Çünkü bir daha yineleyelim ki ayetlerde meleklerin hiç zikri geçmediği gibi sözkonusu rivayete de hiç bir atıfta bulunulmamıştır. Nitekim İbn Kesîr de müfessirlerin zikrettiği rivayetin çoğunluğunun israiliyattan alınma olduğunu, bu konuda Hz. Peygamber (sav)'den hiçbir rivayetin bulunmadığını, dolayısıyla bu kıssanın olduğu gibi okunup hakikatinin Yüce Allah'a havale edilmesi gerektiğini beyan etmektedir.⁷⁸³

Bu rivayetin kabul edilmesini engelleyen şu noktalara da dikkat çekmek yerinde olur:

⁷⁸¹ İbn Cevzî, a.g.e. VII/122

⁷⁸² Begavî, a.g.e. IV/597-599

⁷⁸³ İbn Kesîr, Tefsîr, IV/38

Ayetleri bu rivayetle ilişkilendirenler en çok نعمة “dişi koyun” kelimesinin Arapça’da kinaye tarikiyle kadın anlamında kullanılıyor olmasına dayanarak burada da kadın anlamında kullanıldığını söyleyip lafzın zahirinden çıkmışlardır.⁷⁸⁴ Halbuki bu kelime bu ayette bu anlamda kullanılmış olamaz. Çünkü bu anlamda olabilmesi için “dişi koyun” kelimesinin İbranice’de de Arapça’da olduğu gibi kadın anlamında kullanılıyor olması gerekir.⁷⁸⁵ Buna göre Hz. Davud’un hatasının dünürlük üzerine dünürlük etmek olduğunu söyleyenlerin görüşü de zayıftır. Çünkü o görüş de نعمة “dişi koyun” kelimesinin kadından kinaye olarak kullanılması şartına bağlı olduğu gibi “Benim şu kardeşimin doksan dokuz koyunu var, benimse bir tek koyunum! Böyle iken ‘onu da bana bırak!’ dedi” sözlerinin dünürlük edilen kadının velilerine söylenmesi gerekir. Halbuki bu görüş kabul edilirse sanki bu sözleri bir kadını isteyen iki rakip birbirine söylemektedir. Bu ise uzaktır.⁷⁸⁶

Son olarak Hz. Ali’den nakledilen “Kim Davud’un haberini hikayecilerin rivayet ettiği gibi anlatırsa ona yüz altmış değnek vururum. Bu peygamberlere yapılan iftiranın cezasıdır”⁷⁸⁷ sözünü belirtelim. Ömer b. Abdilaziz’e de bu rivayet anlatıldığında yanında bulunan ehl-i ilimden biri şöyle demiştir: “Eğer kıssa Allah’ın Kitab’ındaki gibiyse ondan başkasını aramak doğru olmaz. Eğer senin zikrettiğin gibi de Allah peygamberi hakkındaki o kıssanın üzerini örtmüşse Allah’ın kapalı geçtiği şeyi açmak yine doğru olmaz.” Bunun üzerine Ömer “Bu sözü duymam bana güneşin üzerine doğduğu şeylerden daha sevimlidir” demiştir.⁷⁸⁸

Buraya kadar, ayetlerin, sözkonusu rivayetle ilişkilendirilerek tefsir edilmesinin doğru olmayacağını beyan etmeye çalıştık. Ayetleri bu rivayetle ilişkilendirmeden yapılan yorumlar içerisinde ise, Hz. Davud’un hatasının, davalıyı dinlemeden davacı lehine hüküm vermek olduğunu belirten son görüş bize daha kuvvetli görünmektedir. Nitekim Seyyid Kutup da bunu tercih etmiştir.⁷⁸⁹ Çünkü ayetlerin lafzına en uygun olan görüş budur. Gerçi davalıyı dinlemeden hakkındaki iddiayı kabul etmek dinen caiz olmadığı

⁷⁸⁴ Râzî, İsmetü’l-Enbiya, s. 73

⁷⁸⁵ Merâğî, a.g.e. XXIII/111

⁷⁸⁶ Âlûsî, a.g.e. XII/173

⁷⁸⁷ Zamahşerî, a.g.e. IV/78; Râzî, İsmetü’l-Enbiya, s. 70; Âlûsî, a.g.e. XII/178

⁷⁸⁸ Zamahşerî, a.g.e. IV/78; Râzî, İsmetü’l-Enbiya, s. 70; Kâsimî, a.g.e. XIV/5092

⁷⁸⁹ Kutup, a.g.e. V:3018

için Hz Davud'un bu sözünü davacının suçunu itiraf etmesinden sonra söylediği, fakat bunun ان اضرب بعصاك الحجر فانفلق *"Biz Musa'ya: 'Asanı denize vur!' diye vahyettik (deniz) yarıldı"*⁷⁹⁰ ayetinin *"o da vurdu da deniz yarıldı"* anlamında olması gibi Kur'an'da zikredilmediği veya Hz. Davud'un bu sözünün *"eğer bu iddia doğruysa"* kaydıyla sınırlı olduğu veyahut da *"bu söylenenleri yapan birisi zulmetmiştir"* şeklinde genel bir hüküm olduğu şeklinde yorumlanmışsa da⁷⁹¹ biz bunları doğru bulmuyoruz. Çünkü bu yorumların hepsi bir takım takdirlere bağlıdır. Bu ise ayetin zahirinden uzaklaşmadır. Önceki görüşleri değerlendirirken bağlı kaldığımız prensibe burada da bağlı kalmalıyız. Zaten takdirde bulunmamak, zahire bağlı kalmak esastır. Burada takdiri zorunlu kılan dini veya akli her hangi bir zorunluluk sözkonusu değildir. Nihayetinde bir insan olan Hz. Davud'un mağdur görünen davacının durumundan etkilenerek bir an için davalıyı dinlemeyi unutması, bir peygamber için kabul edilemeyecek bir hata değildir. Nitekim Hz. Peygamber (sav) de beşer olduğu için Tu'me adlı bir zırh hırsız lehinde hüküm vermek üzereyken⁷⁹² *"hainlerin müdafiacısı olma!"*,⁷⁹³ *"Kendi öz canlarına hıyanet edenleri savunma"*⁷⁹⁴ şeklinde uyarılmıştı. Ayrıca bu konuyla ilgili olarak *"Eğer senin üzerinde Allah'ın lutfu ve rahmeti olmasadı, onlardan bir zümre seni bile, hükümde şaşırtmaya yeltenmişti."*⁷⁹⁵ buyurulmuştur. Ancak sonra Yüce Allah, *"İnananlar arasında Allahın sana bildirdiği şekilde hükmetmen için Biz Sana Kitab'ı gerçeğin, hakkın ta kendisi olarak indirdik."*⁷⁹⁶ ayetini indirerek bu durumu Hz. Peygamber (sav)e haber vermiş ve esas şaşkınlığın onu şaşırtmaya çalışanlar olduğunu belirtmiştir: *"Fakat onlar yalnız kendi kendilerini şaşırtırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Nasıl zarar verebilirler ki Allah, sana Kitab ve hikmeti indirmekte ve sana bilmediklerini öğretmektedir. Gerçekten Allah'ın senin üzerindeki lutfu pek büyüktür."*⁷⁹⁷ Hz. Davud da bir an için unutarak davalıyı dinlemeden davacı lehine hükmettikten sonra Allah'ın kendisini denediğini düşünmüş ve ceza vermek gibi daha ileri noktalara gitmediği için Allah'a yönelip şükrederek istiğfar etmiştir.

⁷⁹⁰ Suara 26/63

⁷⁹¹ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/172; Âlûsî, a.g.e. XII174

⁷⁹² Elmalî, a.g.e. III/78-79

⁷⁹³ Nisa 4/105

⁷⁹⁴ Nisa 4/107

⁷⁹⁵ Nisa 4/113

⁷⁹⁶ Nisa 4/105

⁷⁹⁷ Nisa 4/113

Netice itibariyle diyebiliriz ki bu kıssada Allah'ın vermek istediği mesaj muhtemelen şudur: Ey Kureyşliler! Davud, sizin sahip olduklarınızdan daha fazlasına sahip olan, tahtı tacı olan büyük bir hükümdardı. Buna rağmen o sahip olduklarıyla şırmadı. Küçük bir kusurundan dolayı bize yöneldi. Sizin haliniz bu şirk, küfür, isyan ve peygamberle alay gibi davranışlarla ne olacak?

Ayet soru şeklinde başlamakla kıssaya girmeden önce muhatapların zihni hazırlanıyor ve merakları uyandırılıyor⁷⁹⁸:

21. *“O mahkemeleşen hasımların olayından haberin oldu mu? Hani onlar mabedin duvarına tırmanmışlardı.”*

Bu ayetten, tırmananların iki kişiden fazla olduğu anlaşılıyor. Bu, aşağıda gelecek olan *“biz iki davalıyız”* sözüyle çelişmez. Çünkü *خصم* “davacı” kelimesi masdar olduğundan müfret, tesniye ve çoğul için kullanılabilir.⁷⁹⁹ Demek ki Hz. Davud’un odasına tırmananlar ikiden fazla olmakla birlikte ya birbirinden davacı iki grup veya fertleri esas davacılarından birini destekleyen bir gruptu. Burada ibare ya *فينا خصمان الخ* “içimizde iki hasım var...” şeklindedir veyahut da *بغى بعضنا على بعض* “birimiz ötekinin hakkına saldırdı” ifadesi “bazımız bazımızın hakkına saldırdı” anlamındadır. Hatta bu ifadenin bu anlamda kullanılması daha muhtemel görünmektedir. Çünkü başka bir kıraatte *بغى بعضنا على بعض* “bazısı bazısına saldırdı” şeklinde okunması⁸⁰⁰ bunu desteklemektedir. Yine de burada ikiden fazlaya delalet eden *قالوا تسوروا دخلوا منهم* “tırmandılar” , “girdiler”, “onlardan”, “dediler” gibi çoğul zamirlerin tesniye anlamında olduğunu ileri sürenler⁸⁰¹ ve hatta bu ayetten yola çıkarak Arapça’da çoğulun ikiden başladığını söyleyenler olduğu belirtilmektedir.⁸⁰²

22. *“Davud’un yanına birden girince o, onlardan ürktü....”*

⁷⁹⁸ Ebû Hayyan, a.g.e. IX/146

⁷⁹⁹ Râgıb, a.g.e. s. 284

⁸⁰⁰ Âlûsî, a.g.e. XII/171-172

⁸⁰¹ a.g.e. Aynı Yer

⁸⁰² Râzî, Mefâtih, XXVI/170

Hız. Davud'un korkusunun kaynağı, davacıların birbirinin başını tutarak girmeleri, şahsına ait bir yere izin almaksızın girilmesinden dolayı halkının kendisine değeri vermediklerini ve adab-ı muşeretten uzaklaştıklarını düşünmesi olarak da gösterilmişse de⁸⁰³ kanaatimizce bunlar uzak yorumlardır. Kur'an, başka peygamberlerin korktuklarını da haber vermektedir. “ ‘Şimdi asanı yere bırak!’ Bırakıp da onun çevikçe hareket eden bir yılanı dönuştüğünü görünce derhal kaçtı, bir kere olsun, dönüp arkasına bile bakmadı. ”⁸⁰⁴ Hz. Davud da inzivaya çekildiği bir günde onca duvarı aşarak yanına giren kimselerden beşerî bir insiyakla korktu.⁸⁰⁵ Bu gayet tabii bir şeydir. İsrailoğulları içinde peygamberleri ve iyiliği emreden insanları öldürmenin yaygın olması⁸⁰⁶ da bu korkuyu haklılaştırmaktadır. İşte Hz. Davud, olağan dışı bir yerden ve olağan dışı bir zamanda gelen bu davetsiz misafirlerle karşılaşması üzerine tabii olarak korkunca bir sũ-i niyetle gelip de başarılı olamayıp böyle bir bahane uyduran veya iyi niyetle gelip de muhafızların kendilerine izin vermemesi üzerine böyle bir yola başvuran bu kişiler:

22. “... ‘Korkma!’ dediler, biz sadece birbirimize hakkı geçen iki davalıyız. Senden dileğimiz; aramızda adaletle hükmet, haktan uzaklaşma ve bize tam doğruyu göster.”
23. “Benim şu kardeşimin doksan dokuz koyunu var...”

Burada geçen “kardeş” kelimesiyle ilgili olarak farklı yorumlar yapılmıştır. Kardeşten maksadın gerçek anlamda ana-baba bir kardeş, ortaklık, dostluk ve din kardeşliğinin kastedildiği belirtilmiştir.⁸⁰⁷

23. “...Benimse bir tek koyunum var. Böyle iken ‘Onu da bana bırak’ dedi ve çenesiyle beni bastırđı.” Yani konuştuğu zaman kardeşinden daha mantıklı ve ikna edici konuşuyordu. Maddi kuvvet bakımından mukayese edildiğinde de yine ondan daha kuvvetliydi.⁸⁰⁸

⁸⁰³ Âlûsî, a.g.e. XII/171

⁸⁰⁴ Neml 27/10; Ayrıca bkz: Hud 11/70; Taha 20/21; Kasas 28/31; Ankebut 29/33

⁸⁰⁵ Âlûsî, a.g.e. XII/171

⁸⁰⁶ Al-i İmran 3/21; Bakara 2/87; Maide 5/70

⁸⁰⁷ Âlûsî, a.g.e. XII/172 Ayrıca bkz: Taberî, Câmi’, XXIII/143

⁸⁰⁸ Taberî, Câmi’, XXIII/144

Bunun üzerine Hz. Davud, adamın haline bakarak rikkate geldi ve davacıyı dinlemeyi unutarak şöyle

24. *“dedi ‘Doğrusu senin tek koyunumu, kendi koyunlarına katmayı istemekle o sana haksızlık etmiştir. Zaten malda ortaklık edenlerin çoğu birbirlerine haksızlık ederler. Ancak gerçekten iman edip makbul ve güzel davranışlarda bulunanlar böyle yapmazlar ki onlar da o kadar azdır ki...!’”*

Daha sonra Hz. Davud, davalıyı dinlemeden hüküm verdiğini düşünerek Allah’a yönelip bağışlanma diledi:

24. *“...Dâvud kendisini imtihan ettiğimizi anladı, derhal Rabbinden mağfiret diledi, eğilip secdeye kapandı ve Allah’a yöneldi.”*

Burada *“anladı”* kelimesiyle karşıladığımız *“zan”* kelimesinin *“kesin bilgi”* anlamında olduğu da söylenmiştir.⁸⁰⁹ Bu kelime Kur’an’da *“ilim, kesin bilgi”* anlamında kullanılmakla⁸¹⁰ birlikte burada kelimeyi esas anlamından çıkarmak için hiçbir zorunluluk yoktur. Nitekim İbn Atrıyye burada kelimenin *“kesin bilgi”* anlamında olmasını reddetmiştir.⁸¹¹

Hz.Davud, Allah’a yönelip bağışlanma diledikten ve secde ettikten sonra Yüce Allah da onu bağışladı:

25. *“Biz de ondan bunu affettik. Muhakkak ki onun bize yakınlığı ve güzel bir akıbeti vardır.”* Yani Allah’a yönelişinden ve hakimiyetinde mükemmel bir adalet icra etmesinden dolayı Hz. Davud’un Yüce Allah’a bir yakınlığı, nail olacağı güzel bir dönüşü ve cennette yüce dereceleri vardır.⁸¹²

⁸⁰⁹ Taberî, Câmi’, XXIII/145-146; Âlûsî, a.g.e. XII/175

⁸¹⁰ Bakara 2/46, 249

⁸¹¹ İbn Atrıyye, a.g.e. XVI/25-26

⁸¹² İbn Kesîr, Tefsîr, IV/39

3.5.5. Ayetlerdeki Belagat Özellikleri

a. 21. ayetteki “*O mahkemeleşen hasımların olayından haberin oldu mu?*” cümlesi, görünüşte soru formundadır, ancak bu soru gerçekte kışanın şaşılacak haberlerden olup herkesçe bilinmesi gerektiğine işaret etmek ve muhatabı dinlemeye teşvik etmek içindir.⁸¹³

b. 22. ayette geçen “*Aramızda adaletle hükmet, haktan uzaklaşma ve bize tam doğruyu göster.*” ifadesinde mübâlâğa vardır. Çünkü tek bir maksat aynı şeye delalet eden üç ayrı sözle ifade edilmiştir. “*haktan uzaklaşma*” kelimesi, batıldan yasaklama, yani hakka uyma anlamı içermektedir. Hak ise daha önce geçtiği üzere batılın zıddıdır. Birşeyi emretmekle o şeyin zıddını yasaklamak sonuç itibariyle birdir. “*Bize tam doğruyu göster*” cümlesiyle yine adalet kastedilmektedir. Buna göre anlam şöyle olmaktadır: Hakkın gerçekleşmesinde ve batıldan sakınılmasındaki gayretin, bizi batıl yoldan hak yola götürmek olmalıdır.⁸¹⁴

c. 24. ayette inanan ve salih amel işleyen kimselerin azlığını belirten “*onlar da o kadar azdır ki!*” ifadesinde mübâlâğa vardır. Çünkü hem “*az*” kelimesi lafzi olarak belirtilmiş, hem de bu kelime nekre olarak getirilmek ve müphemlik ifade eden *ما* edatı ile birlikte kullanılmak sûretiyle bu azlık abartılmıştır. Bu ifade aynı zamanda teaccüb de ifade eder. Çünkü birşeyde mübâlâğa edilirse şaşkınlıkla karşılanma ihtimali sözkonusu olur. Buna göre sanki ayette şöyle denilmiştir: “*Onlar ne kadar da azdır.*”⁸¹⁵

3.5.6. Ayetlerden Çıkarılan Hüküm ve İncelikler

a. 24. ayette Hz. Davud’un secde ettiği belirtilmemiştir. Ancak İbn Arabî’ye göre burada geçen rukûun secde olduğunda alimler arasında ihtilaf yoktur. Çünkü rukû ve secde şekil bakımından birbirinden farklı olsa da birbirinin yerine kullanılabilir.⁸¹⁶

⁸¹³ Zamahşerî, a.g.e. IV/79; Râzî, Mefâtîh, XXVI/165; Beyzâvî, a.g.e. II/309; Neseî, a.g.e. IV/57; Ebû Hayyan, a.g.e. IX/146; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/220; Sâbûnî, Muhammed Ali, Safvetü’t-Tefâsîr, III/1204; Zuhaylî, a.g.e. XXIII/179

⁸¹⁴ Râzî, Mefâtîh, XXVI/171

⁸¹⁵ Âlûsî, a.g.e. XII/174

⁸¹⁶ İbn Arabî, a.g.e. IV/1639-1640

Nitekim Hz.Davud'un namazında rukûun olmadığı belirtilmesi⁸¹⁷ de bu görüşü desteklemektedir. Bununla beraber Hz. Davud'un rukû' ettikten sonra secde ettiğini söyleyenler de mevcuttur.⁸¹⁸ Hatta Ebu Hanife, bu ayete dayanarak rukûun tilavet secdesi yerine geçebileceği görüşüne varmıştır.⁸¹⁹

b.İbn Abbas'tan bu sûredeki tilavet secdesinin vacip secdelerden olmadığı rivayet edilmiştir.⁸²⁰ Nitekim başka bir hadiste de Hz.Peygamber (sav)'in minberdeyken bu sûreyi okuduğu ve secde ayetine ulaşınca secde ettiği, başka bir gün yine bu sûreyi okuyup secde ayetine geldiğinde insanların secde etmek için hazırlandığını görünce "O sadece bir peygamberin tevbesidir. Fakat ben sizin secdeye hazırlandığınızı görüyorum" deyip indiği ve secde ettiği rivayet edilmektedir.⁸²¹ Bu sebeple Şafii mezhebine göre burada tilavet secdesi yoktur.⁸²² Ancak başka bir hadiste, burada secde edilmesinin sebebini soran birisine, İbn Abbas'ın "*İşte onlar Allah'ın hidayet verdiği kimselerdir. sen de onların yolundan yürü*"⁸²³ ve "*Daha önce de Nuh'u ve onun neslinden Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musâ'yı ve Harun'u da mübüvveteye erdirdik.*"⁸²⁴ ayetlerini okuyarak Hz. Peygamber (sav)'in önceki peygamberlere uymakla emrolunduğunu, Hz. Davud'un da bunlardan olduğunu söylediği rivayet edilir.⁸²⁵

c.Hz. Davud'un odasına tırmananlar, hem özel bir yere normal bir yoldan girmemişler hem de girerken izin almamışlardır. Bunların ikisi de adab-ı muaşerete aykırıdır. Nitekim Kur'an'da "*Evlere arka tarafından girmeniz fazilet değildir*"⁸²⁶, "*Ey iman edenler, kendi evleriniz dışındaki evlere, sahiplerinden izin isteyip onlara selam vermeden girmeyiniz. Böyle yapmanız sizin için daha münasıptır. Olur ki düşünür, hikmetini anlarsınız.*"⁸²⁷ buyurulmaktadır. Şu halde Hz. Davud'un bu davranışları yapanları çıkarmayı adamlarına emretmemesinin veya en azından onları uyarmamasının sebebi nedir? Bu soruya cevap olarak şöyle denilmiştir: Hz. Davud'un şeriatında özel

⁸¹⁷ Bikâî', IV/374 Ayrıca bkz: Begavî, a.g.e. I/74; İbn Atrıyye, a.g.e. I/203; Bikâî', a.g.e. XVI/364

⁸¹⁸ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'an, XV:120

⁸¹⁹ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/173

⁸²⁰ Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'ab, Sünen-i Ebî Dâvûd, Kitabu Sücûdi'l-Kur'an. 5

⁸²¹ a.g.e. Aynı Yer

⁸²² Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/173

⁸²³ En'am 6/90

⁸²⁴ En'am 6/84

⁸²⁵ Buhârî, a.g.e. Tefsir, Sad:2

⁸²⁶ Bakara 2/189

⁸²⁷ Nur 24/27

bir yere girerken izin alınmasıyla ilgili bir emrin olduğu bilinmiyor. Böyle bir emrin onun şeriatında da olduğu kabul edilirse adamları aniden karşısında görmesi onu şaşırtmış ve bu emri yerine getirmekten alıkoymuş olabilir. Belki de sözlerini bitirmelerini ve izinsiz girişlerinde bir mazeretlerinin olup olmadığına bakmak için böyle bir yola başvurmamıştır. Ayrıca Hz. Davud'un bulunduğu yerin mescit olma ihtimali vardır. Mescitlere girilmesini yasaklamaya hiç kimsenin hakkı olmadığı gibi oralara girenlere de izin alma gerekliliği yoktur.⁸²⁸

d. Bu ayetle mescitte yargılama yapılabileceğine delil getirilmiştir. Ancak İmam Şafî mescitte yargılama yapılmasını caiz olmadığı görüşündedir.⁸²⁹

e. Bu ayetler, hakim hergün yargı işlerine bakmasının gerekli olmadığına delil getirilmiştir. Çünkü rivayet edildiğine göre Hz. Davud zamanını dörde ayırmıştı: Bir gün kadınlarla ilgileniyor, bir gün yargı işleriyle uğraşiyor, bir gün ibadet ediyor, bir gün de İsrailoğullarının sorularını cevaplıyordu.⁸³⁰

f. 24. ayetle şirketin meşruluğuna delil getirilmiştir.⁸³¹

g. 22. ayetin "*Aramızda adaletle hükmet, haktan uzaklaşma ve bize tam doğruyu göster.*" kısmında, adaleti yerine getirmek için gerekirse hakime bu şekilde hitap edilebileceğine delil vardır.⁸³² Ayrıca burada böyle hitaplarla karşılaşan hakim ve müftü gibi insanların sabırlı ve hoşgörülü olmalarının gerekliliğine de işaret vardır. Çünkü Hz. Davud, adaletten ayrılmamış olmasına rağmen karşılaştığı bu itham edici sözlere kızmamıştır. Unutmayalım ki hiçbir insan peygamberlerden daha adil olamaz.⁸³³

h. Başka insanlar da birbirinin hakkına saldırmasına rağmen 24. ayette özellikle ortakların saldırganlığının vurgulanması, birbirlerinin mallarını iyi bilmeleri ve aralarında çekişmenin daha çok olmasındandır. İnanan ve salih amel işleyenlerin istisna

⁸²⁸ İbn Arabî, a.g.e. IV/1631-1632; Kurtubî, a.g.e. XV:112

⁸²⁹ Kurtubî, a.g.e. XV:118

⁸³⁰ Cessas, a.g.e. III/560; Kurtubî, a.g.e. XV:111; Zuhaylî, a.g.e. XIII/189

⁸³¹ Zuhaylî, a.g.e. XXIII/190

⁸³² Cessas, a.g.e. III/561

⁸³³ Âlûsî, a.g.e. XII/172

edilmesi ise ortaklıklarının dînî ve ruhani saadetleri temin etmek için olmasındandır. Dünya sevgisi için ortaklık edenlerin ortaklığı haksızlık ve düşmanlığın artmasına sebep olur.⁸³⁴

1.Rivayete edildiğine göre Hz. Ömer, “Allah’ım! Beni az olan kullarından eyle” diye dua eden bir adam işitmiş ve “Bu ne biçim dua be adam” diye çıkmış. Adam, “Allah’ın “*Onlar da o kadar azdır ki!*” sözündeki “az”ı kastediyorum” diye cevap verince Hz. Ömer, kendi kendine “Bütün insanlar senden daha anlayışlı ey Ömer! diyerek hayıflanmış.⁸³⁵

3.6.Hz. DÂVÛD’UN HALÎFE KILINMASI (26. âyet)

3.6.1.Âyetin Meâlî

26. “*Davud! Biz seni ülkede hükümdar yaptık, sen de insanlar arasında adaletle hükmet, keyfine uyma ki seni Allah yolundan saptırmasın. Allah yolundan sapanlar, hesap gününü unuttukları için, kendilerine şiddetli bir azap vardır.*”

3.6.2.Kelimelerin Tahlîli

Halife:Başkasına ait bir işi üstlenen⁸³⁶, kendinden öncekine vekil olan kimse⁸³⁷ demektir. İşin gerçek sahibi ister hazır olsun isterse olmasın. İş üstlenme; müvekkilin bulunmaması, ölümü, işi yapma hususundaki aczi veyahut da vekilin şereflendirilmesi amaçlarından biri güdülerek meydana gelir. Allah’ın halef kılmasında sonuncu sebepten başkası sözkonusu olamaz.⁸³⁸ Halife kelimesi, Kur’an’da insanlardan önce yeryüzünde yaşayan cinlerin yerine geçenler,⁸³⁹ yeryüzünün sakinleri⁸⁴⁰ ve burada olduğu gibi nebi anlamlarında kullanılmıştır.⁸⁴¹

⁸³⁴ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/172

⁸³⁵ Kurtubî, a.g.e. XV:118

⁸³⁶ Râgıb, a.g.e. s. 294; Fîrûzâbâdî, a.g.e. II/562

⁸³⁷ İbn Manzûr, a.g.e. IX/83

⁸³⁸ Râgıb, a.g.e. s. 294; Fîrûzâbâdî, a.g.e. II/562

⁸³⁹ Bakara 2/30

⁸⁴⁰ En’am 6/165

⁸⁴¹ Dâmegânî, a.g.e. s. 162

Heva:Aslında birşeyi sevmek, arzu etmek⁸⁴² ve o şeyin sevgisinin insanın kalbine galip gelmesi⁸⁴³ demektir. Sonra gerek övülen gerekse yerilen cinsten her tür sevilen ve arzu edilen şey heva diye isimlendirilmiş, daha sonra da genellikle yerilen şeylere söylenir olmuştur.⁸⁴⁴ Terim olarak ise nefsin şer’î bir gerekçe olmaksızın lezzet aldığı isteklere yönelmesine heva denir.⁸⁴⁵ هوي يهوي aynı zamanda muzaride vavın kesresiyle “düşmek” anlamına da gelmektedir. Kelimenin bu anlamıyla bağ kurularak, sahibini dünyada her türlü belaya, ahirette de cehenneme düşürdüğü için nefse “heva” adının verildiği söylenmiştir.⁸⁴⁶

Hevaya uymak ihtiyarî de olabilir gayr-ı ihtiyarî de olabilir. İhtiyari olan bellidir. Gayr-ı ihtiyarî olan ise zorlamayla olandır. Bu nevi hevanın yasaklanması ona götüren yolların yasaklanması anlamındadır. Bunun için alimler, mükellefiyet, hürriyet, adalet gibi halifenin hevaya düşmesini engelleyen şartlar koymuşlardır.⁸⁴⁷

Heva kelimesinin çoğulu “ehvâ”dır.⁸⁴⁸ Kur’an, arzularına uyan kişilerden bahsederken “heva” kelimesinin çoğulunu kullanır, böylece her hevasına uyanın hevasının diğerinden farklı olduğuna işaret eder. Hevasına teslim olanların herbirinin hevası farklı olduğundandır ki böylelerinin hakim olduğu yerlerde fitne ve fesat yaygınlaşır. Çünkü hevalar çatışır.⁸⁴⁹

Ariflerden biri bir şiirinde şöyle demiştir: اني بليت باربع يرمينني بالنبل من قوس لها توتير ابليس و الدنيا و نفسي و الهوي يا رب أنت علي الخلاص قدير “Ben, gergin bir yaydan bana ok atan dört şeyle deneyiyorum: İblis, dünya, nefsim ve heva. Ya Rabb! Sen (beni) kurtarmaya kadirsin!”⁸⁵⁰

⁸⁴² Tehânevî, a.g.e. II/1745

⁸⁴³ İbn Manzûr, a.g.e. XV:372; Zebîdî, a.g.e. XX/346

⁸⁴⁴ Tehânevî, a.g.e. II/1745

⁸⁴⁵ Cürçânî, a.g.e. s. s. 257

⁸⁴⁶ Râgıb, a.g.e. s. 849

⁸⁴⁷ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/244-245

⁸⁴⁸ Zebîdî, a.g.e. XX/346

⁸⁴⁹ Ünal, a.g.e. s. 288

⁸⁵⁰ Fîrûzâbâdî, a.g.e. V:359

Idlal (Saptırmak): ضال kökünden if'al babına aktarılması bir masdardır. ضال sapma, yok olma, kaybolma ve gizli olma gibi anlamlara gelmektedir.⁸⁵¹ ضال nin masdan olan dalalet ise; doğru yoldan dönmek,⁸⁵² hedefe ulaştırılan şeyin kaybedilmesi ve hedefe ulaştırmayacak bir yola girmek⁸⁵³ şeklinde tarif edilmektedir. Zıddı hidayettir. Bilerek veya bilmeyerek, az veya çok bütün yoldan ayrılmalar dalalet olarak isimlendirilir. Bunun için bu fiil peygamberler hakkında da kullanılmaktadır.⁸⁵⁴ “*Seni şaşırmiş bulup dosdoğru yola iletmedi mi?*”⁸⁵⁵ Idlal (saptırmak) ise, insana batılın süslenmesi demektir.⁸⁵⁶ Allah’ın insanı saptırması iki şekilde olur:

a. İnsanın bizzat sapması üzerine Allah ona dünyada sapıklık hükmünü verir, ahirette de yolunu cennetten cehenneme çevirir. Bu hakça ve adilce bir karşılıktır.

b. Allah, insan tabiatını, insanın iyi veya kötü bir yola girmesi halinde o yola alışacağı, onu seveceği ve ondan ayrılmaktan zorlanacağı bir özellikte yaratmıştır. Bu özelliği Yüce Allah yarattığı için saptırmak O’na nisbet edilir.⁸⁵⁷ Kur’an’da Allah’ın kalpleri çevirdiği⁸⁵⁸ mühürlediği⁸⁵⁹ ve hastalığını artırdığı⁸⁶⁰ ile ilgili ayetler de bu şekilde yorumlanmaktadır.⁸⁶¹

Idlal kelimesinin Kur’an’da kullanıldığı anlamlardan biri de kafirlerin işlerinin batıl olması, boşa çıkması ve hüsrana neticelenmesidir.⁸⁶² Kafirlerin dünyada din adına yaptıkları amelleri, şirk ve ahireti inkar ettiklerinden dolayı boşa çıkacak ve mükafatlandırılmayacaktır: “*De ki: “İşleri yönünden ahirette en büyük kayba uğrayanların kimler olduklarını bildireyim mi? Onlar o kimselerdir ki dünya hayatında yaptıkları işlerin karşılıkları hep boşa gidecektir. Halbuki kendilerinin güzel güzel işler yaptıklarını sanırlar. İşte onlar Rab’lerinin ayetlerini ve Ona kavuşmayı inkar etmiş, bu*

⁸⁵¹ Zebîdî, a.g.e. XV/420-421

⁸⁵² Râgıb, a.g.e. s. 509

⁸⁵³ Cürçânî, a.g.e. s. 138

⁸⁵⁴ Râgıb, a.g.e. s. 509-510

⁸⁵⁵ Duha 93/7 Ayrıca bkz: Şuara 26/20

⁸⁵⁶ Râgıb, a.g.e. s. 511

⁸⁵⁷ Râgıb, a.g.e. s. 511

⁸⁵⁸ En’am 6/110

⁸⁵⁹ Bakara 2/7

⁸⁶⁰ Bakara 2/10

⁸⁶¹ Râgıb, a.g.e. s. 512 Ayrıca bkz: Firûzâbâdî, a.g.e. III/481-484

⁸⁶² Ekin, Yunus, Kur’an’a Göre Küfür Kavramı, s. 100

yüzden de yaptıkları iyi işler boşa gitmiştir. Tartılacak şeyleri kalmadığından kıyamet günü onlar için tartı aleti koymayacağız.”⁸⁶³

Sebil (Yol):Kolaylık bulunan yol demektir.⁸⁶⁴ Sebil kelimesi, hayır olsun şer olsun bir hedefe ulaşmakta kullanılan herşeye denilir.⁸⁶⁵ Bütün varlıklar Allah’tan gelip, terkar O’na dönerler.⁸⁶⁶ Bu itibarla dünya hayatı Allah’a giden bir yoldur. Bu yolda iki yürüyüş vardır. Birisi cebrîdir. Cansız elementler, bitkiler ve çok büyük ölçüde hayvanlar, ayrıca bedenî yanıyla, yani biyolojik hayatıyla insan bu yola tabidir. Bu yürüyüş kaderle tesbit edilmiş mecbûrî bir yürüyüştür. Diğeri ise insanın irâdî yanıyla alâkalı yürüyüştür.⁸⁶⁷

Sebilullah, Allah’ın çağırdığı yol⁸⁶⁸, cihad, hac ve ilim öğrenmek⁸⁶⁹ olarak tarif edilmiştir.

“Sebil” kelimesi, Kur’an’da “sübül” şeklinde çoğul olarak da geçmektedir: “Bizim uğrumuzda gayret gösterip mücahede edenlere elbette yollarımızı gösteririz.”⁸⁷⁰

3.6.3.Ayetin Yorumu

26. “Davud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık...”

Buradaki “halife” kelimesine verilen anlama göre ayete iki farklı anlam verilmiştir:

a.Yüce Allah, Hz. Davud’u Allah’a çağırmak ve insanları yönetmede ondan önceki peygamberlerin halefi kılmıştır. Çünkü aslen bulunmayan kişilerin halefi olması mümkündür. Önceki peygamberler öldükten sonra Yüce Allah Hz. Davud’u yeryüzünde

⁸⁶³ Kehf 18/103-105

⁸⁶⁴ Râgıb, a.g.e. s. 395

⁸⁶⁵ Râgıb, a.g.e. s. 395

⁸⁶⁶ Bakara 2/156

⁸⁶⁷ Ünal, a.g.e. s. 113, 115

⁸⁶⁸ İbn Manzûr, a.g.e. XI/319

⁸⁶⁹ Tehânevî, a.g.e. II/929

⁸⁷⁰ Ankebut 29/69 Ayrıca bkz: Maide 5/16

onların halefi kılmıştır. Yoksa Yüce Allah, her yerde hazır ve nazırdır. Onun bu anlamda bir halefi olduğu düşünülemez.⁸⁷¹

b. Yüce Allah, Hz. Davud'u yeryüzünün hükümrânlığında ve halkı arasında hükmetmekte vekil kılmıştır.⁸⁷² Sultanın iradesini yerine getirmek üzere tayin edilen kimseye "sultanın halifesi, vekili" denilmesi gibidir. Bu daha büyük bir lütuftur. Ayetin zahirinden anlaşılana da budur.⁸⁷³

Burada "yeryüzü" kelimesiyle karşıladığımız الارض daki harf-i ta'rif ahd için olduğundan kastedilen Hz. Davud'un hükümdar olduğu Şam civarıdır. Ancak Hz. Davud, zamanındaki hükümdarların en büyüğü olduğundan ve diğer hükümdarlar ondan çekindiğinden bütün yeryüzünün kastedilmiş olması da mümkündür.⁸⁷⁴

"...İnsanlar arasında adaletle hükmet; hevaya uyma..." Mübâlâğa yoluyla sevilen herşeye "hevâ" denilir. Buradaki الهوى kelimesindeki harf-i ta'rif istiğrak içindir. Dolayısıyla kişinin eşinin, çocuklarının, arkadaşının, içinde bulunduğu toplumun...vb. sevdiği şeyler hevanın içine girer.⁸⁷⁵

Hz. Davud, zaten heva ile değil, adaletle hükmediyordu. Burada ona yapılan bu hitap; ya onun şahsında ümmetindedir⁸⁷⁶, ya geleceğe yöneliktir⁸⁷⁷ veyahut da adaletle hükmetmekte devam etmesi ve emrindeki memurların da adaletli olmalarının sağlanması⁸⁷⁸ anlamındadır. Nitekim Kur'an'da böyle emirler Hz. Peygamber (sav) için de varit olmuştur: "*Şayet hükmedersen, aralarında adaletle hükmet*"⁸⁷⁹ "*Aralarında Allah'ın sana indirdiği ahkam ile hükmet. Sakın onların hevalarına uyma ve Allah'ın indirdiği hükümlerin bir kısmından seni caydırmalarından sakın*"⁸⁸⁰

⁸⁷¹ İbn Âdil, a.g.e. XVI/409 Ayrıca bkz: Beyzâvî, a.g.e. II/311; Nesefî, a.g.e. IV/60; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/223; Âlûsî, a.g.e. XII/178

⁸⁷² İbn Âdil, a.g.e. XVI/409

⁸⁷³ Âlûsî, a.g.e. XII/178

⁸⁷⁴ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/242

⁸⁷⁵ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/244-245

⁸⁷⁶ Şenkîti, Muhammed el-Emin b. Muhammed el-Muhtar, Advâu'l-Beyan fi İzâhî'l-Kur'an bi'l-Kur'an, VII/25-26

⁸⁷⁷ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/244

⁸⁷⁸ Ebû Hayyan, a.g.e. IX/152; Âlûsî, a.g.e. XII/179

⁸⁷⁹ Maide 5/42

⁸⁸⁰ Maide 5/49 Ayrıca bkz: Kehf 18/28; Ahzab 33/1

Yüce Allah, hevaya uymayı yasakladıktan sonra bu yasaklamanın sebebini de açıkladı:

“...Hevaya uyma ki seni Allah yolundan saptırmam....”

Allah’ın yolu; Allah’ın emrettiği, yerine getirilmesiyle rızasının kazanıldığı amellerdir. Bu ameller, Allah’ın rızasına ulaştıran bir yola benzetilmiştir.⁸⁸¹ Allah’ın yolundan sapılmasının ise feci bir akıbeti vardır:

“...Allah yolundan sapanlar, hesap gününü unuttukları için, kendilerine şiddetli bir azap vardır.”

Yukarıda zikredildiği için zamir getirilmesi gerekirken “Allah yolu” nun tekrar zikredilmesi ondan sapmanın fecaatine işaret etmek içindir.⁸⁸²

Burada sanki şöyle bir ilişki kurulmuştur: Hevaya uymak Allah’ın yolundan saptırır. Allah’ın yolundan sapılması ise çetin azaba yol açar. O halde hevaya uymak çetin azaba yol açar.

لهم يوم الحساب “hesap günü”nün نسوا “unuttular” fiilinin mef’ûlün bihi (nesnesi) olmayıp, ‘e müteallak olması durumuna göre ayete aşağıdaki anlam da verilebilir:

“...Allah’ın yolundan sapanlara (amel etmeyi) umutmaları sebebiyle hesap gününde çetin bir azap vardır”⁸⁸³

3.6.4. Ayetten Çıkan Hüküm ve İncelikler

a. Bu ayette, bir ülkede adaletin tesis edilebilmesi için başta devlet reisinin adil olmasının gerektiğine işaret vardır. Çünkü devlet reisi adil olmazsa emrindeki memurlar da halka zulmeder ve halk zalim memurları şikayet edecek bir merci’ bulamaz. Ama

⁸⁸¹ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/245

⁸⁸² Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/223; Âlûsî, a.g.e. XII/179

⁸⁸³ Zamahşerî, a.g.e. IV/86; İbn Kesîr, Tefsîr, IV/40; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/223

adil bir devlet reisinin memuru halkın kendisini amirine şikayet edeceğinden çekinerek zulmedemez. Türkçemizde “balık baştan kokar” sözü de bunu ifade etmektedir.

b.Şiiler, yeryüzünde Allah tarafından tayin edilen bir halifeye ihtiyaç olduğuna dair görüşlerini bu ayetle delillendirmeye çalışmışlardır. Ehl-i sünnet, her ne kadar akaid kitaplarında işleseler de imamet meselesini fer’i bir mesele olarak değerlendirirler. Ayette şiilerin görüşünü destekleyecek bir şey yoktur.⁸⁸⁴

c.Rivayet edildiğine göre Mervan oğullarının halifelerinden biri ile Ömer b. Abdilaziz veya Zühri arasında şöyle bir konuşma geçmiştir:

Bize ulaşanı duydun mu?

Nedir?

Halife hakkında kalemin çalışmadığı ve onun günahlarının yazılmadığı bize haber verilmiştir.

Ey müminlerin emiri! Halifeler mi üstündür peygamberler mi? Yüce Allah bir peygamberine “*Biz seni yeryüzünde halife yaptık, sen de insanlar arasında adaletle hükmet, keyfine uyma ki seni Allah yolundan saptırmayalım. Allah yolundan sapanlar, hesap gününü unuttukları için, kendilerine şiddetli bir azap vardır. buyuruyor.*”⁸⁸⁵

Böylece “halife” isminin altına sığınarak yaptığı zulümleri haklı göstermeyi hedefleyen diktatör Emevî hükümdarı bu nefis cevapla donakalır.

Başka bir rivayette benzeri bir muhaverenin Ebu Zür’a ile Velid b. Abdilmelik arasında cereyan ettiği rivayet edilmektedir.⁸⁸⁶

⁸⁸⁴ Âlûsî, a.g.e. XII/179

⁸⁸⁵ Zamahşeri, a.g.e. IV/86

⁸⁸⁶ İbn Kesîr, Tefsîr, IV/40

3.7.ÂHİRETİN DELİLLERİ (27-29. ayetler arası)

3.7.1.Ayetlerin Meâli

27.Biz göğü, yeri ve ikisinin arasındaki varlıkları gayesiz, boşuna yaratmadık. Bu sadece kafirlerin bir zannı ve iddiasıdır. Artık o ateşten vay haline o kafirlerin! 28.Biz hiç iman edip makbul ve güzel o iş yapanlara ülkede fesat çıkararak nizamı bozanlarla aynı muameleleri yapar mıyız? Yahut Allah'ı sayıp kötülüklerden sakınanları, yoldan çıkanlarla bir tutar mıyız? 29.Biz sana hayrı, feyiz ve bereketi bol bir Kitap indirdik ki insanlar onun ayetlerini iyice düşünsünler ve aklı yerinde olanlar ders ve ibret alsınlar.

3.7.2.Kelimelerin Tahlîli

Batıl (Gayesiz, boşuna): بطل kökünden türemiştir. بطل hüsrana uğramak, boşa gitmek, heder olmak, ayne'l-fiilin kesresiyle boş sözler sarfetmek,⁸⁸⁷ if'al babına aktarıldığında hak olsun batıl olsun bir şeyi bozmak ve yok etmek⁸⁸⁸ gibi anlamlara gelir. Nitekim öcü alınmayacak ve diyeti ödenmeyecek şekilde ölen kişi hakkında بطل دمه “kanı boşa gitti” denilir. Ölüme atılan cesur savaşçılara da kanını hiçe saydığı için yine bu kökten بطل “kahraman” adı verilir.⁸⁸⁹ Bu kökten ism-i fâil olan batıl ise; hakkın zıddı olup sebatı olmayan,⁸⁹⁰ boşa giden şey⁸⁹¹ demektir. Terim olarak ise aslen sahih olmayan, itibar edilmeyen şey⁸⁹² olarak tarif edilmektedir.

Batıl kelimesi, Kur'an'da yalan,⁸⁹³ boşa çıkarmak,⁸⁹⁴ şirk ve küfür,⁸⁹⁵ put ve İblis,⁸⁹⁶ zulüm ve aşırı gitmek⁸⁹⁷ anlamlarında kullanılmıştır.⁸⁹⁸

⁸⁸⁷ Zebîdî, a.g.e. XIV/56

⁸⁸⁸ Fîrûzâbâdî, a.g.e. II/252

⁸⁸⁹ Râgıb, a.g.e. s. 129; Zebîdî, a.g.e. XIV/56

⁸⁹⁰ Râgıb, a.g.e. s. 129; Fîrûzâbâdî, a.g.e. II/252; Zebîdî, a.g.e. XIV/56

⁸⁹¹ Fîrûzâbâdî, a.g.e. II/252

⁸⁹² Cürçânî, a.g.e. s. 42 Ayrıca bkz: Tehânevî, a.g.e. II/1271

⁸⁹³ Fussilet 41/42

⁸⁹⁴ Bakara 2/264

⁸⁹⁵ İsra 17/81

⁸⁹⁶ Ankebut 29/52

⁸⁹⁷ Bakara 2/188

⁸⁹⁸ Fîrûzâbâdî, a.g.e. II/252-253

Küfür:Lugatte bir şeyi örtmek demektir.⁸⁹⁹ Bu sebeple eşyayı örttüğünden dolayı geceye, tohumu örttüğünden dolayı çiftçiye⁹⁰⁰ içindeki şeyleri örttüğünden dolayı denize kafir denilir.⁹⁰¹

Nimete küfretmek; nankörlük etmek ve şükretmemek sûretiyle onu örtmek, inkar etmektir.⁹⁰² Kelime böylece karanlıkla eşyayı örtmek, toprakla tohumu örtmek gibi somut anlamlardan soyut bir anlama kaymış olmaktadır.⁹⁰³

Nankörlük, nimeti inkar etmekle eşit olunca küfür kelimesi inkar anlamında kullanılmaya başlandı.⁹⁰⁴ Zira nankörlüğün en büyüğü tevhidi, şeriatı veya nübüvveti inkardır.⁹⁰⁵ Çünkü Yüce Allah'a, O'nun ayetlerine ve elçilerine karşı menfi tutum takınan kafir, kalbini hakka karşı perdeleyip örtmüş ve Allah'ın nimetlerini ve yüce hakikatlerini görmemezlikten gelmiştir.⁹⁰⁶ Bu sebeple bütün akidevî mezhepler küfür kelimesiyle imanın zıddını kastetmekte birleşmişlerdir.⁹⁰⁷ Bununla beraber övülen her fiile "iman" denildiği gibi yerilen her fiile de küfür denilir.⁹⁰⁸

Küfür; fikhî küfür ve hakiki küfür olarak ikiye ayrılır. Fikhî küfür dille ikrarda bulunmamaktır. Bu sebeple fiilî bir isyan hareketinde bulunmadıkları ve üzerlerine düşen hukûkî görevleri yerine getirdikleri sürece kalben inanmayan münafıklar da müslüman muamelesi görürler ve tekfir edilmezler. Hakiki küfür ise zarûrât-ı dîniyyeden olduğu kat'iyetle bilinen şeylerin tamamını veya bir kısmını kalben tasdik etmemektir.⁹⁰⁹

⁸⁹⁹ Râgıb, a.g.e. s. 714 Ayrıca bkz: İbn Manzur, a.g.e. V:146; Firûzâbâdî, a.g.e. IV/361; Zebîdî, a.g.e. VII/450

⁹⁰⁰ Râgıb, a.g.e. s. 714; İbn Manzur, V:146-147 Ayrıca bkz: Ekin, Kur'an'a Göre Küfür Kavramı, s. 19, 27

⁹⁰¹ İbn Manzur, V:147

⁹⁰² Râgıb, a.g.e. s. 714; Ayrıca bkz: Ekin, Kur'an'a Göre Küfür Kavramı, s. 21

⁹⁰³ Ekin, Kur'an'a Göre Küfür Kavramı, s. 21

⁹⁰⁴ Râgıb, a.g.e. s. 714

⁹⁰⁵ Râgıb, a.g.e. s. 714

⁹⁰⁶ Ekin, Kur'an'a Göre Küfür Kavramı, s. 26 Ayrıca bkz: İbn Manzur, a.g.e. V:146

⁹⁰⁷ Tehânevî, a.g.e. II/1368

⁹⁰⁸ Râgıb, a.g.e. s. 715 Ayrıca bkz. Firûzâbâdî, a.g.e. IV/362

⁹⁰⁹ Ünal, a.g.e. s.357, 359-361

Küfür kelimesi, Kur'an'da inkar, bilerek inkar, nankörlük ve bir şeyden uzaklaşmak, beri olmak anlamlarında kullanılmıştır.⁹¹⁰

Müfsit (Fesat çıkarıcı, nizamı bozan):Fsd kökünden if'al babında başkasını yoldan çıkarıcı anlamında bir ism-i faildir. Fsd; batıl olmak, bozulmak, değişmek gibi anlamlara gelir.⁹¹¹ Bu kökten masdar olan fesad ise birşeyin i'tidalden çıkması demektir.⁹¹² İ'tidalden çıkış az olsun çok olsun o çıkışın fesad olarak isimlendirilmesini engellemez. Nefiste, bedende ve istikametten çıkmış olan eşyada kullanılır. Zıddı salaktır. İfsad, ise başkasını yoldan çıkarmak demektir.⁹¹³ Fesad, fıkıh ıstılahında şafilerece batıl, hanefilerce ise aslı meşru vasfı gayr-ı meşru fiil anlamında kullanılmaktadır.⁹¹⁴

Müttaki (Korunan):Vky kökünden iftial babında ism-i fail formunda bir kelimedir. Vky; birini himaye etmek, savunmak,⁹¹⁵ bir şeyi zarar ve eziyet verecek şeylerden korumak demektir.⁹¹⁶ *“Allah onları, o günün felaketinden korur”*,⁹¹⁷ *“Onları Allah'ın elinden kurtaracak kimse de yoktur.”*⁹¹⁸ ayetlerinde bu anlamda kullanılmıştır. *بكذا* kişinin bir şeyi kendisine koruma edinmesi için kullanılır.⁹¹⁹ *“Büyük duruşmanın olacağı kıyamet gününde elleri kelepçeli olduğundan, kendisini en şerefli uzvu olan yüzü ile azaptan korumak için çabalayan kimsenin hali ile güven içinde olan müminin durumu hiç bir olur mu?”*⁹²⁰ ayetinde bu anlamda kullanılmıştır. Bu kökten gelen takva ise, nefsi korkulan şeylerden koruma içerisinde bulundurmaktır.⁹²¹ Takvanın sebebi korku olduğundan bazan takva korku, korku da takva yerine kullanılabilir. Dînî anlamda ise takva; nefsi günahattan korumaktır.⁹²² Bu da haramları bırakmakla olur. Bazı mubahların

⁹¹⁰ Dâmegâni, a.g.e. s. 405 Ayrıca bkz: Ekin, Kur'an'a Göre Küfür Kavramı, s. 27-36

⁹¹¹ Zebîdî, a.g.e. V/164

⁹¹² Râgıb, a.g.e. s. 636

⁹¹³ Râgıb, a.g.e. s. 636 Ayrıca bkz: Fîrûzâbâdî, a.g.e. IV/192

⁹¹⁴ Tehânevî, a.g.e. II/1271

⁹¹⁵ Zebîdî, a.g.e. XX/304

⁹¹⁶ Râgıb, a.g.e. s. 881

⁹¹⁷ İnsan 76/11

⁹¹⁸ Ra'd 13/34

⁹¹⁹ Râgıb, a.g.e. s. 881

⁹²⁰ Zümer 39/24

⁹²¹ Râgıb, a.g.e. s. 881

⁹²² a.g.e. Aynı Yer

terkedilmesi ise takvayı mükemmelleştirir.⁹²³ Müttaki, takvalı olan kişi; inanan, namaz kılan ve zekat veren, emirleri bütünüyle yerine getiren şekilde ta'rif edilmiştir.⁹²⁴

Takva üç dereceye ayrılmıştır: Birinci derecesi tevhide sarılıp şirkten uzaklaşma; ikinci derecesi farz, vacib ve sünnetleri yerine getirip haram ve mekruhlardan uzaklaşma; üçüncü derecesi ise kalbini Allah'tan başka her şeyden uzak tutma, bütün varlığıyla Allah'a yönelmedir.⁹²⁵ “Takva kelimesi”⁹²⁶ ifadesiyle birinci derecedeki takva⁹²⁷, “Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten nasıl sakınılması gerekirse öylece sakının”⁹²⁸ ayetinde ideal anlamdaki, yani üçüncü derecedeki takva kastedilmiştir.⁹²⁹

Takva kelimesi; Kur'an'da haşyet,⁹³⁰ ibadet,⁹³¹ isyanın terkedilmesi⁹³² ve tevhit⁹³³ anlamlarında kullanılmıştır.⁹³⁴

Füccar (Yoldan Çıkanlar):Fcr maddesinden ism-i fail, çoğuldur. Fcr; lugatte bir şeyi yarmak demektir.⁹³⁵ Bu sebeple geceyi aydınlığıyla yardığı için sabaha fecir adı verilmiştir.⁹³⁶ Buradan alınarak diyanet örtüsünü yırtıp, yaran kimseye de fâcir denilmiştir.⁹³⁷ Masdarı fücür, çoğulu fecere ve füccardır.⁹³⁸ Fücür; shevi kuvvetin aşırılığı⁹³⁹, şeriat ve şerefe aykırı işlere girişme özelliği⁹⁴⁰ şeklinde ta'rif edilir. Bu sebeple fücür kelimesiyle daha çok büyük günahları sıklıkla irtikap etmek anlaşılır.⁹⁴¹

⁹²³ a.g.e. Aynı Yer

⁹²⁴ Cürcânî, a.g.e. s. 199

⁹²⁵ Ünal, a.g.e. s.485

⁹²⁶ Fetih 48/26

⁹²⁷ Ünal, a.g.e. s. 485

⁹²⁸ Al-i İmran 3/102

⁹²⁹ Ünal, a.g.e. s. 485

⁹³⁰ Nisa 4/1

⁹³¹ Nahl 16/2

⁹³² Bakara 2/189

⁹³³ Hucurat 49/3

⁹³⁴ Dâmegânî, a.g.e. s. 494 Ayrıca bkz: Fîrûzâbâdî, a.g.e. V:257-258

⁹³⁵ Râgıb, a.g.e. s. 625

⁹³⁶ a.g.e. Aynı Yer

⁹³⁷ Râgıb, a.g.e. s. 626

⁹³⁸ Râgıb, a.g.e. s. 625-626 Ayrıca bkz: Fîrûzâbâdî, a.g.e. IV/175

⁹³⁹ Tehânevî, a.g.e. II/1264

⁹⁴⁰ Cürcânî, a.g.e. s. 165

⁹⁴¹ Ekin, Kur'an'a Göre Küfür Kavramı, s. 105

Fücur kelimesinin zıddı, takva ve birr kelimeleridir.⁹⁴² Bu sebeple fücur kelimesinin anlamı takva kelimesiyle karşılaştırılınca daha belirgin hale gelir.⁹⁴³ Takva kelimesini yukarıda açıklamıştık. Fücur ve takva arasındaki fark kısaca şu şekilde özetlenebilir: Takva, kişinin diyanet örtüsünü ve müttaki kimliğini koruması; fücur ise, tam tersine o örtüyü yırtarak fitratını bozmasıdır.⁹⁴⁴

Âyet:Lugatte topluluk, şaşkınlık ve alamet anlamına gelir.⁹⁴⁵ “خرج القوم بايتهم” topluluk hepsi birden çıktı” cümlesinde birinci anlamda, اية في الجمال ليس له في ال حسن شبه و ماله من “Güzellikte hayret edilecek derecededir. Hüsn ü anda ve mal-mülkte onun bir dengi yoktur.” beytinde ikinci anlamda, خربت دار فلان ما بقي فيها اية “falancanın evi harab oldu, orada hiçbir alamet kalmadı” cümlesinde ise üçüncü anlamdadır.⁹⁴⁶ İdrak sahibi kimse bizzat görmediği şeyin varlığını alametini görmekte bilir. Bu durum duyularla alakalı sahada geçerli olduğu kadar akılla idrak edilen sahada da geçerlidir. Yolcu alameti bulmakla yolu bulduğu gibi yapılmış bir şeyi gören kimse de o şeyin bir yapıcısı olduğunu anlar. Yüksek binalara,⁹⁴⁷ lafzi bir ayrımla birbirinden ayrılmış Kur’an kelamına da ayet denilir.⁹⁴⁸ Çünkü Kur’an’daki her ayet Hz. Peygamber (sav)’in peygamberliğinin alameti ve delilidir.⁹⁴⁹

Ayet kelimesi, Kur’an’da alamet,⁹⁵⁰ Kur’an ayeti,⁹⁵¹ mu’cize,⁹⁵² ibret,⁹⁵³ Kitab⁹⁵⁴ ve emir-nehiy⁹⁵⁵ anlamlarında kullanılmıştır.⁹⁵⁶

⁹⁴² Sad 38/28; İnfitar 82/13-14

⁹⁴³ Ekin, Kur’an’a Göre Küfür Kavramı, s. 107

⁹⁴⁴ Ekin, Kur’an’a Göre Küfür, s. 106-107

⁹⁴⁵ Zerkeşî, a.g.e. I/363 Ayrıca bkz: Râgıb, a.g.e. s. 101; Fîrûzâbâdî, a.g.e. II/63

⁹⁴⁶ Zerkeşî, a.g.e. I/363

⁹⁴⁷ Şuara 26/128

⁹⁴⁸ Râgıb, a.g.e. s. 101-102 Ayrıca bkz: Cürcânî, a.g.e. s. 41; Fîrûzâbâdî, a.g.e. II/63

⁹⁴⁹ Zerkeşî, a.g.e. I/363

⁹⁵⁰ Rum 30/20

⁹⁵¹ Âl-i İmran 3/7

⁹⁵² Kasas 28/36

⁹⁵³ Meryem 19/21

⁹⁵⁴ Casiye 45/8

⁹⁵⁵ Bakara 2/187

⁹⁵⁶ Dâmegânî, a.g.e. s. 60-61 Ayrıca bkz: Fîrûzâbâdî, a.g.e. II/65-66

3.7.3. İrap ve Belagatla İlgili Hususlar ve Bunların Anlama Etkisi

a. 27. ayetteki *وما خلقنا السماء والارض* cümlesi başlangıç cümlesidir. Ancak bir önceki ayette geçen *انسوا* fiilindeki zamirden hal olduğu da söylenmiştir.⁹⁵⁷ O zaman anlam şöyle olur: “*Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadığımız halde Allah’ın yolundan sapanlar, hesap gününü unutmaları sebebiyle çetin azaba uğrayacaklardır.*”

b. Yine 27. ayetteki *باطلا* kelimesi, mef’ûlün lieclih, mef’ûlü mutlak veyahut da fâilden veya mef’ûlden hal olabilir.⁹⁵⁸ Buna göre sırasıyla anlam “*boş yere*”, “*boş bir yaratışla*”, “*boş işler yapan kişiler olarak*” “*hikmetten uzak bir şekilde*” yaratmadık şeklinde olur. Böylece birincisinde yaratmadaki hedefe, ikincisinde yaratmanın kendisine, üçüncüsünde yaratana, dördüncüsünde de yaratılana vurgu yapılmış olmaktadır. Bu i’rabin dördü de sahih olduğundan ayet bu anlamların hepsini içermekte, böylece kainatta batıla hiç yer bırakmamaktadır. “*De ki: ‘Hak geldi, batıl yıkılıp gitti. Çünkü batıl, yok olmaya mahkumdur.’*”⁹⁵⁹

c. 28. ayetteki “*Biz hiç iman edip makbul ve güzel o iş yapanlara ülkede fesat çıkararak nizamu bozanlarla aynı muameleleri yapar mıyız? Yahut Allah’ı sayıp kötülüklerden sakınanları, yoldan çıkanlarla bir tutar mıyız?*” sorusu, bilgi öğrenmek için değil kafirlerin ahireti inkar etmelerini yadırgamak içindir.⁹⁶⁰

3.7.4. Ayetler Arasındaki Münasebet

Hz. Davud’a söylenenler içinde hesap gününün unutulması geçmişti. Unutmanın son haddi tamamıyla inkar ve hesap gününü hiç düşünmeden hareket etmektir. Bu sebeple hesabın gerekliliğini ve gerçekliğini isbat eden ayetler Hz. Davud kıssasıyla Hz.

⁹⁵⁷ Âlûsî, a.g.e. XII/180

⁹⁵⁸ Müntecib, a.g.e. IV/162 Ayrıca bkz: Semîn, Ahmed b. Yûsuf, ed-Dürrü’l-Mesûn fi Ulûmi’l-Kitâbi’l-Meknûn, IX/373

⁹⁵⁹ İsra 17/81

⁹⁶⁰ Zamahşerî, a.g.e. IV/87; Beyzâvî, a.g.e.II/311; Nesefî, a.g.e. IV/61; Müntecib, a.g.e. IV/162-163

Süleyman kıssası arasına bir ara cümle olarak serpiştirildi.⁹⁶¹ Zaten Kur'an, kıssaların arasında öğüt verir. Zira o kıssaların esas anlatılış hedefi öğüttür.⁹⁶²

3.7.5. Ayetlerin Yorumu

27. *“Biz göğü, yeri ve ikisinin arasındaki varlıkları gayesiz, boşuna yaratmadık.. Bu sadece kafirlerin bir zannı ve iddiasıdır. Artık o ateşten vay haline o kafirlerin.”*

Kur'an'da ahiretin iki temel delilinden bahsedilmiştir: Birisi kainatı yaratan Allah'ın onu yeniden yaratabileceği, diğeri de insan ve kainatın boşuna yaratılmış olamayacağı ve insanların yaptıkları davranışların karşılığını mutlaka almalarının aklın ve vicdanın gerektirdiği bir zorunluluk olması.⁹⁶³ Bunlardan birincisine mümkün delil, diğesine de vacib delil denilebilir. Şu ayette ikisi de bir arada verilmektedir: *“Hepinizin dömuşü Onadır. Bu, Allah'ın gerçek olarak verdiği sözdür. Mahlukları ilkin O yaratır. Yoktan yaratan Yaratıcı, öldükten sonra onları haydi haydi diriltir. Diriltir ki iman edip makbul ve güzel işler yapanları, adaletleri sebebiyle ödüllendirsin.”*⁹⁶⁴ Bazan da bu delillerden biri zikredilmekle yetinilir.⁹⁶⁵ Burada da sadece vacib delil zikredilmektedir.

Kur'an'da insanları ikna etmek için sık sık baş vurulan yollardan biri müşahededir: *“Hiç düşünmezler mi göklerin ve yerin hükümranlığını, o muazzam saltanatı? Düşünmezler mi Allah'ın yarattığı herhangi bir mahluktaki ilahi düzenlemeyi? Onu da düşünmezlerse bari ecellerininin yaklaşmış olabileceği ihtimalini? O halde buna iman etmedikten sonra, daha hangi söze inanırlar?”*⁹⁶⁶ Burada da öyle yapılıyor: Ucu bucağı olmayan, akılları hayrete düşüren âlem ve onun içinde birbiri içine girmiş alemler ve bunlar arasındaki mükemmel uyum! Bir meyvenin yetişmesinde yerin, rüzgarın, bulutun ve güneşin ortak mesaisi vardır. En küçük zerreden en büyük küreye kadar birbiriyle bu şekilde mükemmel bir uyum ve ahenk içerisinde saat gibi çalışan bu geniş kainatın boşuna yaratılmış olması sözkonusu edilebilir mi? Hayır! *“Biz göğü, yeri ve ikisinin*

⁹⁶¹ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/246

⁹⁶² Hud 11/120

⁹⁶³ Ayrıca bkz: Mevdûdi, Tefhim, I/924

⁹⁶⁴ Yunus 10/4 Ayrıca bkz: Nahl 16/39-40

⁹⁶⁵ İsrâ 17/51; Meryem 19/66-67, Rum 30/27; Yasin 36/78-79, 81-82

⁹⁶⁶ A'raf 7/185 Ayrıca bkz: Bakara 2/164; Ra'd, 13/2-4; Rum 30/19-25; Yasin 36/71-73

arasındaki varlıkları gayesiz, boşuna yaratmadık” Burada batılın reddedilmesinden maksat, bütün yaratıkların hikmetle yaratılmalarıdır. Ancak yaratmadaki bu hikmet; melek, peygamber ve salih kimselerde olduğu gibi başta gözetilebildiği gibi, şeytanlar ve kafirlerde olduğu gibi sonuç itibariyle de olabilir.⁹⁶⁷

Kur’an’da pek çok ayette kainatın boşuna yaratılmadığı ifade edilmiştir: *“Onlar azıcık olsun kendi başlarına kalıp düşünmediler mi ki: Allah gökleri, yeri ve ikisin arasında olan bütün varlıkları gerçek bir gaye ile, belirli bir vadeye kadar yaratmıştır.”*⁹⁶⁸

Kainatın gayesiz yaratılması, *“sadece kafirlerin iddiasıdır...”* Onların bu zanları, sandıkları gibi karşılıksız kalmayacak, feci bir akıbete uğrayacaklardır:

27 *“...Artık o ateşten vay haline o kafirlerin!*

Yüce Allah, kainatın boşyere yaratılmadığını, böyle düşünmenin Allah’ın hikmeti hakkında şüpheyi gerektirdiğini belirttikten sonra bunu daha geniş açıkladı⁹⁶⁹:

28. *“Biz hiç iman edip makbul ve güzel o iş yapanlara ülkede fesat çıkararak nizamı bozanlarla aynı muameleleri yapar mıyız? Yahut Allah’ı sayıp kötülüklerden sakınanları, yoldan çıkanlarla bir tutar mıyız?”*

Dünyada pek çok zalim ve azgın kimsenin mal ve refah içerisinde yaşadığı, yaptığı zulümlerin cezasını çekmeden öldüğü, mazlum ve itaatkar kimselerin ise çeşitli haksızlıklara maruz kalarak ezâ ve cefa içerisinde ömürlerini tükettikleri müşahede edilmektedir. O halde zerrece zulmetmeyen ilim, hikmet ve adalet sahibi Allah’ın mazlumun hakkını zalimden almayacağı düşünülebilir mi?⁹⁷⁰ *“Allah hüküm verenlerin en iyisi değil midir?”*⁹⁷¹ Elbette bu mükemmel kainat yaratıldıktan insana akıl ve duyular gibi bir çok nimet verildikten sonra insanın yaptığı iyilik ve kötülüklerin karşılığının verileceği bir dünyanın olması zorunludur. Yoksa bu kainatı yaratan –haşa

⁹⁶⁷ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/246

⁹⁶⁸ Rum 30/8 Ayrıca bkz: Al-i İmran 3/191; Hicr 15/85; Enbiya 21/16; Mü’minun 23/115; Casiye 45/22

⁹⁶⁹ Râzî, Mefâtih, XXVI/176

⁹⁷⁰ İbn Kesîr, Tefsîr, IV/41

⁹⁷¹ Tin 95/8

-hikmetsiz olurdu.⁹⁷² Dünyadaki yöneticilerden bile başarılı memurların ödüllendirilip başarısızların cezalandırılması beklenirken hüküm verenlerin en iyisi olan Yüce Allah'tan nasıl beklenmez?

Bu ayetteki birinci cümlede müminlerle kafirlerin, ikinci cümlede ise müminlerin günahlardan korunmalarıyla korunmayanlarının karşılaştırıldığı söylenilmiştir⁹⁷³ de her iki cümlede de müminlerin kafirlerle karşılaştırılması buraya daha uygundur.⁹⁷⁴ Çünkü bir tarafta günahlardan korunan müminler, bir tarafta günah işleyen inkarcılar olduğu için iki grubun birbirine eşit olmadığı daha kuvvetli ifade edilmiş olur.⁹⁷⁵ Ayrıca konu ahirete imandır. Müminlerin isyankarları, günahlardan korunmasalar da ahirete inanmaktadırlar.

Kur'an'da ahireti delillendirirken iyilerle kötülerin bir tutulmayacağını belirten bir çok ayet vardır: *“Yoksa o kötülükleri işleyip duranlar, iman edip güzel ve makbul işler gerçekleştirenlere yaptığımız muameleyi, kendilerine de gistereceğimizi, hayatlarında ve ölümlerinde onları bir tutacağımızı mı sanıyorlar? Ne kötü, ne yanlış bir muhakeme! Halbuki Allah gökleri ve yeri hak ve hikmetle, gerçek bir maksatla ve bir de herkesin ne kazanmışsa kendilerine asla haksızlık edilmeksizin, ona göre karşılık görmesi için yaratmıştır.”*⁹⁷⁶

Hz. Davud'a hakla hükmetme ve hevaya uymama emri verilmişti. Kur'an'ın bir adalet terâzisi olduğuna işaret etmek⁹⁷⁷ ve yukardaki yüce hakikatleri açıklayan bir kitap olması hasebiyle onun şerefini belirtmek için⁹⁷⁸ şöyle buyuruldu:

29. *“Biz sana hayrı, feyiz ve bereketi bol bir Kitap indirdik ki insanlar onun ayetlerini iyice düşünsünler ve aklı yerinde olanlar ders ve ibret alsınlar.”*

O, çok mübarek bir Kitab'tır⁹⁷⁹, mübarek bir gecede,⁹⁸⁰ kadir gecesinde indirilmiştir.⁹⁸¹

⁹⁷² Zamahşerî, a.g.e. IV/87; Neseî, a.g.e. IV/61

⁹⁷³ Beyzâvî, a.g.e. II/311

⁹⁷⁴ Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/224; Âlûsî, a.g.e. XII/181

⁹⁷⁵ Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/224; Âlûsî, a.g.e. XII/181

⁹⁷⁶ Casiye 45/21-22 Ayrıca bkz: Hud 11/24; Kalem 68/35

⁹⁷⁷ Havvâ, a.g.e. VIII/4777

⁹⁷⁸ İbn Kesîr, Tefsîr, IV/41; Merâğî, a.g.e. XXIII/116

يدبروا “düşünsünler” fiilindeki zamir, kendisinden sonraki الواالاباب “aklı yerinde olanlara ”ne dönmektedir.⁹⁸² Yani düşünme ve ibret alma işlerinin her ikisini de yapacak olanlar sağduyu sahipleridir. Çünkü ibret almak “Sözü dinleyip de en güzeline uyan”⁹⁸³ müminlerin özelliğidir.⁹⁸⁴ Çünkü Kur’an, onlar gibi akıl sahibi kimseler düşünsün diye inmiştir: “İşte bu Kur’an insanlara belîğ bir tebliğdir. Ta ki onunla uyarılsınlar. Ta ki Allah’ın tek İlah olduğunu bilsinler ve tâ ki akli ve vicdanı temiz olanlar düşünüp ders alsınlar.”⁹⁸⁵

Kur’an’da insanları kendisi hakkında düşünmeye çağıran pek çok ayet vardır: “Kur’an’ı düşünmezler mi? Yoksa kalplerinin üzerinde üst üste kilitler mi var?”⁹⁸⁶

3.7.6. Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler

a. Kur’an, çevresinde olup biten mu’cizevî hadiselerin farkında olan bir insan modeli ister, bunun için daima insanları çevrelerinde olup biten hadiseleri müşahede etmeye çağırır: “De ki: Söyleyin bakalım, eğer Allah geceyi ebedi olarak uzatıp kıyamete kadar karanlık yapsa Allah’tan başka size gündüzü getirecek tanrı var mıdır? Hâlâ dinleyip kabul etmeyecek misiniz? De ki: Söyleyin bakalım! Gündüzü ebedi olarak uzatıp kıyamete kadar gündüz yapsa Allah’tan başka, koymunda istirahat edip sükûnet bulacağımız geceyi getirecek tanrı var mıdır? Hâlâ gerçeği görmeyecek misiniz?”⁹⁸⁷ İşte esas mu’cize dünya kurulalı beri gecenin ve gündüzün birbirini takip etmesi, güneşin hiç bir gün doğuşunu aksatmamasıdır. Bu sebeple Kur’an, Hz. Peygamber (sav)’den mucize isteyen kimselerin⁹⁸⁸ dikkatini kainattaki olaylara çekmiştir. Öyle ki bu konudaki ayetleri okuyan insan bir rehber eşliğinde bir sergiyi gezdiğini sanır. Bu tür ayetlere kâfirlerin itirazları bölümünde değinmiştik.

⁹⁷⁹ En’am 6/92; A’raf 7/155

⁹⁸⁰ Dühân 44/3

⁹⁸¹ Kâdr 97/1

⁹⁸² İbn Âşur, a.g.e. XXIII/252

⁹⁸³ Zümer 39/18

⁹⁸⁴ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/253

⁹⁸⁵ İbrahim 14/52 Ayrıca bkz: A’raf 7/2

⁹⁸⁶ Muhammed 47/24 Ayrıca bkz: Nisa 4/82; Müminun 23/68

⁹⁸⁷ Kasas 28/71-72 Ayrıca bkz: En’am 6/46; Yasin 36/66-67

⁹⁸⁸ Ankebut 29/50 Ayrıca bkz: En’am 6/37; Bakara 2/118

b.27. ayette ahiretin varlığı isbatlanırken, önce, müşriklerin de kabul ettiği⁹⁸⁹ Allah'ın yer ve gökleri yarattığının zikredilmesi, münâkaşa ederken muarızlarımızla müşterek noktalarımızı bulup konuşmaya buradan başlamamızın gerektiğine işaret etmektedir. Nitekim Kur'an ehl-i kitaba seslenirken şöyle der: “*De ki: Ey Ehl-i Kitap, bizimle sizin armızda birleşeceğimiz müşterek ve âdil şu sözde karar kılalım: “Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim. Ona hiçbir şeyi şerik koşmayalım.”*”⁹⁹⁰ Bu ayet, Kur'an'ın emrettiği en güzel şekilde tartışmaya⁹⁹¹ güzel bir örnektir.

c.Allah'ın varlığını tümünden inkâr edenle varlığını kabul edip yarattıklarının abes olduğunu söyleyen arasında hiçbir fark yoktur.⁹⁹²

d.Kur'an, mücmel ve az lafızla çok anlam ifade eden muciz bir kitaptır. Çünkü Allah onu sağduyu sahipleri düşünsünler (tedebbür etsinler) diye indirmiştir. Tedebbür, kişinin kastedilen anlamı bilmek için tefekkürde mübâlâğa etmesidir. Bu ise sadece lafız az, anlamı çok olan, düşünen kimse düşünmeye devam ettikçe ilk bakışta görünmeyen anlamların ortaya çıktığı özlü sözlerde olur.⁹⁹³ Sağduyu sahipleri, meleke haline gelmiş olan bilgileriyle bu Kitab'daki delillerden yola çıkarak yaratılıştan kendilerine verilmiş olan bilgilerin de farkına varırlar, onları ortaya çıkarırlar. Çünkü İlahî kitaplar, şer'î bilgileri açıkladığı gibi akfî bilgilerde de rehberlik eder.⁹⁹⁴

e.Kur'an'ın anlamının bilinmesi gerekir. Bunun için alimler Kur'an'ı yavaş okumanın hızlı okumadan daha üstün olduğunu söylemişlerdir. Çünkü yavaş okumada anlam düşünülebilir, ancak hızlı okumada bu mümkün değildir.⁹⁹⁵ Sadece anlamının bilinmesi yetmez. Onunla amel etmek de gerekir. Çünkü onun anlamı uygulanmak için düşünümlüp öğreniliyor. Hasan-ı Basrî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Vallahi Kur'an'ın düşünümlmesi harflerinin ezberlenip hükümlerinin terkedilmesiyle değildir. Böyle

⁹⁸⁹ Ankebut 29/61, 63 Ayrıca bkz: Lokman 31/25; Zümer 39/38; Zuhuruf 43/9, 87

⁹⁹⁰ Al-i İmran 3/64 Ayrıca bkz: Ankebut 29/46

⁹⁹¹ Nahl 16/125

⁹⁹² Mağniyye, Muhammed Cevvâd, et-Tefsîru'l-Kâşif, VI/376

⁹⁹³ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/252

⁹⁹⁴ Beyzâvî, a.g.e.II/311; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/225

⁹⁹⁵ Zuhaylî, a.g.e. XXIII/196

yapanlardan biri “Kur’an’ı okudum” der de Kur’an onun ahlakında da davranışlarında da görülmez.⁹⁹⁶

f.Kur’an ayetlerinden faydalanan kimseler, geçekten akıllı olan kimselerdir.⁹⁹⁷ Çünkü Yüce Allah onları sağduyu sahibi olmakla övmüştür.

3.8.HZ. SÜLEYMAN KISSASI (30-40. ayetler arası)

3.8.1.Ayetlerin Meâli

30.Bunları belirttikten sonra tekrar Davud’un kisasına dönelim: Davud’a evlat olarak Süleyman’ı ihsan ettik. Süleyman ne güzel kuldu! Hep Allah’a yönelirdi. 31.Hani bir gün ikindi vakti ona, durduğunda sakin, koştuğu zaman ise süratli safkan koşu atları gösterilmişti. 32-33.Onlarla ilgilenip “Ben Rabbimi hatırlattıkları için güzel şeyleri severim” dedi ve onlar gözden kayboluncakya dek onları seyredip durdu. Sonra: “Onları tekrar bana getirin !” deyip bacıklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı. 34.Biz Süleyman’ı denemeye tabi tuttuk ve tahtının üzerine bir cesed bıraktık. Sonra o Allah’a sığınıp tekrar tahtına döndü. 35.“Ya Rabbi, dedi, affet beni ve bana, benden sonra hiç kimseye nasip olmayacak bir hakimiyet lutfet. Çünkü Sen lütufları son derece bol olan Vehhab’sın!” 36.Biz rüzgarı onun emrine verdik. Rüzgar, onun emriyle istediği yere tatlı tatlı eserdi. 37-38.Bina yapan, dalgıçlık yapan her şeytani, bukağularla bağlı olan başkalarını da onun hizmetine verdik. 39.Buyurduk: “Süleyman! İşte bu, sana ihsanımızdır. İster tut dağıt, ister yanında tut, bu hesapsızdır.” 40.Muhakkak ki onun Bize yakınlığı ve güzel bir akıbeti vardır.

3.8.2.Kelimelerin Tahlili

Mesh (Sıvazlama):Aslında eli birşey üzerinde gezdirmek demektir.⁹⁹⁸ Yürümek anlamında da kullanılır.⁹⁹⁹ Dînî anlamda mesh, gerekli azalara suyla dokunmak anlamındadır.¹⁰⁰⁰ السيف “kılıç” kelimesiyle kullanılırsa“baş vurmak”tan kinaye olur.¹⁰⁰¹

⁹⁹⁶ İbn Kesir, Tefsir IV/41 Ayrıca bkz: Zamahşerî, a.g.e. IV/87; Neseî, a.g.e. IV/61

⁹⁹⁷ Zuhaylî, a.g.e. XXIII/196

⁹⁹⁸ Râğb, a.g.e. s. 767; Fîrûzâbâdî, a.g.e. IV/499

Şeytan: شاط “kızgınlıkla tutuşmak” veya شطن “uzak olmak” kelimelerinden türemiştir.¹⁰⁰² Gerçekten de şeytan kızgınlıkla tutuşmuş ve Hakk’tan da uzaklaşmış olduğu için zikredilen her iki kök ile de alâkası vardır.¹⁰⁰³ Şeytan; insan, cin ve hayvandan her azgın ve inatçı yaratığa verilen¹⁰⁰⁴ bir cins isimdir.¹⁰⁰⁵ Bu sebeple bu kelime, Kur’an’da “*insan ve cin şeytanları*”¹⁰⁰⁶ şeklinde zikredilmiş ve “*Meyveleri sanki şeytanların başları gibidir*”¹⁰⁰⁷ ayetindeki şeytan kelimesi de “yılan” olarak tefsir edilmiştir.¹⁰⁰⁸

Şeytan kelimesi, gizli, kötü kuvvetlerin düşüncesini akla getirir. İnsandan olan şeytanlar bile her ne kadar insan görüntüsünde olsalar da kötülük esasları ve şeytanlıkları gizlidir. Ancak bu şeytanlıklarının eserleri ortaya çıkar. Melek karşıtı olan cin şeytanı ise bazı filozoflarca ma’nevî soyutlar olarak açıklanmıştır. Ancak bunların maddî değerini inkar etmek doğru değildir.

Şeytan kelimesi, insan ve hayvan gibi kötü varlıkları kapsayan bir cins isim olmakla birlikte bilhassa görülmeyen ruhlar ve kötü kuvvetlere, özellikle de İblis’e denilir. Çünkü yaratılıştaki her cins bir tek fert ile başlamıştır ve bu cinsin babası da İblis’tir. Bu sebeple “Şeytan” kelimesi İblis’in özel ismi olarak da kullanılır.¹⁰⁰⁹

Melekler, cinler ve şeytanlar değişik unsurlardan yaratılmakla beraber meleklerde nur, cinlerde hava ve şeytanlarda ateş baskındır. Bu sebeple melekler tamamıyla iyi varlıklarken, cinlerin içinde iyi ve kötüler vardır. Şeytanlar ise tamamen kötülerden oluşur. Ateş ve hava son derece latif olduğundan bu varlıklar insanın içine kadar nüfuz edebilirler.¹⁰¹⁰

⁹⁹⁹ Râgıb, a.g.e. s. 767

¹⁰⁰⁰ a.g.e. Aynı Yer

¹⁰⁰¹ a.g.e. Aynı Yer

¹⁰⁰² Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/319-320 Ayrıca bkz: Zebîdî, XVIII/322

¹⁰⁰³ Elmalî, a.g.e. I/215

¹⁰⁰⁴ Ebû Ubeyde, a.g.e. I/32; Râgıb, a.g.e. s. 454; Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/320

¹⁰⁰⁵ Elmalî, a.g.e. I/214-215

¹⁰⁰⁶ En’am 6/112

¹⁰⁰⁷ Saffat 37/65

¹⁰⁰⁸ Râgıb, a.g.e. s. 454 Ayrıca bkz: Elmalî, a.g.e. I/214

¹⁰⁰⁹ Elmalî, a.g.e. I/214-215

¹⁰¹⁰ Tehânevi, a.g.e. II/1640

Şeytan kelimesi, Kur'an'da kahin,¹⁰¹¹ yılan,¹⁰¹² sapıklığa çağıran kimse¹⁰¹³, İblis ve soyu¹⁰¹⁴ anlamında kullanılmıştır.¹⁰¹⁵

Abd, evvab, zikr, Rabb, fitne, ve mağfiret kelimelerini daha önceki bölümlerde açıklamıştık.

3.8.3.Hz. Süleyman

Hz. Süleyman, 12 yaşında babasının tahtına geçmiş, babasının vasiyeti üzerine inşası yedi sene süren Mescid-i Aksâ'yı yaptırmıştır. Ayrıca 13 yılda tamamlanan bir saray da yaptıran Hz. Süleyman, etraftaki hükümdarların itaat edip hediye sunduğu büyük bir hükümdardı. Saltanatı 40 yıl sürmüştür.¹⁰¹⁶

Kur'an'da Hz. Süleyman'ın kuş dilini bildiği, cin, insan ve kuşlardan teşekkül eden büyük bir ordusu olduğu¹⁰¹⁷ belirtilmektedir. *“Rabb'inin izniyle cinlerin bir kısmı, onun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrinden sapsa, onu zelil ve perişan eden bir azap tattırırız.”*¹⁰¹⁸ ayetleri ile Neml sûresinde Sebe melikesi ile ilgili olarak anlatılan kıssası,¹⁰¹⁹ onun heybetini ve bina yapmakta kaydettiği terakkiye ilişkin zikredilen bu kayıtları desteklemektedir. Ayrıca Hz. Süleyman, Kur'an'da, kendisine ilim, hikmet ve anlayış verilmiş¹⁰²⁰ bir kişi olarak vafedilir.

“Süleyman'ın ölüm fermanını çıkarmamızdan sonra, cinler ve çevresindekiler onun öldüğünü, ancak dayandığı asasını bir ağaç kurdunun yemesi sonucunda, kendisinin yere yıkılmasından sonra anlayabildiler. O, yere düşünce cinler kesin olarak anladılar ki şayet gaybı bilmiş olsalardı kendilerini zelil ve perişan eden angarya işlerde devam

¹⁰¹¹ Bakara 2/14

¹⁰¹² Saffat 37/65

¹⁰¹³ En'am 6/112

¹⁰¹⁴ Mü'minun 23/97

¹⁰¹⁵ Firûzâbâdî, a.g.e. III/320-321 Ayrıca bkz: Dâmegânî, a.g.e. s. 264

¹⁰¹⁶ Cevdet Paşa, a.g.e. I/30 Ayrıca bkz: Sâbûnî, en-Nübüvve ve'l-Enbiya, s. 283-285

¹⁰¹⁷ Neml 27/16-17

¹⁰¹⁸ Sebe 34/12

¹⁰¹⁹ Neml 27/15-44

¹⁰²⁰ Enbiya 21/79

*edip gitmezlerdi*¹⁰²¹ ayetine dayanılarak mescidde i'tikafa giren Hz. Süleyman'ın öldükten sonra bir yıl esasına dayanmış halde durduğu rivayet edilmektedir.¹⁰²² Ancak Neccar, Hz. Süleyman'ın da tâbi olduğu Hz. Mûsâ'nın şeriatında cemaatle icra edilen bir çok dînî merasimlerin bulunduğunu, bunlara Hz. Süleyman'ın katılmamasının düşünülemeyeceğini, ayrıca kral olması hasebiyle insanlar arasında adaleti uygulamak ve yabancı elçileri kabul etmek gibi pek çok işlerini ihmal ettiğinin farzedilemeyeceğini ileri sürerek bu rivayeti reddetmiştir.¹⁰²³ Bu rivayetle ilişkilendirilen ayetten Hz. Süleyman'ın bir sene boyunca ölü olarak esasına dayalı durduğu hiçbir şekilde çıkarılamaz. Bir böceğin kemirdiği bir değneğe dayanan ölmüş bir kimsenin müvâzenesini kaybetmesi için bir sene gibi uzun bir müddetin geçmesi gerekmez.¹⁰²⁴

3.8.4. Ayetler Arasındaki Münasebet

Ahretin delilleriyle ilgili ayetlerin, Hz. Davud ve Hz. Süleyman kıssaları arasında bir ara cümle olduğunu belirtmiştik. Kur'an'ın adeti olduğu üzere bu ara cümleyle gerekli öğüt verildikten sonra yeniden kıssaya dönülüyor ve Hz. Süleyman'la ilgili iki hâdis anlatılıyor. Bunlardan birincisi ona sunulan cins atlarla ilgili, diğeri de onun imtihan edilip dua etmesi üzerine Allah tarafından ona yapılan bağışlarla ilgilidir.

Bu kıssa, sûrede zikredilen başka peygamberlerin kıssaları gibi اذكر *"hatırla"* emriyle başlamamıştır. Çünkü Hz. Davud'un oğlu olduğu için Hz. Süleyman'ın kıssası Hz. Davud'un kıssasının devamı gibidir. Zaten bu sebeple *"Davud'a evlat olarak Süleyman'ı ihsan ettik"* şeklinde başlamaktadır.¹⁰²⁵

¹⁰²¹ Sebe 34/14

¹⁰²² Taberi, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk, I/295-296 Ayrıca bkz: İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ ismâil b. Kesir el-Kureşî ed-Dımeşki, el-Bidâye ve'n-Nihâye, I/2:28; Sâbûnî, en-Nübüvve ve'l-Enbiya, s. 295-296

¹⁰²³ Neccar, a.g.e. s. 412

¹⁰²⁴ Ayrıca bkz. Neccar, a.g.e. s. 413

¹⁰²⁵ Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/228 Ayrıca bkz: İbn Âşur, a.g.e. XXIII/253

3.8.5.Ayetlerin Yorumu

3.8.5.1.Hz. Süleyman'a Cins Atların Sunulması

30. “*Davud'a evlat olarak Süleyman'ı ihsan ettik...*”

Bu ayet Neml sûresindeki “*Süleyman Dâvud'a varis oldu.*”¹⁰²⁶ ayeti gibidir. Hz. Davud'a Hz. Süleyman'ın ihsan edilmesi ve ona varis kılınması, Hz. Süleyman'ın babasından sonra peygamber olması anlamındadır. Yoksa Hz. Davud'a Hz. Süleyman'dan başka pek çok oğul ihsan edilmişti.¹⁰²⁷ Zaten Hz. Süleyman'ın babasının malına varis olması düşünülemez. Çünkü bir hadiste peygamberler hakkında “Biz varis kılınmayız”¹⁰²⁸ buyurulmuştur.

30. “*...Ne güzel kuldu! Hep Allah'a yönelirdi.*”

Burada methedilenin Hz. Davud olduğu da söylenmiştir. Ancak Hz. Süleyman'ın methedilmiş olması daha uygun görünüyor. Çünkü ismi övgü cümlesine daha yakındır ve Hz. Davud daha önce “*Allah'a çok yönelen*” olmakla övülmüştür. Dolayısıyla burada da o övülmüş olursa tekrar olur.¹⁰²⁹ Ayrıca medih sebebi bir sonraki *اذ عرض عليه* “*Ona gösterilmişti*” ayetiyle açıklanmakta ve oradaki “*ona*” zamiri Hz. Süleyman'ın yerini tutmaktadır.¹⁰³⁰ Bütün bunlardan burada methedilenin Hz. Süleyman olduğu, onun da *Allah'a yönelmede* babası gibi olup ona layık bir oğul olduğu anlaşılır. Ancak bir sonraki ayetteki *ذل* edatının sebep bildirmesinden, onun sadece o ayette anlatılan hadiseyle ilgili olarak *Allah'a yöneldiği* anlaşılmamalıdır, aksine o her zaman böyledir fakat o hadiseyle ilgili Allah'a yönelişinin zikredilmeye değer ayrı bir yeri vardır.¹⁰³¹ Peki nedir onun Allah'a yönelişinde zikredilmeye değer ayrı bir yeri olan bu hadise?

¹⁰²⁶ Neml 27/16

¹⁰²⁷ İbn Kesîr, Tefsîr, IV/41; Zuhaylî, a.g.e. XXIII/199

¹⁰²⁸ Buhârî, a.g.e. Mağâzi, 14, 38

¹⁰²⁹ Râzî, Mefâtîh, XXVI/177

¹⁰³⁰ Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/225

¹⁰³¹ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/254

31.Hani bir gün ikindi vakti ona, görkemli, hızlı koşan atlar gösterilmişti. 32. Onlarla ilgilendi 'Ben Rabbimi hatırlattıkları için güzel şeyleri severim' dedi ve onlar gözden kayboluncaya dek onları seyredip durdu. 33. Sonra: 'Onları tekrar bana getirin!' deyip bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı.”

Bu ayetlerde توارت “gözden kayboldu” fiilindeki gizli “o” veya “onlar” zamiriyle ردها “onu bana getirin” fiilindeki “onu” veya “onları” zamirinin her ikisinin de güneşin veya atların yerini tuttuğu, birinci fiildeki zamirin güneşin yerini ikinci fiildekinin ise atların yerini tuttuğu veyahut da tersinin geçerli olduğu şeklinde dört ihtimal söz konusudur.¹⁰³² Birinci ihtimale göre anlam “Güneş, gözden kaybolunca Süleyman, meleklerle ‘güneşi bana geri getirin’ dedi”, ikinci ihtimale göre “Atlar (koşup arkalarında bıraktıkları toz bulutu veya dağ gibi bir engelden oluşan) perde ile gizlendi. Süleyman ‘Onları bana getirin’ dedi”, üçüncü ihtimale göre “Güneş, batıp gözden kayboldu. Süleyman ‘Atları bana getirin’ dedi”, dördüncü ihtimale göre ise “Atlar gözden kaybolunca Süleyman meleklerle ‘güneşi bana getirin’ dedi” şeklinde olur. Dördüncü ihtimâli hiç kimse dile getirmemiştir. Çoğunluk üçüncü ihtimalin doğru olduğu görüşündedir. Halbuki bir yerde geçen iki zamirin döndüğü yerleri delilsiz bir şekilde ayırmak ve zamiri ayette hiç zikri geçmeyen güneşe göndermek doğru değildir.¹⁰³³ Aşağıda açıklayacağımız üzere doğru olan ikincisidir. Müfessirleri diğer yorumlara sevk eden şey, temelde Hz. Süleyman’la ilgili olan şu rivayete dayanmaktadır:¹⁰³⁴

Hz. Süleyman, kendisine gösterilen atlarla meşgul olarak ikindi namazını geçirmiş, namazı eda edebilmek için meleklerden güneşi geri getirmelerini istemiş ve güneş geri geldikten sonra namazını kılmış, daha sonra da ibadetini unutmamasına sebep olan atları bacaklarından ve boyunlarından kılıçla kesmiştir.¹⁰³⁵ Bunun üzerine Yüce Allah, ibadetini yerine getiremediği için öfkelenip atlarını boğazlayan Hz. Süleyman’ı mükafatlandırarak ona atlardan daha iyi olan rüzgarı ihsan etmiştir.¹⁰³⁶ Hz. Süleyman’ın

¹⁰³² Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/178-179; İsmetü’l-Enbiya, s. 74-75

¹⁰³³ Râzî, İsmetü’l-Enbiya, s. 75-76

¹⁰³⁴ Begavî, a.g.e. IV/603-604

¹⁰³⁵ Begavî, a.g.e. IV/603-604; Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/179

¹⁰³⁶ Neseî, a.g.e. IV/62; İbn Kesîr, Tefsîr, IV/42

bu davranışı, onun şeriatında atları boğazlamanın helal olmasına¹⁰³⁷, etlerinin fakirlere dağıtılmasına,¹⁰³⁸ güneşin geri getirilmesinden dolayı şükretmesine ve işlediği hatanın keffareti olmasına¹⁰³⁹ ve bu şekilde Yüce Allah'a yaklaşmak istemesine bağlanmış, atların ayaklarının kesilmesi ise boğazlanmalarının kolaylığına yorulmuştur.¹⁰⁴⁰

Hız. Süleyman'la ilgili olan bu rivayetlerin hepsinde Hız. Süleyman'ın ikinci namazını geçirdiği ve güneşin geri getirilmesini meleklerden istediği zikredilmez.¹⁰⁴¹ Bu sebeple yukarıda zikrettiğimiz üzere zamirlerin yerini tuttuğu isimler hakkındaki yorumlar farklılaşır. Bununla beraber bu konudaki yorumlar, ilgili rivayetin varyantlarına göre Hız. Süleyman'ın ikinci namazını veya o vakitte yapmayı adet haline getirdiği bir ibadeti geçirdiğini ve atları kestiğini zikretmekte birleşir.

Bu rivayeti esas alarak yorum yapanlar, “*Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı*” ayetindeki مسح “okşama” fiiline “boğazlama” anlamı,¹⁰⁴² “*Ben, mal sevgisini Rabb’imi anmaktan (ötürü) sevdim*” ayetindeki أحببت fiiline de “tercih etme”, قعدت “oturma” anlamı vermek veya fiilden sonra معرضاً “yüz çevirerek” kelimesini takdir etmek sûretiyle Hız. Süleyman’ın söylediği söze “*Ben mal sevgisini Rabb’imi zikretmeye tercih ettim*”, “*Mal sevgisinden dolayı Rabb’imi anmaktan geri kaldım*”, “*Rabb’imi zikretmekten yüz çevirerek malı sevdim*” gibi anlamlar vermişlerdir.¹⁰⁴³ Yine bu müfessirlerce ayette العشي “akşam üstü” kelimesinin geçmesi, hiç zikredilmemesine rağmen zamirlerin güneşe gönderilmesi için yeterli bulunmuştur.¹⁰⁴⁴

Bu konuda rivayet edilen haberler, Hız. Süleyman’ın bu atları hangi gazvede elde ettiğinden¹⁰⁴⁵ denizden çıkarttığına ve kanatlı olduğuna¹⁰⁴⁶ kadar pek çok ayrıntıyı

¹⁰³⁷ Begavî, a.g.e.IV/603-604; İbn Kesîr, Tefsîr IV/42; Şevkani, IV/535

¹⁰³⁸ Begavî, a.g.e.IV/603-604

¹⁰³⁹ Nesefî, a.g.e. IV/63

¹⁰⁴⁰ Âlûsî, a.g.e. XII/185

¹⁰⁴¹ Âlûsî, a.g.e. XII/188-189

¹⁰⁴² Zamahşerî, a.g.e. IV/90; Beyzâvî, a.g.e.II/312; Nesefî, a.g.e. IV/38; Âlûsî, a.g.e. XII/185

¹⁰⁴³ Müntecib, a.g.e. IV/164-165 Ayrıca bkz: Ebû Hayyan, a.g.e. IX/154; Âlûsî, a.g.e. XII/184

¹⁰⁴⁴ Âlûsî, a.g.e. XII/184

¹⁰⁴⁵ Âlûsî, a.g.e. XII/182-183

¹⁰⁴⁶ Semerkandî, Ebu'l-Leyl Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhim, Bahru'l-'Ulûm, III/135

zikreder. Bu rivayetlerden hareketle bu konu o kadar uzatılmıştır ki güneşin geri getirilmesi halinde kılınan ikindi namazının eda mı kaza mı olduğu bile tartışılmıştır.¹⁰⁴⁷

Râzî'nin de dediği gibi bu görüşü savunanlar, مسح “dokunma” fiilini esas anlamından çıkardıkları gibi Hz. Süleyman'ın namazı geçirdiği, dünya malını sevdiği ve atları bacaklarından kestiği gibi pek çok kusuru da ona nisbet etmişlerdir.¹⁰⁴⁸ Halbuki مسح عنقه “Boynunu kılıçla okşadı” denildiğinde bile ancak mecazen “boyun vurmak” anlamına gelebilen مسح fiilinin, السيف “kılıç”ın zikri hiç geçmeden o anlama gelmesi hiç düşünülemez.¹⁰⁴⁹

Ayrıca Hz. Süleyman'ın meleklerden güneşi geri getirmelerini istemesi mümkün değildir. Çünkü yıldızları hareket ettiren sadece Yüce Allah'tır. Ancak bir efendinin hizmetlisine söyleyeceği bu hitabın bir peygamber tarafından Yüce Allah'a söylenmiş olması çok uzaktır.¹⁰⁵⁰

Râzî, Hz. Süleyman'ın atları kesmesiyle ilgili rivayetleri bu kıssadaki ayetlerden yola çıkarak bir kaç şekilde reddetmektedir:

a.Cenâb-ı Hakk, kıssanın başında Hz. Süleyman'ı atların kendisine gösterildiği anda “*Evvah*” “Allah'a çok yönelen” bir zat olmakla vasıflandırmıştır. Çünkü daha önce de geçtiği gibi 31. ayetteki اد اب اد “Çokça yönelen” kelimesinin zarfıdır. Eğer Hz. Süleyman'ın namazı terketmesi vb. yorumlar kabul edilecek olursa Yüce Allah'ın onu aynı zamanda hem namazı terkedici hem de Kendisine çokça yönelici olmak gibi iki zıt durumla zikretmiş olması gerekir. Bu ise muhaldir.

b.Sûre kafirlerle tartışma ortamında nazil olmuştur. Bu kıssaların zikrinden maksat, Hz. Peygamber (sav)'e zorluklara sabretmesini emretmektir. Peygamberlerin namazı geçirmesinin, dünya sevgisine dalmasının anlatılması konunun akışına uygun değildir.¹⁰⁵¹

¹⁰⁴⁷ Âlûsî, a.g.e. XII/186

¹⁰⁴⁸ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/179-180

¹⁰⁴⁹ Râzî, İsmetü'l-Enbiyâ, s.75

¹⁰⁵⁰ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/179-180

¹⁰⁵¹ Râzî, İsmetü'l-Enbiya, s. 75-76

Kur'an'ın lafızlarıyla başka şeyleri okumamak için Hz. Davud'un kıssasında sadık kaldığımız prensibe burada da riayet ederek ayeti sözkonusu rivayetle ilişkilendirmeden Kur'an'ın söylediği kadarıyla yetinen müfessirlerin görüşünü tercih ediyoruz.¹⁰⁵² Nitekim Kasimî de "Kur'an kendinden öncekileri tasdikleyicidir. Ancak aynı zamanda onlara hakim ve muhafızdır da. O eskilerin haberleriyle ilgili olarak nerede durursa orada durulmalı ve o sınır aşılmamalı"¹⁰⁵³ diyerek bu prensibi vaz' etmiştir. Şüphesiz bu kıssa, Yüce Allah'ın Kitab'ında yer almasını uygun gördüğü kadarıyla kendisinden istenilen mesajı bize vermeye yeter. O mesaj da Hz. Süleyman'ın büyük bir hükümdar olmasına rağmen gururlanmaması ve Allah'ı unutmamasıdır. Şimdi bu prensibe göre ayetlerin tefsirine geçiyoruz:

Hz. Süleyman, cihad için hazırladığı bazı atları teftiş ediyordu:

31 "Hani bir gün ikindi vakti kendisine görkemli, hızlı koşan atlar gösterilmişti. 32. Onlarla ilgilenip 'ben, mal sevgisini, Rabb'imî anmaktan (ötürü) tercih ederim" dedi ve onlar perdeyle gizleninceye kadar (gözden kayboluncaya dek) onları seyredip durdu."

Burada "İnsandaki mal hırsı pek şiddetlidir."¹⁰⁵⁴ ayetine dayanılarak "mal" diye terceme edilen الخیر "hayır" kelimesi, at şeklinde de tefsir edilmiştir. Çünkü Arapça'da bu kelimeyle ikisi de kastedilmektedir.¹⁰⁵⁵ Zaten ayette sözkonusu edilen mal, atlar olduğu için iki görüş arasında bir fark yoktur.

"Görkemli" kelimesiyle karşıladığımız الصافن kelimesi, üç ayağı üzerine durup bir ayağının tırnak ucuna basan atlar için kullanılmaktadır. الجيد kelimesi ise hızlı koşan, seri' anlamındadır.¹⁰⁵⁶ Yani Hz. Süleyman'a ait olan bu atlar, durduğunda sakin ve rahat, koştuklarında ise hızlı ve yenli idiler.¹⁰⁵⁷

¹⁰⁵² Bkz: Taberî, Câmi', XXIII/156; Râzî, Mefâih, XXVI/180; Ebû Hayyan, a.g.e. VII/154; Merağî, XXIII/118-119

¹⁰⁵³ Kâsimî, a.g.e. XIV/5102

¹⁰⁵⁴ Adiyat 100/8 Ayrıca bkz: Bakara 2/180, 273

¹⁰⁵⁵ Âlûsî, a.g.e. XII/183-184

¹⁰⁵⁶ Taberî, Câmi', XXIII/154; İbn Kesîr, Tefsîr IV/41

¹⁰⁵⁷ Zamahşerî, a.g.e. IV/88; Neseî, a.g.e. IV/62; Âlûsî, a.g.e. XII/182

Sevmenin farklı çeşitleri vardır: Bazan insan ahlaksız çocuğunu sevmekte olduğu gibi sevmeyi istemediği halde sever. Bazan da bir şeyi sever ve onu sevmeyi faydalı bulur. Bu sevginin son haddidir. Cihad atları oldukları için Hz. Süleyman, bu atlara karşı sevgi beslemeyi faydalı buluyordu. Bu sebeple onları teftiş ederken, keyiflendi ve “*Ben, mal sevgisini, Rabb’imi anmaktan ötürü sevdim*” diyerek atları Allah için sevdiğini söyledi. Böylece atları onlarla gururlandığı için değil, Allah uğrunda cihada vesile oldukları için sevdiğini belirtti.¹⁰⁵⁸ Nitekim buradaki عن edatına sebep bildirme anlamının verilebilmesi¹⁰⁵⁹ de bu görüşü mümkün kılar. Onlar koşmaya başladığında bu sözü söylüyordu. Bu sözü atlar uzaklaşıp “*Perde ile gizleninceye kadar*”, yani gözden kayboluncaya veya ahırlarına girinceye¹⁰⁶⁰ kadar söylemeye devam etti. Sonra onları eğiten görevlilere emretti:

33. “*Onları tekrar bana getirin*” (dedi). *Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı*” Bu cümledeki فطفق “başladı” kelimesine giren ف harfi, “*Asanı taşa vur’ demiştik. Bunun üzerine o taştan on iki pınar fışkırmıştı*”¹⁰⁶¹ ayetinde olduğu gibi zikredilmemiş bir cümleyi açıklamakta ve Hz. Süleyman’ın verdiği emrin yerine getirilişindeki sür’ati göstermektedir.¹⁰⁶² Yani “*Onları bana getirin (dedi. Derhal getirdiler. O da) bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı.*” Bu şekilde onların cihad atı olduklarını belli etmek için o zamanın adeti üzere veya daha kolay olduğu için kılıçla damga vurduğu¹⁰⁶³ da söylenmişse de bizce bu ayetin lafızlarına uygun değildir. Biz, Hz. Süleyman’ın, onları sevmek veya bir ayıpları olup olmadığını kontrol etmek için onları okşadığını söyleyenlerin¹⁰⁶⁴ görüşünü daha güçlü buluyoruz.

3.8.5.2.Hz. Süleyman’ın İmtihan Edilmesi

34. “*Biz Süleyman’ı denemeye tabi tuttuk ve tahtının üzerine bir ceset bıraktık. Sonra o Allah’a sığınıp döndü.*”

¹⁰⁵⁸ Merâğî, a.g.e. XXIII/118; Ayrıca bkz: Râzî, İsmetü’l-Enbiyâ, s. 74

¹⁰⁵⁹ Âlûsî, a.g.e. XII/184

¹⁰⁶⁰ Âlûsî, a.g.e. XII/187

¹⁰⁶¹ Bakara 2/60

¹⁰⁶² Âlûsî, a.g.e. XII/185

¹⁰⁶³ a.g.e. Aynı Yer

¹⁰⁶⁴ Râzî, İsmetü’l-Enbiyâ, s. 76; Merâğî, a.g.e. XXIII/118-119

Hz. Süleyman'ın imtihan edilmesi ve tahtına bırakılan ceset konusu da tıpkı babasının davacılarla arasında geçen hadise gibi tefsirlerde bir takım İsrailî haberlerle ilişkilendirilmiştir. Ayetlerin tefsirine geçmeden önce tefsirlerde nakledilen bu rivayetleri ve müfessirlerin bu konudaki görüşlerini kısaca zikrederim:

a.Hz. Süleyman'ın bir oğlu vardı. Şeytanlar, Hz. Süleyman'dan sonra da oğlunun kendilerine hükmetmesinden çekindikleri için onu öldürmek istediler. Hz. Süleyman bunu bilince rüzgara emrederek oğlunu buluta sakladı. Yüce Allah bunun üzerine onu cezalandırdı. Çocuk öldü ve Hz. Süleyman'ın tahtına bırakıldı.¹⁰⁶⁵ Başka bir rivayette de Hz. Süleyman'ın oğlunu buluta kaldırma sebebi olarak onu ziyarete gelen bir meleğin heybetinden korkması zikredilir.¹⁰⁶⁶

b.Hz. Süleyman, Saydun denilen bir adayı fethetti, kralını öldürdü. Kralın Cerade adındaki kızını müslüman edip onunla evlendi. Ancak kadın, babasının felaketine çok ağlıyordu. Bunun üzerine Hz. Süleyman, kadının isteği üzerine babasının bir heykelini yaptırdı. Kadın, Hz. Süleyman'dan habersiz kızlarıyla birlikte heykele tapınmaya başladı. Salih kimselerden olan Asaf, durumu Hz. Süleyman'a bildirince Hz. Süleyman kadını cezalandırdı, kendisi de istiğfar etmek üzere çöle gitti. Dönünce banyoya girdi ve her zamanki gibi saltanatının bağlı olduğu yüzüğünü Emine adındaki ümm-i veledine verdi. Ancak çıkışta Emine yüzüğü kendisine iade etmedi. Çünkü Sahr adındaki şeytan Hz. Süleyman şeklinde gelip Emine'den yüzüğü almıştı. Bunun üzerine Hz. Süleyman, İsrail oğulları içinde "Ben Süleyman'ım" diye dolaşmaya başladı, fakat kimse ona inanmadı. Herkes onu deli sanıyor, dövüyor ve üzerine toprak atıyordu. Hz. Süleyman, sefil bir vaziyete düştü ve balıkçıların yanında çalışmaya başladı. Böylece evinde puta tapılma süresi olan kırk gün geçti. İsrail oğulları, şeytanın davranışlarını yadırgadılar. Hz. Süleyman'ın kadınları da cenabetten yıkanmadığını ileri gelenlere haber verdi. 40 gün dolunca şeytan kaçtı ve kaçarken yüzüğü denize attı. Yüzüğü bir balık yuttu. O balık, balıkçıların o gün Hz. Süleyman'a verdiği balıktı. Hz. Süleyman, onun içinden

¹⁰⁶⁵ Zamahşeri, a.g.e. IV/90; İbn Cevzî, a.g.e. VII/134-135; Beyzâvî, a.g.e.II/312; Neseî, a.g.e. IV/63; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/226

¹⁰⁶⁶ Semerkandî, a.g.e. III/136

yüzüğü çıkarıp saltanatına yine kavuştu. Şeytanlara Sahr'ı getirtti ve onu bağlatarak denize attırdı. Rivayete göre bu şeytan kıyamete kadar sağ kalacaktır.¹⁰⁶⁷

Yüzük hikayesi, değişik versiyonlarda gelmiştir. Bazı varyantlarında şeytanın, Hz. Süleyman'ın herşeyine, kadınlarına bile sahip olduğu zikredilmektedir.¹⁰⁶⁸ Bazılarında da yüzüğü deniz kenarında otururken düşürdüğü, şeytanın yatağının altından çaldığı, “insanları nasıl fitneye düşürürsünüz” diye sorduğu bir şeytanın “Yüzüğünü ver de göstereyim” deyip yüzüğü elinden aldığı, yüzüğü üç kez takmasına rağmen elinde durmaması üzerine vezirlerinden Asaf'ın ona imtihan edildiğini söyleyerek Allah'a tevbe etmesini tavsiye ettiği ve Allah tevbesini kabul edene kadar onun tahtına bu kişinin vekalet ettiği rivayet edilir.¹⁰⁶⁹ Tefsirlerde, Hz. Süleyman'ın ailesi ile bir topluluk arasındaki davada âdil hüküm vermesine rağmen ailesinin haklı çıkmasını istemesi, insanlardan üç gün gizlenerek onların işine bakmaması ve hatta kadınlarından birine hayızlıyken yaklaşması¹⁰⁷⁰ ve İsrail oğullarının kadınları dışındaki kadınlarla evlenmesi yasak olduğu halde yabancı bir kadınla evlenmesi¹⁰⁷¹ gibi davranışlar bu şekilde fitneye düşürülmesinin sebebi olarak zikredilir. Bu rivayete göre Hz. Süleyman'ın tahtına bırakılan ceset Sahr veya Habkık adındaki bu şeytan veyahut da tevbeyle meşgul olduğu süre içerisinde kendisine vekalet eden veziri Asaf'tır.

c.Hz. Süleyman'la ilgili bir hadis de bu ayetle ilişkili görülmüştür: “Davud oğlu Süleyman ‘Geceleyin yüz veya doksan dokuz kadını dolaşacağım hepsi de Allah'ın yolunda cihad eden bir süvari doğuracak’ dedi. Arkadaşı “İnşaallah de” dedi fakat o söylemedi. (Söylediği gibi kadınları bir gecede dolaştı, ancak) biri dışında kadınlardan hiçbirisi gebe kalmadı. O da yarım bir çocuk doğurdu. Muhammed'in nefsinin elinde tutan Allah'a yemin ederim ki eğer “inşaallah” deseydi hepsi Allah yolunda süvari olarak savaşacaktı.”¹⁰⁷² Hz. Süleyman'ın fitnessi, bu hadiste zikredilen “inşaallah” dememesi,

¹⁰⁶⁷ Begavî, a.g.e.IV/604-607 Ayrıca bkz: Taberî, Câmi', XXIII/156-158; Vâhidî, Vasît, III/553; İbn Kesîr, Tefsîr 42-44

¹⁰⁶⁸ İbn Cevzî, a.g.e. VII/136

¹⁰⁶⁹ İbn Cevzî, a.g.e. VII/133-135 Ayrıca bkz: Begavî, a.g.e.IV/607-608; Kurtubî, a.g.e. XV:132

¹⁰⁷⁰ İbn Cevzî, a.g.e. VII/133-134 Ayrıca bkz: Begavî, a.g.e.IV/608; Kurtubî, a.g.e. XV:130

¹⁰⁷¹ Semerkandî, a.g.e. III/136 Bu rivayet Kitab-ı Mukaddes'ten geçmiş olmalıdır. Bkz: Kitab-ı Mukaddes, I. Krallar:12

¹⁰⁷² Buhârî, a.g.e. Cihad ve Sıyer:23 Ayrıca bkz: Müslim, a.g.e. Eyman:25

tahtına bırakılan ceset ise doğan hilkat garibesi yarım çocuğun Hz. Süleyman'ın önüne konulmasıdır.¹⁰⁷³

d.Hz. Süleyman, o kadar hastalandı ki tahtı üstünde ruhsuz bir ceset gibi kaldı.¹⁰⁷⁴ Kabul etmemekle birlikte Âlûsî bu görüşü şu şekilde izah etmiştir: Ayetteki ceset kelimesi, hafzedilmiş olan mef'ulün bihten haldir. İbare aslında القيناه şeklindedir.¹⁰⁷⁵ Buna göre ayet, "Süleyman'ı tahtında bir ceset halinde bıraktık" anlamına gelir. Bu görüşe göre Hz. Süleyman'ın imtihan edilmesi, Hz. Eyyûb gibi hastalanması, tahtına bırakılan ceset ise ruhsuz bir şekilde kalan kendi bedenidir.

e.Hz. Süleyman'ın imtihanından maksat, kardeşi Ebşalim'im Hz. Dâvud'a isyan etmesidir. Hz. Süleyman'ın tahtı Hz. Dâvud'un tahtıdır. Çünkü Hz. Dâvud, onu veliaht edinmişti, kendisinden sonra krallığa onu hazırlıyordu. Ancak Ebşalim babasına isyan ederek tahta geçti ve Hz. Dâvud bir müddet Ürdün'ün doğusuna kaçtı. Hz. Süleyman – yaşının küçüklüğünün de etkisiyle– ileride kendisinin geçeceği tahtın böylece elinden çıktığına inandı ve ondan ümidini kesti. Ancak daha sonra Ebşalim öldürüldü ve Hz. Dâvud yeniden tahtına oturdu. Böylece Hz. Süleyman da istikbaldeki tahtına yeniden kavuşmuş oldu ve içine düştüğü yeisten dolayı Allah'tan bağışlanma diledi ve kendisinden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hakimiyet istedi.¹⁰⁷⁶

Birinci ve ikinci görüşler kabule şayan değildir. Çünkü Hz. Süleyman'ın şeytanlardan korumak için oğlunu buluta saklayarak tedbir almasında tevekküle aykırı birşey söz konusu değilse de ayetin lafzı böyle birşeyi göstermiyor. İkinci rivayete dayandırılan görüş ise şeytanın Hz. Süleyman'ın şekline girmesi, kadınlara musallat olması ve ona ismetini zedeleyecek davranışların isnat edilmesi gibi pek çok mahzurlar taşımaktadır. Eğer bunlar kabul edilecek olursa peygamberlik müessesesine olan güven sarsılır.¹⁰⁷⁷ Bunların zikredilmediği rivayetler esas alınsa bile masallardaki tılsımlara benzer şekilde krallığın yüzüğe bağlanması, bu rivayetin bir efsaneden ibaret olduğunu göstermektedir.

¹⁰⁷³ Âlûsî, a.g.e. XII/190 Ayrıca bkz: Zamahşerî, a.g.e. IV/90; Beyzâvî, a.g.e.II/312; Neseî, a.g.e. IV/63; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/226

¹⁰⁷⁴ Râzî, Mefâtîh, XXVI/182 Ayrıca bkz: Kurtubî, a.g.e. XV:132

¹⁰⁷⁵ Âlûsî, a.g.e. XII/191 Ayrıca bkz: Râzî, İsmetü'l-Enbiyâ, s. 78

¹⁰⁷⁶ Neccar, a.g.e. s. 3920

¹⁰⁷⁷ Râzî, Mefâtîh, XXVI/182; Ebû Hayyan, a.g.e. IX/156

Nitekim bu sebeple pekçok müfessir bunu bu şekilde nitelendirmiştir.¹⁰⁷⁸ Halbuki Kur'an'da şeytanın vesveseden başka bir gücü olmadığı¹⁰⁷⁹ ve ihlaslı kulları yoldan çıkaramayacağı¹⁰⁸⁰ belirtilmiştir.¹⁰⁸¹ Ayrıca bu rivayet, şeytanların, imtihan edilmeden önce Hz. Süleyman'ın emrine verildiği faraziyesini taşımaktadır. Halbuki şeytanların Hz. Süleyman'ın buyruğuna verilmesi, Kur'an'da imtihan edilmesinden sonra zikredilmektedir.¹⁰⁸²

Üçüncü ve dördüncü görüşler arasında ise tercih yapmak kolay görünmüyor. Her ikisi de bu ayetin tefsiri olmak için bir takım noksanlara sahiptir. Çünkü üçüncü görüşle ilgili olarak, söz konusu hadiste Hz. Peygamber (sav)'in, sözünü bu ayetle irtibatlandırmadığı, çocuğun öldüğünü söylemediği, bu hadisin bu ayetle ilişkilendirilmesinin zorlama olduğu ileri sürülmüştür.¹⁰⁸³ Ayrıca bu sözün akıl ve mantığa aykırı olması gerekçe gösterilerek Hz. Peygamber (sav)'in, bunu yahudilerin uydurduğu yalanlara misal olarak söylemişken dinleyenlerce gerçek gibi anlaşılmış olması ihtimalinden bahsedilmiştir.¹⁰⁸⁴ Gerçekten de Hz. Süleyman, bu görüşe göre, en uzun gecelerde bile hadiste zikredilen şeyi yapmış olsa bir saatte altı eşiyile beraber olmak zorundadır. Bundan başka bu olay bağlama da uygun değildir. Çünkü böyle bir olaydan sonra Hz. Süleyman'ın kendisinden sonra hiç kimsenin sahip olmayacağı bir mülk istemesi düşünülemez.¹⁰⁸⁵ Cima', herkesin görebileceği şekilde işlenen bir fiil olsaydı, yüz kadınla bir gecede cima' etmenin Hz. Süleyman'a verilmiş bir mu'cize olduğu belki düşünülebilirdi. Ancak mu'cizeler, insanların peygamber elinde vuku' bulunduğunu görüp inanmaları içindir. Cima' ise dinen ve fitraten insanların içinde yapılamayacak bir fiildir. Hadiste dikkati çeken başka bir husus da arkadaşı tarafından uyarılmasına rağmen Hz. Süleyman'ın "inşaallah" dememesidir. Allah'ın dilemesi olmadan hiçbir şeyin olamayacağına inanmak temel inanç esaslarından olmasına¹⁰⁸⁶ rağmen bir peygamberin uyarıldığı halde sanki inatla "inşaallah" dememesi uzak

¹⁰⁷⁸ Zamahşerî, a.g.e. IV/90-91; Nesefî, a.g.e. IV/63; Ebû Hayyan, a.g.e. IX/155-156; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/226-227; Âlûsî, a.g.e. XII/191; Mevdûdî, Tefhim, III/2678-2679

¹⁰⁷⁹ İbrahim 14/22; Sebe 34/21

¹⁰⁸⁰ Hicr 15/39-40, 42; Sad 38/83

¹⁰⁸¹ Şenkîti, a.g.e. VII/35

¹⁰⁸² Âlûsî, a.g.e. XII/191; Mevdûdî, Tefhim, III/2679 Ayrıca bkz: Neccar, a.g.e. s. 392

¹⁰⁸³ İbn Aşur, a.g.e. XXIII/260 Ayrıca bkz: Mevdûdî, Tefhim, III/2680

¹⁰⁸⁴ Mevdûdî, Tefhim, III/2680

¹⁰⁸⁵ a.g.e. Aynı Yer

¹⁰⁸⁶ Tekvir 81/29

görünüyor. Kaldı ki “inşaallah” sözü başarıya ulaşmak maksadıyla değil ibadet maksadıyla söylenir. Nitekim Hızır’la buluştuğunda Hz. Mûsâ “inşaallah” demesine¹⁰⁸⁷ rağmen başarılı olamamıştır.¹⁰⁸⁸ Bütün bunlara rağmen hadisin durumuyla ilgili olarak son noktayı koymak kolay değildir. Tefsir otoritelerinden Beyzâvî ve Ebu’s-Suûd bu görüşü daha üstün görmekte¹⁰⁸⁹ ve Âlûsî bu görüşü tercih etmektedir.¹⁰⁹⁰

Dördüncü görüşün kusuru ise ayette olmayan bir zamirin takdir edilmesidir. Halbuki takdir yapmamak, metni olduğu gibi anlamaya çalışmak esastır. Bu sebeple – babası ölmeden tahtı Hz. Süleyman’a nisbet etmek gibi bir kusuru olsa da – beşinci görüş dördüncüden daha kabul edilebilir görünmektedir.

Ayetle ilgisi olduğu kabul edilirse şüphesiz doğru olan, ayeti zikrettiğimiz hadisle tefsir etmektir. Çünkü hadis, Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş sahih bir hadistir. Hiç kimse Kur’an’ı, Kur’an’ın indirildiği Hz. Peygamber (sav)’den daha iyi anlayamaz. Ancak hadis, ayetle ilişkili değil veya yukarıda onunla ilgili olarak zikredilen bir durum sözkonusu ise en doğru olan beşinci görüştür. Fakat ondan da doğrusu, kanaatimizce, Seyyid Kutup’un bu ayetin tefsirindeki tavrı gibi¹⁰⁹¹ Hz. Süleyman’ın fitnesinin ne olduğunu ta’yin etmemektir. Çünkü bunu ta’yin etmek bir zorunluluk değil ve biz de bununla vazifeli değiliz. Bu fitnenin ne olduğunu Yüce Allah açıklamadığına göre biz de onun ne olduğunu ta’yine çalışmamalı, ayetin lafızlarıyla bir takım efsane ve hurafeleri okumamalı, verilen mesajı almakla yetinmeliyiz. Ayet, Yüce Allah’ın Kitab’ında yer almasını istediği kadarıyla bize kendisinden istenilen mesajı vermektedir: Yüce Allah, kullarını hayır ve şerle dener.¹⁰⁹² Hz. Süleyman’ı da burada açıklamadığı birşeyle denediğini beyan etmektedir: “*Biz Süleyman’ı denemeye tabi tuttuk ve tahtının üstüne bir ceset bıraktık.*” Fakat o, bu imtihan vesilesiyle kendisinden alınan sıhhat, mal, mülk vs. sebebiyle ye’se düşmedi, sabretti, kendisine verilen nimetlerle de Kureyşli müşrikler gibi şıarmadı. Aksine büyük bir kral olmasına rağmen başka bir sûrede belirtildiği gibi “*Bu, Rabbimin lutuflarından, şükür mü*

¹⁰⁸⁷ Kehf 18/69

¹⁰⁸⁸ Neccar, a.g.e. s. 393

¹⁰⁸⁹ Beyzâvî, a.g.e.II/312; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/226

¹⁰⁹⁰ Âlûsî, a.g.e. XII/190-191

¹⁰⁹¹ Kutup, a.g.e. V:3020

¹⁰⁹² Enbiya 21/35

edeceğim, yoksa nankörlerden mi olacağım diye beni sınamak içindir bu nimet. Şükreden sadece kendi lehine olarak şükreder, nankörlük eden ise iblmelidir ki 'Rabbim onun şükründen müstağnidir, şükrüne ihtiyacı yoktur, ihsan ve keremi boldur.'¹⁰⁹³ dedi ve "sonra" şu duayı ederek "(Allah'a) yöneldi.":

35. "Ya Rabb, dedi, affet beni ve bana, benden sonra hiç kimseye nasip olmayacak bir hakimiyet lutfet. Çünkü Sen lütufları son derece bol olan Vehhabsın!"

Hiz. Süleyman'ın bu duasına bir hadiste de değinilir: "Dâvud oğlu süleyman beyt-i Makdis'i inşa ettiğinde Allah'tan üç haslet istedi. Allah'tan O'nun hükmüyle uygun düşen bir hüküm istedi bu kendisine verildi. Yine Allah'tan kendisinden sonra kimsenin erişemeyeceği bir hakimiyet istedi bu da verildi. Bir de mescidin yapımını bitirdikten sonra oraya sadece namaz için gelen kimsenin anasından doğduğu gün gibi günahlarından temizlenmiş olarak çıkmasını istedi."¹⁰⁹⁴ Hadiste bu üçüncü isteğin kabul edilip edilmediği belirtilmez. İbn Kesir, hadisi rivayet ettikten sonra "Allah'ın onu bize vermiş olmasını umarız" demiştir.¹⁰⁹⁵

Hiz. Süleyman'ın kendisinden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir mülk istemesi, görünüşte başkalarına mülk verilmesini istemediği yönünde bir kıskançlık vehmi vermektedir. Bu sebeple Hiz. Süleyman'ın istediği mülkün ahiret mülkü¹⁰⁹⁶ kanaat olduğu söylenmiştir.¹⁰⁹⁷ Ancak kanaatimizce bu görüşler ayetin lafzına uygun değildir. Bu husustaki diğer yorumları şöyle özetleyebiliriz:

Hiz. Süleyman, bu mülkü peygamberliğinin delili olan bir mucize olması için¹⁰⁹⁸ veya bu duasının kabul edildiğini görerek Yüce Allah'ın katındaki değeri bilmek için¹⁰⁹⁹ istemiş olabilir. Ayrıca buradaki بعدي "benden sonra" kelimesi, "Şimdi ona Allah'tan

¹⁰⁹³ Naml 27/40

¹⁰⁹⁴ Nesâi, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. ali b. Sinan b. Bahr b. Dinâr el-Hurâsânî, Sünemü'n-Nesâi, Mesâcid, 6

¹⁰⁹⁵ İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, I/2:24 Ayrıca bkz: Sâbûnî, en-Nübüvve ve'l-Enbiya, s. 285

¹⁰⁹⁶ Râzî, İsmetü'l-Enbiyâ, s. 78

¹⁰⁹⁷ İbn Arabî, a.g.e. IV/1649

¹⁰⁹⁸ Zamahşerî, a.g.e. IV/92; İbn Arabî, a.g.e. IV/1649; Âlûsî, a.g.e. XII/192-193 Ayrıca bkz: Râzî, İsmetü'l-Enbiyâ, s. 78

¹⁰⁹⁹ Taberî, Câmi', XXIII/164

sonra kim doğruyu gösterecek?”¹¹⁰⁰ ayetinde olduğu gibi غيري “benden başka” anlamına da gelebilir.¹¹⁰¹ Buna göre Hz. Süleyman, tıpkı meleklerin, Hz. Adem’in fesat çıkarıp kan dökücü olacağı ile ilgili endişelerinde¹¹⁰² ve Hz. Yusuf’un Mısır melikine “Beni ülkenin hazine işlerinden sorumlu bakan olarak görevlendir.”¹¹⁰³ demesinde olduğu gibi başka birinin Allah’ın hükümlerini yerine getiremeyeceğinden kaygılanarak bu duayı yapmış olabilir.¹¹⁰⁴ Zaten Hz. Süleyman, bu dua ile sadece kendisine büyük bir mülkün verilmesini istedi, başkasına verilmemesini kastetmedi. Nitekim “Falancada kimsede olmayan bir mülk var” denildiğinde ondan başka kimsede onunki kadar zenginliğin olmadığı değil, o kişinin mülkünün çokluğu kastedilir.¹¹⁰⁵ Hz. Peygamber (sav)’in, namazını kesmek isteyen bir cini ashabına göstermek amacıyla mescidin direğine bağlamak isteğinden Hz. Süleyman’ın bu duasını hatırladığı için vazgeçtiğini belirtmesi¹¹⁰⁶ de bunu desteklemektedir. Çünkü Hz. Süleyman, bu duasıyla kendinden başkasına mülk verilmemesini kastetmiş olsaydı Hz. Peygamber (sav), bağlama isteğinden vaz geçtiğini değil, bağlamaya güç yetiremediğini söylerdi. Aksine o, “Kardeşim Süleyman’ın duasını hatırladım” diyerek bir nevi Hz. Süleyman’ın hatırını gözeterek söz konusu amacından vazgeçtiğini belirtmektedir. Bu hadisten Hz. Peygamber (sav)’in de cinleri bağlama gücüne sahip olduğu sonucu çıkar. Bundan da Hz. Süleyman’ın bu duasıyla Allah’ın ihsanını kullardan kıskanma duygusu içinde olmadığı, بعدي “benden sonra” kelimesinin yukarıda izah ettiğimiz gibi غيري “benden başka” anlamında olduğu ve istenilen mülkün büyüklüğünü ifade ettiği anlaşılır.

Bu duanın sebebi olarak, Yüce Allah’ın, Hz. Süleyman’a böyle dua etmesi için ilham¹¹⁰⁷ veya müsaade etmiş olması ihtimali de zikredilmektedir.¹¹⁰⁸ Çünkü peygamberler Yüce Allah’ın izin vermediği şeyleri istemezler,¹¹⁰⁹ Kur’an’da değişik ayetlerde gördüğümüz gibi bir hata ettiklerinde de uyarılırlar.¹¹¹⁰

¹¹⁰⁰ Câsiye 45/23

¹¹⁰¹ Âlûsî, a.g.e. XII/192; İbn Âşur, a.g.e. XXIII/262

¹¹⁰² Bakara 2/30

¹¹⁰³ Yusuf 12/55

¹¹⁰⁴ Zamahşerî, a.g.e. IV/92; Zuhaylî, a.g.e. XXIII/202

¹¹⁰⁵ Zamahşerî, a.g.e. IV/92; Âlûsî, a.g.e. XII/192

¹¹⁰⁶ Buhârî, a.g.e. Tefsir, Sad:2

¹¹⁰⁷ Zamahşerî, a.g.e. IV/92

¹¹⁰⁸ Râzî, İsmetü’l-Enbiyâ, s. 79

¹¹⁰⁹ Âlûsî, a.g.e. XII/193

¹¹¹⁰ Tevbe 9/43; Ahzab 33/36; Tahrim 66/1; Abese 80/1-10

Bu dua, Hz. Süleyman ile Rabb'i arasında bir sır gibi kalmıştı. Yüce Allah, bu sırrı burada açıklamak sûretiyle bu duayı hakikatte kendisinin ilham ettiğine böylece işaret etti. Zaten o duaya icabet etmesi başlı başına bir işaretti. Çünkü Hz. Süleyman'dan sonra hiç bir hükümdar rüzgara, cin ve şeytanlara hükmetmedi.¹¹¹¹ İşte İlahî ilhamla yapılan duaya İlahi icabetin bereketleri:

36. “Biz, rüzgarı onun emrine verdik. Rüzgar, onun emriyle, onun istediği yere tatlı tatlı akıp eserdi.”

“Emrine verme” şeklinde karşılanan سخر fiili, zorla bir işe sevk etmek anlamındadır.¹¹¹² Burada ise onunla, rüzgarın Hz. Süleyman'ın gemilerinin gittiği yöne eserek gemilerin hareketini sür'atlendirilmesi kastedilmektedir.¹¹¹³

Ayetin başındaki ف harfi, rüzgarın ve şeytanların duanın akabinde Hz. Süleyman'ın emrine verildiğini göstermektedir.¹¹¹⁴ Burada rüzgarın durumunu belirten ve “tatlı tatlı” ifadesiyle karşılanan رخاء kelimesi, Hz. Süleyman'a “itaatkar” anlamına da gelebilir.¹¹¹⁵

Başka bir ayette bu rüzgarın fırtına olduğu belirtilir.¹¹¹⁶ İki arasında çelişki yoktur. Demek ki bu rüzgar, duruma göre yumuşar ve şiddetlenirdi. Hz. Süleyman, isteyince yumuşardı veya taşımada şiddetli, seyirde yumuşaktı. Veyahut da gerçekte şiddetli olmasına rağmen Hz. Süleyman için yumuşak hale getirilmişti.¹¹¹⁷ “Fırtına” olduğunun belirtilmesi, aynı zamanda hızını da belirtebilir. Çünkü bu rüzgar bir günde iki aylık mesafeyi katediyordu.¹¹¹⁸

Hz. Süleyman'ın, emrine verilen rüzgarla sabahleyin Dimeşk'tan çıkıp İstahr'da konakladığı, akşamleyin oradan hareket edip Kâbil'de gecelediği rivayet edilmekte

¹¹¹¹ İbn Aşur, a.g.e. XXIII/263

¹¹¹² İbn Aşur, a.g.e. XXIII/264

¹¹¹³ a.g.e. Aynı Yer

¹¹¹⁴ İbn Aşur, a.g.e. XXIII/264

¹¹¹⁵ Zamahşerî, a.g.e. IV/92; Beyzâvî, a.g.e.II/213; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/227

¹¹¹⁶ Enbiya 21/81

¹¹¹⁷ Âlûsî, a.g.e. XII/195

¹¹¹⁸ Sebe 34/12

Dımeşk'la Istahr ve Istahr ile Kâbil arasının birer aylık mesafe olduğu belirtilmekte¹¹¹⁹ ve böylece bir günde iki aylık mesafe katettiği sonucuna varılmaktadır. Zikredilen bu şehirler deniz kıyısında olmadığına için bu rivayete göre Hz. Süleyman –halk inanışlarına uygun bir şekilde– rüzgarın üzerinde uçuyordu. Hatta onun bir halısı olduğu, onun üzerine ev, çadır, eşya, at, deve, insan, hayvan ve kuşları yükleyip istediği yere rüzgarla taşıdığı rivayet edilir.¹¹²⁰

Neccar bu rivayetle ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Rüzgarın bu mesafeyi katetmesi Allah’ın kudretine göre çok kolay birşeydir. Ancak benim öğrenmek istediğim bunun vâki’ olup olmadığı, vâki’ olduysa delilinin olup olmadığıdır. Ben bunu Kur’an’da görmüyorum. Hz. Süleyman, hakimiyeti altında olmayan Istahr’a, Horasan’a neden gidiyor anlamıyorum... Binlerce kişiden oluşan ordusunu ülkelerine getirerek kendilerini ziyaret eden bir hükümdara krallar nasıl müsamaha ediyor?...”

Hz. Süleyman’ın ordusuyla yaptığı seferler, söylendiği gibi rüzgarın üstünde değil yeryüzündeydi. Kur’an, ordusuyla Karınca Vadisi’ne uğradığında karıncanın söylediği sözü bize nakletmiştir: “*Derken Karınca vadisine geldiklerinde, onları gören bir karınca: “Ey karıncalar, haydin yuvalarınıza girin, süleyman ve orduları, sizi farketmeyerek ezip çiğnemesinler.”*¹¹²¹ Hz. Süleyman ve ordusu iddia edildiği gibi rüzgarın üzerindeki halı üstündeyken karıncayı çiğneyecek değiller. Ayrıca Hz. Süleyman’ın ülkesi Eyle Körfez’i, Filistin, Doğu Ürdün, Lübnan, Sûriye ve Fırat sahilleriyle sınırlıydı. Bu kadar genişlikte bir yerde yolculuk etmek için ayların geçmesine gerek yoktur, bir kaç gün yeter. Rüzgarın taşıdığı halıya hiç ihtiyaç yoktur... Her halükarda bu haliyle bu halı rivayeti, insanların, peygamberlere ait herşeyi tabîî halinden çıkararak hayret edilecek olağanüstü bir şekle büründürmeyi sevmelerinden ve Allah’ın onlara mucizeler vermesini hoş görmelerinden kaynaklanan bir efsanedir. Allah’ın peygamberlerine bahşetmiş olduğu mu’cizeler, sübûtu ve ma’nası kat’î olan naslarda belirtilmiş olan hususlardandır. Ancak bu konuda biz aşırı gitmiyoruz

¹¹¹⁹ İbn Kesir, el-Bidâye ve’n-Nihâye, I/2:25; Sâbûnî, en-Nübüvve ve’l-Enbiya, s.286-287

¹¹²⁰ İbn Kesir, el-Bidâye ve’n-Nihâye, I/225; Sâbûnî, en-Nübüvve ve’l-Enbiyâ, s. 286-287

¹¹²¹ Neml 27/11

(gitmemeliyiz). Biliniz ki olmayan bir mucizeyi bir peygambere yakıştırmak, olan bir mucizeyi inkar etmeye denk bir günahdır.”¹¹²²

Kanaatimizce Neccar bu tenkidinde haklıdır. Hz. Süleyman’ın rüzgar üstünde uçan bir halıya sahip değildi. Ona verilen rüzgar, yukarıda da kaydettiğimiz gibi gittikleri yöne doğru gemilerinin ardından eserek onları hızlandırıyordu.

37. “*Bina yapan, dalgıçlık yapan her şeytani (da onun hizmetine verdik.)*”

Şeytanların Hz. Süleyman için denize daldıkları ve başka işler yaptıkları Enbiya sûresinde de zikredilmektedir.¹¹²³

Kelimelerin tahlili bölümünde, şeytan kelimesinin kötü olan cin, insan ve hayvanlara verilen bir cins isim olduğunu söylemiştik. Burada kastedilen cin şeytanlardır. Çünkü Sebe sûresinde, Hz. Süleyman’a, kaleler, heykeller, havuzlar kadar geniş leğenler ve sabit kazanlar yapanların cinler olduğu belirtilmektedir.¹¹²⁴

38. “*Bukağılara bağlı olan başka (şeytan)ları da onun hizmetine verdik.*”

Demek ki Hz. Süleyman, şeytanları ikiye ayırmış ve inatçıları şerden uzak tutmak için zincire vurmuştu.¹¹²⁵ Şeytanların bağının, onları tasarruftan engelleyen kendileri gibi saydam bağlar olduğu veya Hz. Süleyman’ın bunları bir şekle girmişlerken bağladığı, zincire vurmanın temsil yoluyla şerden uzak tutulmalarını ifade ettiği söylenmiştir.¹¹²⁶ Kanaatimizce en doğrusu bunun bir mu’cize olduğunu söylemekle yetinmektir. Şeytanların hakikati, nasıl bina yaptıkları, nasıl zincire vuruldukları gibi bir sonuca ulaştırmayan gabyyla ilgili sorular, bizim bilemeyeceğimiz hususlardandır.¹¹²⁷

¹¹²² Neccar, a.g.e. s. 378-380

¹¹²³ Enbiya 21/82

¹¹²⁴ Sebe 34/12-13

¹¹²⁵ Beyzâvî, a.g.e.II/313

¹¹²⁶ Âlûsî, a.g.e. XII/195 Ayrıca bkz: Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/228

¹¹²⁷ Merâğî, a.g.e. XXIII/122

Buradaki كل kelimesi, “çok” anlamındadır.¹¹²⁸ Nitekim “Kendisi için denize dalan ve daha başka birtakım işler yapan bazı şeytanları da hizmetine âmâde kıldık.”¹¹²⁹ ayetinde من الشياطين و “şeytanlardan” denilmesi, Hz. Süleyman’a bütün şeytanların değil, bazılarının boyun eğdirildiği anlaşılmaktadır. Ancak Hz. Süleyman’a has olmak üzere bütün şeytanların ona boyun eğdirilmiş olması da ihtimal dahilindedir.

39. “Buyurduk: ‘Süleyman! İşte bu, sana ihsanımızdır. İster tut dağıt, ister yanında tut, bu hesapsızdır.’”

Ayette takdim-te’hir olduğu kabul edilirse ayete şu şekilde de meal verilebilir:

“Bu, hesapsız ihsanımızdır. İster ver, istersen tut!”¹¹³⁰

Buradaki ihsan ile sadece şeytanların veya Hz. Süleyman’a verilen mülkün kastedildiği söylenmiştir.¹¹³¹ Birinci görüşten, Hz. Süleyman’ın dilediği şeytanı hapsedip salıverme konusunda hür bırakılmış olduğu anlaşılır.¹¹³² Birincisini de kapsadığı için ikinci görüş daha kabule şayan görünmektedir.

“Hesapsız” kelimesi, Hz. Süleyman’ın bu konuda hesaba çekilmeyeceği veya kendisine verilen nimetten dolayı minnet altında bırakılmayacağı şeklinde yorumlanmıştır.¹¹³³

Yüce Allah, verilen bu mülkün Hz. Süleyman’ı Kureyşli müşrikler gibi şımartmadığına ve O’nun katındaki değerini eksiltmediğine işaret ederek¹¹³⁴ şöyle buyurdu:

40. “Muhakkak ki onun Bize yakınlığı ve güzel bir akıbeti vardır.”

¹¹²⁸ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/265

¹¹²⁹ Enbiya 21/82

¹¹³⁰ Taberî, Câmi’, XXIII/164; İbn Cevzî, a.g.e. VII/141

¹¹³¹ Taberî, Câmi’, XXIII/162-163; Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/184; İbn Cevzî, a.g.e. VII/141

¹¹³² Taberî, Câmi’, XXIII/162-163; Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/184; İbn Cevzî, a.g.e. VII/141

¹¹³³ Taberî, Câmi’, XXIII/164

¹¹³⁴ Âlûsî, a.g.e. XII/196

3.8.6. Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler

a.30. ayetteki “*O dâimâ Allah’a yönelirdi*” cümlesi, “*Ne güzel kuldu*” övgüsünün sebebinin oluşturmaktadır. Bundan Allah’a çokça yönelen herkesin Allah katında övgüye layık bir kul olacağı anlaşılır.¹¹³⁵

b. Savaş atları hazırlamak ve onları sevmek meşrudur. Çünkü onlar Allah yolunda cihat için hazırlanmaktadır. Tabii ki günümüzde tank, uçak, füze ve benzeri savaş aletleri bunun içine girmektedir. Nitekim Kur’an’da düşmanlara karşı caydırıcı olması için at ve güç hazırlanması emredilmiştir.¹¹³⁶ Bu gücün içine her türlü savaş malzemesi girer.

c.—İyilik kastı gütmesi şartıyla –kişinin, kimsenin ulaşamayacağı bir şeyi Allah’ın lutfundan isteme hakkı vardır.¹¹³⁷

d. İstiğfar, dünyadaki hayır kapılarının açılmasını¹¹³⁸ ve duanın kabulünü sağlar.¹¹³⁹ Nitekim Kur’an’da Hz. Nuh’un şöyle dediği zikredilmektedir: “*Rabbinizden mağfiret dileyiniz. Zira O Gafurdur. Mağfiret dileyin ki üzerinize bol bol yanmur yağdırsın*”¹¹⁴⁰ Ayrıca ayette din işlerinin dünya işlerinden öncelikli olduğuna da işaret vardır. Çünkü Hz. Süleyman, önce mağfiret dilemiş sonra mülk istemiştir.¹¹⁴¹

e. Mağfiret de Yüce Allah’ın Vehhab sıfatının gereklerindedir. Çünkü 35. ayetin “*Çünkü Sen lüfufları bol olan Vehhab’sın*” bölümündeki “*çünkü*” kelimesi ile karşıladığımız ۞ edatı, Yüce Allah’ın, sadece istenilen mülkü verici oluşunun sebebinin değil, aynı zamanda mağfiret edici oluşunun da sebebinin belirtir.¹¹⁴²

¹¹³⁵ Râzî, Mefâtih, XXVI/178

¹¹³⁶ Enfal 8/60

¹¹³⁷ İbn Atıyye, a.g.e. XIV/34

¹¹³⁸ Râzî, Mefâtih, XXVI/183

¹¹³⁹ Âlûsî, a.g.e. XII/194

¹¹⁴⁰ Nuh 71/10-11

¹¹⁴¹ Râzî, Mefâtih, XXVI/182-183 Ayrıca bkz: Zamahşerî, a.g.e. IV/91; Beyzâvî, a.g.e. II/313; Âlûsî, a.g.e. XII/194

¹¹⁴² Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/227

3.9.HZ. EYYÛB KISSASI (40-44. ayetler arası)

3.9.1.Ayetlerin Meâli

41.Kulumuz Eyyûb'u da hatırla. Hani o Rabbine yalvarıp: “Ya Rabbî, Şeytan bana bir yorgunluk ve işkence dokundurdu.” 42.Eyyûb'a: “Ayağımı yere vur! Dedik. İşte sana kullanıp yıkanacağın ve içeceğin serin bir su!” 43.Nezdimizden bir rahmet ve sağduyu sahiplerine bir ibret olmak üzere ailesini, çevresini ve onların bir mislini lufettik. 44.Bir de ona: “Eline bir demet sap al, omunla vur! Yemininden dönen durumuna düşme” Doğrusu biz onu pek sabırlı bulduk. Ne güzel kuldu o. O gerçekten Allah'a yönelirdi.

3.9.2.Hz. Eyyûb

Hiz. Eyyûb'un kimliği hakkında çok fazla bilgi yoktur. Bu sebeple olacaktır ki ehl-i kitap arasında onun varlığını inkar ederek Ahd-i Atik'te bulunan Eyyûb kitabının uydurma olduğunu ve Eyyûb'un farazî bir kişi olduğunu söyleyenler olmuştur.¹¹⁴³

Kur'an, Hiz. Eyyûb'un kimliği hakkında bir bilgi vermemekte, onu, sadece –aşağıda da gelecek olan– hastalıkla denenmesi ve bu imtihana karşı gösterdiği sabrı vesilesiyle anmaktadır. Ancak onun Ays b. İshak sülalesinden olduğu rivayet edilmekte,¹¹⁴⁴ bazı kaynaklarda şeceresi, Eyüb b. Havs b. Rûavî¹¹⁴⁵ ve Eyüb b. Ays b. İshak¹¹⁴⁶ şekillerinde verilmektedir. Bununla beraber onun Rumların peygamberi olduğu ve Rum asıllı olduğu da söylenmektedir.¹¹⁴⁷

Hiz. Eyyûb'un yaşadığı zaman da tartışmalıdır: Hiz. İbrahim'den yüz yıl önce Edom'da bulunan Us'ta yaşadığı belirtildiği gibi,¹¹⁴⁸ Hiz. Yakub zamanında yaşadığı, annesinin Hiz. Lut'un kızı olduğu, babasının Hiz. İbrahim'e inananlar arasında bulunduğu da

¹¹⁴³ Neccar, a.g.e. s. 415-416

¹¹⁴⁴ İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, I/206 Ayrıca bkz: Sâbûnî, en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ, s. 264

¹¹⁴⁵ Mâverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib, en-Nüket ve'l-'Uyûn, V:101

¹¹⁴⁶ Beyzâvî, a.g.e.II/313; Cevdet Paşa, a.g.e. s., I/18

¹¹⁴⁷ Sâbûnî, en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ, s. 267

¹¹⁴⁸ Zuhaylî, a.g.e. XXIII/206

söylenmektedir.¹¹⁴⁹ Mevdûdî, onun M.Ö. IX. Yüzyılda yaşadığını ileri sürmektedir.¹¹⁵⁰ “Daha önce de Nuh’u ve onun neslinden Dâvud’u, Süleyman’ı, Eyyûb’u, Yusuf’u, Musa’yı ve Harun’u da nübüvete erdirdik.”¹¹⁵¹ ayetinde bulunan ذريته “onun nesli” kelimesindeki zamirin Hz. Nûh’a değil de daha önce geçen Hz. İbrâhim’e döndüğü¹¹⁵² kabul edilirse Hz. İbrâhim’den sonra yaşamış olması kesinlik kazanır.

Hz. Eyyûb, çok zengin bir zat idi. Yüce Allah, malını, ailesini ve sıhhatini almak sûretiyle onu denedi. Kalbi ve dilinden başka sağlam bir yeri kalmadı ve hastalığı çok uzun sürdü.¹¹⁵³ Herkes onu terketti. Sadece eşi ücretle çalışarak ona bakıyordu.¹¹⁵⁴ Sonunda ayetlerin yorumunda geleceği üzere dua etmiş ve Yüce Allah ondan aldığı sıhhat, mal ve ailesini ona geri vermiştir.

Hz. Eyyûb ile eşi arasında onun sabrının derecesini gösteren şöyle bir diyalog geçtiği rivayet edilir: Hastalığın uzaması ve şeytanın verdiği vesvesenin etkisiyle kadın bir gün Hz. Eyyûb’a “Bu bela daha ne zamana kadar sürecek?” der. Hz. Eyyub kızar ve sorar: Bolluk içinde ne kadar yaşadım?

80 yıl

Ne kadar zamandır bu hastalığın pençesindeyim?

7 yıldır.

Refah ve konfor içinde yaşadığım müddet kadar geçmeden Allah’tan hastalığımı kaldırmasını istemekten utanmayacak mıyım? der ve -- ayetlerin yorumunda geleceği üzere-- hastalıktan kurtulunca ona yüz değnek vuracağına dair yemin eder. Yalnız kalınca da dua eder ve Allah’ın lutfuyla sıhhatine kavuşur.¹¹⁵⁵

¹¹⁴⁹ Mâverdî, a.g.e. V:101

¹¹⁵⁰ Mevdûdî, II/1568

¹¹⁵¹ En’am 6/84

¹¹⁵² İbn Kesir, el-Bidâye ve’n-Nihâye, I/206

¹¹⁵³ İbn Kesir, el-Bidâye ve’n-Nihâye, I/207 Ayrıca bkz: Sâbûnî, en-Nübüvve ve’l-Enbiya, s.265

¹¹⁵⁴ İbn Kesir, el-Bidâye ve’n-Nihâye, I/207

¹¹⁵⁵ Sâbûnî, en-Nübüvve ve’l-Enbiya, s.265

Hız. Eyyûb'un hastalığı ile ilgili peygamberlerin ismetine aykırı olan bir takım rivayetlerin reddine ve yeminini bozmadan eşinin yüz değnekten, kendisinin de ona ceza vermekten Allah'ın lufu sayesinde kurtulmasına ayetlerin yorumu yapılırken değinilecektir.

Hız. Eyyûb'un kendisinden sonra Bişr adındaki oğlunun peygamber olduğu, hatta onun bu sûrenin devamında anılacak olan Hız. Zü'l-Kıfl olduğu rivayet edilmektedir.¹¹⁵⁶

3.9.3.İ'rab ve Vakıfla İlgili Hususlar ve Bunların Anlama Etkisi

a. 41. ayetteki ایوب kelimesinde durmak gerekir. Eğer geçilirse اذ edatının اذکر "hatırla" fiilinin zarfi olduğu anlaşılır.¹¹⁵⁷ O zaman anlam "Rabb'ine şöyle şöyle diyerek seslendiği zaman kulumuz Eyyûb'u hatırla" şeklinde olur ki bu kastedilmemektedir ve zaten muhaldir. Çünkü Hız. Peygamber (sav) asırlar önce yaşayıp ölmüş olan Hız. Eyyûb'u bu duasını yaparken işitemez.

b. "Yorgunluk"la karşıladığımız نصب kelimesindeki ba harfinin ta'diye için değil de sebep bildirmek için olduğu da söylenmiştir.¹¹⁵⁸ Buna göre ayetin meali şu şekilde de verilebilir:

41. '...(O) Rabb'ine 'Şeytan, bana yorgunluk ve azab(ın sebep olduğu vesvese) ile dokundu'

3.9.4. Ayetler Arasındaki Münasebet

Yüce Allah, kendilerine verilen nimetlerle şımaran Kureysli müşriklerin küstahlıklarına mukabil Hız. Peygamber (sav)'e Hız. Davud'u anmasını emrettikten ve akabinde onun ve oğlu Hız. Süleyman'ın büyük birer kral olmalarına rağmen tevazu' sahibi olduklarını gösteren kıssalarını anlattıktan sonra şimdi de Hız. Eyyûb'u anmasını emrediyor. Çünkü

¹¹⁵⁶ İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, I/210; Sâbüni, en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ, s. 267 Ayrıca bkz: Cevdet Paşa, a.g.e. s., I/19

¹¹⁵⁷ Secâvendî, Muhammed b. Tayfûr, 'İletü'l-Vukûf, III/869

¹¹⁵⁸ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/269-270

imtihan, Hz. Davud ve Hz. Süleyman'da olduğu gibi sadece varlıkla olmaz, bazan da yoklukla olur. İşte Hz. Eyyûb, yoklukla ve hastalıkla imtihan edilip de bu imtihanı başarıyla verenlerin en büyük örneğidir. Bu ayetler, aynı zamanda zor şartlar altında bulunan Hz. Peygamber (sav) ve mü'minlere de, insanların varlık ve yoklukla denendiği, sabretmeleri halinde Hz. Eyyûb gibi mutlaka iyi bir sonuca ulaşacakları mesajını vermektedir.

3.9.5. Ayetlerin Yorumu

41. Kulumuz Eyyûb'u da hatırla. Hani o Rabbine yalvarıp: Yâ Rabbî, Şeytan bana bir yorgunluk ve işkence dokundurdu."

Burada "yorgunluk"la karşılanan نصب kelimesi; bedenî hastalık, azab ise aile ve malla ilgili bela olarak tefsir edilmiştir.¹¹⁵⁹

Hz. Eyyûb'un hastalığının ne olduğu Kur'an'da belirtilmemiştir. Ancak bir sonraki ayette suyla tedavi olduğuna dayanılarak egzema türü bir cilt hastalığı olduğu sanılmakta,¹¹⁶⁰ vücudunda kalbi dışında iğne deliği kadar bile sağlam yerin kalmadığı ve ayrıca bütün malını ve ailesini kaybettiği zikredilmektedir.¹¹⁶¹ Herkesin ondan iğrendiğine, şehrin dışında bir çöplüğe atıldığına¹¹⁶² ve vücudunun kurtlandığına dair rivayetler ise peygamberlerin, insanların nefret edeceği bir duruma düşmeyecekleri, zira bunun tebliği engelleyeceği esasına dayanılarak reddedilmiştir.¹¹⁶³ Esasen kurtlanmayla ilgili rivayetler İsrailiyattandır.¹¹⁶⁴ Neccar, Hz. Eyyûb'un bu hastalığa peygamber olmadan önce yakalandığını¹¹⁶⁵ söyleyerek peygamberlerin iğrendirici türden bir hastalığa yakalanmayacaklarına dair olan ilkeyle rivayetleri birleştirme yoluna gitmiştir. Ancak kanaatimizce en doğrusu Hz. Eyyûb'un hastalığının bu türden olmadığını söylemektir.

¹¹⁵⁹ İbn Kesîr, Tefsîr, IV/48 Ayrıca bkz: Taberî, Câmi', XXIII/166; Mâverdî, a.g.e. V:101; Âlûsî, a.g.e. XII/197

¹¹⁶⁰ Merâğî, a.g.e. XXIII/124

¹¹⁶¹ İbn Kesîr, Tefsîr, IV/48

¹¹⁶² İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, I/207

¹¹⁶³ Merâğî, a.g.e. XXIII/125; Zuhaylî, a.g.e. XXIII/210 Ayrıca bkz: Neccar, a.g.e. s. 416

¹¹⁶⁴ Kitab-ı Mukaddes, Eyyûb, VII/15

¹¹⁶⁵ Neccar, a.g.e. s. 417

Hz. Eyyûb'un duası, Enbiya sûresinde “*bana zarar dokundu*”¹¹⁶⁶ şeklinde geçmektedir.¹¹⁶⁷ Burada dokundurma fiilinin şeytana nisbet edilmesi ise değişik yorumlara yol açmıştır. Özetle bu yorumlar şöyledir:

a. Gerçekten Hz. Eyyûb'a bu yorgunluk ve azabı veren şeytandır. Yüce Allah, Hz. Eyyûb'u denemek için bu konuda şeytana ruhsat vermiştir.¹¹⁶⁸ Bu görüşün İsrailî kaynaklara dayandığı açıktır. Çünkü Kitab-ı Mukaddes'te şeytanın Hz. Eyyûb'u denemesine müsaade etmesi için Yüce Allah'la konuştuğu geçmektedir.¹¹⁶⁹

b. Hz. Eyyûb, “*dokundurma*” fiilini Allah'a nisbet etmeyi edebe uygun bulmayarak şeytana nisbet etmiştir. Şeytanla bu “*dokundurma*” arasındaki ilgi ise şeytanın vesvesesine uyulması halinde insanın Allah tarafından sıkıntı ve azaba uğramasıdır.¹¹⁷⁰ Şeytan, Hz. Eyyûb'un hastalığını onun gözünde büyütme ve böylece onu Allah'ın hükmüne karşı hoşnutsuzluğa sevk etmek için vesvese veriyordu. İşte Hz. Eyyûb, şeytanın bu vesvesesini gidermesi için Yüce Allah'a yakardı.¹¹⁷¹ Burada şeytanın verdiği vesvese ile Hz. Eyyûb, şeytanın eski günlerin güzelliğini hatırlatmasını veya yatağında doğrulurken tutunduğu karısının zülüflerini kesilmiş halde bulunca karısı hakkında düştüğü kuşkuyu veyahut da Yüce Allah'ın hakkında uyarıda bulunduğu “Hep senin itaatini seçtim” sözünü söylemesini kastetmiştir.¹¹⁷²

c. Hz. Eyyûb'u ziyaret eden üç müminden birinin “Allah iyi kimseleri böyle belaya uğratmaz” demesi üzerine Hz. Eyyûb bu duayı yaptı.¹¹⁷³ Şeytanın o kimseye yaptığı vesveseyi sanki kendisine yapılmış gibi ifade etmesi ise peygamberlerin ümmetlerine duydukları şefkat gereği olarak ona yapılan vesveseyi kendisine yapılmış saymasındandır. Bu görüşü, şeytanın bir peygambere vesvese vermesini ismete aykırı

¹¹⁶⁶ Enbiya 21/83

¹¹⁶⁷ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/269

¹¹⁶⁸ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/185

¹¹⁶⁹ Kitab-ı Mukaddes, Eyyûb, I/1-22; Eyyûb, II/1-13

¹¹⁷⁰ Zamahşerî, a.g.e. IV/93-94

¹¹⁷¹ Zamahşerî, a.g.e. IV/94; Beyzâvî, a.g.e. II/313; İbn Âdil, a.g.e. XVI/428 Ayrıca bkz: Râzî, İsmetü'l-Enbiya, s. 60

¹¹⁷² İbn Âdil, a.g.e. XVI/429-430

¹¹⁷³ Ebû Hayyan, a.g.e. IX/161 Ayrıca bkz: Râzî, İsmetü'l-Enbiya, s. 60

bulan Ebû Hayyan söylemiş ve Zamahşerî'ye ait olan yukarıdaki ikinci görüşü bu gerekçeyle eleştirmiştir.¹¹⁷⁴

Birinci görüşün kabul edilmesi imkansızdır. Çünkü şeytanın gerçek anlamda hastalık ve sıkıntı vermek gibi bir gücü olsaydı bütün salih kimselere zarar verirdi.¹¹⁷⁵ Kaldı ki şeytanın vesveseden başka bir gücü olmadığı ve onun Allah'ın halis kullarını azdıramayacağı Kur'an'da belirtilmiştir.¹¹⁷⁶ Malının çokluğunun hoşuna gitmesi, kendisinden yardım isteyen bir mazluma yardım etmemesi, hayvanlarının arazisinde otladığı kafir bir hükümdara karşı savaşmaması, sabrının denenmesini istemesi¹¹⁷⁷ vs. gibi Kur'an'ın tasrih etmediği Hz. Eyyûb'un imtihan edilmesinin sebebini açıklayan rivayetler de kanaatimizce birinci görüş kabilindedir ve dolayısıyla bunlara rahatlıkla güvenilemez. Zaten bir kulun imtihan edilmesinin mutlaka özel bir sebebi olması gerekmez. Çünkü hayatın sebebi imtihandır.¹¹⁷⁸ Yüce Allah, kullarını hayır ve şerle imtihan eder.¹¹⁷⁹ Kulu Eyyûb'u da böyle imtihan etmiştir. Bunun sebebini araştırmak gerekmez.

Kanaatimizce üçüncü görüş de kabul edilebilir olmakla beraber en üstün olan ikinci görüştür. Çünkü bu görüşe göre, --iddia edildiği gibi --Hz. Eyyûb'un vesveseye uyduğu söylenmiş olmuyor, sadece uymamak için Yüce Allah'a yakardığı söyleniyor. Bir kötülüğe uymamak için direnmek ve Allah'a yakarmak yerilecek bir davranış değil, övülecek bir davranıştır. Çünkü kötülüğe hiç eğilim duymayan meleklerin kötülük yapmaması ile bu eğilim tabiatında olmasına rağmen Allah'ı hoşnut etmek amacıyla kendisini engelleyen insanların davranışının aynı olmaması gibi vesvese olmadığı için uymamak ile vesvese olduğu halde ona uymamak da aynı olmaz. Aksine Allah için gösterilen bir çaba olduğu için bunların ikincisi övgüye daha layıktır. Bu sebeple biz, Zamahşerî'nin görüşünü üçüncü görüşten daha isabetli buluyoruz. Çünkü üçüncü görüşte ayetle ilişkili olup olmadığını bilmediğimiz bir rivayete dayanılıyor. Halbuki Zamahşerî'nin görüşünde bu yoktur.

¹¹⁷⁴ Ebû Hayyan, a.g.e. IX/161

¹¹⁷⁵ Zamahşerî, a.g.e. IV/93-94

¹¹⁷⁶ İbrahim 14/22; Hicr 15/40, 43; Nahl 16/100; Sebe 34/21

¹¹⁷⁷ Beyzâvî, a.g.e.II/313; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/228 Ayrıca bkz: Nese'î, a.g.e. IV/65

¹¹⁷⁸ Hud 11/6; Mülk 67/2

¹¹⁷⁹ Enbiya 21/35

Hz. Eyyûb'un duası sadece bu şekilde şeytan tarafından vesveseye ma'ruz kaldığını belirtip Yüce Allah'tan şifa isteğini ima etmekten ibaret değildir. Enbiya sûresinde onun duası şu şekilde geçer:

*“Eyyûb'u da an. Hani o: 'Ya Rabbi, bu dert bana iyice dokundu. Sen merhametlilerin en merhametli olanısın' diye niyaz etmişti”*¹¹⁸⁰ Yüce Allah da onun bu duasına icabet ederek tedavi olacağı suyun çıkması için ayağını yere vurmasını emretti:

42. *“Eyyûb'a 'Ayağını yere vur! dedik, İşte sana kullanıp yıkanacağın ve içeceğin serin bir su!”* Hz. Eyyûb, ayağını yere vurunca iki pınarın fışkırdığı biriyle yıkanıp diğerinden de içtiği rivayet edilir.¹¹⁸¹ Ancak lafız tek bir pınarın çıktığını göstermektedir.¹¹⁸² Burada zahirden uzaklaşmayı zorunlu kılan bir sebep de mevcut değildir.

Yüce Allah, Hz. Eyyûb'a sıhhatini geri verdikten sonra ailesiyle ilgili de büyük bir lutfu bulundu:

43. *“Nezdimizden bir rahmet ve sağduyu sahiplerine bir ibret olmak üzere ailesini, çevresini ve onların bir mislini lutfettik.”*

Hz. Eyyûb'a ailesinin armağan edilmesi; ölmüş olanlarının diriltilmesi, hastalananların şifa bulması, dağılanların yuvaya dönmesi, ailesinden helak olanların adedince neslinin çoğaltılması şeklinde tefsir edilmiştir.¹¹⁸³ Bunun ahirette yerine getirilecek olan bir va'd olduğu görüşü ayetin lafzına uygun değildir.¹¹⁸⁴ *“Ailesini hasta olmaktan koruduk”* anlamında da anlaşılmalı da¹¹⁸⁵ bizce en uygunu olanı birincisidir. Yüce Allah, Hz. Eyyûb'un ölmüş olan yakınlarını diriltmiş ve onların bir mislini de ona armağan

¹¹⁸⁰ Enbiya 83

¹¹⁸¹ Taḥerî, Câmi', XXIII/166

¹¹⁸² Ebû Hayyan, a.g.e. IX/162; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/229 Ayrıca bkz: Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/187

¹¹⁸³ Ebû Hayyan, a.g.e. IX/162 Ayrıca bkz: Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/187; Beyzâvî, a.g.e. II/314 Âlûsî, a.g.e. XII/198

¹¹⁸⁴ Ebû Hayyan, a.g.e. IX/162 Ayrıca bkz: Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/187; Beyzâvî, a.g.e. II/314; Âlûsî, a.g.e. XII/198

¹¹⁸⁵ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/271

etmiştir.¹¹⁸⁶ Çünkü buradaki “ehl” kelimesinden kastedilen eski ailesidir. Zaruret olmadıkça lafzın gösterdiği dışına çıkmak uygun değildir.¹¹⁸⁷

Yüce Allah, Hz. Eyyûb’a sıhhatini ve ailesini iade ettikten sonra verdiği üçüncü bir mükafatı beyan etti:

44. *“Bir de ona: ‘Eline bir demet sap al, onunla vur! yemininden dönen durumuna düşme’ Doğrusu biz onu sabırlı bulduk. Ne güzel kuldu. O gerçekten Allah’a yönelirdi.”*

Hz. Eyyûb’un yeminin ne hakkında olduğu, vuracağı kimsenin kim olduğu Kur’an’da tasrih edilmemektedir. Ancak rivayet edildiğine göre karısına kızmış ve ona yüz sopa vuracağına dair yemin etmişti.¹¹⁸⁸ Yüce Allah’ın, Hz. Eyyûb’a, dövmeye yemin ettiği kişinin cezasını bu şekilde hafifletme lutfunda bulunması, bu kişinin Hz. Eyyûb’un dövmeye kıyamayacağı kadar sevdiği yakınlarından biri olmasını gerektirmektedir. Yatalak bir hastanın yakınlarına karşı çok hassas olacağı ve onların en ufak bir kusuruna kızacağı dikkate alındığında da bu kişinin karısı olabileceği akla gelen ilk ihtimaldir.¹¹⁸⁹ Dolayısıyla Kur’an’da açıkça belirtilmemesine rağmen Hz. Eyyûb’un dövmeye yemin ettiği kimsenin karısı olduğu rivayeti güçlenmektedir. Ancak karısına kızmasının sebebi olarak rivayet edilen ekmek almak için saç örgülerini satması, bir ihtiyaç sebebiyle gittiği bir yerden geç gelmesi, şeytanın “bana secde edersen size mal ve evlat veririm” şeklindeki inanca aykırı sözlerini Hz. Eyyûb’a aktarması¹¹⁹⁰ gibi haberler bizce gereksiz detaylardır. Eşlerin birbirine kızmaları olağan bir şeydir. Hz. Eyyûb da hastalığının yaptığı olumsuz etkiyle eşine kızmış ve böyle bir yemin etmiştir. Ancak hastalık boyunca kendisine iyi davranan eşine ahdedtiği bu cezayı vermeyi gönlü istememiştir. İşte Yüce Allah, Hz. Eyyûb bu haldeyken, vurmaya ahdedtiği sayı kadar sap toplamasını ve onunla bir defa vurmasını emrederek onu ceza vermek sorumluluğundan, eşini de cezadan kurtarmıştır. Çünkü o sabrından dolayı bu lutufları hak etmişti:

¹¹⁸⁶ İbn Kesîr, Tefsîr, IV/48

¹¹⁸⁷ Râzî, Mefââtih, XXVI/187

¹¹⁸⁸ İbn Kesîr, Tefsîr, IV/48-49

¹¹⁸⁹ Mağniyye, a.g.e. VI/382

¹¹⁹⁰ Zamahşerî, a.g.e. IV/94-95 Ayrıca bkz: Kurtubî, a.g.e. XV:138; İbn Kesîr, Tefsîr, IV/48; Âlûsî, a.g.e. XII/199

44. “...Doğrusu biz onu pek sabırlı bulduk...”

Buradaki “bulma” fiili, haşa Yüce Allah’ın Hz. Eyyûb’un sabırlı olduğunu bilmeyip de denedikten sonra anladığı anlamına değil, ezelde bilgisinde olan bir şeyin ortaya çıkması anlamına gelir.¹¹⁹¹

Yüce Allah, yukarıda Hz. Davud’u ve Hz. Süleyman’ı övdüğü gibi burada da Hz. Eyyûb’u kendisine çokça yöneldiği için övmektedir:

44. “...Ne güzel kuldu. O gerçekten Allah’a yönelirdi.”

3.9.6. Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler

a. Hz. Eyyûb’un kıssasında geçtiği şekilde cezalarda yapılan hafifletmeye İslam Hukuku’nda hile denilir. Hile; bir hükmün meşru bir vasıta ile başka bir hükümle değiştirilmesini kastetmektir.¹¹⁹² İmam Malik ve İmam Ahmed’e göre bu kıssada anlatılan hile Hz. Eyyûb’a mahsustur. İmam Ebu Hanife ve İmam Şafii’ye göre ise Yüce Allah’ın herkese şamil kıldığı bir lutuf ve keremdir.¹¹⁹³ Ancak hile, Yüce Allah’ın emirleriyle oynamak, hükümleri yerine getirmemek için alet edilen bir bahane olmamalıdır. Sadece caiz olan fiillere vasıta olan hileler caizdir. Çünkü Yüce Allah, emirlerini ve yasaklarını ancak tatbik edilmeleri için buyurmuştur.¹¹⁹⁴ Nitekim şiddetli bir hastalığa tutulmuş olan bir zaniye Hz. Peygamber (sav)’in yüz hurma dalıyla bir defa vurmalarını emretmesi¹¹⁹⁵ de hilenin zorunlu durumlarda başvurulmuş bir kolaylaştırma olduğunu göstermektedir. Bu sebeple hilenin uygulanması durumunda bile bir defa vurulan bir demetin acı verici olması şartı ileri sürülmüştür.¹¹⁹⁶

b. Kişinin derdini Allah’a açması sabırlı olmasına engel değildir. Bu sebeple Hz. Eyyûb’un derdini Allah’a açmasından sabırlı olmadığı sonucu çıkmaz. Nitekim Hz.

¹¹⁹¹ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/275

¹¹⁹² Zalât, el-Kazbî Mahmûd, Tefsîru Âyâtî’l-Ahkâm, IV/348

¹¹⁹³ Sâbûnî, Ahkâm, II/406

¹¹⁹⁴ Sâbûnî, Ahkâm, II/408 Ayrıca bkz: Cessas, a.g.e. III/567

¹¹⁹⁵ Ebû Dâvûd, a.g.e. Hudud:32

¹¹⁹⁶ Âlûsî, a.g.e. XII/200

Yakub da “*Ben sıkıntımı, keder ve hüznümü sadece Allah’a arz ediyorum.*”¹¹⁹⁷ demiştir. Hastanın tabibe şikayeti de bu kabildendir. Çünkü ne kadar sabırlı olursa olsun hasta bir insanın afiyet temennisinde bulunması gayet tabiidir. Hz. Eyyûb’un sıhhat isteğinde kavminin fitneye düşmesinden çekinmek gibi ulvî gayelerin varlığı da unutulmamalıdır. Zira şeytan ona vesvese verdiği gibi kavmine de “Peygamber olsaydı böyle belaya uğramazdı” şeklinde vesvese veriyordu.¹¹⁹⁸

c.Hz. Eyyûb’un kıssasında sabra özendirme vardır. Çünkü Hz. Eyyûb, sabrının karşılığında hem yeniden sıhhatine ve ailesine kavuşmuş, hem de dövmeye yemin ettiği sevgili eşini dövmekten kurtulmuştur. Ayrıca Hz. Eyyûb’a yapılan bu lutufların onun için bir merhamet, sağduyu sahipleri için de bir öğüt olduğunun belirtilmesinde, onların sabır sebebiyle verilen nimetleri işitince sabra rağbet ettiklerine bir işaret vardır.¹¹⁹⁹

d.Süfyan-ı Sevri’nin 30. ve 44. ayetlerdeki “*Ne güzel kuldu. Dâima Allah’a yönelirdi.*” övgüsü hakkında Hz. Süleyman ve Hz. Eyyûb’u kastederek şöyle dediği nakledilir: Yüce Allah, imtihan ettiği iki kulunu aynı övgüyle övmüştür. Biri şükür diğeri de sabır sahibiydi.¹²⁰⁰

Râzî’nin tefsirinde zikrettiğine göre Hz. Eyyûb ve Hz. Süleyman hakkındaki bu övgüyü işiten müslümanlar şöyle dediler: “Bu Hz. Süleyman için büyük bir şereftir. Biz de bu şerefe ulaşmak için onun krallığı gibi bir krallığa ihtiyaç duysak buna güç yetiremeyiz. Hz. Eyyûb’un sabrı gibi sabretmeye de kadir olamayız. Böyle bir şerefe ulaşmanın yolu nasıl olabilir?” Bunun üzerine Yüce Allah “*Ne güzel Mevlâ ve ne güzel Yardımcıdır O*”¹²⁰¹ ayetini indirdi. Bu ayetten kastedilen şudur: “Sen güzel kul olursan ben ne güzel sahibim. Senden fazilet sadır olursa lutf bana aittir. Yok sen bir noksan işlersen o zaman da rahmet ve kolaylaştırma bendendir.”¹²⁰²

¹¹⁹⁷ Yusuf 12/86

¹¹⁹⁸ Zamahşerî, a.g.e. IV/95; Beyzâvî, a.g.e.II/314; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/229-230

¹¹⁹⁹ Zamahşerî, a.g.e. IV/94

¹²⁰⁰ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/275

¹²⁰¹ Hac 22/78

¹²⁰² Râzî, Mefâtih, XXVI/188

3.10.SEÇİLMİŞLER GEÇİDİ VE MÜTTAKİLERİN ÂKİBETİ (45-55. ayetler arası)

3.10.1.Ayetlerin Meali

45.(Ey Resûlüm) Kuvvetli ve basiretli zatlar o kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub'u da an. 46.Biz onları özellikle ahiret yurdunu düşünen ihlaslı kişiler kıldık. 47.Üstelik onlar bizim yanımızda seçkin ve hayırlı zatlardır. 48.İsmail, Elyesa' ve Zülkişl'i de hatırla. Onların hepsi hayırlı insanlardı. 49.İşte bu bir zikirdir, bir hatırlatmadır. Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınanlara güzel bir akıbet vardır. 50.O güzel yer:Kapıları yalnız kendilerine açılmış olan Adn Cennetleridir. 51.Onlar orada kanapelere dayanarak birçok meyveler ve içecekler isterler. 52.Onların beraberinde, gözleri kocalarından başkasını görmeyen yumuşak bakışlı, aynı yaşta güzeller vardır. 53.Bu hesap günü için size vadolunan şeyler bunlardır. 54.Gerçekten işte bu Bizim ihsan ettiğimiz bir nasiptir ki onun asla biteceği yoktur.

3.10.2. Kelime Tahlili

Mustafeyn (Seçkinler): اصطفی fiilinden ism-i mef'uldür. İstıfa; birşeyin saf ve temiz olanını seçmek demektir.¹²⁰³ Bu kelimeyle ilgili olarak Elmalı şöyle demektedir: “Bir madeni tasfiye edip cevherini almak bir ıstıfa, o cevherler arasından herhangi bir şeye elverişli olanını seçip almak da yine bir ıstıfadır. İşte lugat anlamıyla ıstıfa böyle karışık olanı seçip ayıklamaya, değişik maddelerden meydana gelmiş olan karışımları ayrıştırıp amaçlanan yönde geliştirmeyi hedef tutan bir iradi fiil ve bir iradi etkidir ki, yaratılıştan bu fiil ve etkinin varlığını sürdürmesine bilim dilinde “İstıfa Kanunu” denilir... Lugat anlamıyla ıstıfa genel olarak yaratılmış bir varlık üzerindeki işlem olarak anlaşılır ve yaratılıştan sonraki bir iş olarak ele alınır: Gül yapraklarından gül yağı elde etmekte olduğu gibi.”¹²⁰⁴ Asıl ıstıfa kanunu ise yaratılış esnasında hakim olan Allah'ın ıstıfasıdır. Bu sebeple kelimeye mevcut sâfiyi, saf olmayandan ayırmak anlamından fazla olarak sâfiyi yaratmak anlamı da eklenmektedir.¹²⁰⁵

¹²⁰³ Râgıb, a.g.e. s. 488; Zebîdî, a.g.e. XIX/601

¹²⁰⁴ Elmalı, a.g.e. II/347

¹²⁰⁵ a.g.e. Aynı Yer

Kainata bakıldığında varlıkların bir ıstıfaya tabi tutuldukları, adeta birbirlerinden süzülükleri gözlenmektedir. Cansız varlıklardan farklı olarak bitkilerde hayat vardır. Hayvanlar, bitkilerin canlılığından fazla olarak hareket kabiliyetine de sahiptir. İnsanlar ise hayvanlardan fazla olarak idrak, konuşma vb. kabiliyetlerle donatılmışlardır. Tabii ki bu ifadelerle kastedilen evrim değil, kainattaki varlıkların bir tür derecelendirilmesidir. İstıfaya insandan da örnek verilebilir. İnsanın tohumu durumundaki ersuyu bitki ve hayvanlardan alınan besinlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla insanın kaynağı yine topraktır. Çünkü o bitkilerden ve hayvanlardan alınan besinlerden meydana gelmektedir. Demek ki her insanın maddi menşei madenlerden bitkilere ve bitkilerden hayvanlara belli merhalelerden geçmekte ve ıstıfaya tabi tutulmaktadır.

Yukarıda anlatılmaya çalışılan maddî anlamdaki ıstıfa türüdür. Bundan başka olarak bir de manevi ıstıfa vardır. Manevi kapasite ve kabiliyetler de yukarıda geçen maddi kabiliyetlerde olduğu gibi farklı derecelere sahiptir. Hatta bu farklılıklar insan sayısınca artmaktadır.¹²⁰⁶ Allah, peygamberlerini diğer insanlardan ıstıfa etmiş, onları temizlik ve saflığın zive noktasında yaratmış ve onları alemlere üstün tutmuştur.¹²⁰⁷ Allah'ın kullarından bazısını seçmesi, onları saf ve şaibesiz bir şekilde yaratmak veya baştan böyle yaratmadığı halde sonradan saf hale getirmek şeklinde iki türlü olabilir.¹²⁰⁸

3.10.3. Ayetlerde Geçen Şahıslar

Hız. İbrahim: Hz. İbrahim'in yaşadığı tarihle ilgili olarak M.Ö. 1261 ile 2000 arasında değişen tarihler verilmektedir.¹²⁰⁹ Mehran, onun 1900 yıllarında yaşadığını kabul etmektedir.¹²¹⁰

Hız. İbrahim'in bugünkü Basra körfezi yakınlarında bulunan, o zaman 250-500 bin nüfuslu önemli bir ticaret ve sanayi merkezi olan Ur şehrinde doğduğu kabul

¹²⁰⁶ Ünal, a.g.e. s. 525-528 Ayrıca bkz: Elmalı II/347-356

¹²⁰⁷ Al-i İmran 3/33-34

¹²⁰⁸ Râgıb, a.g.e. s. 488; Zebidî, a.g.e. XIX/601 Ayrıca bkz: Firûzâbâdî, a.g.e. III/427

¹²⁰⁹ Mehran, a.g.e., I/123-124

¹²¹⁰ a.g.e. I/126

edilmektedir.¹²¹¹ Ancak Ur şehrinin güney Irak'ta olmayıp kuzey Irak'ta, Harran yakınlarında olduğu da söylenmektedir.¹²¹²

Hz. İbrahim'in dedelerinin Arap yarımadasından verimli hilale (Mezopotamya) geldiği ileri sürülmekte –ilerde zikredileceği üzere– eşini ve çocuğunu Hicaz'a yerleştirmesi de buna bağlanmaktadır.¹²¹³ Hz. İbrahim'in künyesi "Ebu'z-Zayf" (Misafirlerin babası)dır ve silsilesi İbrahim b. Taruh b. Nahur b. Sâru' ... şeklinde Hz. Nuh'a kadar çıkarılmaktadır.¹²¹⁴

Hz. İbrahim'in kavmi bolluk ve rahat içinde olmalarına rağmen koyu bir şirk ve putçuluk içindeydiler. Kendi elleriyle heykeller yapıyor, sonra da onlara ilah diye tapınıyorlardı. Bu kavmin hükümdarı olan Nemrud kendisini ilah olarak ilan etmiş ve halkı kendisine tapınmaya çağırıyordu.¹²¹⁵

İşte böyle bir toplumda dünyaya gelen Hz. İbrahim babasını ve kavmini hidayete çağırması¹²¹⁶ fakat onlar bunu kabul etmedikleri gibi onu taşlamaya,¹²¹⁷ öldürmeye¹²¹⁸ ve yakmaya kalkışmışlardır.¹²¹⁹ Bunun üzerine Hz. İbrahim ülkesini terk edip¹²²⁰ Filistin'e yerleşmiştir. Kur'an'da Hz. İbrahim'in kavminin helak edildiği belirtilse de sûrenin başında geçen kavimler gibi nasıl yok edildiği teferruatıyla verilmemektedir.¹²²¹ Ancak Aylamîlerin Ur şehrini yağmaladığı, halkın tapındığı Nannar putunu ve kral Nemrud'u esir alıp götürdükleri, ülkenin de Larse'de kurulan Aylamî saltanatına bağlandığı araştırmacılarca belirtilmektedir.¹²²² Hz. İbrahim'e kavmi inanmasa da daha sonra kurulan Arap kökenli Babil saltanatının kralı meşhur Hamurabi'nin dünya tarihinin en

¹²¹¹ Mevdûdi, Tefhim, I/578

¹²¹² Mehran, a.g.e. I/122-123

¹²¹³ a.g.e., I/122, 144

¹²¹⁴ Sâbûni, en-Nübüvve ve'l-Enbiya, s. 146 Ancak Hz. İbrahim'in babasının adı Kur'an'da Azer olarak geçer. bkz: En'am 6/74

¹²¹⁵ Sâbûni, en-Nübüvve ve'l-Enbiya, s. 150-151

¹²¹⁶ En'am 6/74-81; Meryem 19/39-50; Enbiya 21/51-70; Şuara 26/69-87; Ankebut 29/16-25; Saffat 37/83-98

¹²¹⁷ Meryem 19/46

¹²¹⁸ Ankebut 29/24

¹²¹⁹ Enbiya 21/68-70; Ankebut 29/24; Saffat 37/97-98

¹²²⁰ Meryem 19/48-49; Enbiya 21/71; Ankebut 29/26-27; Saffat 37/99

¹²²¹ Tevbe 9/70; Hac 22/43-44

¹²²² Mevdûdi, Tefhim, I/580

eski kanunnamesi olarak bilinen kanunlarında Musevi şeriatının izlerine rastlanması, Hz. İbrahim'in davetinin belli ölçüde yayıldığını göstermektedir.¹²²³

Hz. İbrahim, ailesinden bir kısmını bugünkü Mekke'ye yerleştirmiştir.¹²²⁴ Hz. İbrahim'in eşi Sare'nin çocuğu olmadığı için Hacer'le evlendiği, fakat sonradan Sare'nin Hacer'i ve oğlunu kıskanıp onların evden uzaklaştırılmasını istediği, bunun üzerine Hz. İbrahim'in Hacer ve oğlunu bugünkü Mekke'ye götürdüğü rivayet edilmektedir.¹²²⁵ Sare'nin kıskançlığı bu konuda bir vesile olsa bile Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'le birlikte Mekke'de Ka'be'yi inşa edip¹²²⁶ temizlemesi¹²²⁷ ve insanları Ka'be'yi tavaf etmeye çağırması,¹²²⁸ bütün bunların Yüce Allah'ın emirleri doğrultusunda gerçekleştiğini düşündürmektedir.¹²²⁹ Nitekim bir hadiste bu durum tasrih edilmiştir: Hz. İbrahim eşini ve henüz anasını emmekte olan oğlunu o zaman inşa edilmemiş olan Ka'be'nin yanına koyduktan sonra hiç bir şey söylemeden geldiği yöne doğru yola düşer. Hacer "Ey İbrahim! Hiç bir insanın ve hiç bir şeyin bulunmadığı bu vadide bizi bırakıp nereye gidiyorsun?" der ve bunu bir kaç kez tekrarlar. Ancak Hz. İbrahim bir kez bile dönüp arkasına bakmaz. Bunun üzerine Hacer "Bunu sana Allah mı emretti?" diye sorar. Hz. İbrahim "evet" diyerek onu tasdikler. Bu cevabı alan Hacer ferahlar ve "O zaman O bizi burada zâyi' etmez" der. Gerçekten de Yüce Allah onların suyu bittiğinde bir melek göndererek onlara bugünkü Zemzem'i bahşeder. Oradan geçen ve Zemzem suyundan haberdar olan Cürhüm kabilesi Hâcer'den izin alarak orada yerleşirler. Hz. İsmail, onların içinde büyür, onlardan Arapça'yı öğrenir ve onlardan bir kadınla evlenir. Hz. İbrahim zaman zaman oğlunu ziyaret eder. Bu ziyaretlerinden birinde Allah'ın emriyle baba-oğul birlikte Ka'be'yi inşa ederler.¹²³⁰

Hz. İbrahim, ayrıca rüyada aldığı bir emir üzerine Yüce Allah'ın uğrunda oğlunu kurban etmeye teşebbüs etmesi,¹²³¹ Hz. Lut'un kavmini helak etmeye giderken ona uğrayan

¹²²³ a.g.e. Aynı Yer

¹²²⁴ İbrahim 14/37

¹²²⁵ Cevdet Paşa, a.g.e. s., I/9

¹²²⁶ Bakara 2/127-129

¹²²⁷ Bakara 2/125

¹²²⁸ Hac 22/26-29

¹²²⁹ Ayrıca bkz: Mehran, a.g.e. I/159

¹²³⁰ Buhari, a.g.e. Enbiya, 9

¹²³¹ Saffat 37/100-111

melekleri misafir etmesi ve onlarla bu konuyu müzakere etmesi,¹²³² inkarcı bir kralla yaptığı bir tartışma,¹²³³ kesin inanca ulaşmak için boğazladığı kuşların Yüce Allah tarafından diriltilmesi¹²³⁴ ve babası için istiğfar edeceğine dair söz vermesi¹²³⁵ vesilesiyle de Kur'an'da anılmaktadır.

Hz. İbrahim, kendisinden sonra gelen bütün peygamberlerin atası olması hasebiyle bugünkü İlahi dinlerin üçü için de çok büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple Kur'an'da kitap ve nübüvvetin onun soyuna verildiği,¹²³⁶ Yüce Allah tarafından dost edinildiği,¹²³⁷ belirtilmiş ve onun dinine uymak¹²³⁸, ona indirilenlere inanmak¹²³⁹ ve Ka'be'de bulunan makamından namaz kılınacak yer edinmek emredilmiştir.¹²⁴⁰ Ayrıca Hz. İbrahim, ailesini bugünkü Mekke'ye yerleştirmek sûretiyle bu şehrin kurulmasına vesile olması,¹²⁴¹ oğlu İsmail'le birlikte Ka'be'yi inşa etmesi¹²⁴² ve orada makamının bulunması¹²⁴³ sebebiyle müşrik Araplar için de büyük önem arz etmekte ve bir ata olarak kabul edilmekteydi. Bu sebeple Kur'an'da Hz. İbrahim'in davetinin ondan sonra kalıcı bir kelime olarak bırakıldığı belirtilir.¹²⁴⁴

Hz. İbrahim, bu kadar geniş bir kitle tarafından büyük bir ihtiramla kabul edilmesine rağmen, bazı müsteşrikler onun ve oğlu İsmail'in varlığını ve Araplarla alakalarını şüpheyle karşılamış ve bütün bunların müslüman Araplarla yakınlık kurmak isteyen Hicaz yahudilerince hicretten sonra uydurulmuş olduğunu iddia etmişlerdir. Halbuki milattan önce Yunanca'ya terceme edilmiş olan Tevrat sifirlerinde Hz. İsmail'in zikri geçmekte ve onun Arapların babası olduğu belirtilmektedir.¹²⁴⁵ Milattan önce yapılmış

¹²³² Hud 11/69-76; Hicr 15/51-60; Ankebut 29/31-32; Zariyat 26/24-34

¹²³³ Bakara 2/258

¹²³⁴ Bakara 2/260

¹²³⁵ Tevbe 9/114; Meryem 19/17; Mümtehine 60/4

¹²³⁶ Ankebut 29/27; Hadid 57/26

¹²³⁷ Nisa 4/125

¹²³⁸ Bakara 2/135; Al-i İmran 3/95; Nahl 16/123 Ayrıca bkz: Nisa 4/125; En'am 6/161; Hac 22/78; Şura 42/13; Mümtehine 60/4

¹²³⁹ Bakara 2/2/136; Al-i İmran 3/84

¹²⁴⁰ Bakara 2/125

¹²⁴¹ Bakara 2/126; İbrahim 14/35-37

¹²⁴² Bakara 2/127-129; Hac 22/26-29

¹²⁴³ Âl-i İmran 3/97

¹²⁴⁴ Zuhruf 43/28

¹²⁴⁵ Neccar, a.g.e., s.142

tercemeleri Hicaz yahudilerinin uydurduğu söylenemeyeceğine göre bu iddia temelinden çürüktür.

Müsteşriklerin Hz. İbrahim'le ilgili olarak ortaya attıkları başka bir iddia ise; Hz. Peygamber (sav)'in, yahudilerin desteğini almak için Mekki sûrelerde onu diğer peygamberler gibi bir peygamber olarak andığı halde, Medine'de yahudilerin düşmanlığıyla karşılaşınca Arapların atası ve Ka'be'nin bânîsi olduğunu söylemeye başlaması¹²⁴⁶ şeklindedir. Halbuki Hz. İbrahim'in ailesini Mekke'ye yerleştirdiği Mekke'de inen İbrahim sûresinde de zikredilmektedir.¹²⁴⁷

Hz. İbrahim, 175 yaşında vefat etmiş ve oğulları Hz. İsmail ve Hz. İshak tarafından bugün el-Halil diye isimlendirilen, daha önce eşi Sâre'nin de defnedilmiş olduğu el-Mekfile mağarasına defnedilmiştir.¹²⁴⁸

Hz. İshak:Hz. İbrahim'in oğludur. Kur'an'da doğacağı müjdelendiği,¹²⁴⁹ Hz. İbrahim'e ileri yaşta¹²⁵⁰ armağan edildiği¹²⁵¹ ve mübarek kılındığı belirtilmektedir.¹²⁵² Müslümanların inanmakla emroldukları arasında Hz. İshak'a indirilenler de sayılmaktadır.¹²⁵³

Hz. İshak, 180 yıl yaşadı. Bugün el-Halil denilen Hebron şehrinde el-Mekfile mağarasına defnedildi.¹²⁵⁴

Hz. Ya'kub:Hz. İshak'ın oğludur. Hz. Ya'kub'un da babasından sonra Hz. İbrahim'e armağan edileceği müjdelenmiş,¹²⁵⁵ ona indirilenler de müslümanların inanmakla emroldukları arasında yer almıştır.¹²⁵⁶ Hz. Ya'kub'un diğer bir adı da İsrail'dir. Bu

¹²⁴⁶ Neccar, a.g.e., s.97

¹²⁴⁷ İbrahim 14/37

¹²⁴⁸ Sâbûnî, en-Nübüvve ve'l-Enbiya, s. 164

¹²⁴⁹ Hud 11/71; Saffat 37/112

¹²⁵⁰ İbrahim 14/39

¹²⁵¹ En'am 6/84; Meryem 19/49; Enbiya 21/72; Ankebut 29/28

¹²⁵² Saffat 37/113

¹²⁵³ Bakara 2/136; Al-i İmran 3/84

¹²⁵⁴ Neccar, a.g.e., s. 145; Ayrıca bkz: Sâbûnî, en-Nübüvve ve'l-Enbiya, s. 245

¹²⁵⁵ En'am 6/84; Hud 11/71; Meryem 19/49; Enbiya 21/72; Ankebut 29/28

¹²⁵⁶ Bakara 2/136; Al-i İmran 3/84

adıyla Kur'an'da iki yerde anılmış¹²⁵⁷ ve kendisinden sonraki nesli "İsrail oğulları" şeklinde bu ismine nisbet edilmiştir. Bu tamlama Kur'an'da çok geçmektedir.

Hız. Ya'kub, en çok kardeşleri tarafından kuyuya atılan¹²⁵⁸ ve bir kervan tarafından Mısır'a götürülen¹²⁵⁹ oğlu Hız. Yusuf'a duyduğu hasretle bilinir. Hayatının sonlarına doğru Mısır'a gitmiş ve oğlu Hız. Yusuf'a kavuşmuştur.¹²⁶⁰

Hız. İsmail:Hız. İbrahim'in oğludur. Kur'an'da Hız. İbrahim'e ileri yaşında armağan edildiği¹²⁶¹ belirtmekte, sözünde duran¹²⁶² ve sabırlı¹²⁶³ sıfatlarıyla tanıtılmaktadır. Müslümanların inanmakla emrolundukları arasında ona indirilenler de yer almaktadır.¹²⁶⁴ Mekke'ye gidişini ve orada babasıyla birlikte Ka'be'yi inşa etmesini yukarıda Hız. İbrahim'i tanıtırken zikretmiştik.

Hız. İsmail, Adnani koluna bağlı Arapların dedesidir. Ayrıca Mekke'de Kahtani koluna bağlı olan Cürhüm kabilesiyle evlilik bağı kurduğu için Kahtani koluna bağlı Arapların da ana tarafından dedesi olmuş, böylece Arapların çoğunluğunun atası konumunu almıştır.¹²⁶⁵ Hız. İsmail'in Şam taraflarında oturan Amalikalılarla Yemen kabilelerine peygamber olarak gönderildiği belirtilmektedir.¹²⁶⁶

Hız. İsmail, 137 yaşında vefat etmiş, Mekke'de, Ka'be'nin yakınında annesi Hâcer'in yanına defnedilmiştir.¹²⁶⁷

Hız. Elyesa':Bu isim, aslında "Yesa'" itibar edilip "el" harf-i ta'rif kabul edildiği gibi لسع fiilinden قيعل vezninde الليسع şeklinde olduğu da ileri sürülerek o şekilde de okunmuştur. Her iki okuyuşa göre a'cemî olduğu da belirtilmektedir.¹²⁶⁸

¹²⁵⁷ Al-i İmran 3/93; Meryem 19/57

¹²⁵⁸ Yusuf 12/15

¹²⁵⁹ Yusuf 12/19-21

¹²⁶⁰ Yusuf 12/99

¹²⁶¹ İbrahim 14/39

¹²⁶² Meryem 19/54

¹²⁶³ Enbiya 21/85

¹²⁶⁴ Bakara 2/136; Al-i İmran 3/84

¹²⁶⁵ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/279

¹²⁶⁶ Cevdet Paşa, a.g.e. s., I/9

¹²⁶⁷ Sâbûnî, en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ, s. 164

¹²⁶⁸ Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/230-231 Ayrıca bkz: Beyzâvî, a.g.e. II/214

Hiz. Elyesa'nın Hiz. Yuşa' veya Uhtub b. Acuz olduğu söylenmektedir.¹²⁶⁹ M.Ö. 8. asırda İsrail krallığında yaşayan Safat'ın oğlu olduğu, Yüce Allah'ın emriyle Hiz. İlya (İlyas) tarafından halef olarak seçildiđi¹²⁷⁰ ve onun amca oğlusunu olduđu¹²⁷¹ nazar-ı dikkate alınırssa Hiz. Yuşa' olmadığı anlaşılır. Çünkü Hiz. Yuşa' Hiz. Mûsâ'nın bu asırdan çok önce M. Ö. 1100-1200 yıllarında Hiz. Mûsâ'dan hemen sonra yaşamıştır. Nitekim Cevdet Paşa da Hiz. Elyesa'nın Hiz. Süleyman'dan sonra yaşadığını belirtmektedir. Buna göre Hiz. Süleyman öldükten sonra İsrail oğulları, Kudüs'ü başkent edinen Yahudalılar ve Samiriyye'yi başkent edinen İsraililer olarak ikiye ayrıldılar. Hiz. Elyesa', Ba'l putuna tapınan İsraililer'e peygamber olarak gönderilen Hiz. İlyas'ın halefidir.¹²⁷² Kur'an'da Hiz. Elyesa' hakkında fazla bilgi yoktur. Adı iki yerde geçer.¹²⁷³

Hiz. Zü'l-kifl: Bu zâtın kimliği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Hiz. Eyyüb'un oğlu olduğu belirtilmektedir.¹²⁷⁴ Peygamber olup olmadığı ihtilaflıdır. İsrail oğulları'nın peygamberlerinden yüz nebini öldürölmekten kaçıp ona sığındığı, onun da onları barındırdığı,¹²⁷⁵ Şam'da ikamet ettiği ve yetmiş beş yaşında öldüğü¹²⁷⁶ rivayet edilmektedir. Çoğunluk onun peygamber olduğu, Hiz. İlyas, Hiz. Zekeriya veya Hiz. Yuşa'nın bir lakabı olduğu görüşündedir. "Kifl" nasip ve pay demektir. Buna göre bu isim "övölen nasibe sahip" anlamına gelir. Onun, zamanındaki peygamberlerin amelinin ve sevabının iki katına sahip olduğu rivayet edilmektedir.¹²⁷⁷ Hiz. Zü'l-kifl hakkında da Kur'an'da çok fazla bilgi yoktur. İsmi iki yerde geçer. Sabırlı¹²⁷⁸ ve hayırlılardan¹²⁷⁹ olduğu belirtilir.

Hiz. Zü'l-Kifl'in Dimeşk'ta Kasiyun dağında bir kabri olduğuna inanılmaktadır.¹²⁸⁰

¹²⁶⁹ Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/230-231

¹²⁷⁰ Harman, Ömer Faruk, DİA (Elyesa' md), XI/69

¹²⁷¹ Sâbûnî, en-Nübüvve ve'l-Enbiya, s. 301

¹²⁷² Cevdet Paşa, a.g.e. s., I/30-32

¹²⁷³ En'am 6/86; Sad 38/48

¹²⁷⁴ Beyzâvî, a.g.e.II/314; Sâbûnî, en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ, s. 268

¹²⁷⁵ Beyzâvî, a.g.e.II/314 Ayrıca bkz: Âlûsî, a.g.e. XII/203

¹²⁷⁶ Âlûsî, a.g.e. XII/202

¹²⁷⁷ Ebû Hayyan, a.g.e. VII/460-461

¹²⁷⁸ Enbiya 21/85

¹²⁷⁹ Sad 38/48

¹²⁸⁰ Sâbûnî, en-Nübüvve ve'l-Enbiya, s. 268

3.10.4.Kıraat ve Belagat İlgili Hususlar ve Bunların Anlama Etkisi

a. 45. ayette عبيدنا “kullarımız” kelimesi, resm-i mushafa uygun olması hasebiyle “kulumuz” anlamında tekil olarak da okunmuştur. Birinci kıraatte İbrahim, İshak ve Ya’kub isimleri bu kelimenin açıklamasıdır. İkinci kıraatte ise Hz. İshak ve Hz. Ya’kub’un Hz. İbrahim’in zürriyetinden geldiğine işaret edilmiş olur.¹²⁸¹

b. 46. ayetteki خالصة kelimesi, izafetli ve tenvinli olmak üzere iki türlü okunmuştur. Bu kelime, izafetli okunması durumunda “ahiret yurdu” ifadesiyle karşıladığımız نكري الدار dan farklı ve onun bir parçası, tenvinli okunması durumunda ise kendinden sonraki الدار “yurt” ile aynı ve onunla açıklanmış olur,¹²⁸² tenvini “ahiret yurdunu düşünme özelliği”nin büyüklüğünü gösterir.¹²⁸³ Birinci kıraate göre anlam “ahiret yurdunu düşünme özelliğiyle”, ikinci kıraate göre ise “bir özellik, ahiret yurdunu düşünmekle” şeklinde olur.¹²⁸⁴ Böylece birinci durumda ahiret yurdunu düşünmeye hiçbir şeyi karıştırmadıkları, sadece onu düşündükleri vurgulanarak kendileri, ikinci durumda ise bizzat bu düşüncenin temizliği ve hiçbir şeyle karışmadığı vurgulanarak davranışları övülmüş olur.

3.10.5.Ayetler Arasındaki Münasebet

Bu başlık altında ele alacağımız ayetleri, iki alt başlığa ayırarak inceleyeceğiz. Seçkinler Geçidi ve Müttakilerin Akıbeti.

Seçkinler Geçidi’nde, daha önce Hz. Davud’un ve Hz. Eyyûb’un anılması emredildiği gibi Hz. İbrahim, Hz. İshak, Hz. Ya’kub, Hz. İsmail, Hz. Elyesa’ ve Hz. Zü’l-kifl’in anılması emrediliyor ve onların seçilmiş ve hayırlı kimselerden olduğu belirtiliyor. Ancak bunların burada sadece isimlerinin anılmasıyla yetiniliyor, Hz. Davud, Hz. Süleyman ve Hz. Eyyûb gibi kıssaları anlatılmıyor. Müttakilerin Akıbeti’nde ise Yüce Allah’ın azabından sakınan herkesin ahiretteki güzel akıbeti tasvir ediliyor.

¹²⁸¹ Taberî, Câmi’, XXIII/169

¹²⁸² Taberî, Câmi’, XXIII/171

¹²⁸³ Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/230; Âlûsî, a.g.e. XII/201

¹²⁸⁴ Zamahşerî, a.g.e. IV/96; Râzî, Mefâtîh, XXVI/189; Neseî, a.g.e. IV/66-67; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/230

3.10.6.Ayetlerin Yorumu

3.10.6.1.Seçkinler Geçidi

45. “Kuvvetli ve basîretli zatlar o kullarımız İbrahim, İshak ve Ya’kub’u da an.”

Yüce Allah bu sûredeki kıssaların başına atfederek Hz. Peygamber (sav)’e bu bölümde zikredilen peygamberleri de anmasını emrediyor. Böylece Kureşli müşriklerin iftiralara Hz. Davud ve Hz. Eyyûb gibi sabretmesini emrettiği gibi bu sayılan peygamberlerin sabrettiği gibi sabretmesini de ferman ediyor. Çünkü bunların hepsi de sabırda örnek davranışlar sergileyen kimselerdir. Hz. İbrahim kavmi tarafından ateşe atıldığında, Hz. İshak İsrail oğullarını doğru yola çağırmakta, Hz. Ya’kub oğlu Hz. Yusuf’u¹²⁸⁵ ve gözlerini kaybettiğinde,¹²⁸⁶ Hz. İsmail kurban edileceğinde, Hz. Elyesa’ ve Hz. Zü’l-kifl İsrail oğullarının eziyetlerine karşı direnmekte güzel bir sabır örneği göstermişlerdir.¹²⁸⁷

Tam karşılığı “*eller sahibi*” olan *ولي الايدي* ifadesinin ibadette kuvvetli olmak anlamında olduğunu Hz. Davud’a Verilen Ni’metler başlığında zikretmiştik. Orada Hz. Davud hakkında müfret olarak kullanılan bu ifade burada Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Ya’kub hakkında çoğul olarak kullanılmaktadır. Esas karşılığı “*gözler sahibi*” olan “*basiretli*” ifadeyle karşılanan *ولي الابصار* ise dinde anlayış, Yüce Allah’ın Kitabı’nı bilmek, dinde kuvvet, akıl ve bilgi olarak tefsir edilmiştir.¹²⁸⁸ Dinde kuvveti çıkarırsak bunların hepsi bu ifadenin bilmek ve kavramak anlamında birleşir. İşlerin çoğu elle yapıldığı için iş elle ifade edilmiş, gözün bilgedeki öneminden dolayı da bilgi gözle ifade edilmiştir.¹²⁸⁹

¹²⁸⁵ Yusuf 12/18

¹²⁸⁶ Yusuf 12/84

¹²⁸⁷ Zuhaylî, a.g.e. XXIII/214

¹²⁸⁸ Mâverdi, a.g.e. V:105 Ayrıca bkz: Taberî, Câmi’, XXIII/170; Beyzâvî, a.g.e.II/314; İbn Kesîr, Tefsîr, IV/49; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/230; Âlûsî, a.g.e. XII/201

¹²⁸⁹ Beyzâvî, a.g.e.II/314; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/230 Ayrıca bkz: Taberî, Câmi’, XXIII/170-171

Yüce Allah, kuvvet ve basiret sahibi bu kullarını anmayı emrettikten sonra onları anmaya değer kılan sebebi açıklıyor:

46. “Biz onları özellikle ahiret yurdunu düşünen ihlaslı kişiler kıldık.”

“Ahiret yurdunu düşünme” ifadesiyle karşıladığımız ذكري الدار tamlaması üç şekilde tefsir edilmiştir:

a.Daima ahireti düşünmeleri ve ona nisbetle dünyayı unutmaları.¹²⁹⁰ Yüce Allah, onların kalbinden dünya sevgisini ve onu düşünmeyi söküp atmış ve onlarda sadece ahiret sevgisi ve düşüncesini bırakmıştır.¹²⁹¹ İnsan onları andıkça ihlasta onlara uyma kabiliyeti kazanır.¹²⁹²

b.İnsanlara ahireti hatırlatmaları ve onları ahirete teşvik etmeleri. Buna göre ذكري “düşünme” kelimesine التذكير “hatırlatma” anlamı verilmektedir.

c.Dünyada güzel bir şekilde övülmek.¹²⁹³ Buna göre “yurt” ile dünya yurdu kastedilmekte, ذكري kelimesine ذكر şeref anlamı verilmektedir. Zikr, kelimesinin bu anlamda da kullanıldığını daha önce zikretmiştik.

Bu üç görüşün üçü de aynı anda kabul edilebilir, birbiriyle çelişmez. Çünkü insanlara ahireti hatırlatanların öncelikle kendilerinin hatırlamalarının gerekeceği tabiidir. Nitekim insanlara iyiliği emredip de kendileri yapmayanlar yerilmişlerdir.¹²⁹⁴ Ahireti hatırlayanların başkalarına hatırlatmaları da bir görevdir. Çünkü iyiliği emredip kötülüğü yasaklamak önde gelen emirlerdendir,¹²⁹⁵ terkedilmesi şiddetle kınanmıştır.¹²⁹⁶ Dolayısıyla bu seçkin insanların bu derece önemli bir görevi yerine getirmeyerek söz konusu kınamalara muhatap olmaları düşünülemez. Son görüşe gelince bu da sahihtir.

¹²⁹⁰ Zamahşerî, a.g.e. IV/96; Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/189; Nesefî, a.g.e. IV/67; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/230; Âlûsî, a.g.e. XII/201

¹²⁹¹ İbn Kesîr, Tefsîr, IV/49

¹²⁹² İbn Âşur, a.g.e. XXIII/276

¹²⁹³ Zamahşerî, a.g.e. IV/96; Nesefî, a.g.e. IV/67; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/230; Âlûsî, a.g.e. XII/201 Ayrıca bkz: Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/189

¹²⁹⁴ Bakara 2/44

¹²⁹⁵ Al-i İmran 3/104 Ayrıca bkz: Al-i İmran 3/114; Tevbe 9/71; Hac 22/41; Lokman 31/17

¹²⁹⁶ Maide 5/63, 79; Hud 11/119

Çünkü Yüce Allah, bir çok ayette peygamberler için güzel bir ad bıraktığını,¹²⁹⁷ Hz. Peygamber (sav)'in şanını yücelttiğini belirtmiştir.¹²⁹⁸ Bugün Hz. İbrahim'i, Hz. Musa'yı, Hz. İsa'yı, Hz. Muhammed (sav)'i bir çok insan övgüyle yad etmektedir. Bunların düşmanları olan Nemrud'un, Firavun'un, Romalı ve Yahudi inkarcıların, Kureşli müşriklerin bu şekilde anılmaları ise söz konusu değildir, söz konusu da olamaz. Çünkü Yüce Allah bu seçkinler hakkında şöyle buyurmuştur:

47. *“Üstelik onlar bizim yanımızda seçkin ve hayırlı zatlardır.”*

Şu isimler de yukarıda sayılanlar gibi sabırda örnek olmuş, anılmaya değer hayırlı kimselerdendir:

48. *“İsmail'i, Elyesa'ı ve Zü'l-kıfl'i de hatırla. Onların hepsi de hayırlı insanlardı.”*

Hz. İsmail'in yukarıda babasıyla birlikte anılmayıp da burada ayrıca anılması, bu peygamberlerin anılmasındaki esas amaç olan sabretme özelliğinin büyüklüğünden¹²⁹⁹ ve yukarıda onu tanıtırken değindiğimiz gibi Arapların atası olmasındandır.¹³⁰⁰ Hz. Elyesa' ve Hz. Zü'l-kıfl'in ondan sonra anılması ise sadece *“hayırlılardan”* olmalarıyla izah edilemez. Çünkü bütün peygamberler hayırlı ve seçkin olmakta eşittir. Dolayısıyla Hz. Elyesa' ve Hz. Zü'l-kıfl'in diğerlerinden sonra değil de Hz. İsmail'den sonra zikredilmesinin bir sebebi olmalıdır. Çünkü ma'tuf ile ma'tûfun aleyh arasında aklî, vehmî veya hayalî bir ortaklığın bulunması vav ile atfin şartıdır. Bu ortaklık, Hz. Elyesa'nın İsrail oğulları içerisinde; Hz. İsmail'in İbrahim oğulları içerisinde bulunduğu konuma sahip olmasıdır. Çünkü Hz. İsmail'in, Hz. İbrahim'in oğlu olması gibi Hz. Elyesa' da yukarıda hayat hikayesini zikrettiğimiz veçhile Hz. İlyas'ın halefi olması hasebiyle onun oğlu gibiydi. Hz. Zü'l-kıfl ise sabırlı olma bakımından Hz. İsmail'e benziyordu.¹³⁰¹ Bu sebeple bu iki peygamber, özellikle Hz. İsmail'le birlikte anıldı.¹³⁰²

¹²⁹⁷ Meryem 19/50; Şuara 26/84; Saffat 37/78-79, 108-109, 119-120, 129-130

¹²⁹⁸ İnşirah 94/4

¹²⁹⁹ Enbiya 21/85

¹³⁰⁰ Âlûsî, a.g.e. XII/202 Ayrıca bkz: Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/230; İbn Âşur, a.g.e. XXIII/279

¹³⁰¹ Enbiya 21/85

¹³⁰² İbn Âşur, a.g.e. XXIII/279-280

49. “İşte bu bir zikirdir, bir hatırlatmadır...”

Bu ayeti, Kur’an’da da belirtildiği üzere¹³⁰³ Hz. Peygamber (sav) ve kavmine bir uyarı anlamında¹³⁰⁴ yorumlamak mümkündür. Ancak buradaki ذكر kelimesinin “şeref, hatıra” anlamında¹³⁰⁵ kullanılmış olması bize daha üstün görünüyor. Çünkü peygamberlerin bu şekilde hayırla yad edilmesi ile hemen akabinden gelen müttakilerin ahiretteki güzel akıbetlerinin tasvirinin arasına Kur’an’ın bir uyarı olduğunun söylenmesi, bize biraz uzak bir ihtimal olarak görünüyor. “Zikir” kelimesinin bu anlamda da kullanıldığını daha önce zikretmiştik. Nitekim Zeccac, Beyzâvî, Ebu’s-Suûd, Âlûsî ve tercih etmemekle beraber Râzî de bu görüşü tefsirlerinde nakletmişlerdir.¹³⁰⁶ Buna göre anlam şöyle olur: O peygamberlerin kıssalarının anılması ve Yüce Allah’ın onları bu şekilde yüceltmesi onlar için büyük bir şeref¹³⁰⁷ ve ebediyyen yad edilecekleri güzel bir hatıradır.¹³⁰⁸

3.10.6.2.Müttakilerin Akıbeti

49. “...Şüphesiz Allah’a karşı gelmekten sakmanlara güzel bir gelecek vardır.”

Buradaki “müttakiler” ile bizzat yukarıda anılan peygamberlerin kastedilmiş olması mümkün olduğu gibi bütün müttakilerin kastedilmiş olması da mümkündür.¹³⁰⁹ Ancak bize bütün müttakilerin kastedilmiş olması daha üstün görünüyor. Çünkü “müttakiler” kelimesiyle sadece burada zikri geçen peygamberlerin kastedildiği söylenirse anlam daraltılmış olur. Buna gerek yoktur. Zira bütün müttakilerin kastedildiği kabul edilirse bu peygamberler o müttakilerin geneli içine zaten öncelikle girerler,¹³¹⁰ böylece onların dünyada ebediyyen anılacakları güzel bir hatıra ve şerefe sahip oldukları, ahirette de güzel bir akıbeta ulaşacakları anlaşılabilir.¹³¹¹ Ancak “müttakiler”le sadece burada

¹³⁰³ Zuhurf 43/44

¹³⁰⁴ Taberî, Câmi’, XXIII/172-173; Âlûsî, a.g.e. XII/203

¹³⁰⁵ Âlûsî, a.g.e. XII/203

¹³⁰⁶ Zeccac, a.g.e. IV/337; Râzî, Mefâtih, XXVI/190; Beyzâvî, a.g.e.II/314; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/231; Âlûsî, a.g.e. XII/203

¹³⁰⁷ Âlûsî, a.g.e. XII/203

¹³⁰⁸ Neseî, a.g.e. IV/67; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/231; Mağniyye, a.g.e. VI/384

¹³⁰⁹ Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/231

¹³¹⁰ a.g.e. Ayn Yer

¹³¹¹ Neseî, a.g.e. IV/67

anılan peygamberlerin kastedildiği söylenirse peygamberler dışındaki müttakilerin, bu sûrede tasvir edilen aşağıdaki mükafatlara ulaşamayacağı anlaşılabilir ki elbette bu kastedilmemektedir. En yüksek kemal mertebesi olan takva ile övüldüklerini söylemek¹³¹² de “müttakiler”le bu peygamberlerin kastedilmesini gerektirmez. Çünkü takva ile övülmeleri bir şeref ise sıradan mü’minlerden ayrı bir yere sahip olmaları daha büyük bir şereftir. Çünkü Kur’an’da, insanların kıyamette bahtiyarlar (ashab-ı yemin), bed-bahtlar (ashabü’ş-şimal) ve inançta ve amelde ileri geçenler (sâbikûn) olmak üzere üçe ayrılacakları belirtilmektedir.¹³¹³ Rahman sûresinde Yüce Allah’ın makamından korkanlar için iki cennet olduğu söylendikten¹³¹⁴ ve bunların tasviri yapıldıktan sonra müteakıp ayetlerde o ikisinin dışında iki cennetin daha olduğu belirtilerek¹³¹⁵ onların tasvirine geçilmesi de ilk ikisinin üstün dereceli müminler için, son ikisinin de daha sıradan olan mü’minler için olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca başka ayetlerde, Kitab’a varis kılınanların bir kısmının nefesine zulmettiği, bir kısmının orta yolu tuttuğu ve bir kısmının da hayırlarda öne geçtiğinin belirtilmesi,¹³¹⁶ ahirette iyilerin içeceklerine karıştırdıkları Tesnim pınarının Yüce Allah’a yaklaştırılmış olan kimselerce katıksız olarak içileceğine işaret edilmesi¹³¹⁷ de bunu te’yid etmektedir. Bu sebeple biz müttakilerin seçkinlerden ayrı, onlardan mertebe bakımından biraz daha düşük kimseler olduğunu düşündük ve bu ayet grubunu iki alt başlık altında ele almayı uygun gördük. Ayrıca “İşte bu bir zikirdir, bir hatırlatmadır” ayetinin, müellifin bir konudan diğerine geçmekte kullandığı هذا باب tabiri gibi olduğunun söylenmesi¹³¹⁸ de, peygamberlerin bahsinin burada bittiğini ve — onlar da içinde olmakla birlikte — “müttakiler” kelimesiyle onların kastedilmediğini desteklemektedir. Zaten hayırlarda ileri geçen kimselere verilen mükafatlar tasvir edilirken, –ashâb-ı yeminden farklı olarak– cennette boş söz işitmeyeceklerinin belirtilmesinden,¹³¹⁹ onların, peygamberlerin ismet özelliğiyle örtüşür bir şekilde fitraten böyle şeylerden hoşlanmadıkları ve maddi mükafatlar için değil de Yüce Allah’ın rızasını kazanmak gibi ulvi gayeler gözeterek çalıştıkları anlaşılmaktadır. Burada tasvir edilen cennetlerde ise, boş sözün

¹³¹² Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/231

¹³¹³ Vâkıa 56/7, 8, 10, 41

¹³¹⁴ Rahman 55/46

¹³¹⁵ Rahman 55/62

¹³¹⁶ Fatır 35/32

¹³¹⁷ Mutaffifin 83/27-28 Ayrıca bkz: İnsan 76/5-6 Ayrıca bkz: Elmalı, a.g.e.IX/74-75

¹³¹⁸ Zamahşerî, a.g.e. IV/96; Râzî, Mefâtih, XXVI/190

¹³¹⁹ Vâkıa 56/35-36

duyulmaması gibi ancak seçkin kimselerin önem vereceği özelliklerin zikredilmesi bir tarafa, kadınların اتراب “yaşıt” sıfatıyla anılması, bize, buradaki cennetle kadınların aynı şekilde vasıflandırıldığı Vakıa sûresindeki ashâb-ı yeminin cennetinin¹³²⁰ aynı olduğunu düşündürmektedir. Yine de bu düşüncemizde bir ihtiyat payı bırakmak için müttakilerin içinde seçkin kimselerin zaten öncelikle yer aldığını tekrarlayalım. Ve işte bu müttakilerin güzel akıbeti:

50. “O güzel yer: Kapıları yalnız kendilerine açılmış olan Adn Cennetleridir.”

Kapıları açık olmayan bir yere girilemez. Bu sebeple kapıların açılmış olmasının özellikle zikredilmesi; cennetlerin genişliği, kapılarının görevli melekler tarafından veya kendiliğinden açılması şeklinde yorumlanmaktadır.¹³²¹ Bu kapılara da el değmeden “açıl” “kapan” demek yeterli olacaktır.¹³²² Bu yorum, bugünkü teknoloji ile yapılan manyetik kapıları düşündürmektedir. Bu zikredilenlerden hangisi kabul edilirse edilsin neticede müttakiler cennete hiç bir engelle ve soruşturma ile karşılaşmadan girerler¹³²³ ve

51. “Onlar orada kanapelere dayanarak bir çok meyveler ve içecekler isterler.”

Yiyecek olarak sadece meyvelerin zikriyle yetinilmesi onların beslenmek için değil, lezzet almak için yediklerini göstermektedir.¹³²⁴

Cennettekilerin koltuklara yaslandıkları başka cennet tasvirlerinde de yer almaktadır.¹³²⁵

Yiyecek, içecek ve barınak vasfedildikten sonra eşlerin vafına geçiliyor. Çünkü cima yemekten sonra gelir:

¹³²⁰ Vâkıa 56/37

¹³²¹ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/191

¹³²² Taberî, Câmi’, XXIII/174 Ayrıca bkz: İbn Cevzî, a.g.e. VII/148

¹³²³ Mağniyye, a.g.e. VI/385

¹³²⁴ Beyzâvî, a.g.e.II/315; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/231

¹³²⁵ Yasin 36/56; Rahman 55/76

52. “Onların beraberinde gözleri kocalarından başkasını görmeyen yumuşak bakışlı, aynı yaşta güzeller vardır.”

قاصرات طرف ازواجهن “bakış” kelimesinin kocalarına ait olduğu düşünülürse ayete *عليهن* “Onların yanında (güzelliklerinden dolayı) kocalarının bakışlarını kendi üzerlerinde tutan yaşıt dilberler vardır” anlamı da verilebilir.¹³²⁶ Her iki anlamda doğrudur. Birincisinde kadınların sadakati, ikincisinde ise güzellikleri vurgulanmış olur.

“Yaşı” kelimesi ise kadınların birbirleriyle veya eşleriyle veyahut da hem birbirleriyle hem de eşleriyle yaşıt olmaları olmak üzere üç şekilde yorumlanmaktadır.¹³²⁷ Kanaatimizce daha kapsamlı olduğundan dolayı en doğrusu üçüncüsüdür. Çünkü eş olsun arkadaş olsun akraneler arasında sevgi ve anlaşma daha çok olur.¹³²⁸ Böylece bu kadınların hem kocalarını daha çok sevdikleri hem de birbirleriyle iyi geçindikleri anlaşılmaktadır.

Buraya kadar müttakilerden üçüncü şahıs olarak bahsedildi. Buradan itibaren ise onlara verilen önem gösterilmek için ikinci şahsa geçildi. Buna belagat terminolojisinde iltifat denilmektedir.¹³²⁹ Sanki Yüce Allah, cennete girmeden önce müttakilere cenneti tasvir etmiş, onlar cennete girip nimetlere konduktan sonra onlarla konuşmak sûretiyle de onları şereflendirmek için şöyle buyurmuştur:

53-54. “Bu hesap günü için size vadolunan şeyler bunlardır. Gerçekten işte bu Bizim ihsan ettiğimiz bir rızıktır ki onun asla biteceği yoktur.”

“Rızık” kelimesi, bütün ni’metlere teşmil edilmiştir.¹³³⁰

Başka ayetlerde de müminlere verilenler, “kesintisiz bir bağış”¹³³¹ şeklinde vasfedilmiştir. Katındaki hiçbir şey tükenmeyen¹³³² Allah’ın şanı yücedir.

¹³²⁶ Âlûsî, a.g.e. XII/204

¹³²⁷ Âlûsî, a.g.e. XII/204-205 Ayrıca bkz: Zamahşerî, a.g.e. IV/97; Beyzâvî, a.g.e.II/315; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/231

¹³²⁸ Âlûsî, a.g.e. XII/205 Ayrıca bkz: Râzî, Mefâtih, XXVI/191

¹³²⁹ Zuhaylî, a.g.e. XXIII/213

¹³³⁰ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/284

3.10.7. Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler

a. En şerefli iş Allah'a itaat, en şerefli bilgi de Allah'ı bilmektir. Çünkü işlerin çoğu elden çıktığından işin elle, en güçlü idrak vasıtası olması hasebiyle idrakin de gözle ifade edildiği “*Kuvvetli ve basiretli zatlar o kullarımız İbrahim, İshak ve Ya'kub'u da an*” ayetindeki “*kuvvetli ve basiretli*” kelimeleriyle karşılanan “*eller ve gözler sahibi*” sıfatından Allah'a itaat ve Allah'ı bilmek dışındaki işlerin ve bilgilerin batıl hükmünde olduğu anlaşılmaktadır.¹³³³ Ayrıca bu ayet, Yüce Allah'a itaat etmek ve O'nu bilmekte tembellik ve cahillik edenlerin kötürüm ve körler gibi olduğunu îmâ etmektedir.¹³³⁴ “*Kalpleri vardır ama bu kalplerle idrak etmezler, gözleri vardır onlarla görmezler, kulakları vardır onlarla işitmezler. Hâsılı onlar hayvanlar gibi, hatta onlardan da şaşkındırlar. İşte asıl gafil olanlar onlardır.*”¹³³⁵ “*Bu inkarcılar biraz olsun dünyayı gezip dolaşmazlar mı ki, hiç değilse bu sayede düşünüp duygulanacak gömüllere, gerçeğin sesini işitecek kulaklara sahip olsunlar. Ne var ki onlarda kör olan gözler değil, asıl kör olan, sinelerindeki gömülleri.*”¹³³⁶

Demek ki her işin, her bilginin Yüce Allah'a yönelik bir tarafı olmalıdır. Sosyoloji, psikoloji gibi ilimler Yüce Allah'ın kullarına faydalı olarak, fizik, kimya ve biyoloji gibi ilimler de Yüce Allah'ın kudreti hakkında tefekküre vesile olarak bu fonksiyonu icra etmelidirler. İslam'da sadece ibadetin değil, her işin Yüce Allah için yapılmasının gerekliliği ve ihlas esası bunu gerektirmektedir. “*De ki: 'Benim namazım da, her türlü ibadetlerim de, hayatım da ölümüm de hep Rabbü'l-âlemîn olan Allah'a aittir.*”¹³³⁷

c. 46. ayette الدار “*yurt*” kelimesinin دار الآخرة “*ahiret yurdu*” şeklinde değil de, mutlak olarak zikredilmesiyle gerçek yurdun ahiret, dünyanın bir köprü olduğuna işaret edilmektedir.¹³³⁸

¹³³¹ Hud 11/108; Tin 95/6

¹³³² Nahl 16/96

¹³³³ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/189

¹³³⁴ Beyzâvî, a.g.e. II/314; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/230

¹³³⁵ A'raf 7/179

¹³³⁶ Hac 22/49

¹³³⁷ En'am 6/162

¹³³⁸ Beyzâvî, a.g.e. II/314; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/230; Âlûsî, a.g.e. XII/201

d. 47. ayetle, peygamberlerin günah işlemeyeceğine delil getirilmiştir. Çünkü Yüce Allah, onları mutlak olarak hayırlı olmakla nitelemiştir. Bu, onların bütün fiil ve sıfatlarındaki hayrı kapsar.¹³³⁹

3.11.AZGINLARIN ÂKİBETİ (55-64. âyetler arası)

3.11.1.Ayetlerin Meâli

55-56.İşte bu, mutlularadır, ama azgınlara kötü bir akıbet vardır ki o da girip yanacakları Cehennem'dir. Ne kötü bir yataktır O! 57.Bu böyledir! İşte tatsınlar bakalım o kokuşmuş suları ve irinleri! 58.Bu böyledir! Bunlara benzer başkaları da vardır. 59.İşte şunlar dünyada körü körüne maiyetinizde koşup giden gürühtür. "merhaba" olmasın, rahat yüzü görmesin o zalimler. Zira onlar cehenneme gireceklerdir." 60.Tabi olanlar onlara: "Hayır, asıl size merhaba olmasın, rahat yüzü görmeyin sizler! Bu azabı bize getiren sizsiniz. O ne kötü yerdir!" 61.Sonra hep birden dua edip derler ki: "ya Rabbena, kim bunları ömümüze yığdı ise, Sen onun azabını kat kat artır. 62.Azgınlara: "Neden acaba dünyada kendilerini değersiz saydığımız birtakım adamları burada görmüyoruz? Bize kalsa, onlarla alay ederdik! 63.Yoksa gözlerimiz onlardan kaydı da onun için mi kendilerini göremiyoruz? 64.İşte bu, yani cehennemliklerin davalışması kesin bir gerçektir.

3.11.2.İrab, Kıraat ve Belagatle ilgili Hususlar ve Bunların Anlama Etkisi

a. 63. ayetteki سخریا kelimesi, س harfinin dammesiyle de okunmuştur.¹³⁴⁰ Buna göre anlam "Bir kısmının diğer kısmını çalıştırması için, kiminin derecesini kimine üstün kılan Biziz."¹³⁴¹ ayetinde olduğu gibi "Onları işlerimizde kullanırdık" şeklinde olur. Böylece ileri gelenler müslümanların fakirliklerine işaret etmiş olurlar.

¹³³⁹ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/189

¹³⁴⁰ Âlûsî, a.g.e. XII/209

¹³⁴¹ Zuhuf 43/32

b. Yine 63. ayetin “*Yoksa gözlerimiz onlardan kaydı mı*” kısmınının, *از غنا عنهم الابصار* “Gözlerimizi onlardan döndürürdük, onlara bakmazdık” şeklinde ifade edilmeyip de *زاغت* “dönme, kayma” şeklinde geçişsiz fiil kullanılmasında ve “dönme” işinin gözlere isnat edilmesinde mübalağa vardır. Sanki müminleri hoş görmediği ve faydasız bulduğu için gözler kendisi kaymaktadır.¹³⁴²

3.11.3. Ayetler Arasındaki Münasebet

Müttakilerin güzel akıbeti zikredildikten sonra azgınlara kötü akıbetine geçildi.¹³⁴³ Çünkü Yüce Allah’ın nimetlerine teşvik ve O’nun azabından korkutma, Kur’an’da bir denge içinde verilir. Buna belagatte mukabele ismi verilmektedir.¹³⁴⁴ Böylece kulların, Yüce Allah’ın rahmetine aldanarak gevşemeleri ve tamamen O’nun rahmetinden ümit kesip ye’s’e düşmeleri engellenir. Bu sebeple Yüce Allah’ın rahmetinden ümit kesmek¹³⁴⁵ ve azabından emin olmak¹³⁴⁶ yasaklanmıştır. Yüce Allah’ın azabından korkup O’nun rahmetini ummak Kur’an’ın örnek kulluk modelidir.¹³⁴⁷

Bu ayet grubunda önce azgınlara kötü barınağı cehennem tasviri yapılmakta, sonra onların dünyadaki dostlarıyla ve düşmanlarıyla ilişkileri ele alınmaktadır.

3.11.4. Ayetlerin Yorumu

3.11.4.1. Azgınlara Barınağı Cehennem Tasviri

55. “*İşte bu mutlulardır...*” Yani müttakilerin durumu böyledir,¹³⁴⁸ onlar yukarıda tasvir edilen cennetlerde safâ sürerler. “*...Ama azgınlara kötü bir akıbet vardır.*”

Azgınlara mutlak olarak günah sahibi olanlar değil, kafirler kastedilmektedir. Çünkü aşağıda geleceği gibi bunların müminlerle alay ettikleri zikredilmektedir. Ne kadar

¹³⁴² Âlûsî, a.g.e. XII/209

¹³⁴³ Ayrıca bkz: Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/192

¹³⁴⁴ Sâbûnî, Safvet, III/1214; Zuhayfî, a.g.e. XXIII/213

¹³⁴⁵ Zümer 39/53 Ayrıca bkz: Yusuf 12/87; Hicr 15/56

¹³⁴⁶ A’raf 7/99

¹³⁴⁷ İsrâ 17/57; Enbiya 21/90

¹³⁴⁸ Taberî, Câmi’, XXIII/175

günahkar olursa olsun bir mümin mümin kardeşiyle alay etmez. Ayrıca لشر ماب “en kötü” şeklinde ism-i tafdil kullanılması ve “azgınlık” kelimesinin mutlak olarak zikredilmesi de bunu te’yid etmektedir. Çünkü kafirlerin akıbetinden daha kötü bir akıbet olmaz ve azgınlıkta ileri gittikleri için “azgın” denilince ilk olarak onlar akla gelir.¹³⁴⁹ Bu, yukarıda zikrettiğimiz kıyamette insanların ayrılacakları üçlü taksim de gereğidir.

56. “Cehennem! Oraya girerler. Ne kötü bir yataktır o!”

Azgınlıkların altlarındaki ateş, uyuyan bir kimsenin yattığı yatağa benzetiliyor.¹³⁵⁰ Bu benzetme A’raf sûresinde daha ayrıntılı yer alır: “Onlara cehennem ateşinden bir döşek ve üzerlerinde de yine ateşten örtüler var.”¹³⁵¹

57. “Bu böyledir! İşte tatsınlar bakalım o kaynar ve kokuşmuş suları!” Ayette حميم و غساق ın te’hir edildiği düşünülürse meal şu şekilde de verilebilir:

“Bu kaynar ve kokuşmuş sudur. Onu tatsınlar!”¹³⁵²

“Kokuşmuş” kelimesiyle karşıladığımız غساق ın cehennem ehlinin derilerinden akan kan ve cerahat,¹³⁵³ akrep, yılan gibi zehirli hayvanların zehrinin aktığı bir pınar,¹³⁵⁴ şiddetli soğuk ve kokuşmuş su¹³⁵⁵ olduğu söylenmiştir. “Gassaktan dünyaya bir kova dökülse bütün dünya ehli koku içinde kalırdı”¹³⁵⁶ hadisi son görüşü desteklemektedir. Ayrıca bu kelime hakkında Hasan-ı Basri’nin şöyle dediği de rivayet edilmiştir: Gassak; Yüce Allah’tan başka kimsenin bilmediği bir azaptır. İnsanlar Yüce Allah’a gizlice ibadet ettiler, O da onlara gizli bir sevap hazırladı: “İşte onların dünyada yaptıkları makbul işlere mükafat olarak gözlerini aydın edecek, gönüllerini ferahlatacak hangi

¹³⁴⁹ Râzî, Mefâtih, XXVI/192

¹³⁵⁰ Zamahşerî, a.g.e. IV/97; Beyzâvî, a.g.e. II/315; Nesefî, a.g.e. IV/68; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/232;

Âlûsî, a.g.e. XII/205

¹³⁵¹ A’raf 7/41

¹³⁵² Taberî, Câmi’, XXI/176; Râzî, Mefâtih, XXVI/192

¹³⁵³ Taberî, Câmi’, XXIII/177-178

¹³⁵⁴ Râzî, Mefâtih, XXVI/193 Ayrıca bkz: İbn Cevzî, a.g.e. VII/150

¹³⁵⁵ Taberî XXIII/177-178; Râzî, Mefâtih, XXVI/193 Ayrıca bkz: Zamahşerî, a.g.e. IV/97; Nesefî, a.g.e. IV/68; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/232

¹³⁵⁶ Tirmizî, a.g.e. Kitâbü Sıfat-ı Cehennem:4

*sürprizlerin, hangi nimetlerin saklandığını hiç kimse bilemez.*¹³⁵⁷ Yine insanlar gizlice günah işlediler, O da onlara gizli bir azap hazırladı.¹³⁵⁸

Her ne kadar hadis “*gassak*”ın ne olduğunu açıklasa da keyfiyeti yine bize meçhuldür. Bu sebeple Hasan-ı Basrî’nin bu sözünü tasvip etmemek mümkün değildir. Çünkü gaybî konularda kesin bir sonuca varmamak gerekir.

58. “*Bunlara benzer başkaları da vardır.*”

من شكله deki zamir; irine, kaynar su ve irin içecek takdirinde olduğundan bunların her ikisine ve nihayet zikredilen azap türlerinin hepsine dönebilir.¹³⁵⁹ Buna göre çeşit çeşit azabın burada zikredilenlerin hangisinin şeklinden olduğu anlaşılır. Ancak daha kapsamlı olduğundan zamirin bütün azap türlerine gönderilmesi daha uygun görünüyor. Nitekim diğer azap türleri olarak zemherir, vücudun derinliklerine işleyen ateş, zakkum yiyeceği, sarp yokuş ve uçuruma düşme¹³⁶⁰ gibi sayılan şeyler, içeceklerle sınırlı değildir.

Bu azap türlerinden vücudun derinliklerine işleyen azab¹³⁶¹ zakkum ağacı,¹³⁶² sarp yokuş¹³⁶³ ve cennetliklerin soğuk görmeyeceklerinden bahsedilirken zemherir¹³⁶⁴ Kur’an’da zikredilmektedir.

3.11.4.2. Azgınlığın Dünyadaki Dostlarıyla Ahiretteki İlişkileri

Kafirler, dünyada bir takım dostluklar kurarak birbirlerinden faydalanmışlardır.¹³⁶⁵ Ancak birbirlerinden istifade ettikleri bu bağlar ahirette sona erer.¹³⁶⁶ Böylece birbirlerine düşman olurlar,¹³⁶⁷ buğzederler¹³⁶⁸ ve lanet okurlar.¹³⁶⁹

¹³⁵⁷ Secde 32/17

¹³⁵⁸ Zamahşerî, a.g.e. IV/97; Merâğî, a.g.e. XIII/132

¹³⁵⁹ Beyzâvî, a.g.e. II.315; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/232

¹³⁶⁰ İbn Kesîr, Tefsîr IV/51; Havvâ, a.g.e. VIII/4787

¹³⁶¹ Tur 52/27; Vakıa 56/42

¹³⁶² Saffat 37/62

¹³⁶³ Müddessir 74/17

¹³⁶⁴ İnsan 76/13

¹³⁶⁵ En’am 6/128

¹³⁶⁶ Bakara 2/166

¹³⁶⁷ Zuhruf 43/67

¹³⁶⁸ Mü’min 40/10

Kafirlerin ahirette birbirlerine düşman olmaları ve birbirlerini suçlamaları, Kur'an'da pek çok yerde zikredilmiştir. Kafirlerin tartışmaları genellikle küfürde başı çeken kafirlerle onlara uyanlar arasında cereyan eder. Uyanlar, uyulanları kendilerini azdırmak ve yoldan çıkarmakla suçlarlar¹³⁷⁰ ve dünyaya dönmek için bir fırsat daha elde edip uyulanların kendilerinden uzaklaştığı gibi kendileri de onlardan uzaklaşmayı temenni ederler.¹³⁷¹ Yine dünyadayken uydukları bu liderleriyle alay ederek, onlara eğer güçleri yetiyorsa azabın bir parçasını olsun kendilerinden savmalarını söylerler¹³⁷² ve aşağıda da geleceği üzere kendilerini azdırmaları sebebiyle Yüce Allah'tan onların azabını artırmasını isterler.¹³⁷³ Kendilerine uyulan liderler ise onları küfre zorlayacak bir güce sahip olmadıklarını,¹³⁷⁴ uyanların bizzat suçlu¹³⁷⁵ ve azgın¹³⁷⁶ olduklarını söyleyerek kendilerini müdafaa ederler. Kafirlerin bu şekilde tartışmalarının ve pişmanlıklarının bedenî azaplarına bir de ma'nevi bir azap eklediği muhakkaktır.¹³⁷⁷ Bu sûrede de bu tartışmanın bir benzeri yer almaktadır:

59. *“İşte şunlar dünyada körü körüne maiyetinizde koşup giden gürühtür. ‘Merhaba’ olmasın, rahat yüzü görmesin o zalimler. Zira onlar cehenneme gireceklerdir.”*

Bu sözün hepsini veya “*Merhaba olmasın*” kısmına kadarını melekler söylemiş gerisini kafirler söylemiş olabileceği gibi hepsini kafirler söylemiş de olabilir.¹³⁷⁸ Ancak aşağıda uyanların “*Hayır asıl size merhaba olmasın*” sözüne meleklerin muhatab olması mümkün olmayacağından bu sözün meleklerle ait olması zayıf görülmektedir.¹³⁷⁹ Çünkü kafirler cehennemde meleklerle böyle hitap etmek şöyle dursun onlara Yüce Allah'a dua ederek bir gün olsun azaplarını hafifletmelerini¹³⁸⁰ veya azaptan kurtulmak için

¹³⁶⁹ A'raf 7/38

¹³⁷⁰ A'raf 7/38; Ahzab 33/67; Sebe 34/31

¹³⁷¹ Bakara 2/167

¹³⁷² İbrahim 14/21; Mü'min 40/47

¹³⁷³ A'raf 7/38; Ahzab 33/68; Fussilet 41/29

¹³⁷⁴ Saffat 37/30

¹³⁷⁵ Sebe 34/31

¹³⁷⁶ Saffat 37/30

¹³⁷⁷ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/288

¹³⁷⁸ Âlûsî, a.g.e. XII/207 Ayrıca bkz: Taberî, Câmi', XXIII/179; Zamahşerî, a.g.e. IV/98; Râzî, Mefâtîh, XXVI/193; Neseî, a.g.e. IV/69; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/232-233

¹³⁷⁹ Râzî, Mefâtîh, XXVI/193 Ayrıca bkz: Zamahşerî, a.g.e. IV/98

¹³⁸⁰ Mü'min 40/49

tamamen işlerinin bitirilmesini isteyeceklerdir.¹³⁸¹ Ayrıca bu ayet, cehenneme önce ileri gelen kafirlerin gireceğine, onlara uyanların dünyada olduğu gibi onları ahirette de izleyeceğine işaret etmektedir.¹³⁸² Nitekim Firavun'un cehenneme girmekte kavmine önderlik edeceği Kur'an'da belirtilmiştir.¹³⁸³

"...Çünkü onlar cehenneme gireceklerdir" sözü, uyanların artık kendilerine bir fayda vermeyeceklerinin liderlerce belirtilmesidir.¹³⁸⁴

Tabi olanlar, dünyada iken tabi oldukları liderlerden çekinirler, hatta onların kibirlerinden dolayı onlarla aynı yerde bulunamazlardı. Ancak burada artık hiç bir çekinme ve buna sebep olan hiç bir kibir kalmadığı, kalsa bile fayda vermeyeceği için ve belki de dünyada onlara karşı duydukları kinin intikamını burada almak için¹³⁸⁵ ileri gelenlerin bu sözlerini duyunca şöyle cevap verdiler:

60. *"Hayır, asıl size merhaba olmasın, rahat yüzü görmeyin sizler! Bu azabı bize getiren sizsiniz. O ne kötü yerdir."*

Azabı onların önüne getiren aslında liderleri değil, kendi amelleridir. Nitekim Kur'an'da *"İşte bu sizin ellerinizle işlediğiniz günahların karşılığıdır."*¹³⁸⁶ ayetinde ve benzerlerinde bu قدم "öne sürme" fiili kullanılır. Ancak küfürde liderlik edenler, onları bu kötü amelleri işlemeye çağırarak sûretiyle onların sapmasına sebep olduklarından *"Bu azabı bize getiren sizsiniz"* demişlerdir.¹³⁸⁷

Tabi olanlar böyle demekle kendilerini temize çıkarmak ve liderlerinin suçunu büyülterek onlardan öç almak istemektedirler.¹³⁸⁸ Bunun için Yüce Allah'a şöyle yakarırlar:

¹³⁸¹ Zuhruf 43/77

¹³⁸² Mağniyye, a.g.e. VI/385

¹³⁸³ Hud 11/98

¹³⁸⁴ Âlûsî, a.g.e. XII/207

¹³⁸⁵ Ebû Hayyan, a.g.e. IX/169; Âlûsî, a.g.e. XII/208

¹³⁸⁶ Al-i İmran 3/182; Enfal 8/50; Hac 22/10

¹³⁸⁷ Zamahşerî, a.g.e. IV/98 Ayrıca bkz: Râzî, Mefâtîh, XXVI/194; Âlûsî, a.g.e. XII/208

¹³⁸⁸ Âlûsî, a.g.e. XII/208

61. “Derler ki: ‘Ya Rabbena, kim bunu önümüze yığdı ise, sen onun azabını kat kat artır.’”

“Bu” ile kastedilen azaptır.¹³⁸⁹ Kafirlerin bu şekildeki dualarının Kur’an’da bir çok yerde zikredildiğine yukarıda değinmiştik.¹³⁹⁰

3.11.4.3. Azgınlara Dünyadaki Düşmanlarıyla Ahiretteki İlişkileri

Kafirler, ileri gelenleri ve ayak takımıyla cehenneme girdikten sonra dünyada iken hor görüp alay ettikleri fakir müslümanları ararlar ve şöyle derler:

62-63. “Azgınlara: ‘Neden acaba dünyada kendilerini değersiz saydığımız bir takım adamları burada görmüyoruz? Bize kalsa, onlarla alay ederdik! Yoksa gözlerimiz onlardan kaydı da onun için mi kendilerini göremiyoruz?’”

Bunu söyleyenlerin Ebu Cehil, Velid b. Muğire gibi kafirlerin ileri gelenleri¹³⁹¹ veya onlara uyanlar olduğu söylenmiştir.¹³⁹² Yukarıda zikrettiğimiz üzere سخریا kelimesi “sin” harfinin dammesiyle okunması halinde “iş gördürme” anlamına gelmesi ve kafirlerin ileri gelenlerinin kibirli olmaları bu sözün onlar tarafından söylenmesini daha akla yatkın kılmaktadır. Çünkü onların tek değer ölçüsü mal-mülk, şöhret ve makam-mevki sahibi olmak olduğundan dünyada iken bunlara sahip olmayanları “değersiz saymış”lar, aşağılamışlardır. Ancak Kur’an’ın indiği çağda küfrün başını çektikleri için Ebu Cehil ve Velid b. Muğire bir misal olarak zikredilmiştir. Yoksa onların davranışlarını sergileyen herkes ayetin kapsamı içine girer.¹³⁹³ Çünkü sebebin husûsiliği lafzın umûmiliğini engellemez.¹³⁹⁴ Onlara uyan sıradan kafirler de, onlara yaranmak maksadıyla her işte onları taklit ettiklerinden pekala müslümanlarla alay etmiş olabilirler. Bu sebeple, bu sözü söyleyenleri, –her ne kadar akla daha yatkın olsa da –

¹³⁸⁹ Taberî, Câmi’, XXIII/180

¹³⁹⁰ A’raf 7/38; Ahzap 33/68; Fussilet 41/29

¹³⁹¹ Taberî, Câmi’, XXIII/180; Âlûsî, a.g.e. XII/208

¹³⁹² Âlûsî, a.g.e. XII/208

¹³⁹³ İbn Kesîr, Tefsîr, IV/51

¹³⁹⁴ Mennâu’l-Kattan, a.g.e. s. 82

kafirlerin ileri gelenleriyle sınırlandırmamak gerektiğini düşünürüz. Kafirlerin maddeci düşüncelerine işaret eden ayetleri daha önce zikretmiştik.

Kafirlerin kötü saydıkları kişilerin ise Suheyb-i Rûmî, Habbab b Eret, Bilal-i Habeşî ve Selmân-ı Fârisî gibi fakir müslümanlar olduğu rivayet edilmektedir.¹³⁹⁵ Tabii ki bu da misal olarak zikredilmiş isimlerdir. Onların yolunu izleyen herkes her asırda, alaya uğramıştır. Hatta kanaatimizce bu kişilerin alay edilmelerinin sebebini sadece fakir olmalarına bağlamamak, gerçek sebebini hakikate sarılmaları olduğunu söylemek gerekir. Çünkü Kafirlerin İtirazları bölümünde değindiğimiz üzere çok güçlü bir aileden gelmesine rağmen Hz. Peygamber (sav) bile kafirler tarafından nice alay ve ifiralara maruz kalmıştır. Bu sebeple kanaatimizce kafirlerin müslümanlarla alay etmesinin sebebini, müslümanların muhalif bir dine sahip olmalarıyla açıklamak daha uygundur.¹³⁹⁶

Kafirler, dünyada iken hor gördükleri müminlerin de cehennemde olmasını o kadar tabii buluyorlar ki onları orada göremeyince “Yoksa gözlerimiz onlardan kaydı mı” yani onlar cehennemde de biz mi göremiyoruz, diyorlar.¹³⁹⁷ Tabii ki bu durum, Ahiretin Delilleri bölümünde açıkladığımız kainatın boşuna yaratılmadığını ve inanıp iyi işler yapanlarla isyan edenleri aynı değerlendirmenin Yüce Allah’ın hikmet ve adaletine aykırı olduğunu düşünmemelerinden kaynaklanmıştır. Ancak daha sonra müminleri cennetler ve nimetler içinde görünce¹³⁹⁸ onların nerede olduklarını bilecekler ve hallerine esef edeceklerdir. O zaman da müminler kafirlerin bu durumuna gülecektir.¹³⁹⁹

Kafirlerin şu andaki üstünlüğüne ve aralarındaki birliğe bakılmamalıdır. Hakikatte “*Sen dışardan onları birlik içinde sanırsın. Halbuki kalpleri darma dağıniktır.*”¹⁴⁰⁰ ayeti gereğince onlar paramparçadır. Çünkü aralarındaki bu birlik menfaate dayalıdır.

¹³⁹⁵ Taberî, Câmi’, XXIII/180

¹³⁹⁶ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/194

¹³⁹⁷ Taberî, Câmi’, XXIII/182; Beyzâvî, a.g.e.II/316; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/233; Âlûsî, a.g.e. XII/209

¹³⁹⁸ A’raf 7/44-45, 50

¹³⁹⁹ Mutaffifin 83/34

¹⁴⁰⁰ Haşr 59/14

Menfaat bitince dostlukları şiddetli bir düşmanlığa dönüşecektir. Bu sebeple kafirlerin ahirette aralarında yapacakları tartışmanın gerçekliği yeniden vurgulanıyor:

64. *“İşte bu, yani cehennemliklerin davallaşması kesin bir gerçektir.”*

Kafirlerin aralarındaki konuşmaları, davacılar arasında geçen şeylere benzetildi. Çünkü tâbilerin ve metbûların birbirlerine ettikleri beddualar husumet kabilindendir.¹⁴⁰¹

3.11.5. Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler

a. Menfaate dayalı ilişkiler menfaat bitince sona erer: *“İbrahim onlara şöyle dedi: ‘Siz dünya hayatında Allah’tan başka bir takım sevgili putlar edindiniz. Ama sonra kıyamet günü gelince birbirinizi red ve inkâr edecek, birbirinize lanet edeceksiniz. Barınacağınız yer ateş olacak ve kendinize hiç bir yardımcı bulamayacaksınız.’”*¹⁴⁰² Bu bakımdan kişi kıyamet gününde pişman olmamak için¹⁴⁰³ dostluk kurduğu kişilere dikkat etmelidir.

b. Körü körüne itaat insanı çok acı sonuçlara götürür. Kur’an, Hz. Peygamber (sav)’e itaati bile ma’ruf şartına bağlamıştır.¹⁴⁰⁴

c. İnsan kendisini temize çıkarmakta çok acelecidir. Küfre yapılan çağrıya kendiliklerinden uyduklarını azabın dehşetiyle unutan kafirler, *“Bu azabı bize getiren sizsiniz”* diyerek hemen suçu kendilerini küfre çağıranlara yüklemek, böylece kurtulmak istiyorlar. Zaten kafirler daha canlarını teslim ederken hiçbir kötülük yapmadıklarını¹⁴⁰⁵ ve müşrik olmadıklarını ileri sürerler.¹⁴⁰⁶

¹⁴⁰¹ Zamahşeri, a.g.e. IV/99-100; Neseî, a.g.e. IV/70 Ayrıca bkz: İbn Âşur, a.g.e. XXIII/294

¹⁴⁰² Ankebut 29/25

¹⁴⁰³ Furkan 25/28

¹⁴⁰⁴ Mümtehine 60/12

¹⁴⁰⁵ Nahl 16/28

¹⁴⁰⁶ En’am 6/23; Fussilet 41/47

Kur'an'da kendisini temize çıkaran kişiler kınanmış¹⁴⁰⁷ ve insanları sadece Yüce Allah'ın temize çıkarabileceği belirtilmiştir.¹⁴⁰⁸

d.Herşeyi maddi imkanlarla ölçen inkarcılar, küçümsedikleri fakirlere hiçbir iyiliği yakıştıramazlar. Onlara göre iyiliğin ölçüsü maddedir. Maddeye sahip olmayanları kötü addederler. Bu sebeple onlara göre dünyadayken hor gördükleri fakir müslümanlar da ahirette onlarla birlikte cehennemde olmalıdırlar. Nitekim Kur'an'da onların şöyle dedikleri nakledilmektedir: “İnkâr edenler bir de, müminler hakkında şöyle derler: ‘Bu İslam dini eğer önemli ve değerli bir şey olsaydı, bu müslümanlar akıllarını kullanarak onu anlamakta bizi geçemezlerdi.’”¹⁴⁰⁹ Peygamberlerin tabilerinin genellikle fakirlerden olmasını yadırgamanın inkarcıların özelliği olduğunu Kafirlerin İtirazları başlığı altında zikretmiştik.

3.12.NÜBÜVVETİN DELİLLERİ (65-70. âyetler arası)

3.12.1.Ayetlerin Meâli

65.De ki: Ben sadece uyaran bir peygamberim. Şu kesin bir gerçektir ki tek Hakim olan Allah'tan başka ilah yoktur. 66.O göklerin, yerin ve ikisinin arasındaki varlıkların Rabbidir. Mutlak galiptir, çok mağfiret edendir. 67.De ki: “bu Kur'an mühim bir mesajdır. 68.Ama siz ona sırtınızı dömiyorsunuz. 69.Mele-i A'la sakinleri tartışırken kendi aralarında neler konuştuklarına dair bilgim yoktur. 70.Şu var ki: “Bana sadece, açıkça uyarmak için gönderilen bir Elçi olduğum vahyolumuyor.”

3.12.2.Kelimelerin Tahlîli

Vahid (Tek):Hakikatte parçası olmayan şeye denilir.¹⁴¹⁰ Sonradan her varlığa söylenir olmuş, her sayının onunla vafedilmesi caiz görülmüştür. Mesela 11, 101 ve 1001 gibi. Vahid kelimesi altı şey hakkında kullanılmıştır:

¹⁴⁰⁷ Nisâ 4/49

¹⁴⁰⁸ Nisa 4/49; Nur 24/21

¹⁴⁰⁹ Ahkaf 46/11

¹⁴¹⁰ Râgib, a.g.e. s. 857; Firûzâbâdî, a.g.e. V:170

a.Cins ve nev’de bir olan şeyler: Mesela insan ve at cins bakımından, Zeyd ve Amr da nev’ bakımından birdir.

b.Yaratılış ve sanat bakımından bir olan şeyler: “Bir şahıs” ve “bir sanat” demek gibi.

c.Benzeri olmadığı için bir olan şeyler: Bu da güneş gibi yaratılış itibariyle olabildiği gibi “falanca şahıs asrının tekidir” sözünde olduğu gibi bir iddia da olabilir.

d.Bölünmeyi kabul etmediği için bir olan şeyler: Bunlar da ya toz gibi küçüklüğünden veya elmas gibi katılığından dolayı bölünemez.

e.Başlangıç olduğu için bir olan şeyler: Bunların örneği de 1 sayısı veya bir çizginin başlangıcı olan noktadır. Buraya kadar sayılanların hepsi ârızîdir.

f.Yüce Allah: Yüce Allah’ın bu kelimeyle nitelenmesinin anlamı onun hakkında parçalanma ve çokluğun caiz olmamasıdır.¹⁴¹¹

Vâhid, sayı olarak değil de şerîki olmamak bakımından Allah’ın bir olduğunu ifade eden Allah’ın güzel isimlerinden olup münferid, tek demektir.¹⁴¹²

Kahhar (Her Şeyi Kahreden):Kahr kökünden mübâlâğalı bir ism-i fâildir. Kahr; gâlip gelmek ve boyun eğdirmek demektir.¹⁴¹³ Yüce Allah’ın isimlerinden olan Kahhar; mahlukları içindeki zorbaları, azgınları ukûbetle ezen, onları öldürmekle onlara galip olan ve onları isteği gibi idare eden anlamına gelir.¹⁴¹⁴ Bu idareye, zor ve ağır gelen, gam ve hüzmün veren şeyler de girer. Meselâ hayatı çakip almak ve yaralanmalar da bunlardandır. Kimse O’nun tedbirini geri çeviremez, takdirinden dışarı çıkamaz.¹⁴¹⁵

¹⁴¹¹ Râgıb, a.g.e. s. 857

¹⁴¹² Ulutürk, a.g.e. s. 113

¹⁴¹³ Râgıb, a.g.e. s. 687; Firûzâbâdî, a.g.e. IV.314 Ayrıca bkz: Zebîdî, V/427

¹⁴¹⁴ Ulutürk, Kur’an-ı Kerim Allah’ı Nasıl Tanıtıyor, s. 163-164

¹⁴¹⁵ Ulutürk, a.g.e. s. 163-164

Gaffar ve Aziz kelimelerinin Yüce Allah'ın güzel isimlerinden olduğunu daha önceki bölümlerimizde mağfiret ve izzet kelimelerini açıklarken zikretmiştik.

3.12.3. İrap ve Belagatle İlgili Hususlar ve Bunların Anlama Etkisi

a. Gerçekte mazi sığasıyla geçmesi gereken 69. ayetteki **يختصمون** "tartışıyorlar" fiilinin muzari formuyla verilmesi, tartışmanın zihinde canlandırılmasını sağlamak içindir.¹⁴¹⁶

b. 70. ayetteki **لئما** edatından sonrası nâib-i fâil olarak düşünülürse meal şu şekilde de verilebilir:

*"Bana, benim sadece apaçık bir uyarıcı olduğum vahyediliyor"*¹⁴¹⁷ Bu anlam, nübüvvete vurgu yapmaktadır.

b. Yine 70. ayet, birisi **ل** olumsuzluk ve **لا** istisna edatları, diğeri **لئما** edatı olmak üzere iki hasr kapsamakta, Hz. Peygamber (sav)'in uyarıcılık özelliğini vurgulamaktadır.¹⁴¹⁸

3.12.4. Ayetler Arasındaki Münasebet

Sûrenin başında kafirlerin tevhit, nübüvvet ve ahiret hakkındaki itirazları yer almış ve bunlara cevaplar verilmişti. Daha sonra onları şımarıklık ve küstahlıktan vaz geçirmek ve Hz. Peygamber (sav) ve ashabını sabra teşvik etmek için peygamberlerin kıssaları zikredilmiş, onların nimetler içinde olduklarında tevazu ve şükürleri, zorluklara karşı da sabırları vurgulanmıştı. Akabinden cennetin tasviri yapılarak onlar gibi davrananların davranışlarının karşılığını görecekları, onlar gibi davranmayanların da cehennemde zikri geçen azapla karşılaşacakları belirtildi. Şimdi yeniden sûrenin başındaki mevzua dönülüyor¹⁴¹⁹ ve Hz. Muhammed (sav)'in peygamber olduğu yeniden belirtiliyor.

¹⁴¹⁶ Âlûsî, a.g.e. XII/212; İbn Âşur, a.g.e. XXIII/298

¹⁴¹⁷ Taberî, Câmi', XXIII/184; Zamahşerî, a.g.e. IV/100; Nesefî, a.g.e. IV/71

¹⁴¹⁸ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/298

¹⁴¹⁹ Ayrıca bkz: Râzî, Mefâtih, XXVI/195; İbn Âşur, a.g.e. XXIII/294

3.12.5. Ayetlerin Yorumu

65. *“De ki: Ben sadece uyarıcı bir peygamberim. Şu kesin bir gerçektir ki Tek Hâkim (Vâhid-Kahhar) olan Allah’tan başka ilah yoktur.”*

Bu ayetin birinci kısmı, 4. ayette zikredilen kafirlerin yaptığı *“Bu bir sihirbaz, bir yalancı”* itirazına, ikinci kısmı da 5. ayette zikredilen *“İşte tutmuş bunca ilahı tek bir ilah yapmış”* itirazına cevap niteliğindedir.¹⁴²⁰

66. *“O göklerin, yerin ve ikisinin arasındaki varlıkların Rabbidir. Mutlak galib (Aziz)dir, çok mağfiret eden (Gaffar)dir.”*

Bir önceki ayette geçen Kahhar ismiyle burada geçen Aziz ismi korkutmak içindir. Bunların hemen arkasından Gaffar ismi getirilerek yukarıda zikredilen tehditlerden dolayı tevbelerin kabul edilmeyeceği vehmine kapılmaları önlenmiştir. Çünkü va’d ve tehdidi peşpeşe bir denge içinde vermek Kur’an’ın üslubudur.¹⁴²¹ Burada Kahhar ve Aziz isimlerinin öne alınması ise konunun uyarı için daha uygun olmasındandır.¹⁴²²

67. *“De ki: ‘O, büyük bir haberdir.’”*

“O” zamiriyle kastedilenin Kur’an, kıyamet günü, Hz. Peygamber (sav)’in peygamber olduğuna dair verdiği haber veya biraz sonra anlatılacak olan Hz. Adem’in yaratılışı olduğu söylenmiştir.¹⁴²³ Daha önce *“Ben sadece uyarıcı bir peygamberim”* denilmesi, daha sonra da *“Mele-i A’lâ sakinleri tartışırken kendi aralarında neler konuştuklarına dair bilgim yoktur”* şeklinde nübüvvetin delillendirilmesi kastedilenin Hz. Peygamber (sav)’in peygamberliği olduğunu düşündürmektedir. Ayetin başında *“De”* emrinin yinelenmesi, söylenilmesi emrolunan şeyin önemini göstermek,¹⁴²⁴

¹⁴²⁰ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/294-295 Ayrıca bkz: Âlûsî, a.g.e. XII/210

¹⁴²¹ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/295

¹⁴²² Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/234

¹⁴²³ Zamahşerî, a.g.e. IV/100; Neseî, a.g.e. IV/71 Ayrıca bkz: Mâverdî, a.g.e. V:109; İbn Cevzî, a.g.e. VII/154; Âlûsî, a.g.e. XII/210; İbn Âşur, a.g.e. XXIII/ 296

¹⁴²⁴ Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII/234

“haber” kelimesinin “büyük” sıfatıyla kuvvetlendirilmesi ise azamet ifade etmesi içindir.¹⁴²⁵

68. “Ama siz ona sırtınızı dönüyorsunuz.”

Bu ayet; kafirlerin hatalarına dikkati çekmekte, nübüvvet makamının önemini göstermekte¹⁴²⁶ ve kafirleri taklidi bırakarak deliller hakkında düşünmeye teşvik etmektedir.¹⁴²⁷ Nübüvvetin delillerinden biri de şudur.

69. “Mele-i A’lâ sakinleri tartışırken kendi aralarında neler konuştuklarına dair bilgim yoktur.”

“Yüce topluluk (Mele-i A’lâ)” ile kastedilen melekler, “tartışma” ile kastedilen ise aşağıda geleceği üzere, İblis ile Hz. Adem’e secde edilmesi emrini ona getiren melek arasında geçen konuşmadır. İblis’in yüce topluluk içinde sayılması, kovulmadan önce onların içinde bulunmasından dolayıdır.¹⁴²⁸

Yüce Allah’ın vahyetmesinden önce *Yüce topluluğun* tartışması hakkında Hz. Peygamber (sav)’in hiç bir bilgisi yoktu. Bunun Hz. Peygamber (sav) tarafından bilinip haber verilisinde Kur’an’ın Yüce Allah tarafından vahyedildiğine apaçık bir delil vardır. Zira bundan önce Hz. Peygamber (sav)’in bu konuda bir bilgisi olmadığını herkes biliyordu.¹⁴²⁹ Ayetteki كان kelimesi, Hz. Peygamber (sav)’in kendisine vahyedilmeden önce gaybı ilgili bu konuları bilmediğini ifade etmek içindir.¹⁴³⁰

Kur’an’da gaybî haberlerin ümmi olan Hz. Peygamber (sav) tarafından söylenilmesinin, onun nübüvvetine delil olduğunu ifade eden pek çok ayet vardır: “İşte bunlar gayb kabilinden haberler olup onları Biz sana vahy ediyoruz. Yoksa onlar Meryem’i kimin

¹⁴²⁵ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/296

¹⁴²⁶ Âlûsî, a.g.e. XII/210

¹⁴²⁷ Râzî, Mefâtih, XXVI/196

¹⁴²⁸ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/296

¹⁴²⁹ Taberî, Câmi’, XXIII/183 Ayrıca bkz: Zamahşerî, a.g.e. IV/100; Neseî, a.g.e. IV/71; Âlûsî, a.g.e. XII/211

¹⁴³⁰ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/297

himaye edeceğine dair kur'a çekerlerken ve birbirleriyle tartışırken sen yanlarında bulunmuyordun."¹⁴³¹

Peki Hz. Peygamber (sav)'e nereden geliyor bu haberler?

70. *"Ben ancak apaçık bir uyarıcı olduğum için bana vahyediliyor."*

Râzî bu ayeti şöyle tefsir etmektedir. "Ben bu tartışmayı ancak vahiy ile bilebilirim. Bu kıssayı Yüce Allah, bana onunla sizi uyarmam ve sizi O'na ihlasla itaat etmeye ve cehalet ve taklitten yüz çevirmeye çağırmam için vahyetti."¹⁴³²

3.12.6. Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler

a.65. ayette Yüce Allah'ın ortağı ve benzeri olmadığına delil vardır. Çünkü O'nun üluhiyyette ortağı olsa ya kainattaki işlere güç yetirebilen biri olur veya bundan aciz olur. Birinci şık mümkün değildir. Çünkü Yüce Allah birşey ister, farazî ortağı da O'nun isteğine zıt birşey isterse bu ikisinden birinin isteğinin olmaması gerekir. İsteği yerine gelmeyen ise acizdir. Aciz olan ise ilah olamaz. İkinci şıkkın mümkün olmamasının sebebi de ilahın aciz olamayacağıdır.¹⁴³³ Burada zikredilen Kahhar, Aziz ve Gaffar isimlerinden de aynı çıkarım yapılabilir. –Haşa –Yüce Allah'ın bir ortağı olsa bu ya kahredici olur veya kahredilen olur. Ya Aziz olur veya zelil olur. Ya mağfiret etmeye kadir veya aciz olur. Bunlardan birinci şıklar söz konusu olursa zikredilen sıfatların gereği olarak bir iş yapar ve Yüce Allah'ın iradesiyle çelişirse ikisinden birinin iradesi gerçekleşmeyecektir. İradesi gerçekleşmeyen ise acizdir, dolayısıyla ilah olamaz.¹⁴³⁴ *"Gökte ve yerde, Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı oraların nizamı bozulurdu."*¹⁴³⁵

b. 66. ayetteki *"Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki varlıkların Rabb'idir"* ifadesi de kendi içinde tevhidin isbatını içermektedir. Çünkü bu ifade, Yüce Allah'ın herşeyi

¹⁴³¹ Al-i İmran 3/44 Ayrıca bkz: Hud 11/49; Yusuf 12/102; Kasas 28/44, 46

¹⁴³² Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/197

¹⁴³³ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/195-196 Ayrıca bkz: Âlûsî, a.g.e. XII/210

¹⁴³⁴ Âlûsî, a.g.e. XII/210

¹⁴³⁵ Enbiya 21/22 Ayrıca bkz: İsrâ 17/42; Mü'minun 23/91

yaratıldığını belirtmektedir. Dolayısıyla O'nun dışında herşey bu ifadenin kapsamı içine girer. Bu öncüllerden O'ndan başka herşeyin yaratıldığı sonucu çıkar.¹⁴³⁶ Bu sonucu elde ettikten sonra O'ndan başka tanrı olduğunu söylemek yaratılmışları tanrı edinmektir ve iftiradır. Çünkü birşey hem yaratılmış hem de yaratan olamaz.

3.13.İBLİS KISSASI (71-85. âyetler arası)

3.13.1.Ayetlerin Meali

71.Bir vakit Rabbin meleklere: “ben dedi, çamurdan bir beşer yaratacağım. 72.Onu iyice biçimlendirip ona Ruhumdan üfleyince hep birden, hürmet göstermek için ona secde ediniz.” 73.Meleklerin hepsi secde ettiler. 74.Lakin İblis secde etmedi. O kibirlendi ve kafirlerden oldu. 75.Allah buyurdu: “İblis! Benim ellerimle yarattığım mahlukuma neden secde etmedin? Gururlandın mı, yoksa kendini çok yükseklerde mi görüyorsun? 76.İblis: “Ben ondan üstünüm, çünkü beni ateşten, onu ise topraktan yarattın” dedi. 77-78.Allah: “Defol oradan. Sen artık kovulmuş birisin. Lanetim de, hesap gününe kadar senin üstündedir. 79.“Ya Rabbi, dedi, bana insanların dirileceği güne kadar mühlet verir misin? 80.Allah: “Haydi sana mühlet verildi. 81.Sen belirli bir vakte kadar izinlisin.” 82-83.İblis: “Öyle ise, dedi, senin izzetine yemin ederim ki ben de onların hepsini şaşırtacağım, ancak Senin ihlaslı kulların bundan müstesnadır.” 84-85.Allah buyurdu: “İşte bu doğru! Ben de şu hakikati söyleyeyim ki cehennem, sen ve sana uyanlarla dolduracağım”

3.13.2.Kelimelerin Tahlili

Melek: Aslı konusunda farklı görüşler vardır:

a.Mim harfini aslı kabul edenlere göre “mülk” kelimesinden gelmektedir ve “güç, kuvvet” anlamındadır.¹⁴³⁷

¹⁴³⁶ Âlûsî, a.g.e. XII/210

¹⁴³⁷ Ebû Hayyan, a.g.e. I/222 Ayrıca bkz: Elmalî, a.g.e. I/260

b.“Elçilik etmek” anlamındaki لآك¹⁴³⁸ veya آلآك kökünden türemiştir.¹⁴³⁹ Buna göre aslında آلآك kökünden mef’al vezninde ملك şeklindeyken hemze hazfedilmiş ve ملك haline gelmiştir.¹⁴⁴⁰ Başka bir izaha göre aslı yine aynı anlamda ملك olup lam hemze ile yer değiştirmiş ملك haline gelmiş, daha sonra da çok kullanıldığından dolayı kolaylık olması için hemze büsbütün terkedilerek ملك şeklinde telaffuz edilir olmuştur.¹⁴⁴¹ Nitekim şair: “ولست لآتسي ولكن لملك تنزل من جو السماء يصوب: “Sen kesinlikle bir insan değilsin, akisine muhakkak gökten inmiş de dönüp dolaşan bir meleksin” beytinde kelimeyi vezne uydurmak için aslî şekliyle kullanmıştır.¹⁴⁴² Ayrıca kelime çoğul kullanılırken de yine aslına dönülerek “melaike” veya “melaik” denilir.¹⁴⁴³ Buna göre “melek” kelimesi, mekan ismi olarak “elçilik yeri” veya mef’ul ma’nasıyla “gönderilmiş elçi” anlamındadır.¹⁴⁴⁴

c.“Melâike” ile “melek”i ayrı değerlendirip “melek” in “milk” kelimesinden türemiş olduğunu ve meleklerin idâreci olanlarına denildiğini söyleyen, “melâike”yi “melek”ten daha geniş bir cins yapan ve böylece yukarıdaki iki görüşü uzlaştıranlar da vardır.¹⁴⁴⁵ Buna göre her melek melâikedir, fakat her melâike melek değildir. Melâikede elçilik ma’nası, melekte ise elçilik anlamı da olmakla birlikte kuvvet ve tedbir anlamı vardır. Çünkü melâikeden farklı olarak melekler can alma¹⁴⁴⁶, işleri taksîm edip düzenleme¹⁴⁴⁷ vb. işler yaparlar. İnsandan olan idârecilere “melik” denildiği gibi melâikeden olan idârecilere de “melek” denilir.¹⁴⁴⁸ Bu nevî melekler ilâhî kudret ve tekvinin vahdetten kesrete dağılmasını ve onun özel çeşitlenmelerini ifade eden yapıcı prensipler olarak düşünülebilir.¹⁴⁴⁹

¹⁴³⁸ Ebû Hayyan, a.g.e. I/222 Ayrıca bkz: Elmalı, a.g.e. I/261

¹⁴³⁹ İbn Manzûr, a.g.e. X/496; Elmalı, a.g.e. I/261 Ayrıca bkz: Ebû Hayyan, a.g.e. I/222

¹⁴⁴⁰ İbn Manzûr, a.g.e. X/496

¹⁴⁴¹ İbn Manzûr, a.g.e. X/496 Ayrıca bkz: Zebîdî, a.g.e. XIII/650; Fîrûzâbâdî, a.g.e. IV/524; Tehânevî, a.g.e. II/1640

¹⁴⁴² Ebû Ubeyde, a.g.e. I/35

¹⁴⁴³ İbn Manzûr, a.g.e. X/496; Zebîdî; XIII/650

¹⁴⁴⁴ Elmalı, a.g.e. I/261

¹⁴⁴⁵ Râġıb, a.g.e. s. 776; Elmalı, a.g.e. I/261

¹⁴⁴⁶ Secde 32/11 Ayrıca bkz: Nâziat 79/1

¹⁴⁴⁷ Zâriyat 51/4-5

¹⁴⁴⁸ Râġıb, a.g.e. 776; Elmalı, a.g.e. I/261

¹⁴⁴⁹ Elmalı, a.g.e. I/262

Meleklerin cevher cinsinden oldukları hususunda ihtilaf yoktur. Ancak filozoflar, meleklerin insan ruhu gibi soyut cevherler olduğunu ileri sürerken kelamcılar şekle girebildiklerini göz önünde bulundurarak belli bir yer tuttıklarını söylemişlerdir.¹⁴⁵⁰ Buna göre melekler; çeşitli şekillere girebilen latif, nurani cisimlerdir.¹⁴⁵¹

Kur'an'da arşı taşıyan,¹⁴⁵² arşın çevresinde dönen,¹⁴⁵³ katiplik¹⁴⁵⁴ ve koruyuculuk yapan,¹⁴⁵⁵ ölüme¹⁴⁵⁶ ve alemin işlerine vekil kılınan¹⁴⁵⁷, cennet ve cehenneme bekçilik eden,¹⁴⁵⁸ cihatta mü'minlere yardımda bulunan¹⁴⁵⁹ vb. melekler zikredilmektedir. Bunlardan başka kürabiyyun, ruhaniyyun, hazene-i kürsî denilen melekler de vardır.¹⁴⁶⁰

Beşer: Cildin görünen kısmına "beşera", görünmeyen iç kısmına ise "edme" denilir.¹⁴⁶¹ "Sürekli olarak derileri kavurur"¹⁴⁶² ayetinde bu kelime kullanılmıştır. Derisinin diğer canlılar gibi yün, kıl, yapağı ve benzeri ile kaplı olmayıp görünür olmasından dolayı insana beşer denilmiştir. Kur'an'da insanın cüssesi ve zahiri kısmı ele alındığında bu kelime kullanılmıştır.¹⁴⁶³ Peygamber gönderilen toplumların peygamberlerin insan oluşlarına itirazlarının anlatıldığı ayetlerde¹⁴⁶⁴ bu kelimenin kullanılması da bunu göstermektedir.¹⁴⁶⁵

Ruh: Canlılık ve hareketin kendisiyle hasıl olduğu kuvvetin adıdır.¹⁴⁶⁶ İnsani ruh ve hayvani ruh olmak üzere ruhu ikiye ayrılır. İnsani ruh; emir aleminden inmiş olan, hayvani ruh üzerinde bulunan, akılların hakikatini idrakten aciz olduğu, insanın bilen ve

¹⁴⁵⁰ Elmalî, a.g.e. 263

¹⁴⁵¹ Cürcânî, a.g.e. s. 229 Ayrıca bkz: Tehânevî, a.g.e. II/1640

¹⁴⁵² Hakka 69/17

¹⁴⁵³ Zümer 39/75

¹⁴⁵⁴ Kaf 50/17-18; Abese 80/15; İnfitar 82/10-11

¹⁴⁵⁵ Ra'd 13/11

¹⁴⁵⁶ Nisa 4/98; Enfal 8/50; Nahl 16/28; Secde 32/11

¹⁴⁵⁷ Saffat 37/2; Zariyat 51/1-4; Mürselat 77/5-6; Naziat 79/1-5

¹⁴⁵⁸ Zümer 39/71, 73; Zuhuf 43/77; Tahrim 66/6; Müddessir 74/30; Alak 96/19

¹⁴⁵⁹ Enfal 8/9, 12; Âl-i İmran 3/124

¹⁴⁶⁰ Tehânevî, a.g.e. II/1642

¹⁴⁶¹ Râgıb, a.g.e. s. 124 Ayrıca bkz: Zebîdî, a.g.e. VI/84

¹⁴⁶² Müddessir 74/29

¹⁴⁶³ Râgıb, a.g.e. s. 124

¹⁴⁶⁴ Hud 11/27; İbrahim 14/10; Mü'minun 23/24; Şuara 26/154; Yasin 36/15

¹⁴⁶⁵ Ünal, a.g.e. s. 252

¹⁴⁶⁶ Râgıb, a.g.e. s. 369; Fîrûzâbâdî, a.g.e. III/103; Zebîdî, a.g.e. IV/57

idrak eden gücünün adıdır.¹⁴⁶⁷ Bu ruh bedenle birlikte bulunduğu gibi ondan soyutlanmış halde de bulunabilir.¹⁴⁶⁸ “*Ruh Rabbimin emrindedir, Omun bileceği işlerdendir. Size sadece az bir ilim verilmiştir.*”¹⁴⁶⁹ ayetinde kastedilen ruh bu anlamdaki ruhtur.¹⁴⁷⁰ Hayvani ruh ise insan kalbinin ortasında bulunan ve damarlar vasıtasıyla bedenın diğer parçalarına dağılan latif cismin adıdır.¹⁴⁷¹ Bu ruh, bir kandilden evin köşelerine yayılan ışık gibi hayat, hissettme, görme, işitme, koklama vs. bütün fonksiyonları organize eder.¹⁴⁷²

Kur’an’da insanlara ruh hakkında çok az bilgi verildiği belirtilmiştir.¹⁴⁷³ Bazı ayetlerde ruhun Yüce Allah’a nisbet edilmesi O’nun ruha hakim ve malik olması anlamındadır.¹⁴⁷⁴ Ruh kelimesi, Kur’an’da rahmet,¹⁴⁷⁵ melek,¹⁴⁷⁶ Cebrail,¹⁴⁷⁷ vahiy,¹⁴⁷⁸ hayat¹⁴⁷⁹ anlamlarıyla Hz. Adem¹⁴⁸⁰ ve Hz. İsa¹⁴⁸¹ hakkında kullanılmıştır.¹⁴⁸²

3.13.3.İblis

“İblis” kelimesinin, şiddetli zarardan meydana gelen üzüntü anlamındaki “ıblas” kelimesinden türediği söylenmektedir.¹⁴⁸³ Genellikle sustuğu ve kendini ilgilendiren şeyleri unuttuğu için bu şekilde üzülen kimse hakkında da ابلس denilir.¹⁴⁸⁴ Nitekim İblis’in asıl isminin Azazil olduğu Yüce Allah’ın rahmetinden ümit kestiği için

¹⁴⁶⁷ Cürcânî, a.g.e. s. 112 Ayrıca bkz: Gazzâlî, a.g.e. III/114

¹⁴⁶⁸ Cürcânî, a.g.e. s. 112

¹⁴⁶⁹ İsra 17/85

¹⁴⁷⁰ Gazzâlî, a.g.e. III/114

¹⁴⁷¹ Cürcânî, a.g.e. s. 112 Ayrıca bkz: Gazzâlî, a.g.e. III/113

¹⁴⁷² Gazzâlî, a.g.e. III/113

¹⁴⁷³ İsra 17/85

¹⁴⁷⁴ Râgıb, a.g.e. s. 369

¹⁴⁷⁵ Mücadele 58/22

¹⁴⁷⁶ Nebe 78/38

¹⁴⁷⁷ Şuara 26/193

¹⁴⁷⁸ Şûrâ 42/52

¹⁴⁷⁹ İsra 17/85

¹⁴⁸⁰ Hicr 15/29

¹⁴⁸¹ Tahrim 66/12

¹⁴⁸² Firûzâbâdî, a.g.e. III/105 Ayrıca bkz: Dâmegânî, a.g.e. s. 212

¹⁴⁸³ Râgıb, a.g.e. s. 143 Ayrıca bkz: İbn Manzûr, a.g.e. VI/29; Zebidî, a.g.e. VIII/209

¹⁴⁸⁴ Râgıb, a.g.e. s. 143

sonradan İblis adını aldığı söylenmektedir.¹⁴⁸⁵ Ancak gayr-ı munsarîf olmasına bakarak bu kelimenin Arapça asıllı olmadığını ileri sürenler de vardır.¹⁴⁸⁶

İblis'in melek olup olmadığı tartışmalıdır.¹⁴⁸⁷ Ancak Kur'an'da cinlerden olduğu tasrih edilmiş¹⁴⁸⁸ ve cinlerin de yaratıldığı ateşten yaratılmış olduğu beyan edilmiştir..¹⁴⁸⁹ Ayrıca Kur'an'da İblis'in zürriyeti olduğu,¹⁴⁹⁰ meleklerin Yüce Allah'a isyan etmediği¹⁴⁹¹ belirtilmiştir. Bütün bunlar onun melek olmadığını destekler mahiyettedir. Buna rağmen sanırız en doğrusu Merâğî gibi gayb alemiyle ilgili bir hususta her hangi bir ta'yinde bulunmamaktır.¹⁴⁹²

Kur'an'da İblis kıssası burada da olduğu gibi genellikle Hz. Adem'in yaratılışıyla birlikte verilir. Kıssa kısaca şöyledir: Yüce Allah Hz. Adem'i yaratınca meleklerle ona secde etmelerini emretti. Bütün melekler bu emri derhal yerine getirdi. Ancak İblis, Hz. Adem'in topraktan yaratıldığını ileri sürerek onu hor gördü ve secde etmedi.¹⁴⁹³ Bunun üzerine Yüce Allah onu kovdu.¹⁴⁹⁴ İblis, Yüce Allah'tan dirilme gününe kadar mühlet istedi¹⁴⁹⁵ ve Yüce Allah'ın halis kulları haricinde herkesi saptıracağını söyledi.¹⁴⁹⁶

3.13.4.Kıraat ve İrab İle İlgili Hususlar ve Bunların Anlama Etkisi

a.83. ayetteki المخلصين kelimesi, "lam" harfinin fethasıyla da okunmuştur.¹⁴⁹⁷ O zaman anlam şöyle olur: "*Ancak Senin ihlase erdirdiğin kullar bundan müstesnadır.*"

b.84. ayetteki birinci الحق kelimesi, "kaf" harfinin dammesi ve fethasıyla okunmuştur. Dammayla okunmasına göre haberi mahzûf bir mübteda veya mübtedası mahzûf bir

¹⁴⁸⁵ İbn Manzûr, a.g.e. VI/29; Zebîdî, a.g.e. VIII/209

¹⁴⁸⁶ Zebîdî, a.g.e. VIII/209; Elmalî, a.g.e. I/274

¹⁴⁸⁷ İbn Cevzî, a.g.e. I/65 Ayrıca bkz: Râzî, Mefâtiḥ, II/195-197

¹⁴⁸⁸ Kehf 18/50

¹⁴⁸⁹ A'raf 7/12; Sad 38/76

¹⁴⁹⁰ Kehf 18/50

¹⁴⁹¹ Tahrim 66/6

¹⁴⁹² Merâğî, a.g.e. I/88

¹⁴⁹³ A'raf 7/11-12; Hicr 15/29-33; İsrâ 17/61-62; Sad 38/71-76 Ayrıca bkz: Bakara 2/34 Kehf 18/50; Taha 20/115

¹⁴⁹⁴ A'raf 7/13; Hicr 15/34-35; Sad 38/77-78

¹⁴⁹⁵ A'raf 7/14; Hicr 15/37-38; Sad 38/79-81

¹⁴⁹⁶ A'raf 7/15-16; Hicr 15/39-40; Sad 38/82-83 Ayrıca bkz: Nisa 4/119; İsrâ 17/62

¹⁴⁹⁷ Beyzâvî, a.g.e.II/217; Nesefî, a.g.e. IV.73

haber, fethayla okunmasına göre mahzuf bir fiilin nesnesi veya mukadder kasem harfinin hazfiyle nasbedilen bir yemindir.¹⁴⁹⁸ Buna göre sırasıyla anlam “*Gerçek bendendir*”, “*Ben Hakk’ım*”, “*Hakk’a uyunuz*” ve “*Hakk’a yemin olsun*” şeklinde olur.

3.13.5. Ayetler Arasındaki Münasebet

Bir önceki bölümde nübüvvetin isbatlanmasıyla sûrenin başındaki asıl konuya dönüldüğünü söylemiştik. Burada da aynı konu sürdürülüyor. Sûrenin başında kafirlerin gurur, ayrılık ve kıskançlık içinde oldukları belirtilmişti. Burada İblis kıssası anlatılarak İblis’in de Hz. Adem’i kıskanarak büyüklendiği ve Yüce Allah’ın itaatinden çıktığı zikrediliyor. Böylece müşriklerin Hz. Peygamber (sav)’in peygamberliğini kıskanıp hakka karşı kibirlenmeleri ve ayrılık çıkarmalarıyla aslında İblis’in yolunu izledikleri vurgulanıyor.¹⁴⁹⁹ Bu sebeple bu bölüme Hz. Adem kıssası değil de İblis kıssası başlığını koyduk. Çünkü maksat Hz. Adem’in yaratılışını anlatmak değil, İblis’in kıskançlığı ve kibri sebebiyle itaatten çıkışı anlatılarak Kureyşli müşrikleri bu kötü hasletlerden vaz geçirmektir.

3.13.6. Ayetlerin Yorumu

71. “*Bir vakit Rabbin meleklerle: ‘Ben dedi, çamurdan bir beşer yaratacağım.’*”

“*Rabb*” kelimesinin Hz. Peygamber (sav)’e nisbet edilerek kullanılması, onun şerefini göstermek içindir. Özellikle “*Rabb*” kelimesinin kullanılması bu kıssanın onu eğitmek ve desteklemek için vahyedildiğini göstermektedir.¹⁵⁰⁰

Beşerin ne demek olduğunu bilmedikleri ve hiç beşer görmedikleri halde Yüce Allah’ın meleklerle “*Ben bir beşer yaratacağım*” demesi anlatımdaki özetlemeden kaynaklanıyor. Görünen o ki Yüce Allah meleklerle önceden beşerin nasıl bir varlık olduğunu

¹⁴⁹⁸ Âlûsî, a.g.e. XII/218-219; Zuhaylî, a.g.e. XXIII/229

¹⁴⁹⁹ Râzî, Mefâtîh, XXVI/198; Beyzâvî, a.g.e. II/317; Merâğî, a.g.e. XIII/137

¹⁵⁰⁰ Ebu’s-Suûd; VII/235

açıklamıştır, ancak kıssayı kısa ve öz tutmak için anlatırken sadece ismi zikretmekle yetinmiştir.¹⁵⁰¹

Diğer sûrelerde Hz. Adem'in topraktan,¹⁵⁰² kuru değişken balçıktan,¹⁵⁰³ cıvık çamurdan¹⁵⁰⁴ ve kiremit gibi pişmiş çamurdan¹⁵⁰⁵ yaratıldığı belirtilmiştir. Bunlar arasında bir çelişki söz konusu değildir. Çünkü bu sayılanların hepsi de bir maddenin değişik safhalarıdır.¹⁵⁰⁶

72. *“Onu iyice biçimlendirip ona ruhumdan üfleyince hep birden, ona secde ediniz.”*

Bu ayet, “ruh” kelimesinin lugat anlamından da anlaşılacağı üzere canlanmaya elverişli bir cisme bi'l-fil canlandırarak gücü vermenin temsîlî bir anlatımıdır. Yoksa gerçekte üfleme de üflenen bir cisim de yoktur.¹⁵⁰⁷ Ayrıca bu ayet, Hz. Adem'in yaratılışının biçimlendirme ve ruh üflenmesi olmak üzere iki işlemle olduğunu açıklaması bakımından insanın ruh ve bedenden oluştuğuna da işaret etmektedir.¹⁵⁰⁸

“Ruh” kelimesinin Yüce Allah'a nisbet edilmesi şerefini göstermek içindir.¹⁵⁰⁹

73. *“Meleklerin hepsi tüm olarak secde ettiler”*

كلمة *‘hepsi’* meleklerin secde etmesindeki kemiyeti، لجمعون *“tüm olarak”* keyfiyeti ifade eder. Yani hepsi birlikte aynı zamanda secde ettiler. İblis'in melek olmadığını söyleyenlere göre onun meleklerden istisna edilmesi, onların içinde olması sebebiyle tağlip yoluyla onlardan kabul edilmesindedir.¹⁵¹⁰

¹⁵⁰¹ Zamahşerî, a.g.e. IV/101; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/235 Ayrıca bkz: Âlûsî, a.g.e. XII/215

¹⁵⁰² Âl-i İmran 3/59

¹⁵⁰³ Hicr 15/26

¹⁵⁰⁴ Saffât 37/11

¹⁵⁰⁵ Rahman 55/14

¹⁵⁰⁶ Ebû Hayyan, a.g.e. IX/173-174 Ayrıca bkz: Râzî, Mefâtih, XXVI/198; Âlûsî, a.g.e. XII/214

¹⁵⁰⁷ Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/236; Âlûsî, a.g.e. XII/215

¹⁵⁰⁸ Râzî, Mefâtih, XXVI/198

¹⁵⁰⁹ Râzî, Mefâtih, XXVI/199

¹⁵¹⁰ Zamahşerî, a.g.e. IV/101 Ayrıca bkz: Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/236

Meleklerin Hz. Adem'e yaptıkları secdenin reverans yapma veya bilinen namaz secdesi olduğu söylenmiştir.¹⁵¹¹ Kur'an'a mahsus kelimeleri dînî anlamına yormak gerektiğinden¹⁵¹² ikincisi daha uygun görünmektedir. Ayrıca bir önceki ayette وقع "düşme" kökünden gelen قعوا emrinin kullanılması emredilen secdenin sadece eğilme olmadığını göstermektedir.¹⁵¹³ Tabii ki bundan meleklerin Hz. Adem'e ibadet ettikleri değil, belki yapılan secdenin şeklinin namaz secdesi gibi olduğu anlaşılır. Nitekim Kur'an'da Hz. Yakub ve oğullarının Hz. Yusuf'a secde ettikleri zikredilmektedir.¹⁵¹⁴ Demek ki Hz. Yusuf zamanında secde edilerek saygı gösteriliyordu ve bu onların şeriatında yasak değildi. Meleklerin Hz. Adem'e secdesinin de bu şekilde olduğu düşünülebilir.

Bu secde, Hz. Adem'e bir saygı gösterme olmakla birlikte emrine itaat edilen Yüce Allah'a da bir ibadettir. Bu secdeyle melekler ilâhî hükümlerin yerine getirilmesi bakımından Hz. Adem'e hilafet mertebesine uygun bir şekilde hizmet ve yardıma memur edilmişler ve bir ahde bağlanmışlardır.¹⁵¹⁵

74. *"Lâkin İblis secde etmedi. O kibirlendi ve kafirlerden oldu."*

"Kafirlerden oldu" ifadesi, daha önce kafir değilken sonradan kafir oldu veyuhut da Yüce Allah'ın ezeli ilminde kafirlerden idi, demektir.¹⁵¹⁶ Ayetin zahiri ve başka ayetler,¹⁵¹⁷ İblis'in Hz. Adem'e secde etme emrine kadar küfre düştüğünü göstermiyor. Ancak bu, İblis'in Allah'ın ilâhî ilminde kafirlerden olduğu şeklinde anlaşılmasına da engel değildir.¹⁵¹⁸ Çünkü olmuş ve olacak herşeyin bilgisi Allah'ın katındadır.

75. *"Rabbın buyurdu: 'İblis! Benim ellerimle, yarattığıma neden secde etmedin? Gururlandın mı, yoksa kendini çok yükseklerde mi görüyorsun?'"*

¹⁵¹¹ İbn Cevzî, a.g.e. I/64

¹⁵¹² Elmalı, a.g.e. I/273

¹⁵¹³ Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/236

¹⁵¹⁴ Yusuf 12/100

¹⁵¹⁵ Elmalı, a.g.e. I/273

¹⁵¹⁶ Zamahşerî, a.g.e. IV/101; Beyzâvî, a.g.e.II/317; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/236; Âlûsî, a.g.e. XII/215

Ayrıca bkz: Taberî, Câmi', XXIII/185

¹⁵¹⁷ Bakara 2/34; A'raf 7/11; Hicr 15/31; Kehf 18/50

¹⁵¹⁸ Ebû Hayyan, a.g.e. IX/174 Ayrıca bkz: Elmalı, a.g.e. I/272

İblis, sergilediği davranışla –melek idiye bile –meleklik sıfatından artık çıkmış olacağından Yüce Allah ona bu hitabı bir melek aracılığıyla yapmaktadır.¹⁵¹⁹ Çünkü Yüce Allah peygamberlerle bile sadece vahiyle, perde arkasından veya elçi göndermek sûretiyle konuşmaktadır.¹⁵²⁰ İblis'in peygamberlerden daha yüksek bir mertebeye erişmesi elbette söz konusu olamaz.¹⁵²¹

Burada Yüce Allah'a iki el isnat edilmesiyle Hz. Adem'in yaratılışındaki özene işaret edildiği, “el”in kudret anlamında olup tesniye getirilmesinin te'kid için olduğu¹⁵²² veya tesniye ile biçimlendirme ve ruh üfleminin kastedilip insanın beden ve ruhtan oluştuğuna işaret edildiği¹⁵²³ zikredilmiştir.

Kanaatimizce bu konuda en doğrusu, selevin yaptığı gibi her hangi bir yoruma gitmemektir. Kur'an'da Yüce Allah'a bazan “Allah'ın eli”¹⁵²⁴ ayetinde olduğu gibi tekil, bazan “Ellerimizin yaptığımızdan”¹⁵²⁵ ayetinde olduğu gibi çoğul, bazan da burada olduğu gibi tesniye şeklinde “el” isnad edilmektedir. Şüphesiz hepsinde O'nun şanına layık bir mana kastedilmiştir.

Ayette dikkati çeken bir başka husus da Hz. Adem'in yaratılmışlığına işaret edilmesidir. Aşağıda İblis'in Hz. Adem'e secde etmemesinin sebebini açıklarken söylediği sözden, onun secde etmemek için ileri sürdüğü mazeretin Hz. Adem'in aslının toprak olmasının yanısıra onun yaratılmış olmasının da bulunduğu sezilmektedir. İşte Yüce Allah'ın İblis'i sorgulayan bu cümlesi, onun ileri sürdüğü bütün bahanelerin de cevabını kapsamakta, “Ey İblis! Yaratılmış olsa bile, benim emrime uyarak, üstelik senden üstün melekler de secde etmişken neden secde etmedin? Sana düşen emre uymaktı, yaratılmış olduğunu ileri sürmek değil” anlamını içermektedir.¹⁵²⁶

75. “...Gururlandın mı, yoksa kendini çok yükseklerde mi görüyorsun?”

¹⁵¹⁹ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/302

¹⁵²⁰ Şûrâ 45/51

¹⁵²¹ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/302

¹⁵²² Âlûsî, a.g.e. XII/216

¹⁵²³ Elmalî, a.g.e. VI/481

¹⁵²⁴ Fetih 48/10

¹⁵²⁵ Yasin 36/71

¹⁵²⁶ Zamahşerî, a.g.e. IV/102

Bu soru ile keyfiyet veya zaman sorulmuştur. Birincisine göre “Hak etmediğin halde gururlanıyor musun, yoksa yücelik ve büyüklüğü hak eden kimselerden mi oldun?” anlamı, ikincisine göre ise “Şimdi mi gururlanıyorsun, yoksa önceden beri böbürlenmiş kimselerden miydin” anlamı kastedilir.¹⁵²⁷

76. “İblis: ‘Ben ondan üstünüm, çünkü beni ateşten, onu ise topraktan yarattın’ dedi.”

İblis’in vereceği cevap aslında “evet gururlandım, yücelerden oldum” veya “hayır gururlanmadım, kendimi yükseklerde de görmüyorum” şeklinde olmalıydı. Dolayısıyla verdiği cevap, aslında ona sorulan soruya cevap olmaya elverişli değildir. Bununla beraber secde etmemesini Hz. Adem’den üstün olmasına bağlaması hasebiyle dolaylı bir cevap da içermektedir.¹⁵²⁸

İblis, انما من نار و هو من طين “Ben ateştenim o ise topraktan” şeklinde değil de “Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın” şeklinde “yaratma” filini iki defa kullanarak üstünlüğünü açıklaması, yukarıda değindiğimiz Hz. Adem’in yaratılmışlığını vurgulamak içindir. Böylece en azından Hz. Adem’le yaratılmış olma hususunda eşit olduğunu, fazla olarak yaratıldığı maddenin Hz. Adem’in yaratıldığı maddeden daha üstün olduğunu öne sürmekte, dolayısıyla yaratılmış, hem de yaratıldığı madde değersiz olan bir varlığa secde etmemekte haklı olduğu sonucuna varmaktadır.¹⁵²⁹ Halbuki ateşin topraktan üstün olduğu kabul edilse bile unsurların üstün olmasından onlardan yaratılan varlıkların da üstün olması gerekmez.¹⁵³⁰

Hız. Peygamber (sav)’i kıskananıp hakka karşı kibirlenen Kureyşli müşriklerle Hz. Adem’e kıskançlık ve kibir sebebiyle secde etmeyen İblis arasındaki benzerliği burada bir kez daha hatırlamanın faydalı olacağı kanaatindeyiz. Şüphesiz bu sûrenin de

¹⁵²⁷ Beyzâvî, a.g.e.II/317; Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII.236; Âlûsî, a.g.e. XII/217 Ayrıca bkz: Taberî, Câmi’, XXIII/185-186

¹⁵²⁸ Ebû Hayyan, a.g.e. V:17

¹⁵²⁹ Âlûsî, a.g.e. XII/217 Ayrıca bkz: Zamahşerî, a.g.e. IV/103; Nesefî, a.g.e. IV/72

¹⁵³⁰ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/304

muhatapı olan Kureyşli müşriklere bu ayette bir kınama ve İblis'in düştüğü duruma düşmemeleri için bir sakındırma mevcuttur.¹⁵³¹

Yüce Allah, İblis'in bu küstahlığına karşı

77. *"Defol oradan, Sen artık kovulmuş birisin."*

"Oradan" kelimesiyle karşıladığımız منها daki zamirle cennet, gökler veya İblis'in o an içinde bulunduğu hilkatin kastedildiği söylenmiştir.¹⁵³² Çünkü o yaratılışıyla övünüyordu. Yüce Allah da onun yaratılışını değiştirdi. Beyazken siyalaştı, güzelken çirkinleşti, nurânî iken zulmete büründürüldü.¹⁵³³

Şeytana رجم esas anlamıyla "taşlanmış" denilmesi, kovulan kişinin taşlanması veya şeytanların şihaplarla taşlanması¹⁵³⁴ sebebiyledir.¹⁵³⁵ Veyahut da bu kelime burada da A'raf sûresinde kullanıldığı gibi küçük, zelil¹⁵³⁶ anlamında kullanılmıştır.¹⁵³⁷

78. *"Lânetim de, hesap gününe kadar senin üstündedir."*

Bir önceki ayette İblis cennet, gökler veya hilkatten maddi olarak kovulmuştu. Bu ayette ise Yüce Allah'ın rahmetinden de kovulmaktadır.¹⁵³⁸

İblis'in ceza gününe kadar lanetlenmesinden ceza gününde üzerindeki lanetin kalkacağı anlaşılmaz. Ayette söz konusu edilen lanet dünyada lanetlendiği zaman dilimini ifade eder. Ceza gününden sonra onun üzerinde dünyadakini arattırarak bir lanet olacaktır.¹⁵³⁹

*"Derken bir görevli aralarında: 'Allah'ın laneti o zalimlere olsun'diye nidâ etti."*¹⁵⁴⁰

¹⁵³¹ Taberî, Câmi', XXIII/186

¹⁵³² Zamahşerî, a.g.e. IV/103; Beyzâvî, a.g.e.II/317; Nesefî, a.g.e. IV/72 Ayrıca bkz: Âlûsî, a.g.e. XII/217-218

¹⁵³³ Zamahşerî, a.g.e. IV/103; Beyzâvî, a.g.e. II/317; Nesefî, a.g.e. IV/72 Ayrıca bkz: Âlûsî, a.g.e. XII/217-218

¹⁵³⁴ Hicr 15/18; Saffat, 37/10; Mülk 67/5

¹⁵³⁵ Zamahşerî, a.g.e. IV/103-104; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/237 Ayrıca bkz: Âlûsî, a.g.e. XII/218

¹⁵³⁶ A'raf 7/13

¹⁵³⁷ Âlûsî, a.g.e. XII/218

¹⁵³⁸ Râzî, Mefâtîh, XXVI/204; İbn Âdil, a.g.e. XVI/458

¹⁵³⁹ Zamahşerî, a.g.e. IV/104; İbn Âdil, a.g.e. XVI/459; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII.237

¹⁵⁴⁰ A'raf 7/44

İblis, hatasını itiraf edip Yüce Allah'tan afını isteyeceğine daha da küstahlaştı:

79. *“Ya Rabbi, dedi, bana insanların dirileceği güne kadar mühlet verir misin?”*

İblis, insanların yeniden dirilecekleri güne kadar yaşayıp ölümden kurtulmayı istemektedir.¹⁵⁴¹ Çünkü dirilişten sonra ölüm yoktur. Onun bu mühleti istemesindeki en büyük amilin, Hz. Adem'e ve onun nesline duyduğu öfke ve öç alma duygusu olduğu açıktır.¹⁵⁴² Çünkü o Yüce Allah'a şöyle demiştir: *“Benden üstün kıldığın adam bu mu? Eğer kıyamet gününe kadar bana mühlet verirsen, gör bak nasıl da onun soyumu pek azı dışında kumandam altına alacağım!”*¹⁵⁴³

İblis insanların dirileceğini meleklerden duymuş veya bizzat düşünerek dünya yurdunun ebedi olamayacağı, insanların yaptıklarından hesaba çekilmek için mutlaka dirilmelerinin gerektiği sonucuna ulaşmış olabilir.¹⁵⁴⁴

Yüce Allah, İblis'e mühlet verdi:

80. *“Allah: ‘Haydi sen mühlet verilenlerdensin.’”*

Ayet, ezelde kararlaştırılmış olan İblis'e verilecek mühletin kendisine böylece haber verildiğini, ayrıca başka mühlet verilenlerin de bulunup onun onlara dahil olduğunu, ona özel bir muamele yapılmadığını gösteriyor.¹⁵⁴⁵

Ancak verilen mühlet İblis'in istediği kadar değildir:

81. *“O belli vaktin gününe kadar”*

¹⁵⁴¹ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/204; Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/237-238; Âlûsî, a.g.e. XII/218

¹⁵⁴² Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/237

¹⁵⁴³ İsrâ 17/62

¹⁵⁴⁴ Âlûsî, a.g.e. XII.218

¹⁵⁴⁵ Ebu's-Suûd, a.g.e. VII/237-238; Âlûsî, a.g.e. XII/218

“*Belli vakit*” ile kastedilen kıyametin kopma zamanıdır.¹⁵⁴⁶ “*Belli vakit*” ile nitelendirilmesi ise, kıyamet gününün sadece Yüce Allah tarafından bilinmesi, onun katında belli olan zamandan öne ve geriye alınmamasıdır.¹⁵⁴⁷

İblis, daha da küstahlaştı:

82. “*Öyle ise, dedi, senin izzetine yemin ederim ki ben de onların hepsini şaşırtacağım.*”

İblis’in başka yerlerde Yüce Allah’ın onu azdırmasına yemin ettiği geçmektedir.¹⁵⁴⁸ İkiisi birbiriyle çelişmez. Çünkü Yüce Allah’ın onu azdırması da kudretinin delillerindedir. Belki de her ikisiyle de yemin etmiş de ayrı ayrı hikaye edilmiştir.¹⁵⁴⁹

İblis’in böyle yemin etmesi, bu yeminin büyüklüğünün ve Yüce Allah’ın kendisine imkan vermedikçe azdırma işini gerçekleştiremeyeceğinin bilincinde olduğunu gösteriyor.¹⁵⁵⁰

İhlaslı kulları azdıramayacağı da İblis’in bilgisi dahilindedir:

83. “*Ancak Senin ihlase erdirdiğin kullar bundan müstesnadır.*”

84-85. “*Allah buyurdu: ‘İşte bu doğru! Ben de şu hakikati söyleyeyim ki cehennem, sen ve sana uyanlarla dolduracağım.*”

Kıraat ve irab farklılıklarını zikrederken geçtiği gibi “*hakk*” kelimesinin yemin olduğu da söylenmiştir. Ancak Yüce Allah’ın, İblis’in yeminini yeminle karşılamış olması bir tenezzül gibi olacağından yemin olmadığı görüşü Yüce Allah’ın şanına daha uygun görünüyor. Aksine Yüce Allah sözünü, İblis’in “*Senin izzetine yemin ederim*” şeklindeki yeminine mukabil, kendisinden sonra zikredilecek olanın kesin gerçek

¹⁵⁴⁶ Zamahşerî, a.g.e. IV/104; Neseî, a.g.e. IV/73; Âlîsî, a.g.e. XII/218

¹⁵⁴⁷ Zamahşerî, a.g.e. IV/104; Râzî, Mefâîh, XXVI.204; Neseî, a.g.e. IV/73

¹⁵⁴⁸ A’raf 7/16; Hicr 15/39

¹⁵⁴⁹ Ebu’s-Suûd, a.g.e. VII.238

¹⁵⁵⁰ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/306

olduğunu gösteren “*Hakk*” kelimesiyle güçlendirmekle yetinmiştir. “*Ben de şu hakikati söylüyorum ki*” cümlesinin “Gerçekten başka bir şey söylemem, dolayısıyla yemine gerek yok” anlamında bir ara cümle olması da bunu desteklemektedir.¹⁵⁵¹

“*İşte bu doğru*” kelimesiyle karşıladığımız birinci الحق kelimesinin Yüce Allah’ın esması hüsnasından olan “*Hakk*” kelimesi olduğu da düşünülebilir.¹⁵⁵² O zaman anlam “*Ben Allah’ım*” şeklinde olduğundan bir sonraki ayette söylenen İblis ve ona uyanların cehenneme doldurulacağına gerçekliği daha kesin vurgulanmış olur.

Bu ayetteki اجمعين kelimesi, hem منك “*senden*” kelimesinin gösterdiği İblis’in neslini, hem de منهم “*onlardan*” kelimesinin gösterdiği İblis’i izleyen insanları te’kit etmektedir. Ancak sadece ikinciyi te’kit ettiği de söylenmiştir. O zaman anlam şöyle olur: “İblis’e uyanları –ataları içinde peygamberler olmasına rağmen –cehenneme koyacağım. İblis ve neslini bırakır mıyım?”¹⁵⁵³

3.13.7. Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler

a. Davranışları faziletin ve ahlakın ölçüsü kılmak Yüce Allah’ın kanunudur. O, bir nefsin temizliğine veya pisliğine ancak onu denedikten sonra hükmeder. Hz. Ömer’in yanında bir adam övülünce çevresindekilere “Siz o adamın altın ve gümüşle olan durumunu gördünüz mü?” demiştir. Bu mealde olan şairin şu sözü ne güzeldir:

لا تمدحن امرا حتي تجربه ولا تدمنه من قبل تجريب
ان الرجال صناديق مقفلة و ما مفاتيحها غير التجاريب

“Tecrübe etmedikçe hiç kimseyi övme de yerme de! Çünkü insanlar kilitli sandıklar gibidir. Onların açılması ise tecrübe etmekten başka bir şey değildir.”¹⁵⁵⁴

¹⁵⁵¹ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/306

¹⁵⁵² Zuhaylî, a.g.e. XXIII/230

¹⁵⁵³ Âlûsî, a.g.e. XII/219

¹⁵⁵⁴ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/302

b.Kibir küfre sürükleyici bir huydur. İblis Yüce Allah'ın varlığını inkar etmediği halde kibrinden dolayı Yüce Allah'a kafa tuttuğu ve O'nun emrini beğenmediği için küfre düşmüştür. Sahibi olduğu iki bahçe ve başka nimetlerle arkadaşına övünen kişinin kıssası da¹⁵⁵⁵ bunu te'yid eder.

c.İblis, Yüce Allah'ın halis kullarını şaşırtmaktan aciz kalıp da gerçek ortaya çıkınca rezil olmaktan korktuğu için ihlaslı kulları azdıramayacağını söylemiştir. Demek ki yalan, İblis'in bile kaçındığı kötü bir huydur. O zaman yalan söylemek mümine asla yakışmayan bir davranıştır.¹⁵⁵⁶

3.14.DA'VETİN HAKİKATI (86-88. âyetler arası)

3.14.1.Ayetlerin Meali

86.De ki: Ben de irşad ve risalet hizmetinden dolayı sizden bir ücret istemiyorum ve ben size kendiliğinden bir iddia içinde bulunan biri de değilim. 87.Bu Kur'an, ancak bütün milletler için bir derstir. 88.Omun verdiği haberin doğruluğunu bir süre sonra siz de pek iyi öğrenirsiniz.

3.14.2.Kelime Tahlili

Âlem: 'Alm maddesinden "fâal" vezninde bina edilmiş bir isimdir.¹⁵⁵⁷ Evrenin ve onun cevher ihtiva ettiği şeylerin hepsinin adıdır.¹⁵⁵⁸ Başka bir tarifile âlem, Yüce Allah'ın dışındaki herşeydir.¹⁵⁵⁹ Aslında sığası bakımından bakıldığında âlem, bir şeyi bilmeye yarayan aletin adıdır.¹⁵⁶⁰ Çünkü damga basılan şeye "tâbe", mühür vurulan şeye "hâtem" denildiği gibi kendisiyle birşeyi bilmeye yarayan şeye de âlem denilmiştir. Zira âlem, onu yapan san'atkarı göstermeye yarayan bir alet gibidir. Bunun için Yüce Allah bize âleme bakarak birliğini bilmemizi istemektedir.¹⁵⁶¹ Bu kelimenin çoğul kullanılması ise yer ve göklerdeki her şeyin "âlem" olarak isimlendirilmesindedir.

¹⁵⁵⁵ Kehf 18/32-34

¹⁵⁵⁶ Râzî, Mefâtiḥ, XXVI/204; İbn Âdil, a.g.e. XVI/459

¹⁵⁵⁷ Zebîdî, a.g.e. XVII/498-499

¹⁵⁵⁸ Râgıb, a.g.e. s. 581; Fîrûzâbâdî, a.g.e. IV/95

¹⁵⁵⁹ Cürcânî, a.g.e. s. 145 Ayrıca bkz: Tehânevî, a.g.e. II/1157

¹⁵⁶⁰ Râgıb, a.g.e. s. 581-582; Fîrûzâbâdî, a.g.e. IV/95 Ayrıca bkz: Cürcânî, a.g.e. s. 145; Tehânevî, a.g.e. II/1157

¹⁵⁶¹ A'raf 7/185

İnsan âlemi, su âlemi, ateş âlemi denilir. Akıllı varlıkların çoğullarında olduğu gibi cem-i sâlim yapılması ise âlemin içinde insanın bulunmasındandır. Ancak “âlem” kelimesinin bu şekilde çoğul yapılmasında içinde cin, insan ve meleklerin bulunmasının gözetildiği de söylenmiştir.¹⁵⁶²

3.14.3. Ayetler Arasındaki Münasebet

Hz. Peygamber (sav)’in peygamberliği gaybdan verdiği haberlerle isbat edildikten sonra son olarak onun yaptığı işten bir karşılık beklemediğine ve üstüne vazife olmayan işlere karışmadığına değinilerek bir kez daha “yalancılık” ve “sihirbazlık” iftiraları reddediliyor ve böylece onun davetinin gerçek durumu ortaya konuluyor: Kur’an’ âlemler için bir öğüttür ve müşrikler bunu bir gün mutlaka bileceklerdir.¹⁵⁶³ Böylece sûreye öğütle başlanmış öğütle bitirilmiştir.¹⁵⁶⁴

3.14.4. Ayetlerin Yorumu

86. “*De ki: Ben de buna karşı sizden bir ücret istemiyorum....*”

“*Buna karşı*” ifadesiyle karşıladığımız عليه deki zamirle Kur’an, vahiy veya dine yapılan çağrının kastedildiği söylenmiştir.¹⁵⁶⁵ İkincisi birinciden daha kapsamlı olsa da ikisi de aynıdır. Dine yapılan çağrı ise zaten Hz. Peygamber (sav)’e verilen Kur’an ve vahiyle olmaktadır. Dolayısıyla bu yorumların üçünün de aynı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bir sonraki “*O ancak âlemler için bir öğüttür*” ayetindeki “*O*” zamirinden Kur’an’ın kastedilmiş olması burada da Kur’an’ın kastedilmiş olmasını daha tercih edilir kılmaktadır. Ayrıca Kur’an olduğu kabul edilirse raddü’l-acz ale’s-sadr denilen sonu başa döndürme sanatı ile konunun yeniden sûrenin başına döndürüldüğü¹⁵⁶⁶ bir kez daha anlaşılır ve böylece sûrenin başıyla sonu arasındaki sıkı irtibat ortaya çıkar.

¹⁵⁶² Râgıb, a.g.e. s. 581-582 Ayrıca bkz: Firûzâbâdî, a.g.e. IV/95

¹⁵⁶³ Ayrıca bkz: Zuhaylî, a.g.e. XXIII/235

¹⁵⁶⁴ Neseî, a.g.e. IV/74

¹⁵⁶⁵ Âlûsî, a.g.e. XII/220

¹⁵⁶⁶ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/308

Hız. Peygamber (sav)'in ve başka peygamberlerin, dine yaptıkları davete karşılık ücret istemediği Kur'an'da pek çok ayette zikredilmektedir. “De ki: ‘ Ben bu risalet ve irşad hizmetinden ötürü, sizden akrabalık sevgisinden başka bekleğim hiçbir karşılık yoktur.”¹⁵⁶⁷ Dahası ücret istememek peygamberliğin bir delili olarak sunulmuştur.¹⁵⁶⁸ Burada da bu anlamı sezinlememek mümkün değildir. Çünkü müşrikler Hz. Peygamber (sav)'in bir ücret istemediğini zaten biliyorlardı. Dolayısıyla bu ayetin bilinen bir şeyi haber verdiği düşünülemez. Bu sebeple ayetten kastedilenin Hz. Peygamber (sav)'in peygamberliğini isbatlamak¹⁵⁶⁹ ve dolayısıyla “yalancı” iftirasını ibtal etmek olduğuunda şüphe yoktur.¹⁵⁷⁰

86. “...Ve ben size kendiliğinden bir iddia içinde bulunan biri de değilim!”

Bu cümle, öncekinin bir neticesi gibidir. Çünkü üstüne düşmeyen bir şeyi yapan kimse o yaptığı şeyden bir menfaat bekler. Hz. Peygamber (sav)'in ücret istemediği bir önceki cümlede vurgulandığı için bu cümlede de onun bir menfaat peşinde olmadığı sonucu böylece ortaya konulmuş oluyor.¹⁵⁷¹

Karşılığında bir ücret istenilmeyen ve uyduruk olmayan bu işin hakikati yeniden belirtilliyor:

87. “O, ancak bütün âlemler için bir öğüttür.”

“O” zamiriyle Kur'an'ın kastedildiği “öğüt” olarak nitelenmesinden anlaşılmaktadır. Çünkü sûrenin ilk ayetinde onun öğüt sahibi olduğu belirtilmişti.

Burada “âlemler”le kastedilen öğütten sorumlu olma özelliğinde bulunan cin ve insanlar âlemidir.¹⁵⁷² Yukarıda geçtiği üzere “âlem” kelimesinin akıllı varlıklar gibi cem-i salim formunda çoğul yapılması, buna işaret etmek için olabilir.

¹⁵⁶⁷ Furkan 25/57 Ayrıca bkz: Şuara 26/109, 127, 145, 180; Sebe 34/47; Tur 52/40; Kalem 68/46

¹⁵⁶⁸ Yasin 36/21

¹⁵⁶⁹ Âlûsî, a.g.e. XII/220

¹⁵⁷⁰ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/309

¹⁵⁷¹ a.g.e. Aynı Yer

¹⁵⁷² İbn Kesîr, Tefsîr, IV/53; Âlûsî, a.g.e. XII/220

Bu öğütten sorumlu olma özelliğinde olup da bu özelliklerini yerine getirmeyenleri ise kötü bir akıbet beklemektedir:

88. *“Onun verdiği haberin doğruluğunu bir süre sonra siz de pek iyi öğrenirsiniz.”*

Bunun bir tehdit olduğu açıktır.¹⁵⁷³ نَبَا kelimesindeki zamirle Kur'an, Hz. Peygamber (sav)'in peygamberliği ve azabın kastedildiği söylenilmiştir.¹⁵⁷⁴ Kanaatimizce hemen önce “*öğüt*” olduğu belirtilen şey Kur'an olduğuna göre bu da Kur'an olmalıdır. Ayrıca Kur'an'ın gerçekliği aynı zamanda Hz. Peygamber (sav)'in peygamberliğinin gerçekliği demek olduğundan ve içinde kafirler için tehditler yer aldığından zaten diğer iki görüşü de kapsar. Dolayısıyla ayetin anlamı “Kur'an'ın ve ondaki va'd ve tehdidin gerçek olduğunu bir müddet sonra bileceksiniz” demektir.¹⁵⁷⁵

“*Süre*” ile ise ölümün, kıyamet gününün ve İslam'ın yayılıp hakim olmasının kastedildiği zikredilmiştir.¹⁵⁷⁶ En doğrusu bu kelimeyi bunlardan biriyle sınırlandırmamaktır. Çünkü حِينَ kelimesinin Arapça'da bir sınırı yoktur.¹⁵⁷⁷ Kıyametin kopmasına şahit olanlar o zaman, İslam'ın yayılıp hakim olmasına şahit olup Bedir gibi zaferlerini görenler de bu gördükleriyle Kur'an'ın haberinin doğruluğunu bilecektir. Bu ikisine şahit olmayanlar ise ölümleri anında bunu bilecekler ve iyi işler yapmak için geri döndürülmeyi isteyeceklerdir.¹⁵⁷⁸ Zaten kişinin ölümü onun kıyametinin kopması demektir.

*“Her haberin kararlaştırılmış bir zamanı vardır. Siz de yakında öğrenirsiniz”*¹⁵⁷⁹

¹⁵⁷³ Zamahşerî, a.g.e. IV/105; Beyzâvî, a.g.e.II/318

¹⁵⁷⁴ Mâverdî, a.g.e. V:112

¹⁵⁷⁵ Taberî, Câmi', XXIII/188.

¹⁵⁷⁶ Taberî, Câmi', XXIII/189; Zamahşerî, a.g.e. IV/105; Mâverdî, a.g.e. V:112; Beyzâvî, a.g.e.II/318; İbn Cüzey, Muhammed b. Ahmed, et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl, II/214 Ayrıca bkz: İbn Kesîr, Tefsîr, IV/53; Şenkîti, a.g.e. VII/38

¹⁵⁷⁷ Taberî, Câmi', XXIII/189

¹⁵⁷⁸ Mü'minun 23/99-100

¹⁵⁷⁹ En'am 6/67

3.14.5.Ayetlerden Çıkan Hüküm ve İncelikler

a.Kişinin üstüne vazife olmayan işleri yapmaya kalkması yerilen bir davranıştır. Nitekim Kur'an'da gereksiz yere soru sormak yasaklanmıştır.¹⁵⁸⁰ Yine bu şekilde gereksiz soru soran yahudilerin kıssası anlatılarak bu davranış yerilmiştir.¹⁵⁸¹ Bu konu hadislerde de yer alır: “Müslümanların en günahkarı haram kılınmamış bir şeyi sorup da sorusu sebebiyle o şeyin haram kılınmasına sebep olandır.”¹⁵⁸²

Abdullah b. Mes'ud'un şöyle dediği nakledilmiştir: Ey insanlar! Kim bir şey biliyorsa onu söylesin. Kim de bilmiyorsa “Allah daha iyi bilir” desin. Çünkü kişinin bilmediği bir şey için “Allah daha iyi bilir” demesi ilimdir. Yüce Allah nebisine şöyle demiştir: “*De ki 'Ben size kendiliğinden bir iddia içinde bulunan biri de değilim'*”¹⁵⁸³

b.Ayrıca 86. ayetten dinin esaslarında zorluk olmadığı da anlaşılır.¹⁵⁸⁴ İslam kolaylık dinidir. Yüce Allah onda bir zorluk kılmamıştır.¹⁵⁸⁵

¹⁵⁸⁰ Mâide 5/101

¹⁵⁸¹ Bakara 68/73

¹⁵⁸² Buhârî, a.g.e. İ'tisam:3

¹⁵⁸³ Buhârî, a.g.e. Tefsir, Sad:3

¹⁵⁸⁴ İbn Âşur, a.g.e. XXIII/309

¹⁵⁸⁵ Hac 22/78

SONUÇ

Sâd sûresi Mekke'de nâzil olmuştur. Bilindiği gibi Mekki sûreler genellikle tevhit, nübüvvet ve ahiret ekseni etrafında döner. Sad sûresi de bu üç konu etrafında dönmekte, kafirlerin bu konulardaki itirazlarına yer vermekte ve bunları cevaplamaktadır. Ancak sûrede kafirlerin kıskançlık ve kibir sebebiyle Hz. Peygamber (sav)'in peygamber seçilmesini şaşkınlıkla karşılamalarının zikredilmesini ve onları bu kibir ve kıskançlıktan vaz geçirmek için İblis kıssasının ve peygamber kıssalarının anlatılmasını ve böylelikle Hz. Peygamber (sav)'e teselli verilmesini göz önünde bulundurursak nübüvvetin sûrenin esas temasını oluşturduğunu, diğer iki konunun ise tâlî olduğunu söyleyebiliriz. Zaten tevhid ve âhiret esaslarının kabul edilmesi, Hz. Peygamber (sav)'in nübüvvetinin kabul edilmesine bağlıdır. Bu sebeple nübüvvet diğer iki esasın da bel kemiğini oluşturmaktadır. Bununla beraber sûrede tevhîdi uyduruma bir iddiâ olarak gören kafirlere Allah'ın yer, gök ve ikisi arasındaki herşeyin yaratıcısı olduğu, yaratıklarından hiçbirinin O'na denk olamayacağı belirtilerek cevap verilmektedir. Âhiret akîdesiyle alay edenlere de inanıp makbul iş yaparak Allah'ın azâbından sakınanların mükâfatsız kalmayacağı, Allah'a isyan edip yer yüzünde fesat çıkaranların da cezasız bırakılmayacağı ve Allah'ın kâinâtı boş yere yaratmasının söz konusu olamayacağı zikredilerek doğru yol gösterilmektedir.

Kıskançlık ve kibir sebebiyle Hz. Peygamber (sav)'in peygamber seçilmesini kabul etmeyen kafirlere yer ve göklerde hâkimiyetlerinin olmadığı gibi peygamber seçimi konusunda da hiçbir yetkiye sahip olmadıkları hatırlatılmakta, her konuda olduğu gibi peygamber seçimi konusunda da tek yetkilinin Yüce Allah olduğu, O'nun dışındakilerin ise sâdece O'nun kulu olduğu, dolayısıyla yapmaları gereken şeyin O'nun verdiği kararlara boyun eğmekten ibâret olduğu belirtilerek cevap verilmektedir.

Sûrede, kafirleri kibirden vaz geçirmek ve Hz. Peygamber (sav) ve ashâbını tesellî edip onları sabra teşvik etmek için Hz. Dâvud, Hz. Süleyman ve Hz. Eyyûb kıssaları anlatılmakta, Hz. İbrahim, Hz. İshak, Hz. Ya'kub, Hz. İsmâil, Hz. Elyesa' ve Hz. Zü'l-kifl anılmaktadır. Böylece kafirlere şu mesaj verilmektedir: Mal ve mülke sahip olmak insanın değerini göstermez. Çünkü onlar gerçekte insan tarafından elde edilmemekte,

Allah tarafından bir imtihan olarak verilmektedir. İnsan, gerçekten değer kazanmak için bu hakikatin idrâkinde olmalı, Allah tarafından denenmek için kendisine verilen şeylerle kibirlenmemeli, bir kral olan Hz. Dâvud ve Hz. Süleyman gibi mütevâzî' ve şükredici olmalıdır. İmtihan vesîlesi olarak verilen şeyler, yine imtihan gereği olarak elinden alındığında da Hz. Eyyûb gibi sabırlı olmalıdır.

Ayrıca İblis kıssasıyla kafirler Hz. Peygamber (sav)'i kıskanmaktan vazgeçmeye davet edilerek onlara şu hakikat anlatılmıştır: Kıskançlık ve kibir İblis'in yoludur. Siz Hz. Muhammed (sav)'i kıskanmak ve ona karşı kibirlenmekle gerçekte İblis'in yolunu takip ediyorsunuz. İblis de Hz. Adem'i kıskanmış, kendisini ondan büyük görmüş ve bu sebeple Allah'ın emrine karşı gelerek kafirlerden olmuştu.

Sûrede anlatılan kıssalarla Hz. Peygamber (sav) ve ashâbına da sabır telkin edilmiş, sabrın geçmiş peygamberlerin de yolu olduğu belirtilmiş ve sabrederlerse Hz. Dâvud ve Hz. Süleyman'ın sahip olduğu saltanat gibi büyük bir nîmete kavuşacakları müjdesine işâret edilmiştir.

Sabredip Allah'ın yasakladıklarını yapmaktan sakınanların âkıbeti bu dünyâda iyi olacağı gibi âhirette de iyi olacaktır. Onlar kapıları kendilerine açılmış cennetler ve çeşit çeşit nîmetler içinde konforlu bir hayat sürecektir. Kıskançlık ve kibir sebebiyle peygamberleri yalanlayan azgın kimseler ise cehenneme girecek ve çeşitli azaplarla cezalandırılacaktır.

Kafirler bütün bunları göz önünde bulundurarak kibir ve kıskançlığı bırakıp Hz. Muhammed (sav)'e derhal inanmalıdır. O ne sihirbaz ne de yalancıdır. Peygamberliğinde aslâ şüphe yoktur. Çünkü getirdiği Kur'an'daki bilgileri o uydurmuş olamaz. Zîrâ okuma yazması yoktur, ehl-i kitaba mensup kimselerle beraber olmamış, bir yalanına veya ihtirasına da şahit olunmamıştır. Mekke içinde geçen hayâtı herkesçe bilinmekte ve onun doğruluğuna şehâdet etmektedir. Onun yaptığı işe karşılık hiçbir ücret istememesi onun peygamberliğinin delilidir.

Sûrede anlatılan kıssaların içinde yer alan öğüt ve irşatlardan, Kur'an'ın kıssaları anlatma gâyesinin sadece olayları anlatmak olmadığı, onlarla ders ve ibret vermeyi hedeflediği de anlaşılmaktadır. Sûrede geçen kıssalarda Allah'a kulluk etmek, sabırlı olmak, Allah'a yönelmek, Allah'ı tesbih etmek, adaletli olmak, inanıp makbul işler yapmak, Allah'tan bağışlanma dilemek, hevâyâ uymamak, öğüt almak, vb. iyi davranışlar özendirilmektedir. Ayrıca sûrede –emir kipiyle söylenmemiş olmasına rağmen – düşünüp ibret almak, mütevazı' olmak, günahlardan korunmak, üstüne vazîfe olmayan işleri yapmamak, kibirden ve Allah'ın işlerine hikmetsizlik nisbet etmekten kaçınmak, Allah'a isyan etmiş olan azgın kimselere uymamak, gerçeklere sırt çevirmemek vb. ahlâkî davranışlar tavsiye edilmektedir.

Sûre, muhtevâsının başka ayet ve sûrelerle olan ilişkisi sebebiyle Kur'an'ın bir kısmının bir kısmını tefsir edici özelliğine güzel bir örnek oluşturması açısından da dikkati çekmektedir. Çünkü bu sûrede yorumladığımız ayetlerin benzerleri ve açılımları Kur'an'daki diğer sûrelerde de vardır. Kafirlerin tevhit, nübüvvet ve ahiretle ilgili itirazları, bunların cevapları değişik bağlamlarda, başka yönleriyle diğer sûrelerde de yer alır. Nuh kavmi, Ad kavmi, Firavun, Semud kavmi, Lut kavmi ve Eyke Ashabı gibi inkarcılar başka sûrelerde tafsilatıyla anlatılır. Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Eyyûb ve sûrede zikredilen diğer peygamberler, mümin ve kafirlerin akıbetleri, kâfirlerin ahirette birbirleriyle tartışmaları ve İblis kıssası başka sûrelerde de zikredilir.

Yüce Allah, okuduğumuz bu sûrede amaçlanan iyi hasletleri edinmemizi sağlasın!
Âmin!

BİBLİYOGRAFYA

- AKGÜL**, Muhittin, Kur'an'ı Kerim'de Hz. Peygamber, Işık Yayınları, İst, 1999
- ALUSİ**, Ebu'l-Fadl Şihâbü'd-din Seyyid Mahmud el-Alûsî el-Bağdâdî, Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî, tsh: Ali Abdü'l-Bârî Atıyye, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, 15 cilt
- ALİ**, Cevad, el-Mufasssal fi Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm, 2. Baskı, Câmîatü Bağdâd, 1993, 10 cilt
- AYDEMİR**, Abdullah, Tefsirde İsrailiyyat, Beyan Yayınları, İst, t.y.
- BÂBESTİ**, Azize Fevval, el-Mu'cemu'l-Mufasssal fi'n-Nahvi'l-Arabî, 1. Baskı, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992, 2 cilt
- BEGAVÎ**, Ebu Muhammed el-Huseyn b. Mes'ud el-Ferrâ, Meâlimü't-Tenzîl fi't-Tefsîr ve't-Te'vîl, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1985, 5 cilt
- BEYZAVİ**, Nasiruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî el-Beyzâvî, Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl, Derseâdet, İst, t.y., 2 cilt
- BİKÂÎ**, Burhanü'd-din Ebu'l-Hasen İbrahim b. Ömer, Nazmu'd-Dürer fi Tenâsübi'l-Âyâti ve's-Süver, 1. Baskı, Dâiratü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, Haydarabad, 1980, 22 cilt
- BİLMEN**, Ömer Nasûhî, Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakâtu'l-Müfessirîn, Bilmen Yayınevi, İst, 1973
- BUHARİ**, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîre b. Berdizbe el-Buhârî el-Cu'fi, Sahîhu'l-Buhârî, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İst, t.y., 4 cilt
- BULUT**, Mehmet, Ehl-i Sünnet ve Şîa'da İsmet İnancı, Risâle, İst, 1991
- CERRAHOĞLU**, İsmail, Tefsir Üsûlü, 10. Baskı, T.D.V., Ankara, 1995
- CEVDET PAŞA**, Ahmet, Kısas-ı Enbiya ve Tevârîh-i Hulefâ, Kanaat, İst, 1331, t.y. 2 cilt (12 cüz)
- CESSAS**, Ebubekir Ahmed er-Râzî el-Cessas, Ahkâmu'l-Kur'an, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1993, 3 cilt
- CÛRCÂNÎ**, eş-Şerif Ali, et-Ta'rifât, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983
- DÂMEGÂNÎ**, el-Huseyn b. Muhammed, Kâmûsu'l-Kur'an, thk: Abdü'l-Azîz Seyyid el-Ehl, 5. Baskı, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 1985
- DEMİRCİ**, Muhsin, Tefsir Üsûlü ve Târîhi, M.Ü.İ.F. Yayınları, İst, 1998
- DUMLU**, Ömer, Kur'an'ı Kerim'de Salah Mes'alesi, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 1992

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. el-Eş'ab, Sünen-i Ebî Dâvûd (el-Kütübü's-Sitte ve Şürühuhâ içinde) 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İst, 1992, 5 cilt

EBÛ HAYYAN, Muhammed b. Yusuf el-Endelüsi el-Gırnâtî, el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr, 1. Baskı, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 1992, 10 cilt

EBU'S-SUÛD, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, İrşâdü Akli's-Selim ilâ Mezâye'l-Kur'âni'l-Kerim, 4. Baskı, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1994, 9 cilt

EBÛ UBEYDE, Ma'mer b. el-Müsenna et-Temîmî, Mecazü'l-Kur'an, tlk: Fuad Sezgin, Müessesetü'r-Risale, t.y., 2 cilt

EKİN, Yunus, İslam Ahlakı Açısından Lokman Sûresi Tefsiri, (Basılmamış yüksek lisans tezi.)

Kur'an'a Göre Küfür Kavramı (Basılmamış doktora tezi)

ELMALI, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Azim, İst, t.y., 10 cilt

FERRÂ, Ebu Zekerriyya Yahya b. Ziyad el-Ferrâ, Meâni'l-Kur'an, thk: Ahmed Yusuf Necati, Muhammed Ali en-Neccar, Dâru's-Sürur, t.y., 3 cilt

FÎRÛZÂBÂDÎ, Mecdü'd-din Muhammed b. Ya'kub el-Fîrûzâbâdî, Besâiru Zevi't-Temyîz fi Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz, thk: Muhammed Ali en-Neccar, 3. Baskı, Mektebetü'l-İrşad, İst, 1996, 6 cilt

GAZZÂLÎ, Muhammed Ebû Hâmid, İhyâü Ulûmi'd-din, 4. Baskı, Dâru'l-Hayr, Dimeşk, 1997, 6 cilt

HÂLİDÎ, Salah Abdü'l-Fettah, el-Beyan fi İ'câzi'l-Kur'an, 3. Baskı, Dâru Ammar, Amman, 1992

HAMEVÎ, Şihâbü'd-din Ebû Abdillâh Yâkut b. Abdillâh, Mu'cemü'l-Büldan, thk: Ferid Abdülaziz el-Cündî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

HARMAN, Ömer Faruk, DİA (Dâvud md)

DİA (Elyesa' md)

DİA (Firavun md)

HAVVÂ, Saîd, el-Esas fi't-Tefsir, 2. Baskı, Daru's-Selam, Kahire, 1989, (11 cilt)

İBN ADİL, Ebu Hafs Ömer b. Ali b. Adil ed-Dimeşkî el-Hanbelî, el-Lübab fi Ulûmi'l-Kitab, Thk: Adil Ahmed Abdu'l-Mevcud, Ali Muhammed Muavvad, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, 20 cilt

İBN ARABÎ, Ebubekir Muhammed b. Abdillâh, Ahkâmu'l-Kur'an, thk: Ali b. Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Cil, Beyrut, t.y., 4 cilt

- İBN ÂŞUR**, Muhammed Tahir, et-Tahrir ve't-Tenvir, Dâru Sühnûn, Tunus, t.y., 30 cilt
- İBN ATIYYE**, Ebû Muhammed Abdü'l-Hak b. Gâlip b. Atıyye el-Endelüsî, el-Muharrerü'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz, thk: el-Meclisü'l-İlmî, el-Mektebetü't-Ticâriyye, Mekke, 1989, 16 cilt
- İBN CEVZÎ**, Ebu'l-Ferec Cemâlüddin Ali b. Muhammed el-Cevzî el-Kureşî el-Bağdâdî, Zâdü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir, 1. Baskı, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1987, 9 cilt
- İBN CÜZEY**, Muhammed b. Ahmed, et-Teshil li Ulûmi't-Tenzil, thr: Abdurrahman el-Hâlidî, Şirketü Dari'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, Beyrut, 2 cilt
- İBN HALDUN**, Abdurrahman b. Muhammed, Mukaddime, thk: Derviş el-Cüveydî, 1. Baskı, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1995
- İBN KESİR**, İmâmü'd-din Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesir el-Kureşî ed-Dımeşkî, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, 1. Baskı, Dâru'bni Kesir, Dımeşk, 1994, 4 cilt
- El-Bidâye ve'n-Nihâye, thk: Ahmed Ebû Mülhim, Fuad Seyyid, Ali Necib Atvî, Mehdi Nâsîru'd-din, Ali Abdü's-Sâtir, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y. 8 cilt (16 cüz)
- İBN KUTEYBE**, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, Tefsîru Garibi'l-Kur'an, Thk: es-Seyyid Ahmed es-Sakr, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1978
- İBN MANZÛR**, Ebu'l-Fadl Cemâlü'd-din Muhammed b. Mükerrrem b. Manzur el-İfrîkî el-Mısırî, Lisânü'l-Arab, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t.y., 15 cilt
- İBN SA'D**, Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Basrî ez-Zühri, et-Tabakâtü'l-Kübra, Dâru Sâdır, Beyrut, t.y., 10 cilt (tamamlayıcı ciltle birlikte)
- KÂSİMÎ**, Muhammed Cemâlüddin, Mehâsinü't-Te'vîl, tsh-thr-trlk: Muhammed Fuad Abdü'l-Bâkî, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire, t.y., 17 cilt
- KATİP ÇELEBİ (HACI HALİFE)**, Mustafa b. Abdillâh el-Kustantînî er-Rûmî el-Hanefî, Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn (Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsâru'l-Musannifin ile birlikte), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992, 5 cilt
- KARA**, Necâtî, Kur'an'a Göre Hz. Musa Firavun ve Yahûdiler, Sehâ Neşriyat, İst, 1989
- KIRCA**, Celal, DİA (Ad md)
- KİTAB-I MUKADDES**, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, Orhan Matbaacılık, İst, 1995

KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'an, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, 21 cilt

KUTUP, Seyyid, Fî Zilâli'l-Kur'an, 23. Baskı, Dâru's-Şurûk, Beyrut, 1994, 6 cilt

MAHALLÎ, Celâlü'd-dîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed-SÜYÛTÎ, Celâlü'd-dîn Abdurrahman b. Ebîbekr, Tefsîru'l-Celâleyn, 4. Baskı, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1989

MAĞNİYYE, Muhammed Cevvâd, et-Tefsîru'l-Kâşif, 1. Baskı, Dâru'l-İlm li'l-Âlemîn, Beyrut, 1990, 7 cilt

MÂVERDÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî el-Basri, en-Nüket ve'l-Uyun, tlk: es-Seyyid b. Abdü'l-Maksud b. Abdürrahim, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., 6 cilt

MEHRAN, Muhammed Beyyûmî, Dirâsâtün Târîhiyyetün mine'l-Kur'âni'l-Kerîm, 2. Baskı, Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut, 1988, 4 cilt

MENNÂU'L-KATTAN, Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an, 1. Baskı, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 1992

MERÂĞÎ, Ahmed Mustafa, Tefsîru'l-Merâğî, Dâru'l-Fikr, Lübnan, t.y., 10 cilt (30 cüz)

MÜNTECİB, Hüseyin b. Ebi'l-Iz el-Hemedâni, el-Ferîd fi İ'râbi'l-Kur'âni'l-Mecîd, thk: Fehmi Hasen en-Nemr, Fuad Ali Muhaymer, 1. Baskı, Dâru's-Sekâfe, Devha, 1991, 4 cilt

MÜSLİM, Ebu'l-Hüsyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî, Sahîh-i Müslim, 1. Baskı, Dâru'l-Hadis, Kahire, 1991, 5 cilt

MEVDÛDÎ, Ebu'l-A'la, Tefhimü'l-Kur'an, Terc: Ahmet Asar, Hilal Yayınları, İst, 1995, 4 cilt

Kur'an'ın Dört Temel Terimi (Terc: Mahmut Osmanoğlu), 7. Baskı, Özgün Yayıncılık, İst, 2000

NECCAR, Abdü'l-Vehhab, Kısasu'l-Enbiyâ, 2. Baskı, Mektebetü Dâri't-Türâs, Kâhire, t.y.

NESÂÎ, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinan b. Bahr b. Dînâr el-Horâsânî, Sünenü'n-Nesâî, 2. Baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1992, 3 cilt (6 cüz)

NESEFÎ, Abdullah b. Ahmed, Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl, thk: Mervan Muhammed Şakar, 1. Baskı, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1996, 4 cilt

RÂGİB, Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, el-Müfredât li-Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerim, thk: Safvan Adnan Dâvûdî, 1. Baskı, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 1992

RÂZÎ, Fahru'd-din Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Hasan b. Ali et-Temîmî el-Bekrî er-Râzî eş-Şâfî, Mefâtihu'l-Ğayb, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, 30 cilt

İsmetü'l-Enbiyâ, 1. Baskı, Dâru'l-matbûâti'l-Hadîs, Cidde, t.y.

SABUNÎ, Muhammed Ali,

Ahkam, Ravâiu'l-Beyan Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm, 1. Baskı, Dâru's-Selam, 1995, 2 cilt

En-Nübüvve ve'l-Enbiyâ, 2. Baskı, Dâru'l-Hadîs bi-Civâri İdâreti'l-Ezher, 1984

Safvetü't-Tefâsîr, 1. Baskı, Dâru's-Selam, Kahire, 1996. 3 cilt

SECÂVENDÎ, Muhammed b. Tayfur, İlelü'l-Vukuf, Arşt ve thk: Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-İdî, 1. Baskı, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1994, 3 cilt

SEMERKANDÎ, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed.b. Ahmed b. İbrahim, Bahru'l-Ulûm, 1. Baskı, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, 3 cilt

SEMÎN, Ahmed b. Yusuf es-Semîn el-Halebî, ed-Dürrü'l-Mesûn fi Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn, thk: Ahmed Muhammed el-Harrat, 1. Baskı, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 1986, 11 cilt

SÜYÛTÎ, Celaleddin,

Esbâbü'n-Nüzûl, 1. Baskı, Dâru'l-Hicre, Dımeşk, 1990

el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'an, tlk: Mustafa Dîbü'l-Büğa, 2. Baskı, Dâru'bni Kesir/Dâru'l-Ulûmi'l-İnsâniyye, Dımeşk, 1993, 2 cilt

ŞENGÛL, İdris, Kur'an Kıssaları Üzerine, 1. Baskı, Işık Yayınları, İzmir, 1994

ŞENKÎTÎ, Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Muhtar, Advâu'l-Beyan fi İzâhi'l-Kur'an bi'l-Kur'an, İlmî Araştırmalar, Fetva, Da'vet ve İrşad İdaresi Genel Başkanlığı, Riyad, 1983, 9 cilt

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed, Fethu'l-Kadîr el-Câmi' beyne Fenneyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min 'İlmi't-Tefsîr, 1. Baskı, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1995, 5 cilt

TABERÎ, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir,

Câmi'u'l-Beyan an Te'vîli Âyi'l-Kur'an, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1988, 15 cilt (30 cüz)

Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk, 1. Baskı, Dâru'l-Fikr, Lübnan, 1998, 13 cilt

TEFTÂZÂNÎ, Mes'ud b. Ömer b. Abdillâh Sa'dü'd-din, thk ve tlk: Abdürrahman Amîre, 1. Baskı, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1989, 5 cilt

TEHÂNEVÎ, Muhammed Ali, Keşşâfu Istilâhâtı'l-Fünûn ve'l-Ulûm (Silsiletü Mevsûâtı'l-Istilâhâtı'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye içinde) thk: Ali Dahruc, 1. Baskı, Mektebetü Lübnan, Lübnan, 1996, 2 cilt

TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Süre, Sünenü't-Tirmizî (el-Kütübü's-Sitte ve Şürühâ içinde), thk: İbrahim Atve Avd, II. Baskı, Çağrı Yayınları, İst., 1992, 6 cilt

TUNCER, Faruk, Hâkka Sûresi Tefsiri Denemesi ve Bu Sûredeki Kıyâmet Sahneleri (Basılmamış yüksek lisans tezi)

UKBERÎ, Ebu'l-Bekâ Abdillâh b. el-Hüseyn, et-Tibyan fi İ'râbi'l-Kur'an, thk: Ali Muhammed el-Becâvî, Mektebetü'bni Teymiye, t.y., 2 cilt

ULUTÜRK, Veli,

Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor, Nil Yayınları, İzmir, 1994

Kur'an'a Göre Zulüm Kavramı, İstişâre Yayınları, Konya, 1990

ÜNAL, Ali, Kur'an'da Temel Kavramlar, Nil Yayınları, İzmir, 1999

VAHİDÎ, Ebu'l-Hüseyn Ali b. Ahmed el-Vâhidî en-Neysâbü'rî

Esbâbü'n-Nüzûl, tlk: Mustafa Dibülbüğa, 2. Baskı, Dâru'bni Kesir, Dımeşk, 1993

el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'ani'l-Mecid, 1. Baskı, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, 4 cilt

ZALAT, el-Kazbî Mahmud, Tefsiru Âyâtı'l-Ahkâm, 1. Baskı, Dâru'l-Kalem, Dubai, 1992, 4 cilt

ZAMAŞŞERÎ, Ebu'l-Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed, el-Keşşaf an-Hakâik-i Ğavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vücûhi't-Te'vîl, tsh: Muhammed Abdüsselam Şahin, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, 4 cilt

ZEBÎDÎ, Muhyi'd-din Ebi'l-Feyz es-Seyyid Muhammed Murtezâ el-Hüseynî el-Vâsîfî el-Hanefî, Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs, thk: Ali Şîrî, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994, 20 cilt

ZECCAC, Ebu ishak İbrahim b. Serrî, Meâni'l-Kur'an ve İ'râbühû, thk: Abdü'l-Celîl Abduh Şelebî, 1. Baskı, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1988, 5 cilt

ZERKEŞÎ, Bedreddin Muhammed b. Abdillâh, el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'an, thk: Yusuf Abdurrahman el-Mer'aşlî, Cemal Hamdi Zehebî, İbrahim Abdullâh el-Kürdî, 1. Baskı, Dâru'l-Ma'rife, Kahire, 1990, 4 cilt

ZUHAYLÎ, Vehbe, et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akîde ve's-Şerîa ve'l-Menhec, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1991, 32 cilt

ÖZGEÇMİŞ

Harun ÖğmüŖ, 1972’de Konya’nın Hatunsaray kasabasında doğdu. İlkokulu orada bitirdikten sonra Konya’da Ulıırmak Nûrâniye Kur’an Kursu’nda hafız oldu. 1986’da girdiği Konya İHL’yi 1994’te bitirdi ve aynı yıl Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne kaydoldu. 1998’de fakülteden mezun olduktan sonra Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümü’nde tefsir dalında yüksek lisansa başladı.

Halen tefsirle ilgili çalışmalarını devam ettirmektedir.

